

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**GENÇ YETİŞKİNLER İLE YAŞLILARIN OTANTİKLİK,
YAŞAMDA ANLAM, MUTLULUK, AFFEDİCİLİK VE
YALNIZLIK DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

HAKAN SARIÇAM

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

EYLÜL 2021

**GENÇ YETİŞKİNLER İLE YAŞLILARIN OTANTİKLİK, YAŞAMDA
ANLAM, MUTLULUK, AFFEDİCİLİK VE YALNIZLIK DÜZEYLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Doç.Dr. Hakan SARIÇAM

**DOKTORA TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜŐÜ**

Eylöl 2021

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Doç.Dr. Hakan SARIÇAM

(10.10.2021)

GENÇ YETİŞKİNLER İLE YAŞLILARIN OTANTİKLİK, YAŞAMDA ANLAM,
MUTLULUK, AFFEDİCİLİK VE YALNIZLIK DÜZEYLERİNİN

KARŞILAŞTIRILMASI

(Doktora Tezi)

Doç.Dr. Hakan SARIÇAM

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Eylül 2021

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı genç yetişkinler ile yaşlı bireylerin otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık düzeylerini karşılaştırmaktır. Ayrıca, bu araştırma değişkenleri cinsiyet, yaşanılan şehir, kentsel/kırsal yaşam alanı, gelir, barınılan yer ve ideolojik-siyasi eğilim gibi demografik değişkenler bakımından karşılaştırılmıştır. Çalışma grubunu, 308 üniversite öğrencisi ile 285 yaşlı birey oluşturmaktadır. Genç yetişkinlerin yaşları 18-29 arasında iken yaşlı bireylerin yaşları ise 65-78 arasındadır. Veri toplama Kişisel Bilgi Formu, Otantiklik Ölçeği, Yaşamda Anlam Ölçeği, Oxford Mutluluk Ölçeği-Kısa Formu, Affedicilik Ölçeği ve UCLA Yalnızlık Ölçeği aracılığıyla yapılmıştır. Verilerin analizinde bağımsız örneklem t testi, ANOVA, MANOVA; ikili/kategorik değişkenler (genç yetişkin ve yaşlılar) ve yordayıcı değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek ve tanımlamak için Lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik ve mutluluk puan ortalamaları genç ve yaşlı yetişkinlerde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Gruplar arasında yalnızlık puan ortalamalarının karşılaştırmasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Yaşlı yetişkinler genç yetişkinlerden daha otantik, mutlu ve affedicidir. Yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşamda anlam puan ortalamaları genç yetişkinlerden daha yüksektir. Aranılan yaşamda anlam puan ortalamalarında ise genç yetişkinler lehine bir durum söz konusudur. Ayrıca, hem genç yetişkinler hem de yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puan ortalamaları bazı demografik değişkenler bakımından önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir. Erkek yaşlılar kadın yaşlılardan daha mutlu iken kadın yaşlılar, erkek yaşlılara göre daha yalnızdır. Ağrı'da yaşayan genç yetişkinler, Antalya'da yaşayan genç yetişkinlerden daha otantiktir. Ağrı'da bulunan hem gençler hem de yaşlılar, Antalya ve Kütahya'dakilere göre daha az yalnızdır. Köylerde yaşayan hem gençler hemde yaşlılar kentsel yerlerde yaşayanlardan daha otantiktir. Kentlerdeki yaşlılar daha yalnızdır. Huzurevinde yaşayan yaşlılar, kendi evinde yaşayan ve/veya çocuklarının yanında yaşayan yaşlılardan daha yalnızdır. Araştırma bulguları yaşlanma teorileri ve sembolik etkileşim yaklaşımı ışığında tartışılmıştır. Çalışmada sosyologlar, sosyal psikologlar ve diğer araştırmacılar için pratik sonuç ve öneriler vardır. Örneğin yaşlı kadınlarda mutsuzluk ve yüksek yalnızlık düzeyinin nedenleri nitel çalışmalarla araştırılmalıdır.

Bilim Kodu : 1138
Anahtar Kelimeler : Otantiklik, Yaşamda Anlam, Mutluluk, Affedicilik, Yalnızlık, Gençlik, Yaşlılık
Sayfa Adedi : 334
Tez Danışmanı : Prof.Dr. Ayşe CANATAN

THE COMPARISON OF YOUNG ADULTS AND ELDERLY' AUTHENTICITY,
MEANING IN LIFE, HAPPINESS, FORGIVENESS, AND LONELINESS LEVELS

(Ph. D. Thesis)

Assoc. Prof.Dr. Hakan SARIÇAM

GAZI UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

September 2021

ABSTRACT

The main purpose of this study is to compare authenticity, meaning in life, forgiveness, happiness, and loneliness levels across young adults and elderly. Moreover, these basic variables are compared in terms of some demographic variables such as gender, living city, rural-urban area (place to live in), income (socio-economic status), place of residence (housing type), and ideological tendencies in young adults and elderly. Participants in this study are university students (n=308) and elderly people (n=285). Age range was between 18 and 29 years old in young adults, and 65 and 78 years old in elderly. The data were collected by the Demographic Information Form, the Authenticity Scale, the Meaning in Life Scale, the Oxford Happiness Scale-Short Form, the Trait Forgiveness Scale ve UCLA Loneliness Scale. Descriptive statistics, independent samples t test, ANOVA, MANOVA are used to analyze the variables in this study. Besides, Logistic regression was used to examine and describe the relationship between a binary response variable (e.g., 'young adults' or 'elderly') and a set of predictor variables. The findings indicated the statistically significant differences between young adults and elderly people as related to authenticity, meaning in life, forgiveness, and happiness levels. However, comparison of the loneliness levels revealed no statistically significant difference between the groups. Elderly people are more authentic, forgiving and happier than young adults. The presence of meaning in life levels of the elderly are higher than young adults. In the search for meaning in life levels, there is a situation in favor of young people. Furthermore, in both young adults and elderly, authenticity, meaning in life, forgiveness, happiness, and loneliness levels are significantly different with respect to various demographic variables. For example, male elderly is happier than female elderly, while female elderly lonelier than male elderly. What's more, young adults who live in Agri are more authentic than young adults who live in Antalya. Both young and elderly people in Agri are less lonely than those in Antalya and Kutahya. Both young and elderly people living in villages (rural areas) are more authentic than those living in urban areas. The elderly people living in urban areas are lonelier than the elderly people living in rural areas. The elderly people living in nursing homes are lonelier than the elderly living in their own homes and/or with their children. Under the lights of the ageing theories and symbolic interaction, the results were discussed. The study has practical implications and recommendations for sociologists, social psychologists, and other researchers. For example, the reasons for the unhappiness and high loneliness level in elderly women should be investigated with qualitative studies.

Science Code : 1138

Key Words : Autenticity, meaning in life, happiness, forgiveness, loneliness, youth, and elders

Page Number : 334

Supervisor : Prof.Dr. Ayşe CANATAN

TEŞEKKÜR

Sadece tezde değil büyük bir aŐkla baŐladıęım sosyoloji serüveninde gerek bilgi, deneyimi gerekse duruŐuyla bana hem destek hem de model olan ve hayatta iyiki tanışmıŐım dediğim motivasyon kaynağım; saygıdeğer hocam, Prof. Dr. Ayşe CANATAN'a, sabır, anlayış, manevi destek ve varlığı için çok teşekkür ederim.

Ayrıca tezin başından beri desteklerini esirgemeyen, güler yüzleriyle bir başka motivasyon kaynaklarım olan saygıdeğer Prof.Dr. Emine Feryal TURAN, Doç.Dr. Aysel GÜNİNDİ-ERSÖZ hocalarım ve diğer tez savunma jüri üyelerine teşekkür ederim.

HerŐeye rağmen yaptığım bu ikinci doktora tezinin hazırlanması sürecinde anlayış göstererek manevi desteğini esirgemeyen eşim ve çocuklarım mer Faruk, Halise Zümra ve Asel Meva'ya; tüm hayatım boyunca sevgi, dua ve desteklerini üzerimde her zaman hissettiren annem Halise SARIÇAM, babam mer Faruk SARIÇAM ve kardeŐlerime teşekkür ve Őükranlarımı bir borç bilirim.

Doç.Dr. Hakan SARIÇAM

Ankara, 2021

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLoların LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR.....	xvii
1. GİRİŞ.....	1
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	21
2.1. Genç Yetişkinlik (Beliren Yetişkinlik)	21
2.2. Yaşlılık	29
2.3. Yaşlanma Kuramları	34
2.3.1. Biyolojik Teoriler	35
2.3.1.1. Evrimsel biyolojik yaşlanma teorisi (Evolutionary biological aging theory)	35
2.3.1.2. Programlanmış teoriler (Programmed theories).....	36
2.3.1.3. Hasar veya hata teorileri (Damage or error theory)	36
2.3.2. Psikolojik Teoriler	38
2.3.2.1. Klasik teoriler	39
2.3.2.1.1. Gelişimsel görevler/etkinlik teorisi (Developmental tasks/activity theory)	39
2.3.2.1.2. Psiko-sosyal teori (Psychosocial theory)	39
2.3.2.1.3. Karşılık teorisi (Counterpart theory).....	40
2.3.2.1.4. Ayırışma (Serbestlik) teorisi/etkinlik teorisi (Disengagement theory/activity theory).....	40
2.3.2.1.5. Kişilik teorisi (Personality theory).....	41

Sayfa

2.3.2.1.6. Bilişsel teori (Cognitive theory).....	41
2.3.2.2. Modern teoriler.....	42
2.3.2.2.1. Yaşam boyu gelişim teorisi (Life span development theory)	42
2.3.2.2.2. Düşük işlem kaynakları teorisi (Reduced processing resources theory)	43
2.3.2.2.3. Kişilik teorisi (Personality theory).....	44
2.3.2.2.4. Davranışsal genetik teori (Behavioral genetics theory)	44
2.3.2.3. Yeni teoriler.....	45
2.3.2.3.1. Geç aşkınlık teorisi (Gerotranscendence theory)	45
2.3.2.3.2. Dallanma teorisi (Branching theory).....	46
2.3.2.3.3. Yaşam rotası dinamikleri (Life course dynamics theory)	46
2.3.2.4. Diğer Teoriler.....	47
2.3.2.4.1. Duygusal İyi Olma Teorileri (Emotional Well-Being Theories)	47
2.3.3. Duygusal-Bilişsel Bağlıklar Teorileri.....	51
2.3.4. Sosyal Destek Teorisi	53
2.3.5. Kalıplaşmış Yargı (Klişe) Şekillenme Teorisi (KYŞT).....	56
2.3.6. Sosyal Teoriler.....	58
2.3.6.1. Rol teorisi	59
2.3.6.2. Sembolik etkileşim (Symbolic interactionism).....	60
2.3.6.3. Etiketleme teorisi (Labeling theory)	63
2.3.6.4. Alt kültür teorisi (Subculture theory).....	63
2.3.6.5. Yapısal işlevselcilik (Structural functionalism)	64
2.3.6.5.1. Yaşamdan geri çekilme teorisi (Disengagement theory)	64
2.3.6.5.2. Aktivite/etkinlik teorisi (Activity theory)	65

Sayfa

2.3.6.5.3. Devamlılık teorisi (Continuity theory).....	65
2.3.6.6. Marxism ve yaşlılık.....	66
2.3.6.7. İktisadi rasyonellik (Economic rationalism)	67
2.3.6.8. Yorumsamacı (Hermeneutics) teori	67
2.3.6.9. Modernleşme kuramı (Modernization theory)	68
2.3.6.10. Post modernizm (Postmodernism)	68
2.3.6.11. Politik ekonomi (Political economy).....	69
2.3.6.12. Feminist teoriler	70
2.3.6.13. Yaş tabakalaşması teorisi (Age stratification theory)	70
2.3.6.14. Rol kaybetme (bırakma) teorisi.....	71
2.3.6.15. Sosyal alışveriş teorisi (Social exchange theory).....	71
2.3.6.16. Sosyal inşacılık/yapıcılık (Social constructionism)	72
2.3.6.17. Söylem analizi teorisi	73
2.4. Affedicilik (Bağışlayıcılık)	73
2.4.1. Affediciliğin sosyolojisi.....	73
2.4.2. Affetmenin psikolojisi	77
2.4.3. Affetme ile ilişkili/benzer kavramlar.....	80
2.4.4. Affetme ve Din	82
2.4.5. Affedicilik ve Felsefe	83
2.4.6. Affedicilik ve Cinsiyet.....	86
2.4.7. Affedicilik ve Yakın İlişkiler.....	88
2.5. Mutluluk (Happiness).....	88
2.5.1. Mutluluğun Sosyolojisi.....	89
2.5.2. Mutluluğun Psikolojisi	92
2.5.3. Mutluluk ve Cinsiyet	93
2.5.4. Mutluluk ve Yaş	94

	Sayfa
2.5.5. Mutluluk ve Eğitim.....	95
2.5.6. Mutluluk ve Evlilik.....	96
2.5.7. Mutluluk ve Gelir	97
2.5.8. Mutluluk ve Dindarlık	98
2.6. Otantiklik.....	99
2.6.1. Sosyolojide Otantiklik	99
2.6.2. Otantiklik ve Felsefe.....	103
2.6.3. Otantiklik ve Psikoloji.....	106
2.6.4. Otantiklik ve Din	111
2.7. Yaşamda Anlam	111
2.7.1. Yaşamda Anlam ve Sosyoloji.....	112
2.7.2. Yaşamda Anlam ve Felsefe	114
2.7.3. Yaşamda Anlam ve Psikoloji.....	117
2.7.4. Yaşamda Anlam ve Din.....	119
2.8. Yalnızlık (Loneliness).....	120
2.8.1. Yalnızlık ve Sosyoloji.....	122
2.8.2. Sosyal İzolasyon (Sosyal Yabancılaşma)	123
2.8.3. Sosyal Dışla/n/ma (Sosyal Reddetme).....	124
2.8.4. Yalnızlık ve Psikoloji	125
2.8.5. Yalnızlık ve Kişilik Özellikleri.....	127
2.8.6. Yalnızlık ve Depresyon	127
2.8.7. Yalnızlık ve Cinsiyet	128
2.8.8. Yalnızlık, Sosyal Çevre, Kültür ve Değer	129
2.8.9. Yalnızlık ve Din.....	131
2.8.10. Yalnızlık ve Yaş	132
2.8.11. Yalnızlık ve Aile.....	133

	Sayfa
3. YÖNTEM	135
3.1. Çalışma Grubu	135
3.2. Veri Toplama Araçları	136
3.2.1. Affedicilik Ölçeği (Trait Forgivingness Scale)	136
3.2.2. Otantiklik Ölçeği	137
3.2.3. Oxford Mutluluk Ölçeği-Kısa Formu (OMÖ-K).....	138
3.2.4. Yaşamda Anlam Ölçeği (YAÖ).....	138
3.2.5. UCLA Yalnızlık Ölçeği.....	139
3.3. İşlem	140
4. BULGULAR	143
4.1. Ön Bulgular.....	143
4.2. Genç Yetişkinler ile Yaşlı Yetişkinlerin Otantiklik Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	144
4.3. Genç Yetişkinler ile Yaşlı Yetişkinlerin Yaşamda Anlam Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	146
4.4. Genç Yetişkinler ile Yaşlı Yetişkinlerin Affedicilik Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	147
4.5. Genç Yetişkinler ile Yaşlı Yetişkinlerin Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Bulgular	147
4.6. Genç Yetişkinler ile Yaşlı Yetişkinlerin Mutluluk Düzeylerine İlişkin Bulgular	148
4.7. Cinsiyete İlişkin Bulgular (Genç Yetişkin).....	149
4.8. Cinsiyete İlişkin Bulgular (Yaşlı Yetişkin).....	151
4.9. İllere İlişkin Bulgular (Genç Yetişkin)	153
4.10. İllere İlişkin Bulgular (Yaşlı Yetişkin)	158
4.11. Gelire İlişkin Bulgular (Genç Yetişkin).....	162
4.12. Gelire İlişkin Bulgular (Yaşlı Yetişkin).....	166
4.13. Yerleşim Yerine (Merkez/Köy) İlişkin Bulgular (Genç Yetişkin)	170

	Sayfa
4.14. Yerleşim Yerine (Merkez/Köy) İlişkin Bulgular (Yaşlı Yetişkin)	172
4.15. Barınılan (Yaşanılan) Yere İlişkin Bulgular (Genç Yetişkin).....	175
4.16. Barınılan (Yaşanılan) Yere İlişkin Bulgular (Yaşlı Yetişkin).....	178
4.17. İdeolojik Eğilimlere İlişkin Bulgular (Genç Yetişkin).....	184
4.18. İdeolojik Eğilimlere İlişkin Bulgular (Yaşlı Yetişkin).....	189
4.19. İleri İstatistikî Bulgular	195
5. TARTIŞMA	207
6. SONUÇ	249
6.1. Öneriler	252
KAYNAKÇA.....	255
EKLER.....	323
EK-1. Kişisel Bilgi Formu Gençler.....	324
EK-2. Kişisel Bilgi Formu Yaşlılar.....	325
EK-3. UCLA Yalnızlık Ölçeği-Maddeler	326
EK-4. Affedicilik Ölçeği-Örnek Maddeler	327
EK-5. Oxford Mutluluk Ölçeği-Kısaltılmış Örnek Maddeler ve İzin Yazısı.....	328
EK-6. Otantiklik Ölçeği-Örnek Maddeler ve İzin Yazısı	329
EK-7. Yaşamda Anlam Ölçeği-Örnek Maddeler ve İzin Yazısı.....	330
EK-8. Etik Kurul İzni.....	331
ÖZGEÇMİŞ	333

TABLOLARIN LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 3.1 Genç ve yaşlı yetişkinlere ait betimleyici bilgiler	136
Tablo 4.1. Değişkenler ve alt boyutlarına ilişkin çarpıklık ve basıklık değerleri	143
Tablo 4.2. Değişkenlere ilişkin ortalama, medyan ve mod değerleri	144
Tablo 4.3 Genç yetişkinlerin otantiklik puanları ile yaşlı yetişkinlerin otantiklik puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları	145
Tablo 4.4. Genç yetişkinlerin yaşamda anlam puanları ile yaşlı yetişkinlerin yaşamda anlam puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları	146
Tablo 4.5. Genç yetişkinlerin affedicilik puanları ile yaşlı yetişkinlerin affedicilik puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları	147
Tablo 4.6. Genç yetişkinlerin yalnızlık puanları ile yaşlı yetişkinlerin yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları	148
Tablo 4.7. Genç yetişkinlerin mutluluk puanları ile yaşlı yetişkinlerin mutluluk puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları	148
Tablo 4.8. Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları	149
Tablo 4.9. Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları	151
Tablo 4.10. Genç yetişkinlerde illere göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları	154
Tablo 4.11. Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının illere göre karşılaştırılmasına ilişkin Bonferroni testi sonuçları	156
Tablo 4.12. Yaşlı yetişkinlerde illere göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları	158

Tablo	Sayfa
Tablo 4.13. Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının illere göre karşılaştırılmasına ilişkin Bonferroni testi sonuçları	160
Tablo 4.14. Genç yetişkinlerde gelir durumuna göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları.....	163
Tablo 4.15. Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının gelir durumuna göre karşılaştırılmasına ilişkin LCD post Hoc testi sonuçları	164
Tablo 4.16. Yaşlı yetişkinlerde gelir durumuna göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları.....	166
Tablo 4.17. Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının gelir durumuna göre karşılaştırılmasına ilişkin LCD post Hoc testi sonuçları	168
Tablo 4.18. Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının yerleşim yerine göre karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları.....	170
Tablo 4.19. Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının yerleşim yerine göre karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları.....	173
Tablo 4.20. Genç yetişkinlerde barınılan yere göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları.....	175
Tablo 4.21. Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının barınılan yere göre karşılaştırılmasına ilişkin Bonferroni testi sonuçları.....	177
Tablo 4.22. Yaşlı yetişkinlerde barınılan yere göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları.....	179
Tablo 4.23. Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının barınılan yere göre karşılaştırılmasına ilişkin Bonferroni testi sonuçları.....	182
Tablo 4.24. Genç yetişkinlerde ideolojik eğilimlere göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları.....	184

Tablo	Sayfa
Tablo 4.25. Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının ideolojik eğilimlere göre karşılaştırılmasına ilişkin LCD post Hoc testi sonuçları.....	186
Tablo 4.26. Yaşlı yetişkinlerde ideolojik eğilimlere göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları	189
Tablo 4.27. Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının ideolojik eğilimlere göre karşılaştırılmasına ilişkin LCD post Hoc testi sonuçları.....	191
Tablo 4.28. Başlangıç modeli yineleme öyküsü	195
Tablo 4.29. Elde edilen ilk sınıflandırma sonuç tablosu.....	196
Tablo 4.30. Başlangıç modeli/eşitlikte yer almayan değişkenler	196
Tablo 4.31. Yordayıcı değişkenlerin modele girdiği durum için yineleme öyküsü değerleri.....	197
Tablo 4.32. Model katsayılarına ilişkin Omnibus testi sonuçları	197
Tablo 4.33. Amaçlanan modelin özeti	197
Tablo 4.34. Hosmer ve Lemeshow test sonuçları	198
Tablo 4.35. Lojistik regresyon modeli sonucu elde edilen sınıflandırma verileri	198
Tablo 4.36. Amaçlanan model değişkenlerinin katsayı tahminleri.....	198
Tablo 4.37. Kovaryans matrislerinin eşitliğine ilişkin Kutu M testi sonuçları.....	200
Tablo 4.38. Varyans hatalarının eşitliğine ait Levene testi sonuçları	200
Tablo 4.39. Değişkenlere ilişkin çoklu karşılaştırma sonuçları.....	201
Tablo 4.40. Gruplar arası etkiler testi sonuçları.....	202

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Güçlülük ve kırılğanlığın bütünleşme (GKB) modeli	51
Şekil 2.2. Algılanan desteği fiziksel sağlığa bağlayan yaşam boyu modeli	55
Şekil 2.3. Alınan desteği fiziksel sağlığa bağlayan yaşam boyu modeli	56

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

AÖ

DEK

KY

OMÖ-KF

OY

UYÖ

YAÖ

Açıklamalar

Affedicilik Ölçeği

Dışsal etkiyi kabul

Kendine yabancılaşma

Oxford Mutluluk Ölçeği-Kısa Formu

Otantik yaşam

UCLA Yalnızlık Ölçeği

Yaşamda Amaç Ölçeği

1. GİRİŞ

Bireyler ya da gruplar arası etkileşimi sistematik bir biçimde inceleyen sosyoloji ve sosyal psikoloji bilim dallarının merkezini oluşturan toplumsal dinamiklerin başında şüphesiz insan yer almaktadır. Sosyoloji ve sosyal psikoloji ilişkili iki disiplin olmasına rağmen keskin çizgilerle ayrıldığı noktalar vardır. Sosyal psikoloji daha çok birey ya da bireylerin (grup, toplum) birbiri üzerindeki etkisini (ör: saldırganlık) ve bu etkileri meydana getiren bilişsel (ör: konuşma) ve sosyal süreçleri (ör: aşk, sevgi) incelerken; sosyoloji ise sosyal etkileşimden ortaya çıkan olguları, kurumları ve değerleri (nüfus, ekonomi, din gibi) incelemektedir. Fakat ikisinin de beslendiği kaynağın “birey ve toplum” olması bakımından birbirleri ile ilişkisi kaçınılmazdır. Nitekim Chicago Sosyoloji Okulu ekolleri de aynı şeyleri söylemektedir (Bulmer, 1984; Carey, 1975).

Birey doğumundan ölümüne kadar olan süreçte birçok toplumsal olguyu da beraberinde getirmesinin yanı sıra birçok toplumsal olguya da doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkide bulunmaktadır. Örneğin yeni bireylerin dünyaya gelmesi veya ölümler nüfus olgusunu doğrudan etkileyebilmektedir (doğum oranı, genç nüfus, yaşlı nüfus vs). Başka bir ifadeyle bireylerin yaşları dahi başlı başına sosyolojik bir olgudur. Fakat gerek gelişim psikologları, gerek sosyologlar “yaş” olgusunu incelerken gelişimsel dönemlere ayırarak incelemenin daha faydalı olacağını iddia etmelerinin (Berk, 2001; Erikson, 1980) yanı sıra gelişimsel dönemler ve yaş aralıkları farklı kuram ve kuramcılara göre değişebilmektedir. En genel manasıyla bu dönemler sırasıyla -Bebeklik (0-2 yaş), -Çocukluk (3-12 yaş), -Ergenlik (13-18 yaş), -İlk ya da genç yetişkinlik (19-30 yaş), -Orta yetişkinlik (31-65 yaş), son yetişkinlik ya da yaşlılık (65 yaş üstü) dönemidir. Her bir dönemin farklı ödev ve sorumluluklarının olmasının yanı sıra kendine özgü özellikleriyle insan yaşamında önem arz eden bir etkiye sahiptir. Örneğin; üniversite yıllarını içeren ilk yetişkinlik ya da beliren yetişkinlik dönemi ilk gerçek aşk/ lar, eğitim, meslek edinme, bir işe girme, para kazanma, askerlik, evlilik, en samimi ve köklü arkadaşlıklar, ailede ve toplumda aidiyet/kabul edilme gibi faktörleri içermektedir. Son yetişkinlik ya da yaşlılık dönemi ise kendini gerçekleştirme sürecinin zirvesi sayılabilir. Birey daha önceki dönemlerin özellikle ilk yetişkinlik döneminin getirdiği olumlu ya da olumsuz etkenlerle bu dönemde ya zirveyi yaşar ya da dibe vurabilir.

Yaşamın tüm dönemlerini formal ya da informal olarak etkileyen psikolojik faktörler vardır. Diğer taraftan bu faktörler yaşanan dönemin çıktıkları da olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle ya bu faktörler nedeniyle yaşam dönemlerinde bir takım olaylar yaşanmaktadır ya da dönemin sonucu olarak bu faktörler oluşmaktadır. Örneğin affedicilik, otantiklik, mutluluk, yaşamda anlam, yalnızlık gibi faktörler hem girdi hem de çıktı olabilir ya da oluşturabilirler. North'a (1987) göre affedicilik incinen, zarar gören, kırılan bireyin kendi haklarından gönüllü olarak vazgeçerek; inciten ya da zarar veren bireye/bireylere karşı şefkat, yardımseverlik, sevgi gibi olumlu duygularla yaklaşabilmesidir. Din ve felsefe literatüründe ahlaki bir erdem olarak vurgulanan affetme, intikam ve öç alma duygularından sıyrılıp hoşgörü ve empati duygularıyla birlikte bilinçli olarak hareket etmektir (Sarıçam ve Akın, 2013). Affetme bu bağlamda din ve ahlak sosyolojisinin çalışma alanına girmektedir. Birey/ler kendisine zarar veren kişiyi affetmeyip; kontrolü kaybettiğinde ise kontrol teorisine göre suç olgusu ortaya çıkmaktadır (Akers, 1990; 1999; Gibss, 1994). Dolayısıyla bu yönüyle de affetme suç sosyolojisinin ilgi alanına girmektedir. Kişiler arası bağışlama ve af dileme uzlaşmayı sağlayarak toplum dinamiklerine destek olmaktadır. Bu bağlamda affedicilik halk sosyolojisinin (Oliner, 2009) ve duygu sosyolojisinin (Davis, 2006) dikkate değer kavramlarından biri olmaktadır.

Sosyoloji biliminde özellikle kültür sosyolojisi içinde yer alan bir diğer kavram otantiklikdir. Psikoloji, turizm ve mimarlık alanında sıklıkla kullanılan otantiklik, sosyolojik bağlamda "değerler" ile ilişkili olarak kullanılmaktadır. Otantiklik, hakiki olmak, özgün olmaktır (George, 2003). Otantik kişilik bireyin kendisi olup, değerleri ile uyumlu yaşaması anlamına gelmektedir (Kernis ve Goldman, 2005; 2006). Bir başka ifadeyle otantik bir yaşam toplumun örf, adet, gelenek, görenek ve değer sistemlerinden ayrı bir şekilde sürdürülemez. Birey otantik bir yaşam sürdürmezse depresif eğilimler gösterebilir (Johansson, Garwicz, Kanje, Schouenborg, Tingström ve Görman, 2011). Bilindiği üzere depresyon intiharın en büyük yoldaşdır (Devrimci-Özguven, 2008). Dolayısıyla otantik olmayan bir yaşam bireyi intihara sürükleyebilir. Durkheim (1986, s. 230) bencil intiharların nedenlerinden bahsederken benzer bir ifade kullanmış: İntihar sayısının bireyin din, değer, toplum, aile vs. bağlılığıyla ters orantılı olduğunu aktarmıştır.

Durkheim'a (1986, s. 150) göre bencil intiharların bir başka sebebi yalnızlıktır. Toplumsal bağlar gevşek olduğu ve birey kendini yalnız duyduğu zaman bencil intiharlar ortaya çıkabilir. Rook (1984) yalnızlığı bireyin başkaları tarafından anlaşılmadığı, onlar

tarafından reddedildiği, onlara yabancı kaldığı ve özellikle de sosyal etkileşim duygusunu tatmin etmek ve duygusal yakınlık kurmak amacıyla gerekli sosyal ilişkilerin yokluğunda yaşanan, süreğen duygusal zorlanma/rahatsızlık hali olarak tanımlamıştır. Mead'e (1926; 2015) göre yalnızlık, bireyin bir bütüne ait olup ya da bir bütünün parçası olup da bunu henüz fark edememişlik halidir. Kendini soyutlamış "yalnız insanın" evrensel söyleme katılabilmesi için başka/larıyla iletişime geçmesi gerekmektedir. Simmel (2009) kişilerarası iletişim, sosyal uzam kapsamında toplumsallaşmayla toplumu meydana getirir. Fakat genişleyen sosyal yapılarda, bireyler toplumun yapısından ayrılır ve bu durumda giderek yalnızlaşırlar. Bu düşünceye paralel olarak modern toplumsal yaşamın düşünömselliğinde "modern ben" in oluştuğu (Giddens, 1994) zeminin "yalnızlık" olduğu söylenebilir. Bu düşüncenin aksine Rokach (2007) yalnızlığın, modern bireyselci toplumların kaçınılmaz gerçeği olduğunu iddia etmiştir.

Bireyi bir toplumda var eden ya da toplumları/toplulukları var eden bir diğerk olgu yaşamda anlam ya da anlam arayışının olmasıdır. Yaşamda anlam nedir? sorusuna cevap bireyden bireye hatta toplumdaki topluma farklılık gösterebileceğinden dolayı yaşamın anlamını tarif etmek güçtür. İkinci Dünya Savaşı öncesi Nazi kamplarındaki Yahudilerin yaşam amaçları sadece hayatta kalmak, Suriyeli bir babanın yaşam amacı aile güvenliğini sağlamak, Hindistan'da Budist bir rahibin yaşam amacı ise nirvanaya ulaşmaktır. Yalom'a göre yaşam anlamı varoluş nedenidir. Frankl'a (2013) göre ise yaşamın anlamı, insanın doğuştan getirdiği bir potansiyel olarak anlam arayışını kapsayan, yaşam hedefleriyle birlikte değerlendirilen, insan hayatının doğal ve sağlıklı bir temel güdüsüdür. Fakat gerçek anlamın bireyin iç dünyası ile değil dış dünya (din, kültür vs) ile vücut bulduğunu iddia eder. Bu bağlamdan düşünöldüğünde yaşam anlamı, felsefe ve psikoloji disiplinlerini ilgilendirdiği kadar sosyolojiyi de ilgilendirmektedir.

Bauman'a (2005) göre, toplum güçtür ve bu güç birey/lerin eylemlerine anlam katan bir enerjiye sahiptir. Toplumun amacı içinde yaşadığı bireylere yaşam anlamını oluşturacak güvenilir, itibarlı, cazip nesnelere sunmaktır. Toplum varlığını her daim sürdürebilmesi için mutlu bireylere sahip olması; mutlu yaşamının yolunun ise paylaşmak, sevgi ve paylaşılan saygı göstermekten geçtiğini vurgular. Veenhoven'a (2006) göre mutluluk, yaşanan hayattan ne kadar hoşnut olunduğudur. Bir başka ifadeyle mutluluk: Bir bütün olarak yaşam kalitesinin pozitif olarak değerlendirme derecesidir (Veenhoven, 2000: 264). Simmel'e (2016) göre mutluluk normal insanın, kendi dışındaki şeylerden, mal, mülk, mevki, kadınlar,

çocuklar, arkadaşlar ve toplumdan haz almasıdır, çünkü onlara muhtaçtır. Gökalp'a (1975; 1982) göre mutluluğun kaynağı din; Weber'e (2010) göre ise tek mutluluk kaynağı ve kurtuluş yolu Tanrı'nın merhametidir.

Problem Durumu/ Konunun Tanımı

Çocukluk ile yetişkinlik arasında yer alan gençlik dönemi, bir psiko-sosyo-biyolojik şekillenme ve toplumsal özelliği kazanma anlamında gelişme dönemi olarak tanımlanmaktadır (Bilton, Bonnett ve Jones, 2008). Üniversite yıllarını da kapsayan gençlik dönemi, bireyin birçok problemin yaşandığı risk faktörlerinin yoğun olduğu zaman aralığından biridir. Bireyler bu evredeki gelişim görevini yerine getirmeye çalışırken geçmiş deneyimlerini de hesaba katarak, yaşamlarına yeni bir anlam vermeye ve bu anlamı içselleştirip kimliğinin bir parçası haline getirmeye çalışmaktadırlar. Bununla birlikte genç, toplumda statü elde edebilmek ve kendini ispatlamak için meslek tercihine paralel olarak iş bulma ve aile kurma gibi arayışlara girmektedir. Her bir arayış bireyi farklı sosyal etkileşim grupları içine itmektir. Her bir yeterlilik veya her girilen etkileşim bireye yeni görev ve sorumluluklar getirmesinin yanı sıra birçok problemi de beraberinde getirmektedir (Sarıçam, 2016a). Bu problemlerin başında şüphesiz işsizlik gelmektedir. 2017 yılı Eylül ayında işsizlik oranı %10.6 iken 2018 Eylül ayında 330 bin kişi artarak 11.4 olmuştur. Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı geçen yılın aynı dönemine göre 1.6 puanlık artış ile %21.6 seviyelerine gelmiştir. 15-64 yaş grubunda bu oran 0.9 puanlık artış ile %11.7 olarak gerçekleşti (TÜİK, 2018a). 2021 yılında ise konuyla ilgili istatistikler daha vahim bir hal almıştır. İşsizlik oranı bir önceki yılın Mayıs ayına göre 0.2 puan azalarak %12.4 olmuştur. İşsiz sayısı bir önceki yılın aynı ayına göre 250 bin kişi artarak 3 milyon 942 bin kişi olarak gerçekleşti. 15-24 yaş grubunu kapsayan genç nüfusta işsizlik oranı bir önceki aya göre 2 puanlık azalışla %24.0 seviyelerindedir (TÜİK, 2021a). Bu verilere dayanarak işsizlik ile karşı karşıya kalan büyük kitlenin ilk yetişkinlik dönemindeki gençler olduğu söylenebilir. İşsizlikle birlikte daha görünür hale gelen gelecek kaygısı gençleri başka büyük kaosların içine sürüklemektedir. Buna paralel olarak kendilik algısının zarar görmesiyle genç, kendini değersiz hissetmekte ve varoluşsal sancılar yaşayabilmektedir. Yaşam enerjisi ve zindelik potansiyelinin en yüksek olduğu gençler bu potansiyeli kullanamadığı zaman tükenmişlik ve duygusal dengesizlik kaçınılmaz olmaktadır. Peki, nereye gidiyor bu enerji, bu potansiyel, bu kapasite? Fizik'teki enerjinin korunumu yasası gereği, enerji kaybolmaz isim değiştirir teorisinden yola çıkarak, gençlerdeki enerji de kaybolmamaktadır; ya farklı yerlere

kanalize edilmekte (suç, şiddet vs.) ya da bayatlamaktadır. Ekmek tazeyken yenmezse bayatlar veya küflenir, sonra da ya çöpe atılır ya da diğer canlılara yem yapılır, ama tekrar taze ekmek yapılamaz. Avrupa'nın nüfus bağlamında en genç ülkesi olmakla övünen Türkiye maalesef gençlere yönelik politikalar üretmekte yetersiz kalmakta ve bu dinamik gücü kullanamamaktadır. Belki bunun en temel nedeni de gençlik sorunlarının toplumsal bir sorun olarak düşünülmeyip önemsenmemesidir.

Türkiye'de ihmal edilen bir başka grup 65 yaş ve üstü yaşlılardır. İhmal şimdilik ekonomik, siyasi ya da yaşam kalitesi kapsamında görünmektedir. Özellikle gelenekselliğin ve değerlerin baskın olduğu yörelerde aileler ve toplum nezninde ihmal henüz gözle görülür hale gelmemiştir. Çünkü modernite ve popüler kültürün toplumsal ve ahlaki değerler üzerinde yansması bu yörelerde çok yavaş oluşmaktadır. Birçok yaşlı birey ailesiyle, çocuklarıyla birlikte hep beraber yaşamaktadır. İlerleyen zamanlarda durumun böyle kalacağına garantisiz olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çağdaş kültürün hâkim olduğu yörelerimizde yaşlı bireylerin toplumdan soyutlanması bunun en büyük göstergesidir. Özellikle eş kaybı ve çocuklarından kopmak zorunda kalan yaşlılar yaşamlarına bireysel ya da huzurevlerinde devam etmektedir. Dışarıdan bakıldığında normalmiş gibi algılanan bu durum yaşlılar tarafından hiç de öyle algılanmamaktadır. Fiziksel kırılmanın arttığı bu dönemde yaşanan sosyo-duygusal problemler, yaşlıların daha fazla incinmesine sebep olmaktadır.

65 yaş ve üstü yaşlıların istihdamda katılamama sorununa paralel olarak ortaya çıkan bir diğer problem yoksulluktur. TÜİK (2018b; 2021b) verilerine göre 2012 yılında yaşlılarda yoksulluk oranı %18.7 seviyesinde iken 2017 yılında %16'lara ve 2019 yılında %14.2'ye gerilemiştir. Bunun en büyük nedeninin ise emekli/yaşlı maaşlarındaki devlet katkısının olduğu söylenebilir. Herhangi bir SGK güvencesi ve aylığı olmayan 65 yaş üstü muhtaçlık aylığı 2017 yılında 266 TL iken 2018 yılının son çeyreğinde 543 TL ve 2021 Temmuz ayında 828 TL olmuştur. 2000 yılı sonrası SSK'dan emekli olan biri için 2018 yılında en düşük emekli maaşı 939 TL (işçi emeklisi) 2021 Temmuz itibarıyla 1.627 TL civarındadır (Bknz. 2022 sayılı kanun). Görünürde çok güzel ve değerli gelen bu rakamlar gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında devde kulak kalmaktadır. Durumu şöyle örneklendirmek daha açıklayıcı olacaktır: 2017 yılında sadece Almanya ve İngiltere'den Türkiye'ye turist olarak gelen yabancı ziyaretçi sayısı yaklaşık 3.5 milyon (2.991.711 + 1.403.941) kişi civarındadır (TÜİK, 2017). Bunların yarısına yakını hatta fazlası 65 yaş üstü bireylerdir. Türkiye'de kaç

tane 65 yaş ve üstü emekli ve yaşlı birey böyle bir tatil yapma refahına sahiptir? Tüm bu söylenenler ışığında yaşlanmanın ve yaşlılığın sosyolojik perspektifte incelenmesi gereken bir olgu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Gerek gençler gerekse yaşlılar olsun toplumun hemen her kesminde kendini gösteren en acı gerçeklerden biri şiddet ve suç işleme oranlarının gün geçtikçe artıyor olmasıdır. Silahlanmaya karşı mücadele eden Umut Vakfı'nın (2018) Silahlı Şiddet Raporuna göre 2017 yılında bir önceki yıla göre %28, son üç yılda yaklaşık % 61 artışla 3.494 bireysel silahlı olay medyada yer almıştır. Bu 3.494 bireysel silahlı olaylarda, 2187 kişi öldürülürken 3.529 kişi ağır yaralanmıştır. TÜİK'in ceza infaz kurumu istatistikleri yukarıdaki raporu destekler niteliktedir. Ceza infaz kurumunda 31 Aralık 2017 tarihindeki kişi sayısı, 2016 yılının aynı tarihine göre %15.7 artarak 232 bin 340 olmuştur. İlginçtir ki öldürme suçu işleyenlerin %32.9'unu lise ve yükseköğretim mezunları oluşturmuştur (TÜİK, 2018c). Kadına şiddet ve boşanma istatistikleri de farklı bir şey belirtmemektedir. Sadece 2017 yılında 128.411 boşanmadan 125.634'ünün nedeni şiddetli geçimsizlik. TC Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın sitesinde de yer alan GREVIO (2018) raporunda kadına yönelik şiddetin Türkiye'de çok ciddi boyutlara ulaştığının altı çizilmiştir. Boşanmanın, şiddetin, öldürmenin, suçun bu kadar olağan bir durum olmasının nedeni nedir? Aslında tüm bu istatistiki veri ve raporların belirttiği: Türkiye affetmeyi (bağışlamayı) başaramıyor vurgusudur. Şiddet, suç işleme, saldırganlık, öldürme davranışlarının altında yatan en önemli nedenler arasında affediciliğin de düşmanı olan intikam, öç alma, misilleme, öfke gibi duygu ve düşüncelerdir (Adam Karduz ve Sarıçam, 2018). Şiddetin önlenmesinde çözüm olarak din veya dini değerleri (Kula, 2015) önermek sorunun tüm yönleriyle anlaşılmadığının bir göstergesi olduğu gibi yeni sorunların da kapı aralayıcısıdır. Hemen hemen tüm dinlerde affetme öğretileri vardır. Nüfusunun yaklaşık %93'ü müslüman olan (yaklaşık 75 milyon kişi) Türkiye'de, insanların %83'ü din benim için önemlidir/çok önemlidir cevabını vermiştir (Pew Research Center, 2015). İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de 195 ayetin içerisinde bağışlama (affetme) ifadesi geçmektedir. O zaman insanlar neden affetmemekte ya da niçin bağışlayamamaktadır? Dini değerlerin, öğretilerin ve kuralların ritüelden de öteye giderek anlamsızlaştığı, değersizleştiği söylenebilir mi? Bu anlamsızlaşmada modernite mi yoksa moderniteyi yanlış okuma mı daha etkilidir?

Modern ve modernleşmekte olan toplumlarda yeni kültür anlayışı ile birlikte yeni yaşam tarzları, düşünce biçimleri, yeni değerler, normlar ve tutumlar vs. oluşmaktadır.

Zahmetsiz rahmet olmaz anlayışından başarıya giden her yol mubahtır anlayışına kayan makyevelist ruhlu bireyler, özellikle ergenler ve genç yetişkinler (Y ve Z kuşağı), popüler kültür ve sanal kültürün de etkisiyle kendilerine yeni benlik maskeleri oluşturmaktadır. Farklı ortamlarda ya da gruplarda bu maskeleri takarak kendi öz benliğinden uzaklaşmakta ve otantik değersizleşme yaşamaktadır. Örneğin Amerikan edebiyatında en önemli öykü yazarlarından olan Jerome David Salinger benzer kaygıların Amerikan toplumu için de geçerli olduğunu hemen tüm öykülerinde (Bknz. Franny ve Zooey, Yükseltin Tavan Kirişini, Ustalar ve Seymour: Bir Giriş) vurgulamıştır. Salinger öykülerinde toplumu oluşturan bireylerin yapmacıklılarından, toplumun sahteliğinden, insanların yalnızca maddi değerler ve egolarını tatmin etme peşinde olduklarından bahsederek toplumu bu durumdan kurtaracak kişilerin özellikleri arasında otantiklik, sahicilik ve içtenliğe vurgu yapmıştır. Benzer durum bazı yaşlı yetişkinler için de geçerlidir. Yaşlı yetişkin, kendi yaş grubunun özelliklerini ve görevlerini sergilemek yerine farklı yaşam tarzlarını tercih ederek marjinalleşme eğilimi göstermekte ve otantik bir duruş sergileyememektedir. Peki, herkes otantik bir yaşam sürmek zorunda mı? İnsanlar otantik olmazsa ne olur? Otantikliğin toplumsal yansımaları nelerdir? Kimler daha otantiktir? gibi sorular durumun kritiği açısından sosyolojinin cevaplandırılması gereken sorulardır.

Gelişmiş toplumların baş etmek zorunda kaldığı bir diğer önemli sorunsal yaşamda anlam kaybı ya da yaşamın anlamsızlaşmasıdır. Yaşamda anlam ve amacın olması bireyi yaşama tutunduran sağlam bir bağıdır. Eğer bu bağ yoksa ya da koparsa bireyin yaşamında tutarsızlıklar artmakta dahası varoluşsal bir kaygıya sebep olabilmektedir. Bireyde mevcut ya da sonradan ortaya çıkan varoluş kaygısıyla birlikte stres artmakta ve birey bundan kurtulmak için tepki olarak yalnızlaşma ve intihar gibi yıkıcı davranışlar sergileyebilmektedir. Teknolojik gelişmeler sayesinde bilgiye ulaşmak kolaylaşmışken, ekonomik refah düzeyi yükselirken, sosyalleşme fırsatlarına erişim artmışken yaşamda anlam neden sağlanamamaktadır? Ya da gençler anlam arayışındayken yaşlılar yaşamda anlamı sağlamış mıdır?

İnsanoğlunun yüzyıllardır yaşamda anlama paralel olarak en çok arayış içinde olduğu bir diğer uğraş mutluluğun kaynağıdır. Mutluluk öznel bir süreç olduğu için kaynağının da bir tek olması beklenemez. Kimisine göre mutluluğun kaynağı paradır kimine göre aile kimine göre ise başarıdır. Bir diğer ifadeyle kapitalist dünya düzeninde mutluluğun bir objesi (şeyi) vardır. Birey bu şeye ulaştınca ya da elde edince mutlu olmaktadır. Metalaşan insan

için bu söylem doğru gözükse de gerçek mana da yaşanan bu duygu mutluluk değil hazdır. Gerçek mutluluk, haz duygusundaki gibi kısa süreli bir etkiye sahip değildir. İnsan var olduğu durumdan hoşnut ise sahip olduklarıyla yetiniyorsa bir şey elde etmeden de mutlu olabilmektedir. Dolayısıyla mutluluğa yüklenen anlam kişilerden kişilere değiştiği gibi toplum ve kültürlere göre de farklılık gösterebilir. Kimler daha mutludur ya da mutluluğu etkileyen toplumsal olgular, kurumlar, fenomenler nelerdir sorularıyla mutluluk, sosyologların ilgi alanına girebilir hatta girmelidir.

Modernleşmenin doğrudan bir çıktısı olarak düşünülen ya da modernitenin öğelerinin suçlandığı bir diğer sosyolojik olgu yalnızlıktır. Sosyalleşme gereksinimi insanın doğasında olan bir ihtiyaçtır. Bir başka ifadeyle insanlar sosyal etkileşimler kurarak varlığını devam ettirir. Sosyal etkileşimlerin benlik üzerinde olumlu olumsuz etkileri olduğu gibi toplum/lar üzerindeki etkisinin olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Sosyal etkileşim, toplum olabilmeyen, toplumsallaşmanın, kültürün oluşumunda ve aktarılmasında anahtar bileşenlerden biridir. Birey/ler sağlıklı ve kaliteli sosyal etkileşim kuramazsa doğal olarak yalnızlaşır. Hemen her toplumda insanların rahatlıkla birbiriyle sosyal etkileşim kuracakları kafeler, kampüsler, plazalar, parklar, piknik alanları, eğlence merkezleri, AVM'ler gibi ortak yaşam alanları bulunmaktadır. Buna rağmen gelişmiş toplumlarda yalnızlık bireysel bir sorun olmaktan çıkmış toplumsal bir sorun haline gelmiştir. Gençlerin çoğunluğu bulunduğu sosyal gruplar ya da kariyer, iş, evlilik gibi uğraşlarla yalnızlığı ötelirken yaşlılar için kaçınılmaz olağan bir durum haline gelmiştir. No isolation'ın (2018) raporuna göre Avrupa'da nüfusun %7.2'si 1 yıldan daha fazla süredir ne arkadaşlarıyla ne de akrabalarıyla görüşmüştür. Rapora göre bu insanların birçoğu yalnızlığın ne demek olduğunu farkında değildir. Eurostat (2015) nüfus istatistiklerinde ve Avrupa Komisyonu Ekonomi Enstitüsünün (AC, 2018) 2017 yılı yaşlılık raporunda yalnızlığın yaşlılarda normal bir durum olmaktan çıktığının ve çok riskli boyutlara ulaştığının vurgusu yapılmıştır. Örneğin Danimarka'da hanehalkı sadece bir birey olanlar, toplumun neredeyse yarısını (%47.4) oluşturmaktadır. Diğer Baltık ülkelerinde ise bu oran %40'lar civarındadır. Diğer ilginç bir istatistik verisi ise yaşlılarda psikolojik problemler, sağlık sorunları ve intihar oranlarının en yüksek olduğu ülkeler baltık ülkeleridir. Unutulmaması gereken bir diğer nokta ise bu ülkelerin birçoğunun refah düzeyi olarak dünya çapında ilk sıralarda yer almasıdır. Acaba para saadet getirmiyor mu? Sorusu akıllara gelebilir.

Yukarıda bahsedilen geçlik, yaşlılık, otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık gibi konular sosyolojinin konusu olabilir mi? Sosyoloji tarihi incelendiğinde sosyolojinin bir bilim disiplini olarak kabul edildiği dönemden günümüze kadar en sık tartışılan konular arasında sosyolojide yöntem (Akın, 2008), paradigma ve çalışma alanının ne olduğu ya da ne olması gerektiğiyle ilgili başlıklar dikkat çekmektedir. Türk sosyolojisinde de durum pek farklı olmamakla birlikte özellikle 2000’li yıllardan sonra sosyolojik yöntem, paradigma ve olguların ne olduğu ile ilgili çalışmalara rastlamak mümkündür (Kaçmazoğlu, 2015). Fakat sosyolojinin çalışma alanı ya da sosyolojik metodoloji bir kenarda dursun sosyolojinin tanımı ile ilgili ayrılıklar ve sosyolojinin bir bilim dalı olduğu ile ilgili kuşkular hala devam etmektedir. Bunun en büyük nedenleri arasında sosyolojinin sosyolojisini yapmamak gelmektedir (Kasapoğlu, 1992). Örneğin sosyoloji anabilim dalı ile ilgili lisansüstü çalışmalar incelendiğinde yöntem başlığı altında bazılarında sadece nitel araştırma yöntemi denmiş ve görüşme tenkiği ile verileri toplanmıştır. Böyle bir sosyolojik çalışmayı okuyan herhangi biri bu çalışmayı eğitim ya da psikoloji çalışmalarından nasıl ayırt edecek? Ya da bazılarında saha çalışması denmiş, fakat yapılan çalışmayı uluslararası ilişkiler, kamu yönetimi ya da diğer disiplinlerden ayıran herhangi bir sosyolojik söylem kullanılmamıştır. Bazı çalışmalarda ise din, yoksulluk, etnik köken gibi toplumsal sorunlar ele alınmış; herhangi bir sosyolojik paradigma, model ve teoriye yer vermeden Comte, Weber, Durkheim, Marx gibi klasik sosyologların zorlayıcı ifadelerinden yararlanarak konu sosyoloji içine çekilmeye çalışılmıştır. Çünkü bazı ekollere göre sosyolojinin kesin çizgileri vardır ve klasik ya da çağdaş sosyologlar olmadan sosyolojik araştırma olmaz düşüncesi hâkimdir. Tüm bunların doğal sonucu olarak Gibbs (1990) ve Kasapoğlu’nun (1991) da vurguladığı gibi sosyolojide yıllardır süregelen bir parçalanmışlık vardır.

Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın temel amacı genç (ilk) yetişkinler ile yaşlı yetişkinlerin otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk düzeylerini karşılaştırmaktır.

Araştırmanın bir diğer amacı genç yetişkinlerin ve yaşlı yetişkinlerin otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk düzeylerini cinsiyet, il, gelir, barındığı yer ve ideolojik eğilimlerine göre incelemektir.

Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- 1) Genç yetişkinler ile yaşlı yetişkinlerin otantiklik düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 2) Genç yetişkinler ile yaşlı yetişkinlerin yaşamda anlam düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 3) Genç yetişkinler ile yaşlı yetişkinlerin affedicilik düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 4) Genç yetişkinler ile yaşlı yetişkinlerin yalnızlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 5) Genç yetişkinler ile yaşlı yetişkinlerin mutluluk düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 6) Genç yetişkinlerde ve yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanları cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 7) Genç yetişkinlerde ve yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanları illere göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 8) Genç yetişkinlerde ve yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanları gelire göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 9) Genç yetişkinlerde ve yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanları yerleşim yerine (merkez/köy) göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 10) Genç yetişkinlerde ve yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanları barındığı (kaldığı) yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 11) Genç yetişkinlerde ve yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanları ideolojik eğilimlere göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 12) Katılımcıların otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik ve mutluluk puanlarının farklılaşmasında temel faktör gençlik ve yaşlılık mıdır?

Araştırmanın Önemi

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2021 verilerine göre Türkiye nüfusunun (83 milyon 614 bin 362 kişi) 2020 yılında %9.5'ini 65 yaş üstü yaşlılar oluşturmaktadır (TÜİK, 2021b). Yaşlı nüfus (65 ve daha yukarı yaş) 2020 yılında 7 milyon 953 bin 555 kişi olmuştur. Yaşlı nüfus son beş yılda %22.5 artmıştır. TÜİK (2021b) nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfus oranının 2025 yılında %11.0, 2030 yılında %12.9, 2040 yılında %16.3, 2060 yılında %22.6 ve 2080 yılında %25.6 oranına çıkacağı öngörüldü.

Günümüzde, insanların yaşam süresinin geçmişe oranla çarpıcı bir biçimde artması yaşlılık olgusunu daha görünür hale getirmiştir. Demografik dönüşüm olgusu yaşlıları, bir tehlike ve sorun olarak göstermektedir. Fakat sosyo-psikolojik olarak yaşlılık kaçınılmaz bireysel bir gerçekliktir ve bağımsız ele alınması gereken dönemsel bir olgudur. Birren ve Bengtson (1988) yaşlılık ve yaşlanma süreci ile ilgili veri çok fakat teori zayıf ifadesini kullanmıştır. Fakat yaşlılık olgusunu günümüzde sağlıklı bir şekilde ele alan ve popüler olan “Başarılı Yaşlanma” ve “Aktif Yaşlanma” paradigmaları dikkat çekmektedir.

Başarılı yaşlanma paradigması iyi olma ve refah merkezli bir yaklaşım olup, yaşlılığı diğer gelişim dönemleri gibi insan yaşamına ait doğal bir dönem olarak algılar. Dillaway ve Byrnes (2009), başarılı yaşlanmanın temel amaçları arasında bağımlı ve pasif yaşlı algısını yıkmak olduğunu belirtmiştir. Bu bakış açısına göre yaşlı yetişkinler, fiziksel işlevlerini kullanabilir, sosyal yaşama katılımını canlı tutabilir, aynı zamanda değişimlere uyum sağlayabilir ve “başarılı yaşlanarak” yaşam bağlılığı ile kendini yeniden üretebilir. Başarılı yaşlanma hastalığın yokluğunu, fonksiyonel kapasitenin sürdürülmesini ve yaşama aktif olarak katılımı simgeler. Başarılı yaşlanmanın bazı standartları bulunmaktadır. Rowe ve Kahn'a (1998) göre başarı yaşlanmanın bileşenleri arasında 1) Düşük hastalık, hastalık ile ilgili yetersizlik ve engellilik olasılığı, 2) Yüksek bilişsel ve fiziksel işlevsel kapasite, 3) Yaşama aktif bağlılık. Crowther ve diğerleri (2002) bu bileşenler arasında dördüncü olarak maksimum olumlu maneviyatı dâhil etmişlerdir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 2002 yılında yayınlamış olduğu bir kitapçıkta aktif yaşlanma için insanların yaşına göre yaşam kalitesi ve refahı arttırmak için sağlık, katılım ve güvenlik fırsatlarını optimize etme süreci (WHO, 2002) tanımlamıştır. Aktif yaşlanma hem bireyler hem de popülasyon grupları için geçerlidir. Bu paradigma, insanların yaşamı

boyunca fiziksel, sosyal ve zihinsel iyi olma potansiyellerini gerçekleştirmelerine; ihtiyaç, istek ve kapasitelerine göre topluma katılmalarına ve bununla beraber ihtiyaç duyduklarında yeterli koruma, güvenlik ve bakım hizmetlerini sağlar. Paúl, Ribeiro ve Teixeira (2012), Dünya Sağlık Örgütü'nün tavsiyesinden yola çıkarak aktif yaşlanmanın a) Davranış stilleri (Ör: Egzersiz, fiziksel aktivite, alkol ve sigara kullanımı, beslenme, ilaç kullanımı) b) Bilişsel biyolojik ve psikolojik şartlar (ör: Genetik) c) Sağlık ve sosyal hizmetler (Ör: Sağlığın teşviki ve önlenmesi, sürekli bakım), d) Fiziki çevre (Ör: Güvenli ev, düşük bireyli hane), e) Sosyal faktörler (Ör: Eğitim, sosyal bakım), f) Ekonomik faktörler (Ör: Ücret, sosyal güvenlik maaşı) olmak üzere 6 temel belirleyicisi olduğunu aktarmıştır. Aktif yaşlanmanın temel unsurları ise 1) Özerkliliktir: Kişisel kural ve tercihlere göre, bireyin günlük olarak nasıl yaşadığı ile ilgili olarak kararlar alması, mücadele etmesi ve algılanan kontrol yeteneğidir. 2) Bağımsızlık: Kişinin günlük yaşamla ilgili işlevleri yerine getirirken başkalarına çok az ya da hiç ihtiyaç duymamasıdır. 3) Yaşam kalitesi. (4) Sağlıklı yaşam beklentisi: Yaşlıların engellilerin yokluğunda ne kadar yaşayabileceğinin beklentisidir.

Sosyal yönüyle yaşlılık, her yaşlı yetişkinin farklı deneyimler yaşadığı bir dönemdir. Çünkü her bireyin farklı toplumsallaşma süreçleri yaşamasından kaynaklanan beşeri sermayeler farklıdır ve bu farklılıklar yaşlıların beklentilerini karşılayabilme düzeyinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla yaşlılara yönelik sosyal hizmetler uygulanırken yaşlıların önceki toplumsallaşma deneyimleri göz önünde bulundurulmak gereklidir (Alptekin, 2010). Yaşlılara psiko-sosyal destek hizmeti sağlarken onların psikolojik, sosyal, duygusal ve kişilik özelliklerine dikkat edilmelidir. Gökçe Kutsal (2007; 2012) yaşlılara yönelik olarak geliştirilecek politikalarda ve ileriye dönük çok yönlü planlamalarda fiziksel iyilik, manevi iyilik, zihinsel iyilik, sosyal iyilik, duygusal iyilik parametrelerin göz önüne alınması yararlı olacağını bildirmiştir. Bu çalışmada gerek aktif yaşlanma gerek başarılı yaşlanma paradigmaları ışığında yaşlılara psiko-sosyal destek hizmetleri verilirken dikkat edilmesi gereken psiko-sosyal karakteristiklerden otantiklik, affedicilik, yaşamda anlam, mutluluk ve yalnızlık ele alınarak fikir vermek hedeflenmiştir.

TÜİK (2018e) verilerine göre 15-24 yaş grubundaki genç nüfus 12 milyon 971 bin 396 iken TÜİK (2021c) verilerine göre 2020 yılının sonlarında aynı yaş grubundaki genç nüfus, 12 milyon 893 bin 750 kişi olmuştur. Genç nüfus, *2013 yılında (toplam nüfus 76 milyon 667 bin 864 kişi) %16.6 iken 2017'de (80 milyon 810 bin 525 kişi) toplam nüfusun %16.1'ini 2020'de toplam nüfusun (83 milyon 614 bin 362 kişi) %15,4'ünü oluşturmuştur.* Bir başka

ifadeyle son 5 yılda genç nüfusun toplam nüfusa oranı azalmıştır. TÜİK (2021c) nüfus projeksiyonlarına göre genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranının 2025 yılında %14.3, 2030 yılında %14'e düşeceği öngörülmüşken TÜİK (2018d, 2021c) nüfus projeksiyonlarına göre, genç nüfus oranının 2040 yılında %13.4, 2060 yılında %11.8 ve 2080 yılında %11.1 oranına gerileyeceği öngörülmüştür.

Türkiye'de 2021 Eylül ayı itibariyle sosyoloji anabilim dalında genç yetişkinler ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmaları incelendiğinde 1995-2021 yılları arasında 54 (15 doktora + 39 yüksek lisans) tez bulunmuştur (Yök tez veri tabanında "gençlik" anahtar kavramı ile tarama yapılmış). Tezlerin konuları ağırlıklı olarak suç, şiddet, alt kültür, siyaset, politika, öğrenci hareketleri, değer tercihleri ve gençlik sorunları ile ilgilidir. Benzer şekilde anahtar kavram olarak "gençler" ile ilgili tarama yapıldığında "gençlik" anahtar kavramından farklı olarak 45 tez bulunmuştur. Tezlerin konu içeriği incelendiğinde ağırlıklı olarak kimlik, aidiyet, evlilik, sosyal medya, popüler kültür, toplumsal mekân tercihleri, denetimli serbestlik-suç ve cinsiyet çalışmalarını kapsamaktadır. "Genç" anahtar kavramıyla tarama yapıldığında ise 2 tane yüksek lisans tezi bulunmuştur. Bir tanesi evlilik değerleri diğer ise devlet korumasından sonra istihdam edilen genç kadınlar ile ilgilidir. Görüldüğü üzere sosyolojik perspektifte genç yetişkinlik dönemindeki üniversite öğrencilerinin sosyo-psikolojik özelliklerini inceleyen lisansüstü teze rastlanılmamıştır.

TÜİK (2018d) verilerine göre Türkiye nüfusunun 2023 yılında 86 milyon 907 bin 367 kişiye, 2040 yılında ise 100 milyon 331 bin 233 kişiye, 2069 yılında 107 milyon 664 bin 79 kişiye ve 2080 yılında 107 milyon 100 bin 904 kişiye ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu verilere dayanarak gelişmekte olan ve yaşlanan Türkiye'nin gelişmiş ülkelerin şu an yaşadığı sorunlardan biri olan yaşlı nüfus hegemonyasının 2075'li yıllarda kaçınılmaz olacağı söylenebilir. Şimdiki genç yetişkinlik dönemindeki bireylerin 2075'li yıllarda son yetişkinlikteki yaşlılar olacağı düşünüldüğünde bu çalışma gelecek yıllarda yapılacak boylamsal çalışmalara zemin oluşturacaktır.

Diğer taraftan Türkiye'de 2021 Eylül ayı itibariyle sosyoloji anabilim dalında yaşlılık ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmaları incelendiğinde anahtar kavram "yaşlı" seçildiğinde ilginçtir ki 2012-2021 arasında sadece 9 tez (hepsi yüksek lisans) bulunmuştur. Bu tezlerin konu içerikleri yaşlılarda yaşam kalitesi, yaşam memnuniyeti, yaşlı bakımı, aile ilişkileri, huzur evleridir. "Yaşlılar" anahtar kavramı ile tarama yapıldığında yukarıdakilere

ek olarak 25 tane tez (9 doktora, 16 yüksek lisans) bulunmuştur. Konu başlıkları incelendiğinde yaşlı failliği, demografik yaşlanma, yaşlı bakımı, yaşlıların sosyal ilişkileri, yaşlıların sosyal destek ağları, yaşlılarda mekân aidiyeti, yaşlılık yoksulluğu gibi ifadeler göze çarpmaktadır. Yaşlılar anahtar kavramıyla yapılan incelemede bir diğer ilginç bulgu konuyla ilgili ilk tez çalışması 1997 yılında Ayşe CANATAN ile başlamıştır. Görüldüğü üzere sosyolojik perspektifte son yetişkinlik dönemindeki 65 yaş üstü yaşlıların sosyopsikolojik özelliklerini inceleyen lisansüstü teze belirtilen kriterler bağlamında rastlanılmamıştır. Dolayısıyla yapılan bu çalışma ile hem sosyoloji alanında konuyla ilgili boşluğun nispeten doldurulması düşünülmüş hem de yeni çalışmalara ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Kasapoğlu'nun (1992; 2015) vurguladığı sosyolojide birlik çabalarını konu, çalışma alanı ve sosyolojik teorilerde harcamak yerine sosyolojik düşünmede ve sosyolojinin sosyolojisini yapmada (Ritzer, 1981) kullanmak daha etkin sonuçlar verecektir. Çünkü olaylar, olgular, değişkenler, sorunlar, teoriler o kadar fazlalaşmıştır ki sosyolojinin çalışma alanı, konusu ya da kullanılacak teori şudur deyip kısıtlanamaz hale gelmiştir (Gibbs, 1990). Örneğin psikolojik bir değişken, olgu, kavram toplumlara, kültüre, toplumdaki alt gruplara, toplumsal kurumlara ve demografik değişkenlere göre değişiyorsa bu değişimi incelemek sosyolojinin ilgi alanına girmektedir. Diğer birlik sağlama alternatifi olan sosyolojik düşünme ve sosyolojinin sosyolojisi için öncelikle sosyolojik çalışmalarda olması gereken paradigma, model ve teori gibi temel kavramların örneklendirilmesi faydalı olacaktır.

Kuhn'un (1996) "The Structure of Scientific Revolutions" kitabından yola çıkarak paradigma için bir durumu, olayı, olguyu, problemi ele alış biçimi; bilim adamının bakış açısıdır; yol haritası ifadeleri kullanılabilir. Kuhn'a göre paradigma, incelenen bir bilimsel alanda üzerinde çalışılan problemlerin toplamı, benimsenen teoriler ve modeller, kullanılan deneysel yöntemler ve elde edilen bulguların değerlendirilmesinde kullanılan sonuçlardan oluşmaktadır (Gilbert, Pietrocola, Zylbersztajn, & Franco, 2000). Neuman'a (2014) göre paradigma, teori ve araştırma için temel varsayımları, temel konuları, kaliteli araştırma modellerini ve cevap arama yöntemlerini içeren genel bir organizasyon çerçevesidir. Kuhn'a (1996) göre paradigma bir bilim disiplinin kırmızı çizgileridir. Paradigma olmadan bilimsel çalışma yapmak çok zordur. Paradigma bir bilim dalını diğerinden ayırmaya yarayan önemli bir gösterge (Örneğin sosyolojiyi, psikolojiden ayıran kullanılan paradigmalardır) olduğu gibi aynı zamanda aynı bilim dalının içindeki alt çalışma alanlarının (Örneğin yaşlı

sosyolojisini, siyaset sosyolojisinden ayırmak için) farklılaşmasını da sağlayabilir. Sosyolojinin en temel paradigmasının pozitivistik/naturalistik ve fenomenolojik/humanistik paradigmalardan olduğu belirtilmiştir (Creswell, 1994; Dikeçligil, 2000). Ritzer, Zhao ve Murphy'ye (2006) göre sosyolojik bir çalışma için en az bir paradigma kullanılmalıdır, fakat birden çok paradigma (multiple paradigm) veya bütüncül paradigma (holistic paradigm) kullanılabilir. Model, belirli bir bilimsel araştırma geleneğinin hangi kaynaklara dayandığını gösteren kanun, teori, uygulama ve enstrümanlardır (Kuhn, 1996). Nersessian (1992), modellerin teorilerin gelişimi için bir başlangıç noktası olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumda, modeller inşaat sırasında gerekli olan ancak bina tamamlandığında sökülmesi gereken, inşa edilen binaların iskelesine benzer bir şekilde çalışır. Bu modeller bilim adamlarına bulmacayı (problemi) çözmek için fikir verirler. Weberian model, evrimsel model, dayanışma modeli, sembolik etkileşim modeli gibi modeller sosyolojide yer alan model örnekleridir. Teori ise bir bilimsel gerçeği bilimsel pratik ve dayanaklarla ifade etmektir. Sembolik etkileşim teorileri, sistem teorileri, çatışma teorisi, feminist teoriler sosyolojide yer alan belli başlı teorilerdendir.

Bu çalışma, pozitivist paradigma ışığında gerçekleştirilmiştir. Pozitivist paradigma, sistemleri; hiyerarşik bir düzende sıralanan, parçaları arasında birbiri ile nedensellik ilişkisi bulunan, genellemeler ve yasalar aracılığıyla davranışları kestirilebilen yani mekanize bir evreni oluşturan unsurlar olarak açıklamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006:31). Başlangıçta doğa bilimlerinde kullanılan bu paradigma giderek hakimiyetini tüm bilim alanlarında hissettirmiştir. Pozitivist paradigmanın bu hâkimiyeti, başta psikoloji ve sosyoloji olmak üzere diğer tüm sosyal bilimlerde metodolojisinde kendini göstermiş; özellikle 'nicel' araştırma tekniklerinin kullanımı yaygınlaşmıştır. Nicel bilimsel araştırmalar genel bağlamda şöyle şematize edilebilir: "Araştırmacılar literatürden (teori, kuramlar vs) çıkardıkları sorulara cevap aramaya veya oluşturdıkları hipotezleri sınamaya yönelirler. Bu sorular veya hipotezler, soruların veya hipotezlerin oluşturucu bileşenleri olan değişkenler arasında nedensel ilişkilere dair beklentiler biçiminde varsayılmaktadır. Sosyal bilimlerdeki değişken ve kavramların soyut olması uygulamalı açıklamalar gerektirir; böylece onların değişim ve birlikte değişim dereceleri ölçülebilecektir. Araştırma teknikleri genelde tarama (survey), deney vb. olmaktadır. Veriler ölçekler, anketler, envanterler vb. aracılığıyla toplanır. Elde edilen veriler, istatistiksel çözümlenmelere tabi tutulur. Bu tür araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik, genellenebilirlik ve nesnellik pozitivist paradigmaya uygun ilkelere aittir.

Tüm araştırma adımları gibi bu ölçütlerin sağlanması süreci ‘ölçüm’e dayalıdır; sayısallaştırma ya da nicelleştirme hedeflenir.

Bu çalışmada kullanılan bir başka ifadeyle tezin oluşmasına zemin hazırlayan teoriler, yaşlılık teorileri ile sembolik etkileşim teorileridir. Sembolik etkileşim teorilerinin öncüsü kabul edilen Mead, sosyal psikolojik analiz, sosyal süreçlerle başlar hükmü ile durumu özetlemiştir aslında. O’na göre önceden bir ben(lik) varsayılmaksızın, benlik ve akıl (düşünce) toplum sayesinde oluşur. İnsanın yaşamına devam edebilmesi için iletişim kurması gereklidir. Yaşam sorunlarının çözümleri için gerekli olan iletişim, hayatta kalma mücadelesinde risk içinde olanlar tarafından ortak bir şekilde oluşturulan sembollerle mümkün olmaktadır. Bu semboller etkileşim ve sosyal süreç yoluyla ortaya çıkmakta ve gelişmektedir. Akıl, benlik ve toplum eş zamanlı olarak oluşan sosyal süreç çıktılarıdır. Mead, Dewey gibi insan davranışının aktif doğası üzerinde vurgu yapar: Olaylar, anlam kazandıkça teşvik edici olur ve insan tarafından başlatılan eylemlerin tamamlamayıcısı olarak tanımlandığında anlam kazanır. Bu anlam insanları fiziksel çevreleriyle ilgili olan ve diğer insanları etkileyen eylemler için geçerlidir. Diğer insanlar aktörler oldukları için üstlendikleri anlamlar, sosyal sürecin oluşturduğu iletişim ve etkileşimde gelişir. İnsan davranışını anlamak için benliğin kritik rolünü anlamak gerektiğinden bahseder. Mead’e göre benliğin iki boyutu vardır: Ben (I) ve beni/bana (me). “Ben” geleneksel felsefi anlamda yaratıcılık ve spontanlık ilkesini ifade eder, Mead “Ben” için biyolojik olarak insanın içgüdüsel yapısıdır der. “Beni/bana” ise başkalarının beni nasıl gördüğünü veya daha ilkel bir düzeyde başkalarının ne yapmamı veya ne olmamı beklediğinin içselleşmesine dair kişinin fikrini ifade eder. “Beni/bana” benlik imajının gelişiminin temel elementlerinden biri olup spontane dürtülerin oluşmasında bir değerlendirme otoritesidir. “Ben”, “beni/bana” için önemli referanslar olan birkaç kişiyle karşılaşır, “ben”, tutarlı davranışın mümkün olması için bütün bir benlik imajını sentezleyecek birkaç farklı “beni/bana” yı edinir. Bu sentezleme başarılı olursa, “benlik” ortaya çıkmaktadır. Mead bu teorisiyle içgüdüsel dürtüler ve sosyal beklentiler arasındaki diyolağa vurgu yapmaktadır.

Mead’in sembolik etkileşim söylemlerini teorileştiren Blumer, 3 faktörden dolayı sembolik etkileşim kavramını kullanmıştır. Bunlar: - İçerisinde yaşanan toplum kişilerarası etkileşimin gerçekleştiği bir alandır. - Kişilerin nesnelere ve diğerlerine verdikleri tepkiler anlama göre değişiklik gösterebilir. -Anlam ve sembolün kullanımı karşılıklı ilişkiler sırasında oluşur. Semboller etkileşimin ürünleridir (Mendras, 2002: 67-68).

Goffman, sembolik etkileşim teorisyenlerinden bir diğeridir. Dramaturjik eylem kuramında tiyatro metaforu ile benlik sunumu anlatmaya çalışmıştır. İnsanların sahnede birer oyuncuymuş gibi düşünüldüğünde günlük etkileşimlerin daha iyi anlaşılacağını iddia etmiştir. Erving Goffman'a göre derinlemesine "gerçek" bir benlik yoktur, sadece bir dizi maskeler ve belirlenmiş performanslar vardır. İnsanlar, oyuncular gibi rollerini oynarken avantajlı sonuçlar özellikle de benliği değerli hissettiren sorunsuz ve kolay etkileşimler elde etmek için sahne, ortam, kıyafet ve sembolleri ustalıkla kullanırlar.

Sembolik etkileşim teorilerinde ele alınan bir diğer teori Collins'in (1990) etkileşim ritüelleri teorisidir. Collins'e göre iki tip ritüel vardır. Amaçlı ritüeller ve doğal ritüeller. Sosyal etkileşim türü olarak adlandırılan amaçlı ritüelin belirli bir etki bırakma gayesi vardır. Etkileşim ritüelleri, belirli duygu derecelerine sahip olup kültürel sembollerle bağları vardır. Bazı Etkileşim ritüellerinin iki kaynağı vardır: a) Kültürel sermaye (Kahve muhabbetleri, lezzetler, dedikodu gibi) b) Duygusal enerji (İki uçlu duygulanım yelpazesini. Örneğin bir tarafta yüksek öz güven diğer tarafta motivasyon kaybı gibi).

Sembolik etkileşim teorileri toplumsal olguları mikro düzeyde ele almıştır. Sembolik etkileşim teorileri dev bir kütle yerine daha öze diğer bir deyişle daha küçük olguları işlemektedir. Bu düşünce ekseninde bakıldığında sembolik etkileşim teorisinin mikro yapıları, makro yapılara tercih etmesindeki asıl nedenini de ortaya koyduğu söylenilebilir. Mikro yaklaşımla makro yaklaşım arasındaki farkı Bahar şu şekilde ifade etmektedir:

Makro yaklaşımlar toplumu bir bütün olarak şekillendiren yapıları inceler. Diğer bir deyişle şehre havadan bakıp; yolları, zengin ve fakir mahalleri gibi fiziki çevre arasındaki farklılıklar ile benzerlikleri aynı anda makro analiz bakış açısını ifade etmektedir. Makro perspektif düzey; kente tepeden bakarken, mikro düzey ise şehrin bir mahallesi ya da caddesinde gerçekleşen etkileşime odaklanır (Bahar, 2008: 18). Bu teorilere göre toplum, bireylerin günlük etkileşimlerinin ürünüdür. İnsan anlam üreten bir varlık olup, hayattaki her şeye anlam yükler (Bahar, 2009).

Genç yetişkin ve yaşlı yetişkinlerin otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık düzeylerini karşılaştırırken yukarıdaki sembolik etkileşim teorileri ve diğerlerinden faydalanılmaya çalışılmıştır. Böylece farklı kavramların sosyolojinin çalışma

konusu haline getirilmesinde örnek teşkil edilmiş olup, bu tip çalışmaların arttırılması gerekliliği vurgulanmaya çalışılmıştır.

Varsayımlar/Sayıtlar

- Yaşlı bireylerden veri toplanırken üniversite öğrencilerinden destek alınmış ve gerçek yaşlılara (dedeleri, nineleri, akrabaları, tanışları vs) ulaşıldığı varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

- Çalışma evreninin çok geniş ve ulaşılamaz olmasından dolayı 3 farklı il ile sınırlandırılmıştır.

- Yaşlıların özellikle Ağrı'daki yaşlıların ölçek dilinin Türkçe olmasından ve okuryazarlıkta sınırlılık olduğu için formlar anketörler tarafından okunup doldurulmuştur.

- Çalışma bulgularını tartışırken otantiklik, affedicilik, yaşamda anlam gibi değişkenlerde hem ulusal literatürde hem uluslararası literatürde çalışma bulunamadığından yakın kavramlardan yola çıkarak tartışmalar yapılmıştır.

- İdeolojik eğilim değişkeninde "Sizce ideolojik eğilim nedir ve sizin ideolojik eğilimiz ne olurdu" sorusuna gençlerden ve yaşlılarda alınan cevaplar dikkate alınarak uzman görüşleri doğrultusunda alt seçenekler oluşturulmuştur.

- Konuyla ilgili lisansüstü araştırma yapılırken yök tez merkezinin detaylı tarama linki kullanılmış anabilim dalı olarak sosyoloji, dizin olarak gençlik, gençler, yaşlı, yaşlılar yazılmış ve çıkan sonuçlar teze eklenmiştir.

- Çalışma literatürü küresel salgın öncesine aittir.

- Çalışmada kullanılan demografik bilgilerde değişiklikler yapıldığı için veri toplama süreci birkaç kez yeniden yapılmıştır. Fakat 15 Temmuz 2016 hain darbe girişiminden sonra veri toplama sürecinde insanların tedirginliğinden dolayı bazı sorular çıkarılıp yeniden veri toplanmıştır.

Tanımlar

Genç yetişkinlik: Yetişkinlik dönemi içerisindeki 18-30 yaş arasındaki gelişim dönemidir.

Beliren yetişkinlik: Genç yetişkinlik dönemi olarak da bilenen fakat daha çok 18-25 yaş arasına (son zamanlarda 18-29 yaş) denk gelen gelişim dönemidir.

Yaşlılık: Yaşlılık genel anlamda bireyin fiziksel ve bilişsel fonksiyonlarında bir gerileme, sağlığın, gelir düzeyinin, saygınlığının, rol ve statünün, bağımsızlığının, sosyal yaşantının ve sosyal desteklerinin azalması ve kaybı gibi pek çok sorunun yaşandığı bir kayıplar dönemidir (Çiğdem ve Konak, 2005).

Affedicilik: Bireyin yaptığı ya da kendisine yapılan bir hata, suç ya da yargılama karşısında kendisine veya diğerlerine karşı kını bırakıp; merhamet, şefkat ve sevgi beslemesidir (Enright, 1996).

Otantiklik:“Günlük yaşamda birinin gerçek ya da öz-benliğinin engelsiz şekilde çalışması” dır (Kernis ve Goldman, 2006) .

Yaşamda anlam: İnsanın anlam arayışını ve sorgusunu doğuştan gelen bir güdü ile içselleştiren ve yaşamın anlamını amaçları ile birlikte ele alarak bütünleştiren, doğal, gerçekçi ve temel bir güdüdür (Frankl, 2013).

Mutluluk: Mutluluk, “iyi olma hali ve memnuniyeti” ya da “zevkli veya tatmin edici bir deneyim” olarak tanımlanmaktadır (Sarıçam, 2015a; 2018).

Yalnızlık: yalnızlık, bir kişinin sosyal ilişkiler ağlarının miktarında ve kalitesinde önemli ölçüde eksiklik olduğunda ortaya çıkan hoş olmayan bir tecrübedir (Perlman ve Peplau, 1998:571).

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Yaş, başlı başına sosyolojik bir olgu iken son yıllarda yaş sınıflandırmasıyla oluşan çocukluk sosyolojisi (Corsaro, 2010; Wyness, 2011), gençlik sosyolojisi (Wierenga, 2011; Wyn, 2011), yaşlılık sosyolojisi (Harris, 2007) gibi sosyolojinin alt disiplinlerini görmek mümkündür. Sosyolojinin bu yeni alt çalışma alanlarının ortaya çıkmasında artan nüfusun, toplumsal değişimin, yaşlar arası geçişgenliğin, yeni toplumsal olayların ve modernitenin sonuçlarının etkisi göz ardı edilemez. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de bu çalışma alanlarının gelişmesi için kuramsal ve uygulamalı çalışmalara ihtiyaç vardır.

Bireyin fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimini döllemeden ölüme kadar inceleyen gelişim psikologları yaşam döngüsünü, biyolojik ve fiziksel değişimleri dikkate alarak belirli dönemlere ayırmıştır. Bu dönemler doğum öncesi, bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık şeklinde sıralanır. Bu sıralamaya göre bebeklik dönemi 0-2 yaşlarını, çocukluk dönemi 3-11 yaşlarını, ergenlik dönemi 12-18 yaşlarını, yetişkinlik dönemi 18-65 yaşlarını ve yaşlılık dönemi ise 65 yaş sonrası kapsamaktadır.

2.1. Genç Yetişkinlik (Beliren Yetişkinlik)

Değişik coğrafya ve kültürlerde farklı biçim ve sürelerde yaşanmakla birlikte, bu dönemlerin varlığı evrensel olarak kabul görmektedir. Bu evrelerden biri olan ve uzun bir zaman dilimini karşılayan yetişkinlik dönemi genç (beliren) yetişkinlik (18-25 ya da 18-29 yaş), orta yetişkinlik (30-50 yaş) ve geç yetişkinlik (50-65 yaş) şeklinde üç alt dönemden oluşmaktadır (Arnett, 2007a; Doğan ve Cebioğlu, 2011).

“Yetişkin” terimi, Latince “büyümek” kelimesinden gelir. Yani, yetişkin kişi “büyümüş” kişidir. Burada söz edilen büyüme, hem bedensel olarak, hem de sosyal, duygusal ve bilişsel olarak büyüme-dir. Yetişkin bir bireyin bu dört alanda olgunlaşmış ve gerekli sorumlulukları alabileceği kabul edilir (Eryılmaz ve Ercan, 2011). Bu bağlamda okulu bitirme, evden ayrılma, kalıcı ve tam zamanlı bir iş sahibi olma, evlenme ve anababa olma gibi geçişleri bireyin yaşamış olmasından çok, genç insanın sorumluluk alma, kendi kararlarını verebilme, ekonomik ve sosyal yönden kendine yetebilen bir birey olması, kendini yetişkin gibi hissetmesi daha önemli etkenlerdir. Bu özellikleri taşıyan bireyler

kendilerini yetişkin gibi hissedebilmektedir. Kısaca, yetişkin olmak nesnel ya da demografik ölçütlerden daha ziyade yetişkin” gibi hissetmeyle ilgilidir (Atak, Çokamay ve Çok, 2016).

Son yıllarda ergenlik sonrası ve yetişkinliğe geçiş dönemi ile ilgili yapılan çalışmalarda toplumsal ve kültürel faktöre dayanarak, gençliğin bir geçiş evresi olmadığı, aksine bağımsız bir yaşam evresi olması gerektiği vurgulanmış, bu dönemin kendine ait özellikleri ve ödevlerinin yanı sıra döneme ait yeni kavramlar ortaya atılmıştır (Arnett, 2000; 2004; Morsünbül, 2013; Nelson, 2003; Nelson ve Chen, 2007; Strickland, 2014; Tanner, 2006). Bu bağlamda altı temel gelişimsel dönemin yanında “beliren yetişkinlik” (emerging adulthood) olarak adlandırılan yeni bir dönem ileri sürülmüştür.

Yetişkinliğe geçiş süreci ABD ve diğer gelişmiş ülkelerde (orta ve üst sosyoekonomik düzeye sahip bireylerde) son dönemlerde şaşırtıcı bir biçimde değişmiştir. Özellikle evlilik, ebeveynlik, eğitim-öğretim yaşlarının ilerlemesi, başka bir ifadeyle bağlanma ve sorumluluklarının geciktirilmesi ile başlamış, farklı alanlara sıçramayla devam etmiştir. Buna paralel olarak insanların yaşam beklentisinde benzeri görülmemiş artışlar gerçekleşmiştir. Geçiş sürecinin her geçen gün uzaması, ne ergenlik ne de yetişkinlik özelliklerini tam olarak taşınamaması yaşam alanına ait bu süreci ayrı dönem olarak ele almayı zorunlu kılmıştır (Arnett, 2004: 312). Beliren yetişkinlik kavramı ilk ortaya atıldığı zamanlarda yaş aralığının bireyler arasında farklılık göstermekle birlikte kabaca 18-25 yaş olduğu aktarılmıştır (Arnett, 2004). Ancak kariyer hedeflerinin artması ve buna bağlı olarak eğitim süresinin uzaması, ekonomik özgürlük, evlilik, çocuk doğumu durumlarının farklı zorluklardan kaynaklı kültürlere göre değişiklik göstermesinden dolayı üst sınır olarak 29 yaş kabul edilmiştir (Arnett, 2004; 2011). Beliren yetişkinlik dönemindeki gençler, yetişkinlik dönemine geçişi tamamlamak için kendi kültürünün gerekli kıldığı yetenek, beceri ve niteliklerin geliştirilmesi sürecindedir.

Beliren yetişkinlikte bireylerin bilişsel gelişmelerinde önemli ölçüde ilerleme gerçekleşir. Etkili planlama ve karar verme, bilgi toplama, başarılı okul performansı, mesleki seçenekler ve beceriler hakkında bilgi sahibi olma bunların birkaçıdır. Aynı zamanda sosyo-duygusal olarak da gelişimin tamamlanmaya yaklaştığı görülür. Olumlu benlik saygısı ve kimlik gelişimi, duygusal düzenleme ve esneklik, sorunlarla başa çıkma stratejileri, çatışma/çözüm becerileri, yeteneklerine güven, kişisel sorumluluk hissi, zamanın iyi kullanılması, topluluğa anlamlı katkıda bulunma isteği, hayattaki anlam ve amaç, güçlü

manevi duygular yönüyle önemli düzeyde mesafe alınır (Çelen, 2007; Schwartz, Côté ve Arnett, 2005). Beliren yetişkinlik, çoğu insan için fiziksel kapasitenin en üstte olduğu zamandır. Bedensel yönden bireyler tam boyuna ulaşır, çeviklik ve koordinasyon, görme ve işitme gibi duyuşsal kapasiteler de zirve noktasındadır.

Yetişkinlik dönemine ait bazı özelliklerin belirlediği ancak tam olarak ne gençlik ne de yetişkinlik olarak tanımlanamayan bu dönemde sosyal rollerden ve normatif beklentilerden nispeten bağımsız hareket edilir. Aslında, bu yıllar daha çok bir keşif ve değişim dönemidir (Arnett, 1998). Beliren yetişkinliğin önemli bir özelliği, sevgi, çalışma ve dünya görüşleri alanlarındaki kimlik araştırmaları için en iyi fırsatları içeren yaşam döneminin olmasıdır. Diğer bir anlatımla aşk ve çalışma hayatı ile dünya görüşlerinde olası yaşam yolları keşfedilir (Sarıçam, 2017).

Arnett'e (2000) göre *kimlik arayışı*, *kararsızlık*, *kendine odaklanma*, *arada kalmışlık hissi ve olabirlikler* beliren yetişkinlik döneminin beş temel karakteristiğidir. Sayılan bu özellikler yalnızca beliren yetişkinlik dönemine ait olmamasına karşın diğer dönemlere oranla daha belirgin ve yoğun bir şekilde yaşanabilmektedir.

Kimlik Arayışı

Beliren yetişkinlik; bireyin kim olduğu ve yaşam amacı belirlemeye çalıştığı, kimliğini keşfettiği ve değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu arayış ve değişimler daha çok aşk, iş ve dünya görüşünde hissedilir. Beliren yetişkin konumunu tanımlamakta zorlanır. Ne tam olarak ergen görür ne de yetişkin. Yetişkinlerin yüklendiği sorumlulukları taşıyacak pozisyonları henüz yoktur. Beliren yetişkinler keşfetme, arama ve deneme sürecinde kim oldukları ve ne aradıklarını bulmaya çalışırlar (Arnett, 2004: 8-9).

Beliren yetişkinlik çalışma hayatında kimlik araştırmaları için en iyi fırsatların yer aldığı yaşam dönemidir. Bu dönemde iş yaşamı ile ilgili arayış/keşifler ve denemeler artış gösterir, yetişkin çalışma rollerine hazırlıklı olmak için iş deneyimlerine daha yoğunlaşmaktadır. Alternatifleri geniş tutarak mevcut şartları derinlemesine incelemektedirler. Beliren yetişkinler, iş tecrübelerinin yetişkinlik döneminde sahip olabilecekleri işlerin temelini nasıl oluşturabileceğini düşünmeye başlarlar. Yaşamlarının sonuna kadar hangi mesleklerin kendilerini daha çok mutlu edeceği, ilgi ve yeteneklerinin

hangi mesleklerle daha fazla uyumlu olduğu ve gereksinimlerinin neler olduğu konusunda sık sık sorgulama yaparlar. Çeşitli çalışma olanakları keşfedilirken, kimlikle ilgili konularını da keşfederler: Hangi meslek seçilmeli? Uzun vadede tatmin edici olur mu? En uygun alanda iyi iş bulma şansı nedir? vb. Bir yandan kariyer için birikim oluştururken diğeryandan mesleki beceri ve yeteneklerin hangi yönde ve ne düzeyde oldukları test edilir (Arnett, 2000; Arnett, 2005; Luyckx, Goossens ve Soenens, 2006).

Yakın ilişkiler ve romantik yakınlık, beliren yetişkinlikte kimlik keşfinin diğerybir uzantısıdır. Bu dönemde bireyler ergenlik dönemine oranla uzun süreli, ciddi, nitelikli ve romantik bir ilişki konusunda daha istekli ve sorgulayıcı oldukları görülmektedir (Arnett, 2005). Bu bağlamda romantik ilişkilere, ana-baba ve çocuk arasında gerçekleşen ilişkiler ve arkadaşlık ilişkilerin tümü dâhil edilebilir. Bu ilişkiler arasındaki temel farklılık, ilişkinin niteliğine bağlı olarak yakınlıktan kaynaklı etkileşimlerin farklı olmasıdır. Romantik ilişki, yakın ilişkilerin önemli bir ögesi olup (Eryılmaz ve Ercan, 2010), bireyin duygusal olarak aile dışında birilerini sevebileceğini gösterdiği bir sahnedir. Eryılmaz ve Atak (2009) beliren yetişkinlerde romantik yakınlığı başlatmanın göstergeleri olarak kendilik algısını, kendilik bilgisini, davranışsal yakınlığı, romantik sözelleştirmeyi, bilişsel ve duygusal yakınlığı ifade etmiştir. Bu göstergeleri kısaca ifade etmek gerekirse; **kendilik bilgisi**, ilişkide dürüstlüğü ve başkalarının duygularına ve düşüncelerine saygılı olma gibi etmenleri; **kendilik algısı**, sempatiklik, çekicilik ve akıllılık gibi kişisel yeterliliklere ait bireyin değerlendirmelerini; **davranışsal yakınlık**, ilgi duyulan kişiyle birlikte zaman geçirme, kişinin telefon numarasını alma gibi davranışlara yönelik öğeleri; **duygusal ve bilişsel yakınlık**, bakış açısını almayı, diğeryini düşünmeyi ve duyguları aktarmayı; **romantik sözelleştirme** ise şiir yazmak, anlamlı ve güzel sözler söylemek gibi unsurları içermektedir (Eryılmaz ve Atak, 2011). Bireyi yetişkin statüsüne ulaştıran bir diğeryönemli gösterge ise evliliğektir, fakat evlilik yalnızca iki kişiyi/iki aileyi karşılıklı çeşitli yükümlülüklerle bir ilişkide buluşturan bir olay değildir. Bu nedenle bireyin evliliğe hazır bir yetişkin olması için geliştirmesi gereken nitelikleri tam olarak içselleştirmelidir (Arnett, 1998: 312). Çünkü “beliren yetişkinlik”te ortaya çıkan keşif, girişim ve çalışmaları, evlilik ve ebeveynlikle birlikte bariz bir şekilde kısıtlanır. Eşlerin birbirine karşı oluşan yükümlülükleri, öte yandan küçük yaştaki çocukların korunması ve bakımı ciddi sorumluluklar almayı gerekli kılmaktadır. Özellikle ebeveynlikle birlikte ilgi odağı, kişinin kendi arzu ve isteklerinden, başkaları için sorumluluk almaya doğru kaçınılmaz bir şekilde kaymaktadır (Arnett, 2000).

Hızlı kültürel değişimlerin yaşandığı beliren yetişkinlik döneminde kimlik arayışı yönüyle zenginliklerle birlikte karmaşanın yaşanması olası bir durumdur. Beliren yetişkinler dünya görüşü, politika ve din alanlarında da genel bir arayış içerisindedirler. Beliren yetişkinlerin bilim, teknoloji ve popüler kültür öğelerine farkındalık düzeyi yüksek olduğu için her eğitim seviyesinden insan bu dönemde, çocukluktan getirdikleri ve çoğunlukla aileden öğrendikleri inançları tekrar gözden geçirme ihtiyacı hisseder. Bireyin gelişim sürecindeki kazanımları ile inançları çatışması durumunda kişi kendine ait değerlerin yansımaları olan bir inanç dizisine doğru eğilim gösterir. Çocukluk inançları kişinin hayatında uygulama alanına sahip değilse bu durum çoğu zaman çocukluk inancının reddedilmesine neden olabilir (Arnett ve Jensen, 1999; 2002; Luyckx ve diğerleri, 2006).

Beliren yetişkinler, bilişsel ve biyolojik gelişimleri gereği dini ve manevi kavramları içerik yönüyle daha fazla sorgulamaya başlarlar. Soyut konular olmaları yönüyle "daha karmaşık ve çok yönlü" olarak yaklaşılır. Kuşkucudurlar, çünkü dünyada gelişen olayların bir kısmını inançları ile açıklamakta zorlanırlar. Ancak kendi birikimlerine ve enerjilerine olan güven ile daha yaşanılır bir dünya oluşturacaklarına inanırlar. Yüksek bir güç ile ilişkili ve yaratılışa odaklanılan sorgulamaların sonunda erken yaşta kabul edilmiş bildik ve geleneksel inançtan evrensel bir inanca kaymaktadırlar (Barry ve diğerleri., 2010; Braskamp, 2008).

Kararsızlık:

Diğer gelişimsel dönemlere oranla beliren yetişkinlerin yaşamları oldukça esnek, değişken ve risklerle doludur. Yaşama ait hemen her alanda çok farklı keşifler yapan bireyler için bu dönemde kararsızlıkların yaşanması olası bir durumdur. Beliren yetişkinlerde hayatın birçok alanında riskli de olsa fırsatlar ve çeşitli seçeneklerin olduğuna yönelik inançları vardır. Farklı seçenekler iş/meslek ve aşk yaşamında kararsızlığa yol açabilir. Beliren yetişkinler önemli yaşam planlarını gerçekleştirme yolunda çoğu zaman karmaşa yaşarlar ve sıklıkla bu planlarını revize etmek zorunda kalırlar. Sıklıkla değişen bölümler, sevgililer, işler ve özellikle de yaşanan mekânlar buna örnek olarak gösterilebilir (Arnett, 2004: 10-11). Üniversitede okumaya başladığı bir bölümün kendisine uygun olmadığını düşünebilir. Bu durumda farklı bir bölümde okumaya ya da mevcut bölümün günlük yaşamda farklı uygulama alanları varsa (tıpta uzmanlık alanları gibi) kendisine en uygun olanı tercih etme yoluna gidebilir. Aşk yaşamı da meslek gibi kararsızlığın yüksek olduğu bir alandır. Beğeni

ve duygusal şekilde başlayan aşk/birliktelik zamanla bireylere gelecekte evlilik ve ebeveynlik için doğru tercih olmadığı kararını aldırabilir. Diğer taraftan kariyer ve evlilik gibi risk faktörlerinin yoğun olduğu beliren yetişkinlik dönemi ileriki yıllardaki istikrarın bir tetikleyicisi de olabilir. Bireyin beliren yetişkinlikte aldığı etkili ve sağlıklı kararlar geleceğinin pozitif şekillenmesinde önemli bir adımdır.

Kendine Odaklanma:

Bireylerin kendilerine en çok odaklandığı dönemdir. Beliren yetişkinler, evlilik ve ebeveynlik gibi önemli yetişkin sorumluluklarını öteleme eğilimindedirler. Çünkü her hamlelerini müdehale eden ebeveynlerinin yönlendirmesi olmadan özgürlüğün tadından yararlanmaya çalışmaktadırlar. Bu aşamada kendilerine ve kendi kişisel ihtiyaçlarına odaklanma eğilimindedirler (Arnett, 2004: 12-13). Beliren yetişkinlik döneminde bireyler, yaşamlarına ait kararları kendileri alır, bir yönüyle kendi yaşamlarının yöneticisi olurlar. Bu kararlar, günlük hayattaki en temel ihtiyaçları karşılamaktan tüm yaşamını etkileyecek belli bir sorumluluk gerektiren kararlara (örn. okuyacağı üniversite, bölüm) kadar uzanmaktadır. Bu sayede, birey, yetişkin hayatta ihtiyaç duyacağı temel becerileri edinmektedir (Doğan ve Cebioğlu, 2011). Dolayısıyla bu dönemdeki kendine odaklanma ilk bakıldığında olumsuzmuş gibi anlaşılabilir da psikolojik bağlamda olağan ve geçici bir özelliktir. Atak ve Çok (2010), yetişkin yaşamının temellerini oluşturmak ve günlük yaşamda becerilerini geliştirmeleri için beliren yetişkinlerin kendilerine yoğunlaşması gerektiğini vurgulamıştır (Atak ve Çok, 2010). Beliren yetişkinlik döneminde kendilerine çok odaklanan beliren yetişkinler yaşamdan zevk alma yollarını daha fazla ararlar, bu yüzden eğlenceli etkinliklere katılırlar. Bireysel gelişimlerini ilerletmek için katıldıkları ve kendilerine odaklanmalarını sağlayan bu faaliyetler aynı zamanda toplumsal yaşama katılımı sağlamakta, kişilerarası iletişimi desteklemektedir (Konstam, 2014).

Arada Kalmışlık Hissi

Beliren yetişkin bir yetişkin misin? diye sorulduğunda, çoğu zaman evet ve hayır cevabını vermektedir. Birçoğu iş, aş, eş gibi yetişkinlik emarelerini taşımadığından dolayı kendini tam anlamıyla yetişkinmiş gibi hissetmese de ergenlik dönemine nazaran daha olgun ve bağımsız olduklarını söylemektedirler (Arnett, 2004: 14-15; Arnett 2007c; Nelson ve Barry,

2005; Nelson ve diğeri, 2007). Bir başka ifadeyle ergenlikten yetişkinliğe geçiş sürecinde arada kalmışlık hissi yaşamaktadırlar.

Olabilirlikler (Olasılıklar):

Beliren/ilk yetişkinler genellikle geleceğe dair çok iyimser bir görüşe sahiptirler. İstedikleri kişi olma gayretiyle, mutsuz bir ev hayatı gibi geçmiş koşulların üstesinden geleceklerine, hayallerini gerçekleştireceklerine gerçekten inanırlar (Arnett, 2004: 16-17). Beliren yetişkinlikte, bireyler için birçok farklı yaşam seçenekleri vardır ve bireyin yaşamında birçok şey henüz belirgin değildir. Bu nedenle bu yıllar büyük umutlar ve beklentiler dönemidir (Atak ve Çok, 2010). Aynı zamanda umut ve iyimserlik yüksek seviyededir (Nelson ve Chen, 2007). Ailenin göstereceği olumlu yaklaşımlar bağımsız kimlik kazanma, karar verme ve yaşama yön verme imkânı sağlayacaktır (Arnett, 2006).

Olasılıklar, hayaller, fırsatların çokça olduğu bu dönemde beliren yetişkinleri bekleyen riskler de mevcuttur. Çünkü bu dönemde, gençler gelecekteki kariyer için gerekli eğitim ve öğretimi de almaya çalışır. Aynı zamanda sağlıklı aşk hayatıyla aile kurma düşüncesi vardır. Yetişkinliğe başarılı bir geçiş yapmak için bu görevlerin tamamlanması gerekir, fakat bu yeterliliğe tam olarak sahip olamama durumu hayal kırıklığı ve stres, yüksek oranda alkol kullanımı da dâhil olmak üzere çeşitli zararlı davranışlara neden olabilir (Kar, Haynie, Luk ve Simons-Morton, 2018; Thompson, 2017). Alkol kullanımı, bu gelişimsel görevlerin başarıyla yönetilmesini engelleyebilir hatta başarısızlıkların ve stresin artmasına yol açabilir (Delucchi, Matzger ve Weisner, 2008; Reckdenwald, Ford ve Murray, 2016). Ayrıca aileden ayrı yaşamaya başlama, ekonomik özgürlük ve kontrolsüz bir yaşam; korunmasız cinsel hayat, madde kullanımı ve tehlikeli davranışlarla riskli alanların genişlemesine sebep olabilir (Brodbeck ve diğeri, 2010; Thomas ve diğeri, 2015). Örneğin, uyuşturucu bu yıllarda zirveye çıkmaktadır (Davis, Sheidow, Zajac ve McCart, 2012; Kar ve diğeri, 2018). Bunun yanında yalnızlık duygusu, hayatın diğer evrelerinde olduğundan çok daha yüksektir (Matthews ve diğeri, 2016). Bu durum beliren erişkinliğin herkes için pozitif geçmediği, bazı bireylerin bu dönemde çevreden gelecek destek ve yönlendirmeye ihtiyaç duyabileceğini göstermektedir (Hill ve diğeri, 2016).

Kültüre bağlı olarak algılanan yetişkinlik ölçütlerindeki hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde farklılıklar göstermektedir. Gelişmiş toplumlarda 20-30 yaş

arası bireyler genellikle, kariyer eğitimlerine devam ettikleri için evlilik ve çocuk sahibi olma gibi yetişkinliğe geçişi sağlayan sorumlulukları ötelemektedir. Bundan dolayı beliren yetişkinlik daha çok sanayileşmiş Batı toplumlarında ve Japonya ve Güney Kore gibi gelişmiş bazı gelişmekte olan Asya ülkelerinde yaşanmaktadır (Arnett, 2000; 2004; 2015). Ayrıca Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerde görülmekle birlikte diğer ülkelerde olduğu kadar yaygın değildir. Çünkü eğitimi devam ettirme, iş hayatına atılmayı erteleme, uzun kariyer planları yapma sosyoekonomik düzeyle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda beliren yetişkinlik gelişmekte olan ülkelerde üniversite eğitimine devam edebilen varlıklı bireylerde ortaya çıkmaktadır (Badger, Nelson ve Barry, 2006; Nelson ve Chen, 2007).

Türkiye’de beliren/ilk yetişkinlik döneminin netleştiğini söylemek mümkündür. Nitekim 1998 TNSA, 2003 TNSA, 2013 TNSA ve 2013 TNSA çalışmalardan alınan demografik verilere göre Türkiye’de hem kentsel hem kırsal yaşamda eğitimi tamamlama, kalıcı bir iş sahibi olma, evlenme, ana baba olma ve bunlarla ilişkili diğer demografik özellikler ve geçişlerin 20 yıl öncesiyle kıyaslandığında ortalama 3-4 yıl ileriye doğru kaydığını görülmektedir. Evlilik, anababa olma, eğitim ve iş yaşamında önemli yaş değişiklikleri gözlenmektedir. Örneğin 30 yaş sonrası ana babalığın artması Türkiye’de önemli bir demografik değişim olduğunu işaret etmektedir. Bu veriler, özellikle evlenme ve anababa olma yaşındaki değişimler Türkiye’de, en azından belli bir kesimde yetişkinliğe geçiş sürecinin eskiye oranla uzadığını ve çeşitlendiğini göstermektedir (Atak, Çokamay ve Çok; 2016).

Erik Erikson, yetişkinlik kavramına teorik katkılar sağlayan isimlerdendir. Psikososyal gelişim kuramında beşinci evre olan “Yakınlığa karşı Yalıtılmışlık” dönemi beliren yetişkinliğe denk gelse de şimdiki manasıyla kullanılan bir açıklama yapmamış, daha çok ergenlik döneminin uzaması üzerinde durmuştur. Erikson adlandırma yapmadan, ergenlik dönemi ve yetişkinlik arasındaki geçen bir süreçten, ertelenen sorumluluklar ile yoğunlaşılan keşifler ve bunalımlara değinmiştir. Sanayileşmiş toplumlara özgü, uzun süren ergenlik ve bu tür toplumlarda gençlere verilen "psikososyal moratoryum" üzerine yorumlar yapmıştır. Bu evre ergenlikle birlikte bireyin toplumsal bir gereksinim olarak yaşamdaki rolünü tanımlama gayretiyle başlar ve genellikle eğitim sürecinin bitmesi, bir işe girme ve bir eş seçimiyle sonlanmaktadır. Bu süreçte genç yetişkinler, farklı roller üstlenerek toplumunun bazı kesimlerinde yer bulma deneyimleri yaşar. Erikson’a göre, bireyin kimliğinin birçok yönünün çözüme bağlandığı bir evredir. Bireyin bu dönemi başarıyla atlatamaması

durumunda kimlik gelişimi psikososyal erteleme ile sonuçlanacaktır. Erikson, endüstrileşmiş toplumların, bireyelerine bir süreliğine psikososyal ertelemeye izin verdiğini söylemektedir (Atak ve Çok, 2010). Bu süreçte başarısız genç yetişkinler yalıtılmışlık, kendine yabancılaşma, hayal kırıklığı duygularını yaşarken başarılı olanlar diğer insanlarla olan beraberliklerinde yakınlık duygusu yaşarlar (Erikson, 1977; 1980).

Bir başka teorik katkı Daniel Levinson (1978) tarafından sağlanmıştır. Levinson “Bireysel Yaşam Yapısı Kuramında” yaşam akışı, yaşam döngüsü, yetişkin gelişimi ve yaşam yapısı kavramlarına vurgu yapmaktadır. Levinson kuramında yetişkinliğin esas olarak yaşam boyu süren bir yapı oluşturmak olduğunu ileri sürmüştür. Yaklaşık 17-45 yaşlarını kapsayan ilk yetişkinlik döneminde bireyler, içinde yaşadıkları yaşam yapısı evresine bağlı olarak bir yapı-kurma veya yapı-değiştirme görevini yerine getirmektedirler. Bu görevler yerine getirildiğinde benlik tasarımı, sosyal ilişkilerde, iş ve aile yaşamında önemli değişiklikler meydana gelmektedir (Aktu, 2016). Bireylerin görevlerini yerine getirerek yetişkin dünyaya taşınması ve istikrarlı bir yaşam yapısı kurması gerekir. Levinson'a göre genç insanlar, hayat yapısı kurma sürecinde çeşitli aşk ve çalışma olanaklarını birbirinden ayırırken önemli miktarda değişim ve istikrarsızlık yaşar. Buna paralel olarak, bu çağ en büyük çelişkilerin, streslerin, risklerin, bedellerin ve hayal kırıklıklarının olduğu bir dönemdir. Birey, bireysel tutkuların, isteklerin, beklentilerin gerçekleşmediği gördüğünde yaşamdan darbe yemiş gibi olur (Levinson, 1978; Levinson ve Levinson, 1996; Levinson ve diğerleri, 1976).

Küreselleşme ilerledikçe, ekonomik özgürlük ve yükseköğrenim ile elde edilen imkânlar/kazançlar gençler arasında ortak bir "küresel kimlik" oluşması, diğer ifade ile beliren yetişkinliğin dünyada genel geçer hale gelmesi beklenebilir. Yetişkinlik için gerekli sorumlulukları ertelemenin temel amacı daha iyi ve doğru olana ulaşabilmektir. Evrensel olarak nitelenebilecek bu eğilim "küresel kimlik" oluşmasını tetikleyecektir.

2.2. Yaşlılık

Yaşlanma ve yaşlılığı biyolojik, sosyolojik ve psikolojik olarak inceleyen bir bilim dalı olan gerontolojinin yanı sıra yeni dönem sosyoloji araştırmalarında “yaşlılık” öne çıkan başlıklar arasında dikkat çekmekte ve yaşlılık ile yapılan sosyolojik araştırmalarda artış gözlenmektedir. Bu çalışmaların temel amaçları arasında yaşlılığın özelliklerini tanımlamak,

yaşlılık sürecine netlik kazandırmak, yaşlılık sorunlarına çözüm üretmek ve yaşlılıkla ilgili politikaları incelemek yer almaktadır.

Genel anlamda yaşlanma bir süreçtir, yaşlılık ise bir dönemi ifade eder. En temel ayrım bu şekilde yapılabilmektedir. Ancak yaşlılık ve yaşlanma kavramları farklı açılardan tanımlanabilir. Bu tanımlarda yaşlılık ve yaşlanmanın değişik yönleri öne çıkmaktadır (Yıldız, 2013). Çocukluk, ergenlik, gençlik, olgunluk gibi yaşlılık da insanoğlunun yaşam dönemlerinden biridir. Yaşlılık kavramı, yaşam sürecinin geç dönemindeki gelişmenin devamını ve bireydeki değişimleri anlatır. Yaşlılık, yaşam konusunda kayıpların ve çöküşün sıklıkla yaşandığı bir dönemdir. Aynı zamanda kültürel, çevresel ve ekonomik etmenlerin hazırladığı bir sonuçtur. Yaşlılığa ilişkin ortak anlam içeren çok sayıda tanımın yanı sıra, bu tanımlardan bağımsız olarak yaşlanma kavramına ait birçok tanımın da olduğu görülmektedir. Bu durumun temel sebebi yaşlanma kavramına yüklenen anlamın öznel boyuta da sahip olmasıdır (Yumurtacı, 2013, Önal, 2006). Yaşlılık genel anlamda bireyin fiziksel ve bilişsel fonksiyonlarında bir gerileme, sağlığın, gelir düzeyinin, saygınlığın, rol ve statünün, bağımsızlığının, sosyal yaşantının ve sosyal desteklerinin azalması ve kaybı gibi pek çok sorunun yaşandığı bir kayıplar dönemidir (Çiğdem ve Konak, 2005). Evrim biyologlarına göre yaşlılık, yaşa bağlı olarak ya da yaşın ilerlemesiyle fiziksel işlevlerde azalma, üretim veya üretkenliğin azalması ve ölüm oranlarının arttığı bir dönem olarak adlandırılır (Flatt ve Schmidt, 2009; Rose, 1991). Yaşlanma, hayatta kalma ve doğurganlık için gerekli olan fizyolojik fonksiyonların zamanla ilişkili olarak bozulması olarak tanımlanabilir (Gilbert, 2000). Yaşlanmayla birlikte fiziksel ve zihinsel fonksiyonlarda azalmalar psikomotor becerilerde yavaşlamalar görülse de birey kendini yaşlı hissetmeyebilir. Dahası yaşlılığın dinamik bir dönem olduğu söylenebilir. Çünkü yaşlılık çeşitli güçlerin etkileşimini içerir ve kendini gerçekleştirme süreci için zirve bir dönemi ifade eder. Yaşlı birey sahip olduğu bu güçler ile tam kapasiteyle fonksiyonda bulunmuş ise yaşanmışlığın bilgeliği ve içgörüsü ile aşkınlık zirvesine ulaşabilir.

Yaşlılık, önüne geçilemeyen biyolojik, kronolojik, sosyal ve kültürel yönlere sahip kaçınılmaz bir süreçtir (Comfort, 1964). Yaşlılık dönemi için şu özellikler sayılabilir (Kumtepe ve Akay, 2012):

- Tüm insanlar için söz konusu olan bir durumdur.
- Yaşamın diğer evreleri gibi doğal ve kaçınılmaz bir olgudur.

- Aynı zamanda bireysel bir olgudur.
- Durağan ve değişmez bir yaşam dönemi değildir.
- Kültürel, çevresel ve ekonomik faktörlerin etkisiyle oluşan bir sonuçtur.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2015), yaşlanma ve sağlık raporunda yaşlılık dönemi için psikogeriatrik yaşlılık tanımlamasını dikkate alarak bu dönemi, “65 yaş ve üzeri” olarak kabul etmiştir. Farklı kurumlarda ya da farklı yerleşim yerlerinde yaş ölçütlerinin kullanımı değişebilmektedir. Örneğin, Birleşmiş Milletler bu alandaki çalışmalarında 60 ve üzeri yaş grubunu temel almaktadır. Ya da Dünya Sağlık Örgütünün çalışmalarında Afrika için yaşlılık başlangıcı olarak ortalama 50’li yaşların alındığı görülebilir. Sosyologlar ve gerontologlar (gerontolojistler) ise yaşlılığı 65-74 yaş arası genç yaşlı, 75-84 yaş arası orta yaşlı ve 85 yaş üzerini ileri yaşlılık (ihtiyarlık) dönemleri şeklinde sınıflamışlardır (Little, 2013; Manton, 2007). Benzer şekilde Canatan (2012) 65-75 yaş arası yaşlıları “genç yaşlı”, 75 yaşını geçmiş yaşlıları “ihtiyar yaşlı” olarak adlandırmıştır. Bazı Güneydoğu Asya ülkelerinde 100 yaşın üzerinde bireyler olduğu ve dünya genelinde ortalama yaşam süresinin artış gösterdiği düşünüldüğünde ihtiyarlık döneminin “oldukça yaşlılık” (80-85 yaş üzeri), “asırlık çınar” (100 yaş ve üzeri), “muhteşem asırlık çınar” (110 yaş ve üzeri) şeklinde sınıflandırıldığı da görülmüştür. Biyolojik yaşlanma böyle bir sınıflandırmayı zorunlu kılmakla birlikte, bu değerlendirmenin kesin ve değişmez olduğu anlamına gelmez.

Genel olarak yaşlılık biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve kronolojik boyutları olan ve değişik yönlerden tanımlanabilen bir kavramdır. Gerontologlar yaş ve yaşlanmanın farklı değişkenlere bağlı olarak en az dört boyuta sahip olduğunu ifade eder. Birinci boyut, bir kişinin hayatta olduğu gerçek zaman miktarını ifade eden kronolojik yaşlanma, bireylerin takvim yaşı üzerinden değerlendirilen yaşlanma biçimidir. Kronolojik yaşlanmada bireyin doğumundan itibaren geçen zaman dilimi esas alınmaktadır. Bireyin sağlıklı yaşam tarzı, düzenli beslenme alışkanlıkları takvim yaşını doğrudan değiştirmez. Uluocak ve diğerlerinin (2013) ifadesine göre kronolojik yaşlanmada, bireysel ve çevresel faktörler dikkate alınmamaktadır. Bu bağlamda yaşları aynı olan bireyler açısından ortaya çıkan farklılıkların kronolojik yaşlanma bakımından bir önemi yoktur. Yaş grupları itibariyle genel tipolojilerin tanımlanmasında işlev görmektedir. Dolayısıyla yaşlılığın anlaşılması için bu sürecin sosyal, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesi gerekir (Öztürk, 2015).

İkinci boyut, daha çok evrimsel süreçle ilgili olan biyolojik yaşlanmadır; bu, orta yaşlı ve daha yaşlı döneme girerken "yavaşlatan" fiziksel değişiklikleri ifade eder (Hooyman ve Kiyak, 2011). Moleküler ve hüresel değişiklikler gibi biyolojik faktörler birincil yaşlanma olarak adlandırılırken, fiziksel güç kaybı ve kötü beslenme gibi kontrol edilebilir faktörlerden kaynaklanan yaşlanma ikincil yaşlanma olarak adlandırılmaktadır (Whitbourne ve Whitbourne, 2010). Biyolojik yaşlanmanın belirtileri arasında saçların beyazlaması, erkeklerde dökülmesi, kırışıklıklar, derinin kuruması ve incilmesi, kemiklerin incilmesi ve zayıflaması, fiziksel güç kaybı vb. gösterilebilir (Little, 2013). Yaşlanma orta yaşta aniden başlamaz. Gittikçe ilerleyen, birikmeli ve ağırlaşan bir tarzda, tüm yaşam boyunca ortaya çıkan değişikliklerle kendini gösterir. Biyolojik yaşlanma belirtileri, toplam yaşlanma değişikliklerinin bir kısmıdır ve genellikle daha az belirgin olarak ortaya çıkan, daha yavaş seyreden psikolojik ve sosyal yetenek ve işlevlerdeki değişikliklerden çok daha önce gözlenmeye başlar (Arpacı, 2005).

Üçüncü boyut, psikolojik yaşlanmadır, zihinsel işlevsellik ve kişilikle ilgili alanlar da dâhil olmak üzere yaş ilerledikçe ortaya çıkan psikolojik değişiklikleri ifade eder. Her yaşam aşamasında psikolojik kazançlar ve kayıplar bulunmaktadır, ancak yaşlılık döneminde kayıplar kazançların çok ötesine geçer. Fizyolojik altyapıdaki düşüşü ve davranışsal işlevsellikteki kayıpları telafi etmek için bir toplumsal destek artık yetersiz kalmaktadır. (Baltes ve Smith, 1999). Ortaya çıkan bu durumlara alışamama, kabullenememe ve razı olmayıp intiharı düşünceler bile bu dönemin psikolojik tepkileri olarak belirmektedir (Şentürk, 2015). Bu nedenle bu perspektif, biyoloğun hücre/organ sistemi yaklaşımından ve sosyoloğun yapısal/ toplumsal etmenler yaklaşımından farklılaşır (Görgün Baran, 2011).

Yaşlanmanın dördüncü boyutu, sosyal yaşlanmadır. Sosyal yaşlanma, belirli bir yaşın ne anlama geldiğine dair mevcut kavramsallaştırmayla ilgili olarak insanların biyolojik gelişimi yorumladıkları, tartıştıkları ve anlamlandırdıkları öznel bir sosyal süreç dizisidir. Bir başka ifadeyle sosyal yaşlanma, sosyal norm ve standartların belirlediği yaşlanmadır. Sosyal yaşlanma, kişinin akrabaları arkadaşları arasındaki iletişimde, işyeri, ibadet yerleri ve resmi organizasyonlarda rol ve ilişkilerinde meydana gelen değişiklikleri ifade eder. Barkan'a (2011) göre sosyal yaşlanma, bireyin çalışma ve sosyal yaşamında güç ve yetenek kaybı yaşaması, bunun sonucunda toplumsal hayatta becerilerini kullanamamasıdır. Sosyal yaşlanma bireylerden bireye farklılık gösterse de, genel olarak toplumun kültürünün bir parçası olan yaşlanma algısından etkilenir. Bundan dolayı toplumların yaşlılığa yüklediği

anlam farklılaşabilir. Bir toplumda yaşlanma olumlu görülebilirken (Örneğin, olgunluk, aşkınlığın zirvesi vs.), bir başka toplumda olumsuz görülebilir (Örneğin, yük, çaresizlik vs.).

Yukarıdaki 4 kavramı kısaca özetlemek gerekirse, kronolojik yaş takvim yaşı, biyolojik yaş bedeninin içinde bulunduğu gerçek yaş, psikolojik yaş bireyin hissettiği yaş olarak tanımlanabilir. Sosyolojik yaş ise diğer üçünden farklı olup, tek bir sayıyı işaret eden yaş değil, toplum ve yaşanan çevre tarafından atfedilen bir kategori olarak tanımlanabilir. Kış olimpiyatları izlendiğinde takvim yaşı 45 olan bir kayakçıya, ya da yaz olimpiyatları izlendiğinde takvim yaşı 50 olan bir kısa mesafe koşucusuna rastlamak çok nadirdir. Çünkü bu yaşlar ilgili spor branşları için sosyolojik yaş bağlamında yaşlılığı göstermektedir. Dolayısıyla sosyolojik yaş, özellikle biyolojik ve kronolojik yaşın etkileşimi ile çevresel yüklemelerin oluşturduğu bir durumdur.

Tıp alanındaki gelişmeler, lüks yaşam imkânlarının artması, teknolojik ilerlemeler, sağlıklı yaşama dair bilgi ve pratiklerin artması “bakımlı yaşlılar” olarak ifade edilen ve geçmişten daha farklı özellikleri bulunan bir kitle oluşturmuştur. Bakımlı yaşlılar güncel bir sosyolojik kavram olan “yeni yaşlılık” olgusunu da beraberinde getirmiştir. Şentürk’e (2015) göre yeni yaşlılar, gençlik yıllarından itibaren yeme, içme gibi sağlıklı beslenmeyi ve spor yapmaya alışkanlık haline getirmiş; ağır çalışma hayatından uzak kalmış ya da stresli çalışma düzeninden sıyrılıp kendine bir takım rahatlama seçenekleri ayarlayabilmiş, diğer yaşlılarından daha kaliteli bir yaşlılığı yakalayabilmiş bireylerdir. Yeni yaşlı kitle, modernleşme süreci içerisinde sosyalleşme ve yaşama fırsatlarını yakalayan, kitlesi, geçmiş benzerlerinden farklı yaşam beklentileri ve öncelikleri olan; kendisini zinde ve dinamik hissettirecek olanaklara sahiptir. Dolayısıyla, kronolojik yaş, her zaman biyolojik veya psikolojik yaşı yansıtmayabilir. Örneğin 75 yaşındaki bazı insanlar, 50 yaşından küçük insanlardan daha genç görünebilir ve daha fazla hareket edebilir (Türkiye’de ve Dünya’da sanat dünyasında bunun birçok örneğine rastlanmaktadır).

Dülger (2012), yaşlılığı hayatın değerlendirilmesini yapma dönemi olarak nitelendirmiş ve bu yönüyle yaşlılığı üç kategoriye ayırmıştır:

Bireysel Bakımdan Yaşlılık:

Bazı insanların ömrü yaşlılık dönemini görmeye ya da yaşamaya yetmeyebilir. Sadece bu düşünce bile insanların hayata ve yaşlılığa dair yüklediği anlamları ve işlevleri farklılaştırabilir. Dolayısıyla bu düşüncedekilere göre yaşlılık, yaşam planının çizgilerini oluşturmak, yaşama anlam katmak, geçmiş hayatın muhasebesini yapma zamanıdır. Birey bu dönemde bilgi ve tecrübesiyle gerçek dünya ve fizikötesi dünyanın farkına vararak yaşamını daha anlamlı hale getirebilir. Bir başka ifadeyle insanı kâmil olma yolunda bir fırsat dönemidir. Bu dönemde modernist bakış açısına sahip, bireysel sorumluluklarını yerine getiren ve anlamlı bir yaşam sürdüren bireylerin toplumda kendine daha kolay yer bulacağı söylenebilir.

Toplumsal Bakımdan Yaşlılık:

Toplumların birçoğu için yaşlılık, olgunluk ve mentorluk dönemidir. Yaşlılar, yaşamışlıkları ve deneyimleriyle toplum içinde dengeleme mercileridir. Yaşlılar buldukları toplumda, geçmiş ve gelecek arasında rabıta, dil, kültür ve tarih dağarcığının taşıyıcısı ve aktarıcısı, toplumda ahlak felsefesinin ilham perileri, toplum içindeki kültür elçileridir. Gidilecek yer ve olunacak şey konusunda canlı örnek ve danışmanlardır.

Kuşaklararası Varlıksal İşbölümü Bakımından Yaşlılık

Bu görüşe göre, yaşlılığın en önemli işlevi kuşaklar arası ilişkilerin düzenlenmesinde üstlendikleri roldür. Birinci nesil olan yaşlıların, 2. nesil olan çocuklarının ve 3. nesil olan torunlarının özellikle sosyal-duygusal, ahlak ve kişilik gelişimleri üzerinde eğitimci rolü vardır. Çocuk ve ergenlerin yaşlılar ile birlikte olması onların eğitim ve terbiyeleri için bir fırsattır.

2.3. Yaşlanma Kuramları

İnsanoğlunun ortalama yaşam süresinin artmasına rağmen yaşlanmanın önüne geçilememesi ve kaçınılmaz bir döngünün içinde olması yaşlılık çalışmalarını güncel tutmaya yetmektedir. İnsanın nasıl yaşlandığı, uzun ve sağlıklı bir hayatın nasıl mümkün olacağı ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. Yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin kuramsal yaklaşımlar, yaşlılık ve yaşlanma olgularını, bu olguların birey ve toplum açısından

sonuçlarını ve farklı toplumlarda değişik biçimlerde yaşanmasını açıklamaya ve anlamaya çalışmaktadır. Lange ve Grossman'a (2010) göre bu kuramların "niçin" ve "nasıl" sorularıyla elde edilen ampirik ya da nitel veriler, yaşlılık ve yaşlanmanın anlaşılmasında önemli yeri vardır. Biyoloji, gerontoloji, psikoloji, sosyoloji ve sosyal politika başta olmak üzere farklı disiplinlerde çok sayıda yaşlılık ve yaşlanma ile ilgili kuramsal yaklaşım bulunmaktadır.

2.3.1. Biyolojik Teoriler

Yaşlanma ile ilgili evrimsel hipotezler yeni olmayıp, biyolojik teoriler kapsamında değerlendirilmektedir. Biyolojik teoriler, genetik ve biyokimyasal bilgiler ışığında nasıl ve niçin yaşlandığımızı açıklamaya çalışır. Yaşlanma süreçlerinin altında yatan genetik, metabolik ve çevresel mekanizmaları araştırmak nasıl yaşıyoruz sorusuna cevap bulmada yeterlidir. Fakat niçin yaşıyoruz sorusuna yönelik araştırmalara kuramsal bağlamda ilk olarak evrimsel yaşlanma teorilerinde görmek mümkündür. Hasar ve hata teorileri ile programlanmış teorileri kapsayan modern biyolojik yaşlanma teorileri ise zaman tablosu ve çevresel saldırılara vurgu yaparak yaşlanmayı açıklamaya çalışmaktadır.

2.3.1.1. Evrimsel biyolojik yaşlanma teorisi (Evolutionary biological aging theory)

İnsanoğlunda var olan yaşlanma olgusu bitki ve hayvanlar gibi diğer türlerde de sorun olarak görülmeye başlanmıştır. Yaşla ilişkili hayatını sürdürme ve üremedeki düşüş bütün canlılarda olmasa da birçok canlı türünde görülen bir sıkıntıdır (Jones ve diğerleri, 2014). Genel olarak evrimsel biyolojik yaşlanma teorisyenleri, yaşlanmanın türler arasındaki farklılaşmaları, doğal dünyada yaşlanmanın kökenlerini, oluşumunu ve çeşitliliğini açıklamaya çalışmaktadır. Daha spesifik belirtmek gerekirse evrimsel biyolojik yaşlanma teorisi için temel amaç, doğal seleksiyonun organizma fonksiyonunu en uygun düzeyde desteklemesi durumunda, yaşlanmanın neden basit bir şekilde evrimleşmediğini açıklamaktır. Arbuthnott, Promislow ve Moorad (2016) Evrimsel Biyolojik Yaşlanma Teorisini 3 model altında toplamışlar. A) Yaşlanma bir adaptasyondur. Uyum başarısı (fitness), yaşlanma ile direkt olarak artmaktadır ve yaşlanma ile uyum başarısı (Ör: yavru sayısı, gelecek nesillere katkı) arasındaki ilişki nedenseldir. B) Yaşlanma bir uyumsuzluktur. Yaşlanma, uyum başarısı için zararlıdır; ancak seleksiyon (seçilim) yaşlanma ile ilişkili genlerin yayılmasını önlemek için yetersizdir. C) Yaşlanma, sınırlamanın sonucudur. Uyum

başarısı ve yaşlanma arasındaki ilişki nedensel değildir, ancak yaşlanma, seleksiyonun bir yan ürünü olarak ortaya çıkar. İlk model olan uyum modeline göre yaşlanma oranlarını arttıran gen mutasyonları, uyum başarısını (gelecek nesillere katkısı) arttırdığı için seleksiyon tarafından tercih edilir. İkinci model olan uyumsuzluk modeline göre geç gerçekleşen mutasyonların, uyum başarısı üzerinde çok az etkisi vardır, hatta hiç etkiye sahip değildir. Bundan dolayı yaşlanmayı arttıran gen mutasyonları, genetik sürüklenme ile yayılmaktadır. Üçüncü model olan sınırlandırma modeline göre, yaşamın geç dönemlerinde uyum başarısını azaltan ya da etkisi olmayan genler, yararlı etkilerinden dolayı yaşamın erken dönemlerinde zaten yayılmıştır.

2.3.1.2. Programlanmış teoriler (Programmed theories)

Programlanmış teorilerin genel iddiası, yaşlanma, biyolojik bir zaman çizelgesinin sonucu olarak oluşur. Belki de yaşlanma, çocukluğun büyüme ve gelişimini düzenleyen bir dönemin devamıdır. Bu düzenleme, bakım, onarım ve savunma müdahalelerinden sorumlu sistemleri etkileyen gen ifadesindeki değişikliklere bağlı olacaktır. 1) Programlanmış uzun ömürlülük teorisine göre yaşlanma, belirli genlerin devreye girip girmemesinin bir sonucudur; yaşlılık ise yaşla ilişkili dezavantajların ortaya çıktığı zaman olarak tanımlanır (Jin, 2010). Davidovic ve diğerleri (2010), yaşlanma sürecinin yaşlanma ve dinamiğinde genetik istikrarsızlığın rolünün olduğunu iddia etmişlerdir. 2) Endokrin teorisine göre, biyolojik saatler, yaşlanmanın hızını kontrol etmek için hormonlarla harekete geçer. Bir diğer ifadeyle yaşlanma hormonlarla düzenlenir (Van Heemst, 2010). 3) İmmünolojik (Bağışık-bilimsel) teoriye göre, bağışıklık sisteminin etkililiği zamanla gerilemeye programlanmıştır. Bu durum bulaşıcı hastalığa, dolayısıyla yaşlanmaya ve ölüme karşı artan bir kırılganlığa yol açar (Jin, 2010). Cornelius'un (1972) da belirttiği üzere bağışıklık sisteminin etkililiği ergenlikte en üst düzeydedir, ilerleyen yaşlarda kademeli olarak azalır.

2.3.1.3. Hasar veya hata teorileri (Damage or error theory)

Hasar ve hata teorileri genel olarak yaşlanmanın nedenini canlı organizmalarda çeşitli düzeylerde toplu hasara neden olan çevresel saldırılar üzerinde durur. 1) Aşınma ve yıpranma teorisi (Wear and tear theory): Hücreler ve dokular, zamanla yıpranan ve yaşlanmaya neden olan önemli parçalara sahiptir. Yaşlanan bir arabanın ya da makinanın parçaları gibi, vücudun parçaları da tekrarlanan kullanımlardan sonra aşınma ve yıpranmayla

tükenme noktasına gelebilir. Bu aşınma ve yıpranma, vücudun kendini onaramayacağı boyuta ulaştığında ise birey yaşlanır ve ölür (Aiken, 1994; Jin, 2010). 2) Yaşam hızı teorisi (Rate of living theory): Rubner 1908 yılında bir organizmanın oksijen temelli metabolizma hızı ne kadar büyükse, ömrü de o kadar kısa olur demiştir. Benzer şekilde 1928 yılında Pearl, metabolik hız arttıkça yaşam süresinin azaldığını iddia etmiştir (Brys, Vanfleteren ve Braeckman, 2007). Bu ifadeler “Hızlı yaşayan genç ölür” deyimini desteklemektedir. 3) Çapraz Bağlanma (Kollajen) Teorisi (Cross-linking theory): Johan Bjorksten 1942 yılında çapraz bağlanmış proteinlerin birikimi, hücre ve dokulara zarar vererek bedensel süreçleri yavaşlattığını ve bunun yaşlanmaya neden olduğunu iddia etmiştir (Bjorksten ve Tenhu, 1990; Diggs, 2008). 4) Serbest Radikaller Teorisi (Free radicals theory): 1954’te Dr. Gerschman tarafından iddia edilip, 1956 yılında Harman tarafından geliştirilen serbest radikaller teorisinde, süperoksit ve diğer serbest radikallerin, hücrenin makro-moleküler bileşenlerinde hasara yol açtığını ve hücrelerin birikmesine neden olduğu, dolayısıyla organların işleyişi yavaşlayarak yaşlılığa yol açtığı belirtilmektedir. Vücutta normal metabolizma sırasında veya çeşitli dış etkenler yoluyla üretilen serbest radikal türleri başta kanser ve kalp-damar hastalıkları olmak üzere birçok dejeneratif hastalığın oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır (Koca ve Karadeniz, 2003). Serbest radikal oluşumuna ise sigara, ilaçlar, UV ışınlar, X-rays, gamma ışınları, mikrodalga ışınları, herbisit ve pestisitler, çözücüler, petrokimyasal ürünler (tutkal, parfüm, temizlik malzemeleri), yiyeceklerde bulunan bazı bileşikler, hatta zihinsel stres veya vücut yorgunluğundan kaynaklanan stres neden olabilmektedir (Karabulut ve Gülay, 2016). 5) Mitokondrial teori (Mitochondrial theory): Serbest radikaller, yaş ilerledikçe mitokondrilere zarar verir ve ATP (Adenozin Tri Fosfat) üretimini engeller, başka serbest radikal oluşumlarını artırır ve mitokondriyal fonksiyon bozukluklarına yol açar. Oksidatif hasara bağlı mutasyonel yük artarken, koruyucu ve onarıcı proteinlerin hasardan dolayı azalması, mitokondrilerin mutasyona yatkınlığını arttırarak hücresel yaşlanmayı hızlandırmaktadır (Richter, 1994). 6) DNA Hasar Teorisi (Somatic DNA damage theory): DNA hasarları, canlı organizma hücrelerinde sürekli olarak meydana gelen olaylardır. Bu hasarların çoğu tamir edilmesine karşın, DNA polimerazları ve diğer onarım mekanizmaları hasarları görünüşte üretildiği kadar hızlı bir şekilde düzeltilmediğinden, bir kısmı birikir ve genetik mutasyonlar oluşmaya başlar. Yaşın artmasıyla bu birikimler hücrelerin bozulmasına, kopmasına neden olur (Burçak ve Andican, 2004). Özellikle mitokondriyal DNA hasarı, mitokondriyal fonksiyon bozukluklarına yol açabilir (Jin, 2010). Örneğin, yaş ilerledikçe somatik hücrelerde onkojenik mutasyonların birikmesi kanser görülme sıklığını artırır. 7) Glikozilasyon Teorisi (Glycosylation theory):

Glikozilasyon bir şeker ile proteinlerin serbest amino grubu arasında çapraz bağlanma olarak tanımlanan reaksiyondur. Yaşlanma sürecinde organizmada ileri glikozillenme son ürünleri (İGS) birikmekte, oksidatif stres artmaktadır (Arı, Işık ve Karasu, 2008).

2.3.2. Psikolojik Teoriler

1825 yılında İngiliz istatistikçi (sigorta uzmanı) Benjamin Gompertz yaşlanan nüfustaki ölüm oranları ve yaş arasındaki meşru ilişkiyi açıklayan makalesinde psikolojik yaşlanma ile ilgili ilk ifadeleri kullanmıştır. Ancak psikoloji alanında yaşlılıkla ilgili ilk sistematik açıklamalara G. Stanley Hall'un 1922'de yayınlanan "Senescence: The Second Half of Life (Yaşlılık: Yaşamın İkinci Yarısı)" başlıklı kitabında rastlamak mümkündür. Hall, yaşlılığı gelişimsel bağlamda ele almıştır. Yine Charlotte Bühler, Carl Jung ve Walter Miles'in çalışmalarında yaşlanma ile açıklamalara rastlamak mümkündür. Bu psikologlar yaşlılığı güçten düşme, biyolojik yaşam döngüsü, yaşam döngüsündeki olgunlaşma, yaşam süresinde kendini aşma kavramlarıyla bağdaştırarak karşılaştırmalı çalışmalar ile incelenmiştir. Schroots'un (1996) da belirttiği gibi yaşlanma/yaşlılık psikolojisi genel çerçevede, yaşlılarda yaşa bağlı davranışsal değişimler ve sorunlar üzerinde durmuştur. 1962'den sonra geropsikologların yetişmesiyle yaşlı ya da yaşlanma psikolojisi çalışmalarında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.

Psikolojik yaşlanmanın kesin süreçleri ve izleri nelerdir? sorusuna yanıtlar özellikle son 50-60 yılda psikologların ilgisini çekmiştir. Smith'e (2016) göre çoğu psikolog, çoktan beri var olan kavramlar, metaforlar ve çözülmemiş sorunlar hakkında sabit fikirlidir. Dixon (2011) ise daha az incelenen konular arasında içine kapanma, seleksiyon ve ödünleme gibi mekanizmalar; ayrışık yaşlanma, çok yönlü değişim izleri, farklılaşma/farksızlaşma, esneklik gibi kavramlar ile modifikasyonun potansiyel ve limitleri yer alır. Yaşlanma ile ilgili önceki psikolojik teoriler, başka disiplinlerin kullandığı öğeleri kullanmış olsa da bellek, duyuşal motor entegrasyonu, duygu-düzenleme, öz-algılar, sosyal ilişkiler ve kişilik gibi psikolojik işleyişin bir alanına odaklanarak yaşlanmaya açıklık getirmeye çalışmıştır. Yaşlanma ile ilgili psikolojik teorileri, klasik, modern, yeni ve diğer teoriler olmak üzere 4 ana başlıkta toplamak mümkündür.

2.3.2.1. Klasik teoriler

2.3.2.1.1. Gelişimsel görevler/etkinlik teorisi (Developmental tasks/activity theory)

1948 yılında Robert J. Havighurst yaşam süresini yedi döneme ayırarak, her dönemin kendine özgü görevleri (ödevleri) olduğunu belirtmiştir. Birey bir gelişimsel dönemdeki görev ya da görevlerini yap/a/mazsa sonraki dönemin görevlerinde aksaklıklar oluşacak, bunun sonucu olarak bir takım problemler yaşayabilecektir. Örneğin genç yetişkinlik döneminin (18-35 yaş) görevlerinden bir tanesi işe girmektir. Birey bu görevi yerine getirmezse ya da aksatırsa sonraki dönem olan orta yetişkinliğin (35-65 yaş) görevlerinden olan aile kurma, yatırım ve birikim yapma görevlerinde aksaklıklar oluşacaktır. Havighurst'ın teorisinde son dönem yaşlılık dönemidir (65 yaş üzeri). Yaşlı bireyin bu dönemdeki görevleri arasında entelektüel birikimde zirveye ulaşmak, ölüme hazırlık, yalnızlık ile baş etme vs. gelebilir. Birey huzurlu, mutlu ve güzel bir yaşam geçirmek istiyorsa her dönemdeki görevleri yerine getirmek için etkin bir şekilde çalışmalıdır.

2.3.2.1.2. Psiko-sosyal teori (Psychosocial theory)

Erik Erikson insanın kişiliğini ve yapısını anlamak için 1950 yılında yaşam süresini 8 döneme ayırarak psikososyal gelişim kuramı adını verdiği çok önemli bir kuram ortaya koymuştur. "Childhood and Society (Çocukluk ve Toplum)" kitabında bu dönemleri: 1-Temel güvene karşı güvensizlik dönemi (0-1 ya da 1,5 yaş), 2-Özerkliğe (Bağımsızlığa) karşı kuşku ve utanç dönemi (1 ya da 1,5-3 yaş), 3-Girişimciliğe karşı suçluluk dönemi (3-6 yaş), 4-Çabaya karşı aşağılık dönemi (6 yaş ergenlik arası), 5-Kimlik kazanımına karşı rol karmaşası dönemi (ergenlik), 6-Yakınlığa karşı yalıtılmışlık dönemi (17-30 yaş), 7-Üretkenliğe karşı durgunluk (30-65 yaş), 8-Benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk (65 yaş üzeri) şeklinde sıralamıştır. Erikson kitabında bireysel ve kültürel farklılıklara karşı özellikle dönemlerde yaş aralıkları belirtmemiştir. Daha sonra gelen gelişim psikologları Erikson'un çalışmalarından esinlenerek dönemlere yaş aralıkları eklemiştir. Psikososyal gelişim dönemlerini farklı şekilde adlandıran araştırmacılar da mevcuttur. Örneğin Schroots (2007) Erikson'un psikososyal gelişim dönemlerini: 1-bebeklik (0-1 yaş), 2-Erken çocukluk (1-6 yaş), 3-Oyun çağı (6-10 yaş), 4-Okul çağı (10-14 yaş), 5-Ergenlik (14-20 yaş), 6-Genç yetişkinlik (20-35 yaş), 7-Olgunluk (35-65 yaş), 8-Yaşlılık (65 yaş üzeri) şeklinde ifade etmiştir. Erikson'un psikososyal gelişim dönemlerinin her birinin kendine has özellikleri

olup, iki uçludur. Birey pozitif uç tarafındaki özellikleri kazanırsa sağlıklı bir şekilde hayatına devam eder ve olumlu bir kişilik geliştirir. Diğer taraftan birey pozitif ucun özelliklerini kazanamazsa negatif uca kayar; krizler yaşar ve kişiliği bundan olumsuz etkilenir. Örneğin genç yetişkinlik dönemi olarak da adlandırılan yakınlığa karşı yalıtılmışlık döneminde birey yakın ilişkiler kurup sosyalleşmezse, kendini çevreye karşı yalıtır ve toplumdan soyutlanır. Yaşlılık olarak da adlandırılan benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk döneminde bireyin önceki dönemlere ait pişmanlıkları ve yarım kalmışlıkları varsa benlik bütünlüğü tamamlanmaz, umutsuzluk yaşamaya başlar. Kuramın bir diğer karakteristiği, her dönemin kendine has erdemleri vardır: Birinci dönem için umut; ikinci dönem için istek; üçüncü dönem için amaç; dördüncü dönem için yetkinlik; beşinci dönem için sadakat/bağlılık; altıncı dönem için sevgi/aşk; yedinci dönem için özen/ihtiyat; sekizinci dönem için bilgelik erdemleri sıralanabilir.

2.3.2.1.3. Karşılık teorisi (Counterpart theory)

1960 yıllarında gerontolog James E. Birren tarafından sunulan karşılık teorisinde, karşılık metaforu, şimdiki durumlarla etkileşime giren daha önceki deneyimlerin ortaya koyduğu davranış yapıları (duygular, bilişler ve dürtüler) olduğu fikrini ifade etmek için kullanılmıştır. Teoriye göre yaşlanma, organizmanın çeşitli ekolojik bağlamlarda karşıt tutum olarak ifade edilen biyolojik ve davranışsal gelişiminin bir dönüşümü olarak görülmektedir. İleri yaş özelliklerindeki herhangi bir biyolojik düzen, doğal seleksiyonun etkisi altındaki gelişimin karşıt özelliklerinin etkileşiminden ortaya çıkmalıdır. Daha açık ifade etmek gerekirse yaşlılık özellikleri doğal seleksiyonun dolaylı yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Üreme fonksiyonunu kaybetmesiyle popülaritesini kaybeden yaşlı birey yaşamını idame ettirmesi için karşıt özellikler geliştirmek zorundadır. Daha bilge daha tecrübeli olan ihtiyar popülaritesini kaybetmez düşüncesi buna örnek gösterilebilir. Karşılık teorisine göre bilgelik, aşkınlık, ustalık gibi yaşlılık karakteristikleri böyle ortaya çıkmıştır.

2.3.2.1.4. Ayrışma (Serbestlik) teorisi/etkinlik teorisi (Disengagement theory/activity theory)

Cumming ve Henry (1961), geri çekilme teorisi olarak da bilinen ayrışma teorilerinde ayrışmayı, bireyin önceki rol ve aktivitelerden geri çekilmesi anlamında kullanmaktadır. Teoriye göre bireyler orta yetişkinlikten itibaren yavaştan içine kapanmaya başlarlar. Bu

temel ruhsal dönüşüm süreci a) Doğal olarak sosyal rol ve aktivitelerden geri çekilmeye, b) Kendine olan ilginin artmasına ve başkalarına olan ilginin azalmasına neden olur.

Teorideki geri çekilmenin doğal ve kaçınılmaz bir süreç olduğu ifadesi birçok kişi tarafından eleştirilmiştir. Sosyal rollerinden ve aktivitelerinden vazgeçmeyen yaşlı bireylerin sayılarının göz ardı edilemeyecek kadar çok olması aslında eleştirilerin haksız da olmadığını göstermektedir. Ayrıca Havighurst'ın gelişim dönemi görevleri teorisinde, yaşlı bireyin geçmiş dönemdeki ödevleri bitmiş olabilir. Fakat onu bekleyen kendi döneminin yeni görevleri vardır. Diğer taraftan, tüm yaşlılara genelleme yapılmadan ayrışmanın belli bir grup yaşlının sosyal ve psikolojik özelliklerini yansıttığı gerçeği de unutulmamalıdır.

2.3.2.1.5. Kişilik teorisi (Personality theory)

Sosyal Saat Teorisinin de öncüsü olan Bernice L. Neugarten, yapmış olduğu birçok çalışmada (Neugarten, 1968; 1970; 1976; 1979; Neugarten & Neugarten, 1987) yaşam döngüsü (çemberi) kavramını kullanmıştır. Teorisinde ilk olarak bireylerin rolleri ve yaşamlarındaki geçiş olaylarının zamanlaması göze çarpmaktadır. Evlilik, ebeveynlik, mesleki başarı, emeklilik için belirli bir sıra ve zamana ihtiyaç vardır. Bu geçiş zamanları bireyin benlik kavramını ve kimliğini etkiler. Bu etkileşim karşılıklıdır. Neugarten'in teorisinde ikinci vurgu, bireyin kişilik tipinin başarılı yaşlanmayı yordaması üzerinedir. Yeniden düzenleyici, merkezci, serbest, tutucu, kısıtlanmış, şefkat arayan, kayıtsız ve dağınık olmak üzere 8 farklı kişilik tipinin yaşam olayları ve stresle baş etme kapasiteleri farklı olduğunu belirtmiştir. Özetle, yaşlanma, kişiliğin temel unsur olduğu bir uyum süreci olarak görülmektedir.

2.3.2.1.6. Bilişsel teori (Cognitive theory)

Teorinin öncülerinden Hans Thomae (1970) yaşlanmanın psikodinamiğine odaklanmış; yaşlılığı, nesnel durumsal değişim, algılanan değişim, motivasyonel değişim, davranışsal değişim ve yaşlanmaya uyum arasındaki ilişkiyi biyolojik, sosyolojik ve etkileşimci bakış açısıyla formüle etmeye çalışmıştır. Teorinin temel kavramları algı, algılanan durum ve algılanan benliktir. Teoriye göre, nesnel durumsal değişimden ziyade algılanan değişim, davranışsal değişim ile ilişkilidir ve bu değişim, yaşlanan kişinin baskın ilgileri ve beklentileri açısından algılanır ve değerlendirilir. Yaşla ilgili değişikliklere

başarılı bir şekilde uyum sağlama, bilişsel ve motivasyon sistemleri arasındaki dengenin sürdürülmesi ve yeniden yapılandırılmasıyla ilgilidir. Aslında, bireyin yaşlandığına ilişkin algıyı kabul ya da ret etmesi arasındaki denge, yaşlıların gelişimsel görevlerinden biridir.

2.3.2.2. Modern teoriler

2.3.2.2.1. Yaşam boyu gelişim teorisi (Life span development theory)

1970'li yıllarda Paul B. Baltes ve L. R. Goulet, yaşlanmayı tıpkı klasik gelişim psikolojisindeki gibi bir takım gelişimsel değişiklikler olarak ele almış, fakat daha sonraları Baltes öncülüğünde Yaşam Boyu Gelişim Teorisi bugünkü şeklini almıştır. Teoride psikolojik bakış açısıyla insanoğlunun yaşlanmasına yedi önerme getirilmiştir: 1- Normal, patolojik ve ideal yaşlanma arasında büyük farklılıklar vardır. Normal yaşlanma, biyolojik veya zihinsel patoloji olmaksızın yaşlanmayı ifade eder. İdeal yaşlanma, uygun çevre koşulları altındaki yaşlanmadır. Patolojik yaşlanma ise tıbbi etiyoloji ve hastalık sendromları tarafından belirlenen yaşlanma sürecidir. 2- Yaşlanmada çok fazla heterojenlik (değişkenlik) vardır. 3- Yaşlılıkta çok gizli rezerv (stoklama) kapasitesi vardır (deneyimler gibi). 4- Yaşlılıkta yedekleme ve uyarılma (rezerv) kapasitesi aralığında kayıplar vardır (motivasyon, öğrenme bağlamında). 5-Uygulamaya dayalı bilgi ve teknolojiler bilişsel mekaniğin yaşa bağlı düşüşünü telafi edebilir. 6-Yaşlanmayla birlikte, kazançlar ve kayıplar arasındaki denge giderek daha olumsuz hale gelir. 7-Benlik, yaşlılıkta daha dayanıklıdır (Baltes, 1987; Baltes ve Baltes, 1986; Baltes, Schaie ve Nardi, 1971; Baltes, Lindenberger ve Staudinger, 2006). Baltes ve Baltes (1986) başarılı bir yaşlanma için bir takım ilkeler sunmuştur: 1- Patolojik yaşlanma koşullarının olasılığını azaltmak için sağlıklı bir yaşam stiline sahip olunması gerekir. 2-Yaşlanmanın başlangıcı, gidişatı ve çeşitliliğinde önemli bir heterojenlik nedeniyle, bireysel ve toplumsal uyum sağlamak ve basit çözümlerden kaçınmak önemlidir. 3-Rezerv kapasitelerinin güçlendirilmesi gerekir. 4-Eğitim, motivasyon, sağlıkla ilgili etkinlikler, sosyal koruma bakım ve hizmetleri ile rezerv kapasitelerinin güçlendirilmesi gerekir. 5-Yaşlı bireylerin özellikle uyum kapasiteleri düştüğü için özel olarak bir takım uyarlamalara ihtiyaç vardır. Bilgi ve teknolojinin zenginleştirici ve telafi edici rolünü bu süreçte unutmamak gerekir. Örneğin engelli bireylere de yapılması gereken çevresel düzenlemeler, protez gibi bir takım araç gereçlerde vergiden muaf tutma ya da bu araçlara doğrudan temin etme gibi. 6-Yaşlı birey benlik kaybına uğramadan objektif (nesnel) gerçeklik (20 yaşındaki bir futbolcu gibi röveşataya çıkamayacağı gibi) ile ilgili farkındalığı

arttırmak için stratejiler geliştirilmelidir. Örneğin, zihinsel, sosyal ve motivasyonel kaynaklar hedef davranışı karşılamadığında yaşlı bireyin kapasitesinin bunun için uygun olmadığı fark ettirilmelidir. En basit anlatımla, başarılı yaşlanmanın psikolojik modeli kazançlar ve kayıplar arasındaki dinamikleri yönetmeye ve genel bir uyum sürecine odaklanmıştır.

2.3.2.2.2. Düşük işlem kaynakları teorisi (Reduced processing resources theory)

Klasik psikoloji teorilerinde yaşlanma sürecinde yaşa bağlı bilişsel kapasitenin düştüğü genel bir kanıdır. Timothy A. Salthouse 1980'li yıllarda bu kanı için tipik bir teori geliştirmiştir. Teoriye göre yaşlanma, dikkat kapasitesi, işleyen (çalışan) bellek kapasitesi ya da işlem ya da işleme hızı gibi bir veya daha fazla işlem kaynağının miktarında bir azalmaya yol açar. Aslında teorideki işlem hızı, bilişsel yaşlanmanın yapısını açıklamak için kullanılan bir metaforudur. İşlem Hızı Teorisi (Salthouse, 1996) olarak da bilinen Düşük İşlem Kaynakları Teorisinde işlem kaynaklarının 3 temel özelliği vardır (Salthouse, 1985; 1988). 1-İşlem kaynakları miktar olarak sınırlıdır. Bu kaynakların miktarı ya da dağılım etkililiği orta yaşa kadar artar ve daha sonra yaşlılıkta düşüğe geçer. 2- İşlem kaynakları, bilişsel işlemlere olanak sağlar ya da arttırır. Şöyle ki birçok bilişsel görevdeki performans, daha fazla miktarda kaynak bulunduğu artar. 3-İşlemsel kaynaklar, büyük ölçüde benzer çok az sayıda bilişsel görevle sınırlı olmaları bakımından yerel veya spesifik değildir. Fakat bunun yerine çok çeşitli bilişsel süreçlerle ilgilidir. Teoride kaynak azalımındaki sınırlılıklar ile ilgili üç kavram göze çapmaktadır: Zaman, mekan ve enerji (güç). Zaman sınırlılıkları, bilginin işlenebilme oranı ile bozulma, karışma veya başka bir mekanizma aracılığıyla erişilememe oranı arasındaki değiş tokuştan kaynaklanan kısıtlamalardır. Mekân sınırlılıkları, işlem için elverişli bilişimsel veya işleyen bellek alanının boyutundaki kısıtlamalardır. Enerji sınırlılıkları ise dikkat kapasitesi ile ilgili kısıtlamalardır. Salthouse'un (1985; 1988; 1996; 2005; 2010) birçok çalışmasından ortaya çıkan sonuç, işlem hızı insanda temel bir yapıdır ve bu yapı bir yandan biliş, sinirsel yapıdaki açık değişimlere, bir yandan işleyiş ve diğer yandan akıl yürütme ve soyutlama gibi üst düzey bilişsel süreçlere bağlıdır.

2.3.2.2.3. Kişilik teorisi (Personality theory)

Yapılmış birçok yaşlılık ve kişilik çalışmaları, duygusal, kişilerarası, deneyimsel, tutumsal ve motivasyon tarzlarını belirleyen karakteristik eğilimler kümesi olarak tanımlanan kişilik kavramını yansıtmaktadır (Harris, Brett, Johnson ve Deary, 2016; Schroots, 2007; Srivastava ve Das, 2013). Bu çalışmaların çoğunun genel teorik eğilimi ya özellik modeli yaklaşımı ya da gelişim dönemleri modeli yaklaşımıdır. Her iki geleneksel yaklaşımdaki esas konu, kişilik dengesi ve yaşam süresi üzerindeki değişimin kapsamı ve doğası ile ilgilidir. Ayrıca, bu iki yaklaşım yaşlanma süreçleri ile kişilik değişikliği arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Özellik model yaklaşımını benimseyen güncel çalışmalarda kontrol odağı, benlik algısı, benlik kavramı kişiliğe bağlı yapılar göze çarpmaktadır (Garaigordobil ve Bernarás, 2009; Oğuz ve Sarıçam, 2016; Robles-Piña, 2011). Güncel çalışmalardaki bir başka farklılık kişilik özelliğini ve tipini belirleyecek NEO Kişilik Envanteri (Costa ve McCrae, 1992), Beş Faktörlü Kişilik Ölçeği (McCrae ve Costa, 1987), HEXOCO Kişilik Envanteri (Lee ve Ashton, 2004) gibi birçok ölçme aracı kullanılmasıdır. Gelişim dönemleri modeli yaklaşımının temelleri ise Erik Erikson ve Daniel Levinson'ın kuramlarına dayanmaktadır. Gerontologlar daha çok Erikson'un Psiko-sosyal Kişilik Gelişimi kuramını benimsemektedir.

2.3.2.2.4. Davranışsal genetik teori (Behavioral genetics theory)

Yaşlanmanın davranışsal genetikçileri yukarıda bahsedilen biyolojik teorilerden farklı olarak, kalıtsal faktörlerin bireylerin yaşam süresindeki yaşla ilişkili değişimleri ne ölçüde etkilediğiyle ilgilenirler (Plomin, 1986; Plomin, DeFries ve McClearn, 1980). Buradaki betimleyici bir istatistiki bilgi olan kalıtımsallık, popülasyondaki bireyler arasındaki genetik farklılıkların sebep olduğu gözlenebilen fenotipik değişimdir. Varyasyonun geri kalanı, yani genetik olmayan kısım, çevresel olarak adlandırılır (Plomin ve McClearn, 1990). Yaşam süresi perspektifinde genetik ve çevresel (genetik olmayan) etkilerin ayrıştırılması zordur, fakat genetik ve çevresel değişkenlerin anlaşılması başarılı yaşlanma ve halk sağlığı açısından önemlidir (Eaton, Krueger, South, Gruenewald, Seeman ve Roberts, 2012). Çevresel etmenler yaşam kalitesi ve uzun yaşamı etkilediği için doğal olarak başarılı yaşlanmayı da etkileyecektir. Biyolojik (örn. Uzun ömür), psikolojik (örneğin iyimserlik, psikolojik sağlamlık), sosyal (örn. Sosyal bütünleşme) gibi birçok çevresel değişkenler vardır (Depp, Vahia ve Jeste, 2010).

2.3.2.3. Yeni teoriler

2.3.2.3.1. Geç aşkınlık teorisi (Gerotranscendence theory)

Yaşlı Aşkınlık Teorisi olarak da bilenen Geç Aşkınlık Teorisi (Sarıçam, 2013a) 1980'li yılların sonunda ve 1990'lı yılların başlarında Lars Tornstam ve Pamela G. Reed tarafından geliştirilmiştir. Tornstam (1989) geç-aşkınlığı metapsikolojik ya da parapsikolojik bağlamda ele almış ve özellikle hayatın sonunda kendini iyiden iyiye gösteren kozmik bir yapı olduğunu belirtmiştir. Tornstam'a (1994) göre geç-aşkınlık, yaşlı bireyin aile ve arkadaş zincirinin azalması ve sosyal rollerde beklenen kayıplarla birlikte yaşlanma sürecine karşı otomatik olarak gelişen bir tepki olabilir. Tornstam'a (1997; 2011) göre geç-aşkınlığın 3 boyutu ve her boyutun belirtileri vardır. A-Kozmik (engin) boyutun belirtileri: 1) Zaman ve mekân: Geçmiş ve şimdi arasındaki sınırların aşıyor, 2) Daha önceki nesillere bağlantı: Bağlanma artıyor, 3)Yaşam ve ölüm: Ölüm korkusu kayboluyor. Yeni bir yaşam ve ölüm anlayışı ortaya çıkıyor, 4)Yaşamın gizemi: Hayatın gizemli boyutu kabul edilir, 5) Sevinç: En küçük olaylardan bile büyük mutluluklar yaşanabiliyor. B) Benlik boyutun belirtileri: 1) Kendiyle yüzleşme: Benliğin hem iyi hem de kötü olan gizli özelliklerini keşfetme, 2) Benmerkezciliğin azalması: Evrenin merkezinde kendini taşıması, 3) Beden aşkınlığının gelişimi: Vücudun bakımı devam eder, ancak birey tarafından takıntılı boyutlarda değildir, 4) Öz-aşkınlık: Egoizmden özgeciliğe doğru bir geçiş meydana gelir, 5) Çocukluğa yeniden dönüş, 6)Ego bütünlüğü: Hayatın yapboz parçalarının bir bütünlük oluşturduğunun fark edilmesi. C) Sosyal ve bireysel ilişkiler boyutunun belirtileri: 1) İlişkilerin değişen anlam ve önemi: Daha seçici olma ve yalnızlık ihtiyacını arttıran yüzeysel ilişkilerle daha az ilgilenme. 2) Rol yapma: Benlik ve rol arasındaki farkın anlaşılması. Hayattaki rollerin gerekliliğine dair yeni ve rahatlatıcı bir anlayışın ortaya çıkması, 3) Saflığın özgürleşmesi (melek gibi olma), 4) Modern sofuluk: Zenginliğin, servetin vahametinin anlaşılması ve çok sade bir yaşam tarzının ortaya çıkması 5) Bilgelik: İkilem yaşamamaya dikkat edilir. Olaylar hakkında yargılar ve tavsiyeler yeğlenir. Reed'in (1991a) teorisinde geç-aşkınlık, artan mevcut takdir, değer kazanma ve sınırların genişlemesine bağlı olarak maneviyatın artması olarak görülmektedir. Reed (1991b) öz aşkınlığı, hayati sorunların sonu ve hayatı tehdit eden hastalıklar bağlamında incelemiştir. Sarıçam (2012) geç-aşkınlığın çoğu yaşlı bireylerde, öz aşkınlığın doğal süreci gereği görünen; sosyal kendilik tanımlamalarında azalan güven, azalan içsellik ve geçmiş ve gelecek nesiller arasında büyüyen bağlılığı kapsayan bir yapı olduğunu vurgulamıştır.

2.3.2.3.2. Dallanma teorisi (Branching theory)

Johannes J. F. Schroots 1995 yılında, dinamik yaşlılık olarak da adlandırılan aktif yaşlanma sistem teorisini geliştirmiştir. Bu kapsamlı teorinin orijinal temelleri, genel sistem teorisine, özellikle de termodinamiğin ikinci yasasına ve dinamik sistem teorisine (kaos teorisine) dayanmaktadır. Termodinamiğin ikinci yasasında (sosyal bilimler bağlamında), yaşam sistemlerinde yaşla birlikte dağınıklık veya düzensizlik (entropi) artışı olduğunu, dolayısıyla bunun sistemin ölümüne neden olduğunu belirtilmektedir. Koas teorisi küçük değişiklikler gibi görülen içsel ya da dışsal dinamik dalgalanmaların kırık ve geçiş noktalarından geçerek büyük etkiler ortaya çıkarabileceğini, düzensizliğin içindeki düzenin olduğunu savunan bir teoridir. Bu bakış açısıyla düşünüldüğünde, yaşam sistemlerinin yaşlanması, yaşam sürecindeki düzenden düzensizliğe doğru eğilim gösteren ve sistemlerin ölümüyle sonuçlanan doğrusal olmayan bir dizi dönüşümün, daha yüksek ve/veya daha düşük dereceli yapılara veya süreçlere dönüşmesi olarak düşünülebilir.

Dallanma Teorisinin (Gerodinamik teori) temel ilkesi, bireyin işlevsel, biyolojik, psikolojik veya sosyal düzeyindeki çatallanma veya dallanma davranışdır. Mecazi olarak kullanılan çatallanma ya da dallanma kavramı, dalgalanan (değişim yaşayan) birey (organizmanın) kritik bir noktadan (çatallanma, dallanma veya dönüşüm noktası) geçer; daha yüksek ve/veya daha düşük düzenli yapılara veya süreçlere ayrılabilir anlamına gelmektedir. Teorideki daha yüksek ve/veya daha düşük düzenli yapılar veya süreçler ise ölümlülük (ölüm olasılığı, ortalama ömür), hastalık oranı (hastalık, rahatsızlık, engellilik, bozukluk) ve yaşam kalitesi (refah, yaşam doyumu) şeklinde adlandırılmıştır (Schroots, 1995). Kuramı ülkemiz yaşam koşulları açısından ele alarak örneklendirirsek, üç büyüklerde futbol oynayan bir sporcunun trafik kazası sonucu bir bacağını kaybederek engelli kalması (ayrışma oluşuyor) ve yaşam standartlarının düşmesi.

2.3.2.3.3. Yaşam rotası dinamikleri (Life course dynamics theory)

Gelişim ve yaşlanma, geleneksel bağlamda değişimin iki başarılı süreci olarak düşünülmektedir. Gelişim, biyolojik büyüme gibi artan bir süreç; yaşlanma ise ihtiyarlık gibi azalan bir süreç olarak ifade edilebilir. Bütün yaşların bir düzlem üzerinde sıralandığı yaşamın eski tip takvimleri, artan ve azalan basamaklarla tepe ya da piramit metaforunun en güzel örnekleridir. Aslında, bu metafor, bireyin yaşam rotasını, söz konusu biyolojik veya

psikolojik işleve bağlı olarak, yaşam süresi boyunca değişen uç değerler ile tek bir tepe fonksiyonu olarak göstermektedir (Schroots, 2003). Yaşam süresi boyunca değişimin psikolojik süreçleri her zaman biyolojik değişikliklerle paralel olmak zorunda değildir. Akıcı ve kristalize zihinsel yeteneklerin farklı hareket tarzlarının olması buna örnek olarak gösterilebilir. Her iki yeteneğin yaşam süresi döngüleri genç yetişkinliğe kadar çok hızlı artar, fakat altmışlı yaşlara kadar kristalize yetenekler dengeli ve göreceli bir şekilde seyrine devam ederken, akıcı yetenekler genç yetişkinlikten sonra keskin bir düşüş sergiler. Dolayısıyla büyüme ve yaşlanma arasındaki ardışık ve eşzamanlı ilişkiler yaşlılık psikolojisinde hala gizemini koruyan konulardır.

Yaşam rotası dinamikleri teorisi, akıcı ve kristalize zihinsel yeteneklerdeki farklılaşan bu azalmanın nedenini büyüme ve yaşlanmanın sinirsel süreçlerindeki değişen duyarlılıklara bağlamıştır. Merkezi sinir sisteminin büyümesi genç yetişkinlikte durma noktasına gelirken sistemin yaşlanması yavaşça artmaya devam etmektedir. Kristalize zekâ esasında devasa kaynakları olan merkezi sinir sisteminin en gelişmiş depolama kapasitesine bağlıyken, kristalize yetenekler, akıcı yeteneklere oranla nöral yavaşlamaya daha az bağımlıdırlar. Akıcı yetenekler ise esasen bilgi kapasitesinden ziyade bilgi işlem hızı veya nöral yavaşlamaya bağımlıdırlar. Bir başka ifadeyle, kristalize ve akıcı yeteneklerin yaşam örüntüleri, eşzamanlı iki temel kuvvetler olan büyüme (gelişme) ve düşüş (yaşlanma) ile minimal olarak belirlenir; bu kuvvetler, kombinasyon halinde ve değişken oranlarda akıcı ve kristalize kabiliyetlerin farklı hareket tarzlarını oluşturur (Schroots, 2003).

2.3.2.4. Diğer Teoriler

2.3.2.4.1. Duygusal İyi Olma Teorileri (Emotional Well-Being Theories)

Yaşlılık/yaşlanma ve duygu teorilerinin birlikte açıklaması ilk olarak 20 yy. başlarında Pavlov'a kadar dayansa da kuramsal bir açıklamaya rastlanılmamıştır. Yaşam boyu gelişim kavramının popüler olduğu bu yıllarda psikologların konu ile açıklama yapmaya çalıştığı en belirgin kavram 'kötüleşme' ya da 'güçten düşme' idi (Malatesta, 1981). Özellikle yaş ile görsel, bilişsel ve dokunsal kötüleşme arasındaki ilişkilerden bahsedilmiştir (Birren ve Schaie, 2006). Bu klasik bağlamda, yeteneklerin 28-30'lu yaşlarda zirve yaptığı ve sonra düşüşe geçtiği düşüncesi hâkimdi. Araştırmacılar, yaşlı yetişkinlerin, "yaşlanmadan bağımsız olarak nevroitik bireyler" ile birtakım benzer duygusal deneyimler yaşadıklarını

ileri sürmüşlerdir (Charles ve Hong, 2016). Bu duygular arasında yetersizlik, reddedilme, istenmeme, depresyon, kendine acıma, üzüntü, umutsuzluk, anksiyete, endişe, duygusal hassasiyet (alınanlık), uyuşukluk, ilgisizlik, kötümserlik, suçluluk, sosyal geri çekilme, müşkülpesentlik, muhafazakârlık, sosyal çekingenliğin kaybı (terbiyesizlik, pespayelik) gösterilebilir (Banham, 1951). Dean (1962) ise bu bulgulara ek olarak yaşlanmayla birlikte duygulanım sıklığında düşüş (öfke ve kızgınlıkta azalma dâhil olmak üzere), duyguları deneyimleme yeteneğinde bozulma olduğunu ifade etmiştir. Cumming ve Henry (1961) bu sorunsal için Geri Çekilme Teorisi'nde yaşlı bireyin sembolik olarak ölüme hazırlandığını ve diğerlerinden duygusal olarak uzaklaştığı ifadeleriyle açıklamaya çalışmışlardır (tezin daha sonraki kısmında ayrıntılı açıklanacaktır). Alanyazındaki temel kanı 1980'lerin sonu ve 1990'ların başlarına kadar yaşlanma ve duygular arasındaki bağlantıyı açıklama çabaları varsayımlara dayanmaktadır. Fakat bu yıllardan itibaren olumsuz ve olumlu duygusal durumların sıklığı ve yoğunluğu uygulamalı ve teorik olarak incelenmeye başlanmıştır (Achenbaum ve Bengtson, 1994; Lawton, Kleban, Rajagopal ve Dean, 1992; Malatesta ve Kalnok, 1984). Örneğin Malatesta ve Kalnok (1984) yaşa göre duygusal deneyimlerdeki farklılıkları benzerliklerden çok benzeşmezlikler üzerinden açıklamaya çalışmışlardır. Araştırmacılar, New York'ta farklı sosyo-ekonomik düzeylerden genç, orta ve yaşlı olmak üzere üç farklı grup üzerinde çalışmışlardır. Çalışma bulgularına göre yaşlılar genç yetişkinlere oranla duyguları daha az sıklıkta kullanmışlar; fakat duygular deneyimlendiğinde duygu yoğunluğu benzerlik göstermiştir. Araştırmanın bir diğer bulgusu, pozitif duyguları deneyimleme düzeyinin azalması ile yaşın artmasının ilişkisi yoktur. Daha sonraları yapılan yakın içerikli çalışmalarda benzer bulgulara ulaşılmış ve şöyle bir gerçek ortaya çıkmıştır: Negatif duygular yaşa bağlı azalırken, pozitif duygular genç ve orta yetişkinler ile benzer düzeyde hatta bazı zamanlarda daha yüksek düzeydedir (Carstensen ve Mikels, 2005; Charles ve Carstensen, 2010; Shallcross, Ford, Floerke ve Mauss, 2013). Bunlara ek olarak Charles ve Carstensen (2010), yaşlıların büyük çoğunluğunun yüksek iyi olma duygu düzeyine sahip olduğunu ve yakın ilişkilerden daha fazla doyum aldıklarını aktarmıştır. Mienaltowski, Corballis, Blanchard-Fields, Parks ve Hilimire (2011) ise yaşlıların mutluluk düzeylerinin gençlere oranla daha yüksek; üzüntü ve kızgınlık düzeylerinin ise daha düşük olduğunu belirtmiştir. Yaşa bağlı diğer bilişsel ve fiziksel kondisyonda azalmalar olmasına karşın duygusal iyi olma düzeyinin yüksek olması "yaşlanma paradoksu" ile açıklanabilir.

Baltes ve Baltes (1990) bu paradoksu açıklamak için “telafi ile seçici eniyileme” modelini kullanmışlardır. Bu modele göre, artan sayıdaki kayıplara tepki olarak başarılı bir şekilde uyum sağlamak için, insanların yaşamları boyunca sürdürmeleri gereken ve onlar için önemli olan çevresel, biyolojik ve kişisel değerlendirmeler yapılabileceği yaşam alanlarını seçmeleri gerekmektedir. Bazı zamanlar bu seçimler, hedefleri değiştirmeyi ya da yeni yaşam alanları seçmeyi gerektirebilir. Bir alan seçtikten sonra, yaşlı bireyler, seçtikleri yaşam uğraşlarının nicelik ve niteliğini korumak için kendi kapasitelerini korumak ya da geliştirmek için çabalarlar. Nihayetinde, esneklik ya da uyum potansiyelinden dolayı, yaşlılar hedeflerine başarılı bir şekilde ulaşamazsa, bunu “telafi ile seçici eniyileme” mekanizması ile psikolojik stratejiler ya da teknolojik yardımları kullanarak telafi edecektir (Baltes, 1997). Eşini kaybetmiş bir yaşlının yalnızlıktan kurtulmak için huzur evini tercih etmesi ya da yeniden evlenmesi buna örnek olarak gösterilebilir.

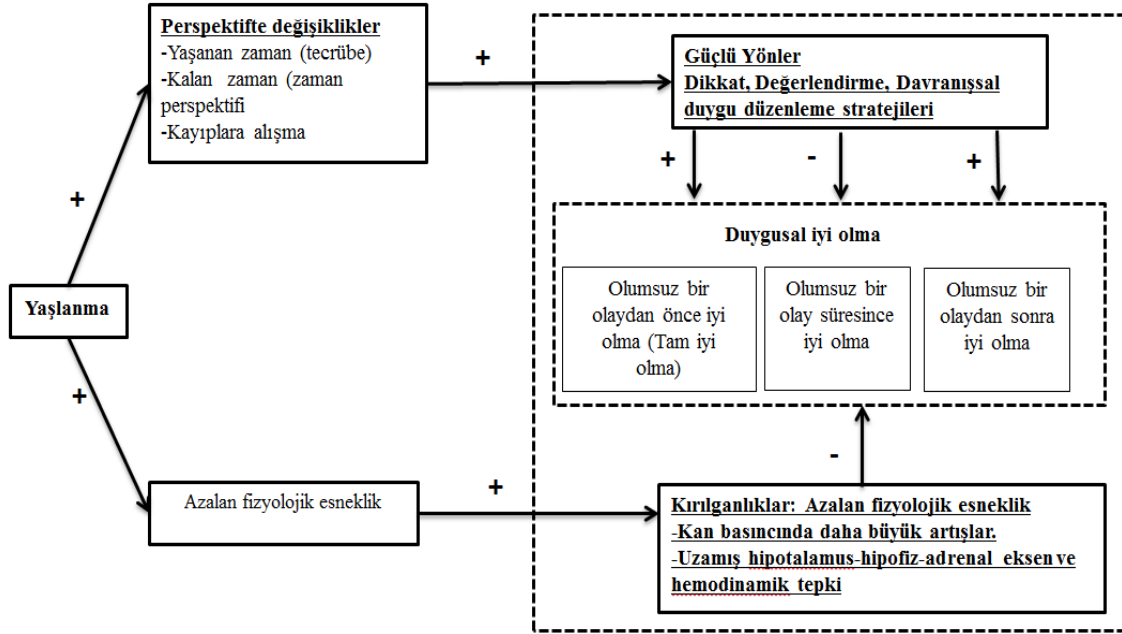
Lawton (1983; 1991) ise yukarıdaki modelde belirtilen artan kayıpların aslında bir kayıp değil kazanç olduğunu iddia etmiştir. Lawton’un “Daha az sosyal rol, daha az stres” modeline göre bireyin ne kadar az sosyal rolü varsa o kadar az strese girmektedir. Birey yaşlandıkça sosyal rolleri azaldığı (örneğin çocuk bakımı) için daha az strese girecek, böylelikle öz-düzenleme mekanizmasına daha az yüklenecek ve bu mekanizma bireyi duygusal olarak iyi hale getirmek için daha rahat çalışacaktır. Ginn ve Fast’ın (2006) yaptıkları çalışmada, bireyler yaşlandıkça, sosyal rollerinin azaldığını, böylelikle kendilerine ve aktivitelere daha fazla zaman ayırdıklarını, kendilerini daha özgür hissettiklerini ifade etmişler.

Labouvie-Vief, Grün ve Studer (2010) Dinamik Bütünleşme Teorisinde, yaşlanma paradoksu için bilişsel gelişim bağlamında, yaşlandıkça bilişsel işlevler azalacak böylelikle duygusal dengeleme daha kolay olacak ifadesini kullanmışlardır. Teoriye göre karmaşık bilgileri anlama ya da anlamlandırma gençlikten yaşlılığa doğru artmaktadır. Bir diğer ifadeyle, yaşlılar duygusal karmaşık bir olay ya da olgunun pozitif ve negatif yönlerine gençlere oranla daha bütüncül bakabildikleri için daha kolay çözüme ulaşabilirler. Yaşlılardaki bu pozitif bakış açısı, olayların pozitif yönlerini görmesine ve hayata daha pozitif bakmasına neden olmaktadır. Duygusal iyi olma düzeylerinin yüksek olmasının sebebi pozitif bakış açılarının geniş olmasıdır. Bu teoriye paralel olarak, Nashiro, Sakaki ve Mather (2012) yapmış oldukları çalışmada yaşa bağlı fizyolojik işlevlerin azalmasının duygu düzenlemeyi pozitif etkilediğini belirtmişler.

Bir diğerk duygusal iyi olma teorisi, Carstensen'in (1995) Sosyo-duygusal Seçim Teorisidir (SDST). SDST, yaşanılmış algılanan zamanın büyük ölçüde insanların motivasyonlarını yönettiğini savunmaktadır. İnsan davranışına yön veren ve temeli ilim irfana dayanan motivasyonel amaçlardan ikisi, duygusal anlamlılık ve duygusal deneyimdir. İnsanoğlu gençlik çağında zamanı hiç bitmeyecekmiş gibi algıladığından duygusal kayıp yaşama riskini görmezden gelerek bilgi ilişkili hedeflere öncelik verir. Fakat yaşlandıkça çemberin daraldığını fark ederler. Bundan dolayı yaşlılar, duyguyla ilgili hedeflere öncelik verdiğinden duygusal deneyimlerin ve pozitif duygulanımın önemli olduğu daha anlamlı sosyal etkileşimlere girmeyi tercih ederler. Carstensen (1992), yaşlıların, eşler veya çocuklar gibi yakın olanlarla temas sıklığını korurken veya arttırırken, periferik (ikincil) ilişkilerde etkileşimlerinin sıklığını azalttığını savunmuştur. Benzer şekilde, Charles ve Carstensen (2010), yaşlılıkta sosyal ağlarının büyüklüğü azalsa da, yaşlıların yakın kişilerarası ilişkilerinde yüksek düzeyde duygusal yakınlık, doyum ve memnuniyet yaşadığını rapor etmişler.

Duygusal iyi olma teorisiyle ilgili bir diğerk model Charles'ın (2010) son yetişkinlikte duygu düzenleme süreçlerinin nasıl değiştiği açıkladığı Güçlülük ve Kırılganlığın Bütünleşme (GKB) teorisidir. GKB, yaşlıların, olumsuz bir olayı önlemek veya ortadan kaldırmak için yaşlanmanın güçlü yönlerini (dikkat çekici stratejiler, değerlendirmeler ve davranışlar dâhil) kullanabildiklerinde, duygusal iyi olmada yaşa bağlı iyileşmelerin ortaya çıkacağını öne sürmektedir. Teorideki kırılganlık ise yaşlanma sürecindeki fizyolojik esneklikteki azalmaları ifade etmek için kullanılmıştır. Ayrıca kırılganlık, insanların yüksek düzeyde sürekli uyarılmalara neden olan olayları deneyimlediklerinde, yaşla ilişkili avantajların neden azaldığını veya yok olduklarını açıklamak için kullanılmıştır. GKB bu güçlü ve zayıf noktaları alır ve bunları bireysel davranışlar üzerindeki fırsatlar ve kısıtlamalar bağlamında bütünleştirir. Şekil 1'de sürecin nasıl işlediği gösterilmiştir. Yaşlanma, günlük duygusal deneyimleri düzenleyen dikkat stratejileri, değerlendirmeler ve davranışların sıklığı ve başarılı kullanımıyla ilişkilidir. Bu duygu düzenleme becerileri, yaşlıların yaşla birlikte genel duygusal iyi olma düzeylerinin neden gençlerden ve orta yetişkinlerden daha yüksek olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca, bu stratejiler çoğu zaman insanların olumsuz duyguların üstesinden gelmesini veya azaltmasını sağlarlar. Küçük aksilikler veya kışkırtmalarla ilk kez maruz kaldıktan hemen sonra pozitif duygusal deneyimleri dengeler hatta arttırırlar. İnsanlar geçmişlerinde hatırladığı duygusal bir olay bittikten sonra da bu stratejiler uzun süre kullanılabilir. Bu stratejilerin yaşın artışına

bağlı olarak daha fazla güvenli ve başarılı bir şekilde kullanılmasının nedeni yaşanan zaman ve biriken tecrübeler perspektifinde yaşa bağlı değişikliklerden kaynaklanmaktadır.

Şekil 2.1. Güçlülük ve kırılabilirliğin bütünleşme (GKB) modeli

Teoriye göre, sosyal aidiyet kaybı, kontrol edilemeyen ve amansız stresörlere maruz kalma ve nörolojik işlev bozukluğu, zayıf duygusal ve fiziksel sonuçlarla doğrudan bağlantılıdır. Ölen eşe yas tutma (genellikle sosyal aidiyet kaybına bağlı), eş bakım, işlevsel sakatlık (sıklıkla kontrol edilemeyen ve amansız stresörlerle sonuçlanır) ve nörolojik düzensizlik de yaşla birlikte artar. Yukarıdaki üç duruma bağlı olarak depresif semptomlar ve stres artacak, bundan dolayı yaşlılıkta uzun döneme ilişkin iyi olma düzeyi azalacaktır.

2.3.3. Duygusal-Bilişsel Bağlamlar Teorileri

Duygu ve biliş, beyinde bütünleşen süreçler olup, davranışları üretmek için birlikte hareket ederler (Pessoa, 2008; Phelps, 2006). Geç yetişkinlik dönemindeki duygusal ve bilişsel değişiklikleri birbirinden bağımsız olmayabilir. Duygusal deneyimde yaşa bağlı değişikliklerin açıklanması için birçok teori, duygu-biliş etkileşimlerinin önemini vurgulamaktadır; fakat birçoğunda altta yatan faktörlerin bu gibi değişiklikleri nasıl yönlendirebileceğine dair açıklamalar bulunmamaktadır (Ngo, Sands ve Isaacowitz 2016). Daha önce bahsedilen SDST, duygusal materyaller için dikkat ve hafızadaki yaş farklılıklarını açıklamak; ayrıca yaşlılıkta pozitif bilişi olumlu duygusal deneyime bağlamak

için çevrenin değerine vurgu yapmaktaydı. Fakat SDST’de duygu düzenlemenin kaynak ve beceri gerektiren bir süreç olduğu üzerinde çok fazla durulmamıştır.

Mather (2012) ve Nashiro, Sakaki ve Mather (2012) bu eleştirilerden yola çıkarak SDST’yi geliştirerek Bilişsel Kontrol Modelini (BKM) oluşturmuştur. BKM, yaşlılıkta duygu düzenleme sürecinde bilişsel kontrolü etkileyen davranışsal ve nöral değişimlere odaklanmıştır. Ayrıca modelde, yukarıdan aşağıya pozitif etkinin doğasına vurgu yapılmış ve sürekli şekilde harekete geçirilen duygusal hedeflerin bilişsel kontrol kaynaklarının yardımıyla gerçekleştiği belirtilmiştir. Duygusal hedeflere ulaşmak için yaşlılar duygu düzenlemeyle meşgul olurken gençler bilişsel kontrole ihtiyaç duymaktadır. Mather ve Knight’a (2005) göre, yenilenen tekrarlamamanın yaşlı yetişkinlerin hafızalarını pozitif duygusal görüntüler için geliştirdiğini, bu da bilgi almak istendiğinde, yaşlıların olumlu duygusal bilgiyi daha özenle işlediğini göstermektedir. Daha iyi bilişsel yetenekleri olan yaşlı yetişkinlerin, bellekte daha güçlü pozitif etkiler gösterdikleri; bilişsel kontrol kaynaklarının olumlu duygusal hedeflere ulaşmak için önemli motiveler olduğu da aktarılmıştır.

Cacioppo, Berntson, Bechara, Tranel ve Hawkey (2011) tarafından geliştirilen Yaşlanan Beyin Modeline (YBM) göre, yaşamın geç döneminde öznel iyi oluşu artmasının nedeni amigdala da yaşa bağlı değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Amigdala, beynin her iki yarım küresinde temporal lobların önlerinde ve derinlerde badem şeklinde küçük bir yapıdır. Kendi küçük ama yaptığı işlev ve işlemler hayatımız için çok önemlidir. Amigdala için özetle duygularımızın şekillendiği yaşamın duygusal olarak anlamlandırıldığı yerdir. YBM, amigdala fonksiyonundaki yaş ile ilişkili olan bozuklukların, negatif uyarılar için etkililiğinin azalmasına sebep olduğunu, ancak pozitif uyarılar için aktif etkinleştirmeye yol açtığını öne sürmektedir (Mather vd., 2004). St. Jacques, Dolcos ve Cabeza (2010), davranışsal ve anatomik kanıtlar, yaşlı erişkinlerde duygusal tepkilerin ve amigdaların yapısının korunduğunu gösterirken, fonksiyonel nöro-görüntüleme bulguları, duygusal uyarılara, özellikle de negatif uyarılara yönelik amigdala tepkisinde yaşa bağlı bir zayıflama olduğunu aktarmıştır. Bir diğer ifadeyle yaş arttıkça amigdala negatif uyarıları görmezden geliyor pozitif uyarılara tepki veriyor. Bundan dolayı da yaşlıların duygusal iyilik hali, yaşam doyumu gençlere oranla daha fazla olabiliyor.

2.3.4. Sosyal Destek Teorisi

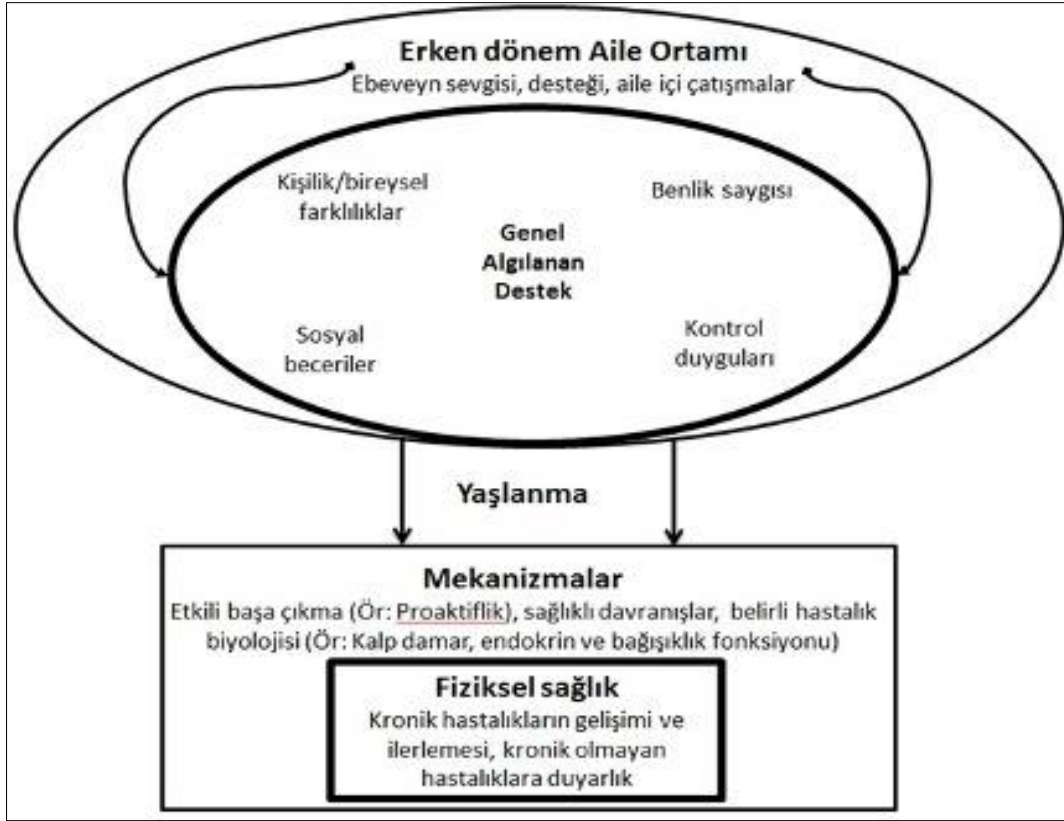
Sosyal destek kavramı, psikoloji, sosyoloji, nörobilim ve tıp dâhil olmak üzere disiplinler arasında önemli bir rol oynar. Sosyal destek, algılanan ulaşılabilirlik (yani, algılanan destek) veya başkalarından gelen kaynakların güncel değişimi (yani, alınan destek) olarak tanımlanabilir. (Uchino, Ong, Queen ve Kent de Grey, 2016). Cobb (1976), sosyal desteği, bireyin sevildiğine, saygın olduğuna ve müşterek yükümlülüğün olduğu bir sosyal ağa ait olduğuna inanması için bilgi kaynağı olarak tanımlamıştır. Sosyal desteğin, duygusal (House, 1981) (örneğin, ilgi ifadeleri), bilişsel (Cohen ve Syme, 1985) (örneğin, stresle baş etmek için kullanılabilir bilgiler) ve araçsal/maddi (Jacobson, 1986) (örneğin “araçsal”, “pratik” veya “finansal” olarak da anılan doğrudan maddi yardımlar) olmak üzere farklı boyutları vardır. Cohen, Mermelstein, Kamarck ve Hoberman (1985) yukarıdaki boyutların yanı sıra aidiyet (örneğin başkalarıyla sosyal faaliyetlere dâhil olma) desteği boyutunun olduğunu belirtmişlerdir.

Baltes ve Baltes’in (1990) Seçim, Eniyileme, Telafi Teorisi (SETT) ve Heckhausen, Wrosch ve Schulz’un (2010) Motivasyon Teorisi (MT) yaşam boyu gelişim ve sosyal destek arasındaki bağlantıyı açıklayan önemli teorilerdendir. SEÖT, seçim süreçlerinin (ör., Hedef belirleme), eniyilemenin (örneğin, dikkat odağı, çaba) ve telafinin (örneğin, artan dikkat odağı, çaba), bireylerin yaşla ilgili kayıplarda nasıl çalıştığına veya düzenlediğine odaklanmaktadır (Baltes, 1997). Sosyal destek ise yaşla ilgili kayıpların telafisinde önemli bir değişkendir (Uchino ve diğerleri, 2016). MT ise yaşam boyu gelişimde aktif bir aracı olarak bireyin rolüne, birincil ve ikincil kontrol stratejileri arasındaki ayrıma, temel kontrol çabalarının motivasyon sistemindeki işlevsel önceliğine ve yaşam gelişim dönemleri optimizasyonunun temel gereksinimleri olarak seçicilik ve telafi fikri üzerine odaklanmıştır (Heckhausen, 2003). Ayrıca MT, birincil kontrol kapasitesindeki yaşa bağlı azalmaların, gelişmiş öz-düzenleme ve/veya algılanan kontrol gibi ikincil kontrol stratejilerine ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir (Heckhausen, & Schulz, 1993). MT seçim ve telafi bağlamları için 2 (birincil/ikincil) X 2 (seçim/telafi) matrisini iddia etmiştir (Heckhausen, Wrosch ve Schulz, 2010). Örneğin, bireyler, kariyerine odaklanmayı içeren telafi edici ikinci kontrol yoluyla birincil kontrol kapasitesindeki (eş kaybı) düşüşleri telafi edebilirler.

SETT, MT ve diğer birçok yaşam boyu gelişim modelinde, yakın ilişkilerden gelen sosyal desteğin yaşam boyunca sağlıkla nasıl ilişkili olduğu ve gelişim süreçlerinin bu

bağlantıları nasıl etkileyebileceği hakkında çok da fazla bilgi bulunmamaktadır. Yaşlılıkta artan kronik sağlık durumları arttığı düşünüldüğünde sosyal desteğin yerinin göz ardı edilmemesi gerekir. Bu eleştiriye karşı ilk teorik çalışmalar Antonucci ve Akiyama (1987) tarafından yapılmış olup, Konvoy Modelini geliştirmişlerdir. Modelin en belirgin karakteristiği ise ilişkilerin çift taraflı doğası ile algılanan destek ve alınan destek arasındaki farkı açıklayan bilgiler sunmasıdır. Modele göre bireyler, yaşamları boyunca onlarla birlikte hareket eden destekleyici diğerleri tarafından çevrelenir. Bu ilişkiler, yakınlıklarına, kalitelerine (örneğin, pozitif, negatif), işlevlerine (Ör.,Yardım, etki, beyan değişimleri) ve yapılarına (Ör., Boyut, bileşim, temas sıklığı, coğrafi yakınlık) göre değişmektedir (Antonucci, Ajrouch ve Birditt, 2014). Konvoyların yapısı, işlevi ve niteliği, sağlıklı olma ve iyi olmayı önemli ölçüde etkilerken kişisel (Ör., Yaş, cinsiyet) ve durumsal (Örn., Rol talepleri, normlar, değerler) özelliklerden etkilenir. Konvoy değerleri önemli bireyleri üç yakınlık düzeyine göre yakın, daha yakın, en yakın olmak üzere üç eş merkezli çembere yerleştirmiştir (Antonucci ve Akiyama, 1994). Konu ile ilgili yapılan çalışmaların sonuçlarına göre günlük sosyal etkileşimler günlük iyilik halini etkilemektedir. Olumsuz sosyal etkileşimler, iyilik halini tüm günlük stresörlerden daha fazla olumsuz etkilemektedir (Almeida, 2005; Bolger, DeLongis, Kessler ve Schilling, 1989). Antonucci, Ajrouch ve Janevic'e (2003) göre sosyal ilişkilerin, düşük sosyo ekonomik düzeydeki erkeklerin sağlığı üzerinde koruyucu etkisi vardır. Antonucci, Akiyama ve Lansford (1998) çalışmasında ise daha geniş sosyal ağa sahip kadınlar daha az mutlu çıkmıştır. Bunun sebebi ise ağ genişledikçe yük artıyor ve bu da yaşam doyumunu azaltmaktadır. Yaş arttıkça ilişkide kalite aranmaktadır (Antonucci ve Akiyama, 1994).

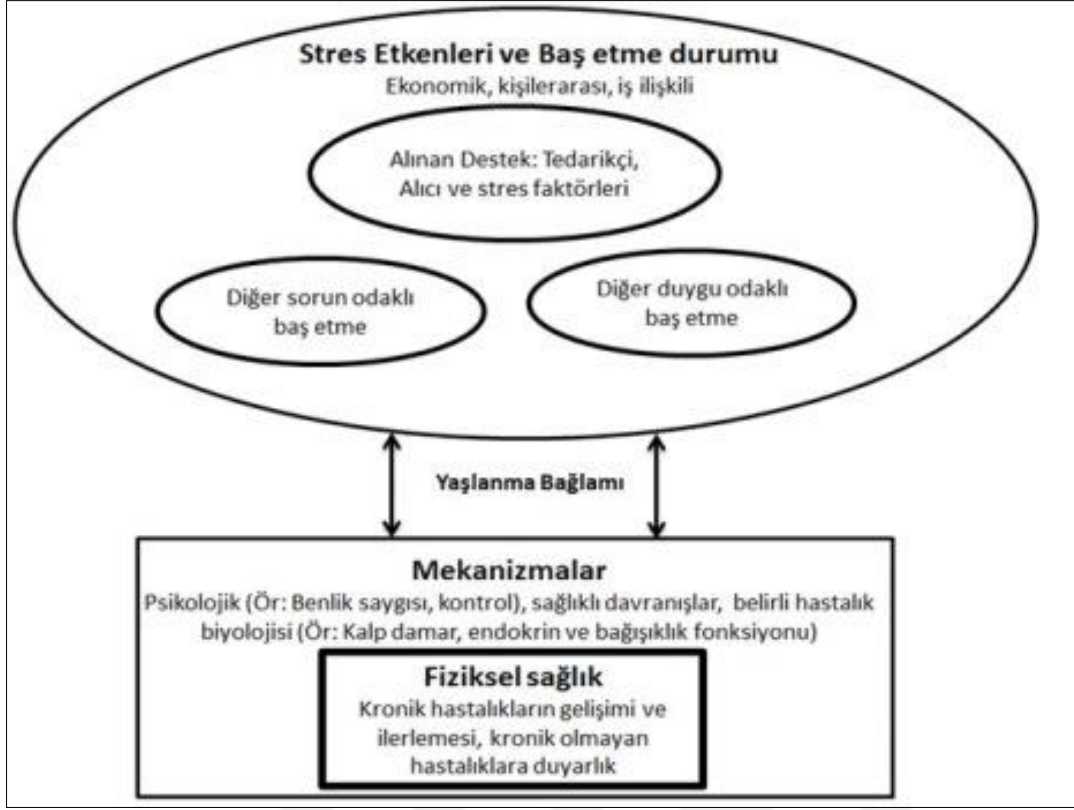
Sağlık ve Sosyal Desteğin Yaşam Boyu Teorisinde ise yakın ilişkilerde alınan ve algılanan desteğin yaşamın erken çocukluktan son yetişkinlik gelişim dönemlerinde sağlık üzerinde etkisi incelenmiştir. Şekil 2'de görüldüğü üzere, Sarason, Sarason ve Shearin (1986), sosyal desteğin algılanabilirliğinin erken aile ortamından kaynaklandığını belirtmektedir. Shaw, Krause, Chatters, Connell ve Ingersoll-Dayton (2004) ise algılanan desteğin, erken ebeveyn-çocuk etkileşimleri bağlamında gelişmesi durumunda, bu tür ailevi ortamlar bağlamında başka ortak gelişmeler olacağını iddia etmiştir. Özetle, bu teori çocuklukta yaşanan aile süreçlerinin yaşamın farklı dönemlerinde gerek ruhsal gerek bedensel sağlık üzerinde etkili olduğunu savunmaktadır.

Şekil 2.2. Algılanan desteği fiziksel sağlığa bağlayan yaşam boyu modeli

Shaw ve diğerleri (2004) göre bu model, erken aile ortamlarında sevgi, şefkat ile büyütülen bireylerde algılanan destek, belirli kişilik özellikleri/bireysel farklılıklar, sosyal beceriler, benlik saygısı ve kişisel kontrol duyguları gibi olumlu psikososyal profiller geliştiğini belirtmektedir. Bu olumlu profiller, özellikle proaktif başa çıkma, sağlıklı davranışsal seçimler, tıbbi perhizlerle destek ve hastalığa özgü biyolojik mekanizmalar gibi farklı mekanizmalar sayesinde sağlığı olumlu etkilemektedir (Aspinwall, 2012; DiMatteo, 2004). Shaw ve diğerlerine (2004) göre çocuklarda erken dönemde alınan duygusal aile desteği yetişkinlikte bu bireylerin sağlığını olumlu etkilemektedir.

Algılanan desteğin aksine, alınan destek, stresli koşullara tepki olarak ortaya çıkan durumsal bir faktördür (Komproe, Rijken, Ros, Winnubst ve Hart, 1997; Uchino, Carlisle, Birmingham ve Vaughn, 2011). Bir başka ifadeyle, alınan destek erken aile süreçlerini gerçek bağlamda açıklayamaz, ancak stres etkeni ve sosyal-kişisel kaynaklara dayalı strese tepki olarak aranan ya da sağlanan durumsal bir faktördür (Barrera, 2000). Şekil 3'te alınan desteğin fiziksel sağlık üzerindeki etkisini gösteren bir yaşam boyu modeli gösterilmektedir.

Şekil 2.3. Alınan desteği fiziksel sağlığa bağlayan yaşam boyu modeli

Modele göre stres bağlamı (ortamı), başa çıkma seçeneklerinin (alınan destek bunlardan biri) etkililiğinde merkezi role sahiptir. Bu bağlamsal süreçlerden, tedarikçi (Ör: İlişki kalitesi), alıcı (Ör: Destek almada seçim) ve stres etkeninin (Ör: Stresör ve destek tipi arasındaki eşleşme) özellikleri önemlidir (Uchino, 2009). Bu bağlamsal süreçlere dayanarak, baş etme sürecinin farklı noktalarındaki potansiyel psikolojik yollar belirginleştirilir. Bireyin hangi noktada destek aldığı, olumlu ya da olumsuz bir şekilde kişinin kendi kontrolü, sağlık davranışları veya kalp damar işlevindeki değişiklikler psikolojik, davranışsal ve biyolojik yollar üzerinde etkilidir (Bolger ve Amarel, 2007; Kirsch ve Lehman, 2014). Daha az tepkisel destek (örneğin, duyarsızlık, eleştiri) alma, olumsuz sağlık sonuçları doğuracağından bu model hem olumlu hem de olumsuz kişilerarası etkileşimleri içermektedir (Lachman ve Agrigoroaei, 2010; Liao ve diğerleri, 2014).

2.3.5. Kalıplaşmış Yargı (Klişe) Şekillenme Teorisi (KYŞT)

Gri Panterler (Gray Panthers) organizasyonunun kurucusu Maggie Kuhn 1970'li yıllarda yaşlılığın bir hastalık olmadığını, yaşlılığın güç ve hayatta kalma, her türlü iniş ve çıkışlar, hayal kırıklığı, dert ve hastalıklara karşı zafer olduğunu söylemiştir. 2020'li yıllara

gelindiğinde ise yaşlıların sayıca geçlerden daha çok olacağını vurgulamıştır. Öte yandan Ng, Allore, Trentalange, Monin ve Levy'nin (2015) de belirttiği gibi son birkaç yüzyıldır sosyokültürel normlar yaşlı yetişkinlerin varlığını ve değerini görmezden gelerek; itibarsızlaştırmış, dolayısıyla yaşlanma sürecini de patolojik hale getirmiştir. Benzer şekilde birçok çalışma yaş klişelerinin (ya da bir kategori olarak yaşlılar hakkında inançların) daha olumsuz olduğunu göstermektedir (Levy, 2009; 2017; Mason, Kuntz ve McGill, 2015). Gerontologların biyolojik bakış açısına göre yaşlanma, yaşamın geç dönemindeki bir takım artan sağlık bağlamında kötüleşmelerdir. Fakat bu bakış açısıyla kültürel etkenler göz ardı edilmiş, farklı kültürlerde olayın bu kadar da vahim olmadığı gözlenmiştir. Dolayısıyla devreye kültürel faktörler girdiğinden sorunun açıklanmasında psikososyal bir bakış açısı gerekmektedir.

Yaşlı nüfusundaki beklenmedik oranlarda artışı, beraberinde artan sağlıkla ilişkili problemleri ve buna bağlı olarak yaşlılık ve yaşlanmaya dair artan olumsuz inançların teorik açıklaması kaçınılmaz hale geldiğinden Levy (2009) konu ile ilgili önceki çalışmalardan (Levy, 1996; Levy, Hausdorff, Hencke ve Wei, 2000; Levy, Slade, Kunkel ve Kasl, 2002) yola çıkarak bütüncül bir psikososyal bakış açısıyla Kalıplaşmış Yargı (klişe) Şekillenme Teorisini (KYŞT) geliştirmiştir. KYŞT genel çerçevede, yaş klişelerinin sağlık ve yaşlanmaya katkılarını açıklamaya çalışmaktadır. Levy (1996) Yaş klişelerini, yaşlı insanlar hakkında genelleştirilmiş bir grup basmakalıp inançlar olarak ifade etmiştir. Hem pozitif hem de negatif yaş klişeleri, sırasıyla bir dizi bilişsel ve fiziksel işlevli çıktılar üzerinde yararlı ve zararlı etkilere sahip olabilir. Örneğin bellek performansı, denge, yürüyüş hızı ve işitmede kayıp ve problemler varsa bu yaşlanma sürecinin birkaç yönünü temsil edebilir. Yaşlıların yaşlanma sürecindeki öz algıları yaş klişelerine yön vermektedir. Levy, Slade ve Kasl (2002) ve Levy ve diğerleri (2002) yaşlılar üzerindeki uzun dönemli çalışmalarında yaşlanmaya ilişkin öz algıları olumlu olan yaşlıların, negatif olanlara göre 7,5 (tedi buçuk yıl) daha fazla yaşadığını tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Wurm, Tesch-Römer ve Tomasik (2007), yaş klişeleri ile sağlık arasında ilişki olduğunu: Olumlu kalıp yargılar arttıkça sağlıkla ilgili sorunların azaldığını, olumsuz kalıp yargılar arttıkça sağlık problemlerinin vurgulamışlar. Löckenhoff ve diğerlerinden (2009) oluşan 48 kişilik bir ekibin 26 farklı ülkede yapmış olduğu çalışma sonucunda, transkültürel pozitif yaş klişeleri, artan ilim, bilgelik ve yaşlanmaya olan saygıyı içerirken, transkültürel negatif yaş klişeler, azalan çekicilik, günlük görevleri tamamlamak için işlevsel becerilerin azalması ve yeni şeyler öğrenme becerisinin zayıflamasını kapsamaktadır.

KYŞT, kültürün asimilasyonu ile şekillenen klişelerin, işleyişi ve sağlığı etkilediğinde farklı alt boyutlara (4 boyut) ayrıldığını iddia etmiştir. 1) Yaşam boyunca klişelerin içselleştirilmesi: Klişelerin oluşmasında çocukluk dönemi kritiktir. Çocukların yaş ve yaşlılık ile ilişkili basmakalıp yargılardan dolayı yaşlılar doğrudan fiili ayrımcılığa maruz kalmaktadır (Levy, 2003). Orta yetişkinliğe kadar bu yargılarla hayatına devam eden bireyler yaşlılık dönemine geçtiğinde sağlığı diğer yaşlılara göre daha fazla olumsuz etkilenmektedir. 2) Yaş klişelerin bilinçsiz çalışması: Levy (2003), hem pozitif hem de negatif yaş klişelerinin aktif hale getirilebildiğini ve bilinçli bir seviyede öngörülen yönde vücut fonksiyonlarını etkilediğini göstermiştir. 3) Öz belirginliğin dikkat çekmesi: Levy (2009), nesnel standartlara göre yaşlılığın başlangıcının, bireylerin sinema salonlarına “kıdemli/yaşlı (senior)” giriş ücreti veya sosyal güvenlik kurumuna kayıt olmak gibi çeşitli keyfi ve tutarsız tarihlerle resmen tanımlanmış bir eşiğe ulaştığında ortaya çıktığını ifade etmiştir. Bu yapay sınırlamalar, bireylere yaşlıların değersiz olduğu bir devlet anlayışından yaşlılara önem verilen bir devlet anlayışına geçildiğini fark ettirdiği zaman, yaşlılığın öznel olarak ortaya çıkmasına katkıda bulunabilir. 4) Çoklu yolların kullanımı: Yaş klişelerinin etkileri psikolojik, davranışsal ve fizyolojik olmak üzere üç yol üzerinde seyrine devam edebilir. Psikolojik yol, beklentilerle örneklendirilmiştir. Davranışsal yol, sağlık pratikleriyle örneklendirilmiştir. Fizyolojik yol ise, çevresel strese cevap veren merkezi sinir sisteminin bir dalı olan otonom sinir sistemini içermektedir.

2.3.6. Sosyal Teoriler

Sosyal bilimciler yaşlılık ve yaşlanma sürecini açıklamaya çalışırken doğal olarak işlevselcilik, sosyal çatışma, sosyal etkileşim, değişim teorileri, sembolik etkileşimcilik, fenomenoloji ve sosyal yapısalcılık gibi klasik ve çağdaş teoriler ışığında çalışmalarına yön vermişlerdir. Fakat neredeyse tüm sosyal teorilerin ortak söylemi yaşlanmanın sosyal bir süreç olduğu ve yaşın hem toplum hem de buna dayalı olarak yüklenen rollerle toplumların yapısal bir özelliği olduğudur. Aynı zamanda birçok sosyal kuramda yaşlılığın dinamik bir süreç olduğuna dikkat çekilmektedir. Bir diğer söylemle insanoğlu doğar, büyür, birlikte yaşlanır ve ölür, bu sürkülasyon sürekli devam eder. Dikkat edilirse Ali, doğar, büyür, birlikte yaşlanır ve ölür denmiyor, bir topluluktan bahsediliyor. Yaşlılar olarak adlandırılan bu topluluğun günümüzde sayıları yadsınamayacak kadar çoktur. Küresel yaşlanma paradoksuyla birlikte toplumlumların nüfuslarında önemli bir yer kaplayan yaşlılara ve yaşlanma sürecine sosyolojik bakış açısıyla bakmamak etik olmayacaktır.

2.3.6.1. Rol teorisi

Teoride yer alan rol kavramı tiyatrodaki sahnesindeki benzer bir metafordur. Bundan dolayı rol kavramı birçok teorisyene göre farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bazıları karakteristik davranışları belirtmek için (Biddle, 1979; Burt, 1982); bazıları oynanan sosyal rolleri belirlemek için (Winship ve Mandel 1983); bazıları da sosyal davranış senaryolarına odaklanan tanımlamalar (Bates ve Harvey, 1975; Zurcher, 1983) için rol kavramını kullanmıştır. Kavramın sosyolojik ya da sosyo psikolojik kökenlerini Georg Simmel, George Herbert Mead, Ralph Linton ve Jacob Moreno'ya dayandırmak mümkündür. Teorideki temel anlayış, rollerin (sosyal bağlamda) bireylerde benliği ve benlik kavramını oluşturarak davranışları şekillendirdiği üzerinedir. Bir başka ifadeyle bireye yüklenen roller ya da oynaması gereken rollere göre birey benlik kavramını oluşturur ve bu benlik kavramına göre davranışları şekillenir. Örneğin bekâr çalışan bir kadın evlenip çocuk sahibi olduktan sonra iş kadını rolünün yanı sıra artık annelik rolünü de üstlenecek ve hayatına buna göre yön verecektir. Yaşlılıkta da durum pek farklı değildir. Uzun bir çalışma hayatından sonra emekli olan yaşlı bir erkeğin artık farklı rolleri vardır. İş hayatında belki patron, müdür rolünü sergilerken, emeklilikte dede ya da farklı rolleri oynayacaktır. Phillips'e (1957) göre birçok toplumda yaşlılık ile ilgili sosyal değişimler vardır. Bunlardan bazıları olarak: 1) Erkekler (şu an aynı şeyle kadınlar için de söylenebilir) açısından tam zamanlı istihdamdan emekliliğe geçiş ve kadınların hanehalkı yönetiminden vazgeçmesi, 2) Aktif toplumdan ve örgütsel liderlikten çekilme, 3) Eşin ölümünden sonra dul kalınması, 4) Aile ekonomisindeki bağımsızlığın kaybı, 5) Uzak hedeflere ve planlara olan ilginin kaybolması, (6) Aile ya da yaşlının gelir durumunun desteklenmesi, öneri ve yönetimi için başkalarına bağımlılığın kabul edilmesi, 7) Çoluk çocuğun ya da sosyal hizmet çalışanlarının bakımının kabul edilmesi, 8) Büyük ölçüde yaşlılardan oluşan gruplara üye olma, 9) Acil hedefler açısından tasarıların kabul edilmesi vb birçok değişim söylenebilir. Yukarıdaki değişimlere paralel olarak yaşlı bireylerde sosyal roller değişmekte, birey benlik uyumu ve sosyal uyum için rollerine uygun davranışlar sergilemektedir.

Rol teorileri incelendiğinde fonksiyonel, yapısal, örgütsel, bilişsel ve etkileşimsel olmak üzere birçok rol teorileri vardır. Fonksiyonel rol teorisi (Shils, Parsons ve Smelser, 2001), stabil bir sosyal sistem içinde sosyal pozisyonları işgal eden kişilerin karakteristik davranışlarına odaklanmıştır. "Roller" ise bu davranışları bildiren ve açıklayan ortak, normatif beklentilerdir. Muhtemelen bu normların öğretildiği sosyal sistem içindeki aktörler,

kendi davranışları için normlara uymak ve diğerlerine uygulanan normlara uyum için başkalarına yaptırım yapmakla görevlidir. Dolayısıyla sosyal sistemin istikrarı ve fertlerin uyumunu tetiklemek için farklılaştırılmış görevler (roller) vardır). Sosyal sistem içinde yaşlıların fonksiyonlarına pek fazla değinilmemiştir.

Yapısal rol teorisinde (Burt, 1982) rol ilişkilerinin yapısı açıklanmaya çalışılmıştır. Teori, aynı tarzdaki davranışları paylaşan bireylerin oluşturdukları istikrarlı örgütler (sosyal pozisyonlar ya da statüler) olarak bilinen “sosyal yapılar” üzerinde durmuştur. Teoride sosyal ağlar, akrabalık, rol kümeleri, karşılıklı ilişkiler, sosyal sisteme ait formların karşılaştırılması, ekonomik davranış gibi kavramlar açıklanmaya çalışılmıştır. Bu teoriye dayanarak yaşlılığın sosyal bir yapı olduğu söylenebilir.

Örgütsel rol teorisi (Gross, Mason ve McEachern, 1958) bireylerin görevlendirilmiş ve hiyerarşik sistemlerde bir dizi rolü kabul edip harekete geçirme tarzına odaklanır. Biddle’a (1986) göre örgütler içindeki roller sosyal statülerle ilgili olup, normatif beklentilerle oluşmaktadır. Örgüt içindeki roller ve roller arası etkileşim örgütün hedeflerini başarısında önemlidir (Katz ve Kahn, 1966). Bu teoride hiyerarşik yapı önemli olduğu için örgütün tepesinde deneyimleriyle yaşlıların olması gerekse de birçok toplumda sosyal statüleri göz ardı edildiği için yaşlılar ayrışma yaşamakta ve örgütte kendine yer bulamamaktadır.

Bilişsel sosyal psikolojinin bir yansıması olan bilişsel rol teorisinde ise odak noktası rol beklentileri ve davranışlar arası ilişkilerdir. Teoride beklentilere yol açan sosyal koşullar, beklentileri ölçmeye yönelik teknikler ve beklentilerin sosyal davranışa olan etkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Yaşlılık döneminde azalan dayanıklılık ve toplumsal ayak uydurmanın zorlaşması toplumun yaşlılara ilişkin beklentilerini azalttığından yaşlılar da davranışlarını buna göre şekillendirmektedir.

2.3.6.2. Sembolik etkileşim (Symbolic interactionism)

Sembolik etkileşim teorisinin sosyolojik perspektifte gelişmesine öncülük edenler arasında Charles Horton Cooley ve William Isaac Thomas olsa da kavramın sahibi aslında George Herbert Mead’tir (Blumer, 1969). Fakat teorinin Mead ile anılmasını sağlayan Mead’in kendisi değil öğrencisi Herbert Blumer’dir. Mead, sosyal davranışçılık ile

toplumsal eylemi ve toplumsal etkileşimi daha çok mikro-sosyolojik bağlamda anlamlandırma ve yorumlamaya çalışmaktadır. Blumer (1969) kitabında Mead' in

Toplumu yerleşik, kurulu bir yapı olarak değil, yaşam koşullarını yerine getiren insanlar topluluğu olarak gördüğünü; toplumsal eylemi toplumsal yapının bir kaynağı olarak değil, insan aktörlerin yaptığı bir oluşum olarak ele aldığını; bu eylem oluşumunu, insan organizmaları aracılığıyla ifade edilen toplumsal faktörler olarak değil, aktörler tarafından yaptıkları şeylerin dışında inşa edilen yapılar olarak gördüğünü belirtmektedir. Ayrıca Mead, grup hayatını yerleşik yapının serbest bırakılması ya da ifadesi olarak değil, ortak eylemler oluşturma süreci olarak görür. Sosyal eylemler değişken hız ve rotalara sahip olup, yerleşik yapıların prensiplerine uygunluk göstermek zorunda değildir. Bir toplumun bölümleri arasındaki etkileşim, bir tarafın başka bir tarafa doğrudan bir etkisi değildir, tüm fertlerin yorumlamaları ile oluşan bir çeşit iletişim aracıdır. Mead'e göre toplum durağan bir sistem değil, sürekli hareket halinde ve dengeli değişimler geçiren statik bir yapıdır. Fakat toplum içindeki ortak eylemlerin çoğu pek de bir biriyle bağlantılı olmasa da pek çoğu önceden şekillendirilmiş, sürekli tekrarlayan ve sistemin gerekliliklerine değil de katılımcıların amaçlarına hizmet eden uğraşlardır (s.74-75).

Toplum içinde meydana gelen ortak eylemlerde aktörler özbilinçleriyle davranışlarını sergilerken bir bakıma benliklerini de inşa etmektedirler (Mead, 2015). Mead (1924): 'Neyi yapıyor olduğumuzun kontrolü neyi ne zaman yapacağımızın bilincidir' ifadesini kullanmıştır. Zihin önemli sembollerin varlığının sebebidir. Zihin anlamın ortaya çıktığı sosyal iletişim sürecinin birey tarafından içselleştirilmesidir. Bu kapsamdan bakıldığında Mead (2015) benliğin bilişsel/düşünsel yönüne vurgu yapmış, benliğin oluşumunda etkileşimin önemine dikkat çekmiştir. Benliğin öznel boyutu olan ben (I), biyolojik bireyi temsil ederken, genelleşmiş öteki olarak adlandırılan beni/bana (me) ise benliğin nesnel yüzüdür. Sosyal etkileşim sürecinde genelleşmiş ötekinin takındığı ve üstlendiği tavır benliğin oluşumunda büyük öneme sahiptir. Bir başka ifadeyle, benlik kişiler arası ilişkiler sürecinde karşıdakilerin jest, tavır ve dönütleriyle şekillenir. Bu bağlamda düşünüldüğünde sembolik etkileşim, yaşlılığın biyolojik benlikten ziyade sosyal benliğin bir ürünü olduğunu hissettirmektedir.

Blumer ise kendi şekillendirdiği teorisinde, benliğin etkileşimli bir ortak eylem sürecinden nasıl ortaya çıktığını vurgulamıştır. Blumer'in sembolik etkileşimciliği, aktörlerin sürekli olarak bir etkileşimden diğerine deneyimlerini oluşturmak ve yeniden yaratmak için kullandıkları süreçlere odaklanmaktadır. En basit anlatımla Blumer'in sembolik etkileşimciliği, "insanlar arasında gerçekleşen etkileşimin kendine özgü ve ayırt edici karakteri" dir (Blumer, 1962:179). Blumer'e (1969) göre sembolik etkileşimin 4 temel karakteristiği vardır: 1) Bireyler onlar için nesnelere var olan anlamlarına dayanarak hareket

eder. 2) Etkileşim, fiziksel ve sosyal nesnelerin (kişilerin) ve durumların, bireysel anlamlara dayalı olarak tanımlanması veya sınıflandırılması gerektiği belirli bir sosyal ve kültürel bağlamda gerçekleşir. 3) Anlamlar diğer bireylerle ve toplumla etkileşimlerden ortaya çıkar. 4) Anlamlar sürekli olarak oluşturulur ve diğerleri ile etkileşim sırasında yorumlama süreçleri ile yeniden oluşturulur.

Benliğin sunumu ve sembolik etkileşim dendiğinde Erving Goffman'ın Dramaturjik analizi göz ardı edilemez. Etkileşim ritüelinde başarılı bir etkileşim için bireyin jest, mimik ve ifade biçimini duruma göre diğer birey ya da bireylere karşı etkili bir şekilde kullanmasına bağlıdır. Semboller, paylaşılan anlam, kimlik gibi kavramlar Goffman'ın teorisinde sıklıkla kullanılan kavramlardır. Goffman'ın (1956) tiyatro oyunu metaforunda, kişi (aktör) yaşamda toplumun ya da diğerlerinin kendisine biçtiği rolleri bir tiyatro oyunu sahnesinde oynamış gibi sergiler. Burada oynanılan oyun; sahne önünü ifade etmektedir ki birey tüm çıplaklığıyla sahne önündedir. Sahne arkasında ise birey kişisel bilgilerini, iş görüşmelerini ve memnun kalmadığı özelliklerini bırakmaktadır. Kişinin oynadığı bu oyuna performans denilmektedir. Performans; bir veya iki kişiyle olacağı gibi grup olarak da sergilenebilir. Bireyin performansı sonucu izleyicilerden gelen dönüt bireyin davranışlarını ve sosyal benliğini şekillendirir. Sergilenen performans aslında yaşamımızdaki rutinlerin kendisini oluşturur. Goffman'a göre kişi, belirli bir statü ya da konumun içine girdiğinde bu konumun ya da statünün gerektirdiği rolleri içeren eylemler dizinini sergilemek zorunda kalır. Kimi birey izlenim yönetimini etkili bir biçimde kullanarak bu rolleri hakkıyla yerine getirirken kimi birey de başarısız olur ve dışlanır. Bu çerçeveden bakıldığında yaşlılık aslında bir konumdur ve bu konuma gelen bireyler toplum tarafından kendilerine verilen rolleri sergilemektedir.

Özet olarak sembolik etkileşim teorisi çevre, bireyler ve karşılaşmalar gibi faktörlerin etkileşimlerinin, yaşlanma süreci de dâhil olmak üzere kişinin davranışlarını ve düşüncelerini önemli ölçüde etkileyebileceği argümanına dayanmaktadır (Settersten & Angel, 2011). Bu teoriye göre, bireyler sadece kendilerine yüklenmiş ve içselleştirilmiş toplumsal rolleri oynamazlar. Toplum ve kendileri için bir anlam taşıyan toplumsal rolleri aktif olarak yerine getirirler.

2.3.6.3. Etiketleme teorisi (Labeling theory)

Etiketleme teorisi, sosyolojinin (ör: suç sosyolojisi) önemli teorilerinden olup, sembolik etkileşimci bakış açısına bağlı olarak gerçekliğin toplumsal inşası fikrine dayanır. Teori, Howard Becker (1966) ile bütünleşmiş olmasına rağmen Mead, Tannenbaum, Lemert, Memmi, Goffman ve Matza gibi sembolik etkileşimciler ve Durkheim'in teoriye katkılarını göz ardı etmemek gerekir. Macionis (2014) sembolik etkileşimin teoriye temel katkısını sapma ve uygunluk kavramının insanların yaptığı eylemlerden ziyade başkalarının bu eylemlere nasıl tepki verdiği fikri olarak belirtmiştir. Sapma, kültürel normların açıkça ihlalidir (Lemert, 1951). Tüm sapkınlıklar eylem ya da seçim içermeyebilir. Bazı insanların varlığı bile başkaları için problem olabilir. Bundan dolayı sapkınlık gösteren otomatik olarak ötekidir aslında. Örneğin gençlere göre yaşlılar ötekidir. Goffman (1963) ise teoriye sapma kariyeri yani ikincil sapma kavramı ile katkı sağlamıştır. Damga kişinin benlik algısını ve sosyal kimliğini olumsuz etkileyen etikettir. Birey sapkın davranışa ne kadar bağlıysa o denli büyük damga yer. Damgalanmış bir birey günden güne gözden düşerek toplumdan izole edilir ve yalnızlaştırılır. Garfinkel'e (1986) göre damgalama aslında toplumun bireyi aşağılamasıdır. Etiketleme teorisi, sapkınlığın göreceliğini vurgular; bu da insanların aynı davranışı farklı biçimlerde tanımlayabileceği anlamına gelir. Örneğin ihtiyar bir adam lokantada altına kaçırmıştır. Başka bir ihtiyara yolda giderken araba çarpmıştır. İlk olayda acaba lokantanın tuvaleti kirli miydi, sıra mı var dı yoksa ihtiyar bunu her zaman mı yapıyordu? İkinci olayda acaba sürücü kural hatası mı yaptı, yoksa ihtiyar dengesini kaybedip aracın önüne mi düştü? Bahaen önemli olmaksızın her iki olayda da toplumun çoğunluğu (özellikle gençler) ihtiyarları hatalı bulacaktır. Çünkü yaşlı aciz olarak damgalanmıştır. Birbaşka ifadeyle yaşlılık toplumların inşa ettiği bir gerçektir. Damgalanmış yaşlılar ise durumu boyun eğici bir şekilde kabul ederek kendini toplumdan çeker ve yaşlı alt kültürünü oluşturmaktadır.

2.3.6.4. Alt kültür teorisi (Subculture theory)

Alt Kültür Teorisi (Rose, 1962, 1965), yaşlılık yukarıda bahsedilen etiketleme ya da damgalama gibi olumsuzluklara karşı yaşlıların kendilerini savunmak için oluşturduğu bir tepki biçimidir. Bu tepki yaşlı yetişkinlerin kendi aralarında etkileşime girmeyi tercih etmesi şeklindedir. Diğer sosyal çevrelerden dışlandıkları için benzer ilgi alanları ve endişeleri paylaşıkları akranlarıyla bir araya gelerek vakit geçirirler. Dışardan bakıldığında ise,

toplumun bütünüyle değilde daha çok birbiriyle etkileşim halindeki yaşlıların oluşturdukları bu topluluklar bir alt kültür gibi görünmektedir. Bu teori, yaşlıların biraraya gelmesinde dışlanmayı merkeze aldığı ve akrabalık, ırk, mesleki geçmiş, sosyal sınıf veya din gibi özelliklere dayanan bağlantıları göz ardı ettiği için eleştirilmiştir.

2.3.6.5. Yapısal işlevselcilik (Structural functionalism)

Yapısal-işlevselci yaklaşım, yaşlılığı sosyal yapı ile ilişkilendirerek açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşım toplumu, bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için birlikte çalışan, sistem içinde tekil parçalara sahip olan karmaşık bir sistem olarak görmektedir. Yapısal-işlevselci bakış açısına göre sosyal yapılar sosyal ihtiyaçları karşılar. Bu yapılar, toplumun zaman içinde var olması için gerekli olan istikrarı ve uyumu destekler. Yaşlanmayı/yaşlılığı açıklamada yapısal işlevselciliği benimseyen 3 farklı teori vardır. 1) Yaşamdan geri çekilme teorisi, 2) Aktivite/etkinlik teorisi, 3) Devamlılık teorisi

2.3.6.5.1. Yaşamdan geri çekilme teorisi (Disengagement theory)

Teori, yaşlıların, yaşla birlikte kaçınılmaz olarak dış dünya ile giderek aktif bir şekilde azalması nedeniyle, giderek içsel yaşamları ile meşgul oldukları temeline dayanır (Cumming & Henry, 1961). Cumming ve Henry'e (1961) göre insanlar yaşlandıkça ve ölümün yaklaştığının farkına vardıklarında, toplumda daha önce sahip oldukları toplumsal rollerden kopmaya başlarlar. Buna karşılık, toplum bu kaçınılmaz olguyu fark eder ve o kişinin yokluğunda işlev görmeye hazırlanır. Ayrılma toplum için yararlıdır çünkü yaşlıdan gençlere düzenli bir güç aktarımı sağlar ve bu aktarım sosyal dengeyi korur. Teorinin bir takım temel varsayımları vardır: 1) Yaşlıların yaşlanıp ölen arkadaşlarına tanık olduğu ve kendi ölümlerini beklemeye başladıkları için yaşlanan nüfus ister istemez toplumdan ayrılmaktadır. 2) Erkekler ve kadınların toplumdan ayrılma biçimleri farklıdır. 3) Geleneksel olarak, erkekler iş yaşamı ve kariyerleri ile anılırken kadınlar doğanın sosyo-duygusal varlıklarıdır ve aile ile anılırlar. Eğer bireyler kendi merkezî rollerini terk ederse, sosyal yaşam alanını büyük ölçüde kaybederler ve böylece ayrılmanın gerektirdiği farklı rolleri üstlenmedikçe kriz ve moral bozukluğu kaçınılmazdır. 4) İnsanlar yaşlandıklarında ve emekliye ayrıldıklarında, işgücünün bir parçası olarak kazandıkları statü, bilgi ve becerileri kaybederler ya da aile ve arkadaş ilişkilerinde kişisel düzeyde güven ve saygı kaybı yaşarlar. 5) İnsanlar arasındaki bireysel etkileşimler normları güçlendirdiğinden, daha az sayıda

etkileşime sahip bir birey, etkileşimin getirdiği normlardan daha fazla özgürlüğe sahiptir. Sonuç olarak, bu türden bir ayrılma, döngüsel veya kendi kendini idame ettiren bir süreç haline gelir. 6) Ayrılma teorisi kültürden bağımsızdır, ancak alması gereken biçim kültüre bağlıdır. 7) Hem birey hem de toplum ayrılma için hazır olduğunda, ayrılma gerçekleşir. Hazır olmadığında ise, bağlılığın sonuçları devam eder. Birey hazır olduğunda ve toplum olmadığında, bireyin ve sosyal sistemin üyelerinin beklentileri arasında bir ayrışım olur, ancak bağlılık genellikle devam eder. Toplum hazır olduğunda ve birey olmadığında ise ayrışımın sonucu genellikle ayrılmadır. 8) Daha az etkileşim ve merkezi rollerden ayrılma, kalan rollerdeki ilişkilerin değişmesine yol açar. Buna karşılık, ilişkisel ödüller daha çeşitli hale gelir, dikey dayanışmalar yatay olanlara dönüştürülür. 9) Bireyin yaşamın kısıtlılığının ve zamanın kıtlığının farkına varması, kişinin kendi yaşam alanının azaldığını algılaması ve kişinin ego enerjisini/özne zindeliğini yitirmesi durumunda ayrılma için hazırlık gerçekleşir. Her toplum düzeyi, rasyonel bir toplumda akılcı-yasal mesleki sistemin gereksinimleri, çekirdek ailenin doğası ve farklılaşan ölüm oranlarından ötürü bireylerine ayrılma iznini verir. Yaşamdan geri çekilme teorisi yukarıdaki varsayımları görgül kanıtlara dayandırmadığı için eleştirilmiştir.

2.3.6.5.2. Aktivite/etkinlik teorisi (Activity theory)

Robert J. Havighurst tarafından 1961'lerde şekillendirmeye başlanan aktivite teorisi, yaşlı yetişkinlerin aktif kaldığı ve sosyal etkileşimleri sürdürdüğü zaman başarılı yaşlanmanın gerçekleştiğini öne sürmektedir. Aktif olmak, orta yaş sürecinin mümkün olduğunca uzamasına, yaşlılığın özellikle ruhsal ve sağlık yönünden olumsuz etkilerini azalmasına ya da gecikmesine yardımcı olur. Teoriye göre yaşam doyumu ile aktiflik arasında pozitif bir ilişki vardır. Bir diğer ifadeyle, aktif yaşlı insanlar, aktif olmayanlardan daha memnun ve daha uyumludur. İhtiyar bir kişinin benlik kavramı, orta yaşın karakteristik rollerine katılarak geçerlilik kazanır ve yaşlı insanlar, toplumdaki yerlerini korumak için kaybedilen rollerini yenileriyle değiştirmelidir.

2.3.6.5.3. Devamlılık teorisi (Continuity theory)

Devamlılık Teorisi, Robert C. Atchley tarafından 1989 yılında ele alınsa da temelleri Maddox (1968) ve Atchley'in (1971) çalışmalarına dayanmaktadır. Teori, yaşlı yetişkinlerin yaşamlarının erken dönemlerinde yaptıkları benzer faaliyetleri, davranışları, kişilikleri ve

ilişkileri devam ettirme eğiliminde olduğunu hatta genellikle devam ettirdiğini savunmaktadır. Teoride sıklıkla insanların kendi durumlarına nasıl uyum sağladıklarını ve hedeflerini nasıl belirlediklerini tanımlamak için içsel ve dışsal yapıları vurgu yapılmıştır. Devamlılık teorisi, uyum sağlayıcı seçimler yaparken, orta yaşlı ve ileri yaşlı yetişkinlerin mevcut iç ve dış yapıları korumaya ve sürdürmeye çalıştıklarını, kendilerinin ve sosyal dünyalarının geçmiş deneyimlerine bağlı stratejiler kullanarak bunu yapmayı tercih ettiklerini öne sürmektedir (Atchley, 1989). Bir diğer ifadeyle birey tüm gelişim döneminde sorunlarla nasıl baş ettiyse, yaşlılık döneminde benzer stratejiler kullanır. İçsel yapılar: Bir kişinin kişilik özellikleri, fikirler ve inançlar gibi unsurları içerir ve bireyin yaşamı boyunca nispeten sabit kalır. Bu içsel yapılar, bireyin geçmişiyle güçlü bir içsel dayanak sağlayarak gelecek için karar vermeyi kolaylaştırır. Dışsal yapılar ise ilişkilerden ve toplumsal rollerden oluşur ve istikrarlı bir benlik kavramı ile yaşam tarzının sürdürülmesini destekler. Değişim kişinin algıladığı geçmiş ile bağlantılı olmakla birlikte içsel psikolojik özelliklerin yanı sıra sosyal davranışlarda ve sosyal durumlarda da devamlılık yaratır. Devamlılık, hem bireysel tercih hem de sosyal onay tarafından desteklenen uyum sağlayıcı bir stratejidir. Teori normal yaşlanma ile patolojik yaşlanma arasında net bir çizgi çeker. Dolayısıyla kronik hastalıklarla mücadele eden yaşlı bireyleri göz ardı etmiştir. Ayrıca teori, sosyal kurumların bireyleri ve yaşlanma sürecini nasıl etkilediğini açıklamakta yetersiz kalmıştır.

2.3.6.6. Marxism ve yaşlılık

Yaşlılık ya da yaşlanma sürecini Marx'ın sosyolojisi ile açıklamak için doğal olarak çatışma kavramı ile temellendirmek daha doğru olacaktır (Marson & Della Fave, 1994): 1) Çatışmanın varlığı: Marx'a göre çatışma, toplumsal değişimin ardındaki itici güçtür. Sınıflar, kapitalistler ve işçiler arasındaki yarışma üretim araçlarının kontrolü üzerindeki mücadelelerden doğan çatışmalarla birlikte çizilir. 2) Materyalistik köken: Çatışma, üretim araçları üzerindeki kontrol yüzünden oluşur. Kapitalist üretim tarzında, tıpkı diğer tüm komünizm öncesi tarzlarda olduğu gibi, maddi çıkar, insanları topluma bağlayan bağıdır. Maddi menfaat sağlamak için kullanılan stratejiler, insanları sosyal sınıflara bağlayan bağlardır. Birçok yaşlı birey emekliliğinden ya da fiziki ve mental yorgunluktan dolayı üretim süreci içerisinde yer alamamakta dolayısıyla maddi çıkar sağlayamadığı için sosyal grupların içinde yer almamaktadır hatta ötelenmektedir. 3) Sosyal grupları varlığı: Marksistler, grup (sınıf) farkındalığını kolektif mücadele için temel bir ön koşul olarak tanımlar. Çatışmanın ortaya çıkması için iki karşıt grup olmalı ve bu gruplar birbirinin

varlığından ve kimliğinden emin olmalıdır. Fakat Minkler'e (1984) göre yaşlanma sosyolojisindeki temel sorun, açıkça tanımlanmış karşıt tarafların yokluğudur. Dowd (1980) ve Phillipson (1982) yaşlıların bir sosyal grup olarak değil ihtiyarlardan oluşan bir küme olarak ele alındığını belirtmiştir. Bundan dolayı çatışmanın oluşması için öncelikle yaşlıların da tıpkı gençler gibi bir sosyal grup olarak ele alınması gerekmektedir. Rose (1962) yaşlı bireyleri bir alt kültür olarak ele almış; neo-marksistler de bu kullanımı benimsemişlerdir. Marson ve Della Fave'e (1994) göre kapitalist toplumlarda yaşlılar en çok da rekabet içinde oldukları gençler tarafından ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Mueller, Mutran ve Boyle (1988) merkez sektörlerde çalışan gençlerin çevre sektörlerde çalışan gençlere oranla kendi sektörlerindeki yaşlıları daha çok dışsallaştırdıklarını belirtmektedir. Bir başka söylemle büyük bir makine imalat şirketinde çalışan yaşlı işçiyle tamirci dükkânında çalışan yaşlı işçinin saygınlıkları aynı değildir. Marksistlerin yaşlılar ile ilgili değindiği diğer bir konu yaşlıların kendi sosyal sınıflarındaki çatışmadır. Crystal, Shea ve Reyes (2017) ile Shirahase (2015) fakir yaşlılar ile zengin yaşlıların gelir dağılımları arasında çok büyük eşitsizlik olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla zengin yaşlılar sağlık ve bakım kaynaklarına daha kolay ulaşmaktadır (Deaton ve Paxson, 1998).

2.3.6.7. İktisadi rasyonellik (Economic rationalism)

Fayda maksimizasyonu olarak da bilinen iktisadi rasyonellik, karar vericilerin enaz maliyetle en çok faydayı veya kârı sağlamaya çalışmasıdır. Neo liberal bir yaklaşım olan iktisadi rasyonellik teorisi sosyal refah üzerinde hükümet harcamalarını azaltma ya da kısıtlama politikasını içermektedir. Artan yaşlı ve emekli nüfusun çalışan nüfusa bağımlılığını azaltmaya çalışan neo-liberal ekonomi yönetimidir. Tercih edilen strateji ise emeklilik için alternatif tasarruf biçimlerini teşvik ederek yaşlılık emekli maaşı harcamalarının büyümesini geciktirmek olmuştur (Encel, 2008). Gelişmiş ekonomilerde bu strateji yaşlıların dışlanmasına sebep olmuştur (Rees, 1994).

2.3.6.8. Yorumsamacı (Hermeneutics) teori

Weber, Winch, Schutz, Gadamer gibi hermeneutikçiler bireye vurgu yaparak yapısalcı bakış açısıyla farklı teori oluşturma yolları sunarlar. Öznel eylem toplumsal eylemden bağımsız düşünülmemeli ve bu eylem türlerini anlamak için hakikat ile yorumlamak gereklidir. Tecrübe hakikate götüren hermeneutik yöntemdir (Gadamer, 2004). İnsani

tecrübe, anlama ve yorumlamanın merkezindedir (Gadamer, 2005). Gadamer'e (2004) göre sanat eseri, belli bir tarihsel mirasa sahiptir. Onu her tecrübe eden kişi sanat eseri üzerinden aktarılan mirasın etkisinde kalacağı gibi sanat eseri de onunla karşılaşan kişinin üzerinden aktarılan mirasın etkisinden kurtulamayacaktır (s.144-145). Dolayısıyla bu mirasın aktarılmasında yaşlıların tecrübesi göz ardı edilemez. Bu teoriye göre, her bir yaşlının dünyasını anlamak ve öğrenmek için 'Hayat hikâyesi' yolu ile yaşlıların geçirmiş oldukları deneyimler ve yaşam koşullarının neler olduğunun ortaya konulması gerekmektedir (Görgün Baran, 2011). Yaşlılığı/yaşlanmayı anlamak, estetiği anlama ve tarihi yorumlamada önemlidir. Tarihsel bilincin oluşmasında yaşlıların taşıyıcı rolü vardır.

2.3.6.9. Modernleşme kuramı (Modernization theory)

Modernistler modernizmin eskimeyeceğini ve genellikle genç kalacağını savunmaktadırlar. Yenilikçilik modelindeki modernizm anlayışında, yenilikçiler yıkıcı ve saldırgan olduğu ve önceki neslin bilinen gerçeklerini takmadığı (Calinescu, 1987) için yaşları ne olursa olsun, sembolik olarak gençtirler. Modernizmde üçüncü dönem genç yaşlılar olarak adlandırılan yeni emekliler ciddi ekonomik getiri sağladıkları için piyasa ve toplum tarafından kabul görebilirler. Fakat dördüncü dönem ihtiyarlar bağımlılıklarından ve faydasızlıklarından ötürü toplum tarafından görmezden gelinirler. İşin içine modernizmin esintileri olan bencillik ve rekabetçi eğilim de girince yaşlılar hepten dışlanırlar. Modernizm gücünü yaşlının tecrübesinden değil gençliğin uçarılığından alır. Fakat çocuksu saflığı da kabul etmez. Modernizm de yaşlılık yerine olgunluk (maturity) kavramı tercih edilir. Modernist olgun geleceğe yatırım yapmaz, çünkü yatırım ve birikim bireyselleşmeyi ve bireyin özgürlüğünü kısıtlar.

2.3.6.10. Post modernizm (Postmodernism)

Modernizmin getiriş olduğu dinsizlik ve geleneksizlik akımından dolayı birçok ulus ciddi bunalımlar geçirmiş ve özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra yeni arayışlara girmiştir. Baudrillard, Foucault ve Lyotard'ın öncülüğüyle şekillenen post modernizm 1970-1980'li yıllarda sosyal devlet anlayışını savunmuştur. Sosyal ve refah devleti yaşlıları bir yük olarak görmez ve onların yaşamlarını garanti altına alır. Longino ve Murphy'e (1995) göre

Postmodern dünyada yaş, zamansal bir yörünge veya tarihsel zaman çizelgesi üzerinde bir yeri temsil etmez. Örneğin, yaşlılık, sadece yaşamın son evresini oluşturmaz; üstelik bazı insanlar asla yaşlanmıyor gibi görünüyor. Bunun yerine, yaş sadece insanların kendilerini inşa etme biçimlerini tanımlamak için kullanılan bir yaklaşımdır. Dolayısıyla yaş, kişilerin bir ya da başka bir şekilde davranmasına neden olmaz. Gerçekten de, yaş ne bağımsız ne de bağımlı bir değişkendir (s.90).

Fakat yeni postmodernistler yaşlılık politikaları ile ilgili anlam kaymasından endişe etmektedir (Polivka, 2000). Örneğin Phillipson (1998) bilgi teknolojisi ve ağlarındaki ilerlemelerden kaynaklı küresel kapitalist ekonominin ortaya çıkışı, emeklilik maaşı ve sağlık yardımlarını da kapsayan Batılı ulus devletlerinin yaşlılar için refah politikalarının zayıflatıldığından bahsetmektedir. Gelişmiş ülkelerde yükselen bu trendin gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki yansımaları kaygı vericidir. Yine postmodernistlerin altını çizdiği bir diğer mevzu: Biyolojik yaşlanma için kısa ve orta vadeli devlet politikaları üretilebilir fakat asıl sorun toplumun ve kültürün oluşturduğu yaşlılıktır. Bunun için uzun süreli politikalar da etkili olmayabilir.

2.3.6.11. Politik ekonomi (Political economy)

Politik ekonomi, politik sistem ile ekonomik sistemin ortaklaşa hareket ettiği Marksist orijinli bir disiplindir (Boratav, 2011). Politik ekonomi, devletlerin salt siyasal aktör olduğu yönündeki Realist düşünceye karşı çıkarak, devletlerin artık sadece içi boş bir güç ve güvenlik peşinde koşan iktidarlar olamayacağını savunur. David Ricardo'un (2008) politik ekonomi anlayışında yeryüzünün tüm hasılası, toplumları oluşturan sınıflar bağlamında dengeli paylaşılmalıdır. Çünkü sermayenin, gelirin, toprağın, havanın, doğanın, emeğin sahibi toplum üyelerinin kendisidir. Neo-Marksistler politik ekonomi teorisini ekonomik kalkınmaya ve az gelişmişliğe ithafen kullanırlar.

Politik ekonomistler, yaşlı insanların ve sınıf eşitsizliğine rağmen kendi çıkarlarını korumaya çalışanların durumlarının ve yaşam doyumlarının birincil belirleyicisi olarak sosyal sınıf kavramını ele almaktadır. Jackson (1994) yaşlılığın politik ekonomisi teorisinde, başlangıçta özellikle artan bağımlılık yüküyle ilgili olarak, genel yaşlanmaya ait teorik yaklaşımları ele almış, daha sonra uzun dönemli yapısal değişimler bağlamında, informal bakım gibi daha az geleneksel konuların yanı sıra istihdam, üretkenlik, emekli maaşları ve sosyal güvenlik gibi konulara değinmiştir. Jackson, neoklasik bireyciliğin aksine, klasik bireycilerin yaşlanmanın sosyolojik çerçevesi içinde, yaşlılığın sosyal yapısını ve yaşlıların

yapısal bağımlılığını vurguladığını belirtmiştir. Jackson, geleneksel iktisat teorisi anlayışını benimseyenlerin, yaşlanan nüfusun ekonomiye olan etkilerini abarttığını; yaşlanan nüfusun artması bazı politik düzenlemeler gerektiren karmaşık bir konu olmasına karşın, çok da abartılacak bir konu olmadığını savunmuştur. Emekli maaşlarında iyileşmeler ve yaşlıların istihdamı, bakımı gibi sosyo ekonomik güvenlik politikaları oluşturulmasının yaşlıların temel hakları olduğunu belirtmiştir. Casamatta ve Batté (2016) gibi günümüz politik ekonomistleri ise olaya biraz daha kaygıyla yaklaşarak “Zenginler daha da zenginleşiyor, fakirler daha da fakirleşiyor” söylemi bağlamında yanlış yaşlılık politikaları, toplumda yaş eşitsizliği, sosyo ekonomik ve politik kısıtlamalar yüzünden yaşlıların ciddi sıkıntılarla karşılaşabileceğini savunmaktadır.

2.3.6.12. Feminist teoriler

Lewis ve Butler (1972), feminizm neden yaşlı kadınları ihmal ediyor sorusuyla konuya ilk dikkat çekenler arasındadır. Feminist teoriye göre, yaşlanmanın feminist bir sorun olarak algılanması gerektiğini, çünkü yaşlı yetişkinlerin çoğunluğunun kadınlardan oluştuğunu belirtmiştir. Buna paralel olarak yaşlı kadınlar yoksulluk ve kronik hastalıklardan daha çok muzdarip olmaktadır. Tüm dünya nüfusundaki cinsiyet dağılımı ve ülkelerdeki ortalama yaşam süresi istatistikleri (ör: Güncel TÜİK verilerinde Türkiye’de doğuşta beklenen yaşam süresi erkeklerde 75.3, kadınlarda 80.8 yıldır) incelendiğinde feministlerin pekde haksız olmadıkları anlaşılacaktır. Teoriye göre yaşlı yetişkinlere yönelik toplum temelli uzun süreli bakım hizmetleri büyük ölçüde ücretsiz ya da çok cüzi bir ücretle kadın emekçiler tarafından sağlanmaktadır (Browne, 1995). Dolayısıyla feminist teoriler, kadınların gündelik yaşantılarının aile bakıcıları olarak önemini görünür kılmak, doğrulamak ve bu rolün yaşlılıkta sosyal, ekonomik ve sağlık durumlarını nasıl etkilediğini göstermeye çalışmaktadır.

2.3.6.13. Yaş tabakalaşması teorisi (Age stratification theory)

Sosyolojide tabakalaşma kavramına Marksist sınıf teorisinde (Ör: L. A. Coser, C. W. Mills ve D. Riesman), Weberci tabakalaşma teorisinde (D. Lockwood ve E. O. Wright) ve fonksiyonalist tabakalaşma teorisinde (K. Davis ve W. Moore) rastlamak mümkündür. Sermaya sahipleri, işçiler, gözdeleler, sosyal sınıflar, militanlar, uysallar, yoksullar vb gibi tabakalardan bahseden tüm bu teorilerin ortak noktası toplumun belirli özelliklere göre

ayrılmış sınıflardan oluştuğudur. Bu fikirler ışığında Riley (1971) sosyal gerontolojinin gelişmesine paralel olarak sadece eski ve büyümekte olan yaşlı olmayı değil, bütün olarak değişen toplum içindeki tüm yaş katmanlarını vurguladığı yaş tabakalaşma teorisini ortaya koymuştur. Teorideki, yaş tabakalaşması, insanların toplum içindeki yaş gruplarının hiyerarşik sıralamasını ifade eder (Riley ve Riley, 1999). Teori yaşlılığın ve gençliğin, diğer yaş tabakalarıyla ayrılmadan ve birbiriyle bağlantılı olarak, toplum ölçeğinde çok geniş şekilde sadece bir bileşen olarak yeniden incelenmesini gerektiğini savunmaktadır (Riley, 1971; 1974). Teori aynı zamanda, kendi içlerinde inovasyona yönelik içkin gerilimler ve baskılar oluşturan, toplumsal sürecin ve değişimin ayrılmaz parçaları olan doğumların ve ölümlerin ardıllığının yaşlanma süreci bağlamında yeniden gözden geçirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir (Riley, 1971). Teoride her yaş tabakasının kendi kültürel değerleri ve özellikleri vardır. Yaş tabakalarının olması yaş gruplarının ayırt edilmesi, tanınması ve oluşturulacak politikalara katkılar sağlayabilmektedir (Riley, 1974). Atfedilen bir statüye dayanan yaş tabakalaşması, temel bir kaynak eşitsizliğidir ve yaş ayrımcılığına da neden olabilir.

2.3.6.14. Rol kaybetme (bırakma) teorisi

Rol teorisinin ana bileşenlerinden biri rol kaybıdır. Artan yaşla birlikte yaşlılar yavaş yavaş aktif ebeveynlik, çalışan ve eş olarak rollerini kaybetmeye başlarlar. Bu genellikle yaşam üzerindeki kontrol hislerinin kaybolmasına neden olur. Buna paralel olarak yaşlıların sosyal ağları giderek küçülür ve daha az sosyal etkileşime girerler. Nihayetinde rol kaybı eşliğinde oluşan bu durumlar daha kötü sağlık sorunlarının oluşmasına ve sosyal izolasyona kapı açar. Krause, Herzog ve Baker (1992) iyilik halinin doğrudan düşmanı olan kontrol hissi kaybı ve depresif semptomların rol kaybından dolayı yaşlılarda daha sık görülebileceğini iddia etmiştir. Bhatti ve Haq (2017) ise yaşlılarda sosyal izolasyon ile kan basıncı, kalp ritmi, bağışıklığın zayıflaması gibi fizyolojik değişimler ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Eş kaybı kadar iş kaybının da yaşlılar üzerinde olumsuz etkileri büyüktür (Blau, 1974).

2.3.6.15. Sosyal alışveriş teorisi (Social exchange theory)

Sosyal değişim teorisi (Dowd, 1975), bireyler arasındaki sosyal davranış ve etkileşimlerin bir değişim sürecinin sonucu olduğunu ileri sürmektedir. Blau (1964) sosyal

alış verişi, getirisi olan ve genellikle başkaları tarafından sağlanan bu getirilere ulaşmak için bireylerin gönüllü eylemleri olarak açıklamıştır. Ekonomik, psikolojik ve sosyolojik temellere dayanan sosyal alış veriş teorisi, sosyal değişimlerin toplumsal değişimler üzerinde nasıl değiştiğini, geliştiğini ve toplumsal değişimler konusunda niçin önemli olduğunu açıklamaya çalışmaktadır (Wan ve Antonucci, 2016). Teoriye göre bireyler arasındaki ilişkiler, ödül ve fayda elde etmek, zarar ve cezalardan kaçınma mantığıyla oluşturur. Sosyal değişim teorisine göre bir kişinin sosyal statüsü, ödülün o kişinin etkileşimle ilişkili maliyetine oranına göre belirlenir (Diggs, 2008). Bir başka ifadeyle birey topluma faydasına göre statü ve değer kazanır. Teori yaşlılar için aynı düzlemde işlemektedir (Dowd, 1975). Çalışırken üretici sınıfında topluma katkı sağlayan birey, yaşlanıp emekli olunca tüketici sınıfında yer aldığından topluma katkısı azalır ve toplum tarafından üst statüden alt statüye düşürülür. Yaşlılar alt statüde olduğu için ekonomik kazançlar ve ödüllerden de ancak o düzeyde yararlanabilir.

2.3.6.16. Sosyal inşacılık/yapıcılık (Social constructionism)

Berger and Luckmann'ın sosyal inşa ya da sosyal inşacılık teorisi, sosyal fenomenin özellikle sosyal bağlamlarda nasıl geliştiğini ele alan sosyolojik bir bilgi teorisidir. Berger ve Luckmann'a (1966) göre sosyal yapı, bireylerin belirli bir insan topluluğundaki diğerleriyle etkileşimde bulunma sürecinde inşa edilmiş bir kimlik duygusu geliştirmelerine yardımcı olan bilişsel ve sembolik yapılarıdır. Teori, yaşam evresi olarak yaşlılığın, biyolojik olarak 65 yaş üstü insanlara işaret etmesine rağmen, aslında sosyal olarak yapılandırılmış bir olgu olduğunu savunmaktadır. Sosyal inşa dünyası her zaman yerli aktörleri tarafından kurulmayabilir, bazen diğer sosyal aktörlerin aracılığıyla oluşturulan etkilerle de meydana gelebilir. Yaşlılık, böyle bir olgu olup; yaşlılar tarafından değil gençler tarafından inşa edilmiştir. Buna paralel olarak Hareven (2005) yaşlılığın sadece zamanla değişmekle kalmadığını aynı zamanda kültürden kültüre bile değiştiğini ifade etmiştir. Bu değişim bile yaşlılığın sosyal olarak inşa edilmiş bir gerçeklik olduğunun kanıtıdır. Berger ve Luckmann'a (1966) göre gerçek sosyal olgular 3 aşamada inşa edilir: 1) Dışsallaştırma, 2) Somutlaştırma, 3) İçselleştirme.

2.3.6.17. Söylem analizi teorisi

Söylem, bizim hali hazırda kendimizin içinde bulunduğu durumun ifadesidir. Batılı gelişmiş toplumların söylemleri arasında sıklıkla vurgulanan kavramlardan biri “başarılı yaşlanma”dır. Bu söylem yaşlanma için iyi bir model olup daha çok bireycilik felsefesine dayanır. Bu söylemin yapı taşları arasında bağımsızlık, üretkenlik, kendi kendini idare etme ve bireysel benlik projesi yer alır (Lamb, 2014). Rowe ve Kahn’a (1997) göre başarılı yaşlanmanın 3 hedefi vardır: 1) Hastalık ve hastalık ile ilgili yetersizlik ve engelliliğin düşük olasılığı, 2) Yüksek bilişsel ve fiziksel işlevsel kapasite, 3) Yaşama aktif bağlılık. Bu model sayesinde bireyin yaşlılık dönemiyle ilgili kayıp ve zararları önlenecek veya en aza indirilecektir (Rozanova 2010; Rubenstein & de Medeiros 2015). Teoride yaşlılar için toplumun kendileri için söylemlerine değil de yaşlılığı kendilerinde nasıl içselleştirdiğine vurgu yapar. Bir başka ifadeyle teori, yaşlı yetişkine “sen toplumun sana yaptığı yüklemeleri boşver, sen yaşam sürecinde kendini nasıl hissediyorsuna, kendini nerde görmek istiyorsuna odaklan” uyarısını yapmaktadır.

2.4. Affedicilik (Bağışlayıcılık)

Affedicilik ya da bağışlayıcılık o kadar popüler bir kavramdır ki psikoloji, felsefe, teoloji, sosyoloji gibi birçok sosyal bilimler alanında affetme çalışmalarına rastlamak mümkündür. Psikoloji, felsefe, teoloji gibi alanlarda affedicilik uzun zamandır incelenirse de sosyoloji alanında konuyla ilgili nadir amprik ve teorik çalışmalar bulunmaktadır. Klasik sosyolojide affetme ya da affedicilik ile ilgili doğrudan elle tutulur ifadeler kullanılmamış olsa da intikam ile ilgili açıklamalara rastlamak mümkündür.

2.4.1. Affediciliğin sosyolojisi

Sosyoloji literatüründe affedicilik ve özür dileme genelde iç içe kullanılan terimlerdir. Özür dileme affetmeyi kolaylaştırırken her ikisi de uzlaşmaya giden yolda kritik bir dönüm noktasıdır. Sosyal yaşamda özür dileme üç farklı şekilde gerçekleşebilir. Birey, öncelikle aslında kendisinin doğrudan sorumluluğu olmayan bir durumdan dolayı pişmanlık belirtmek için özür dileyebilir, ancak bu türde kötü niyet algılanmaz. İkinci tür özür dilemede, kişinin ortaya çıkan durumda kasıtlı bir şekilde olmasa da bir sorumluluğu olabilir, bu durumdaki pişmanlığını belirtmek için özür dileyebilir. İlk düzeyde olduğu gibi burada da kötü niyet

algılanmayabilir. Üçüncü tür özür dilemede birey hem sorumluluğunun olduğu hem de kasten yaptığı eylemler yüzünden pişmanlığını belirtmek için özür dileyebilir. Üçüncü düzeyde kötü niyetle birlikte zararın büyüklüğü ve bireyin algıladığı şiddet de önem kazanır. Çünkü zarar ve şiddet artıkça özür dileme zorlaşacaktır (Özlük, 2015). Affetme süreci hem kişilerarası hem de gruplar arası düzeylerde gerçekleşebilir. Kişilerarası affetme ve bunun önemli katkıları ile ilgili özellikle sosyal psikoloji alanında birçok bilimsel çalışmalar bulunmaktadır. Gruplararası affedicilik çalışmaları ise nispeten yeni olmasına rağmen konuyla ilgili vaka çalışmaları, gruplar arası affediciliğin farklı formları ve olumlu sonuçları olduğunu göstermektedir. Affedicilik daha ihtiyatlı, duyarlı ve yardımsever bir toplum için önemli mihenk taşlarından biridir (Jeffries, 2009). Bu özelliğiyle affedicilik, halk sosyolojisinin çalışma alanına girmektedir (Oliner, 2009). Sosyolojinin dört alt disiplini olan iş ve çalışma sosyolojisi, politik sosyoloji, eleştirel sosyoloji ve halk sosyolojisi özür dileme ve affediciliğin sosyolojik bağlamda çalışılması için temel dayanak noktaları olmuştur (Jeffries, 2005).

1) İş ve çalışma sosyolojisinin affetme süreciyle ilgili geçerli ve güvenilir bulguları vardır (Jeffries, 2009). İş ve çalışma sosyolojisi, insanların çalışma hayatları boyunca davranışlarına, deneyimlerine ve kimliklerine ilham veren örgütsel yapılar, sosyal ilişkiler, normatif kodlar ile ilgilenmektedir (Vallas, Finlay, & Wharton, 2009). Örneğin hemen tüm toplumlarda iş hayatında en sık karşılaşılan durumlardan biri 'mobbing'tir. Mobbing, psikolojik sonuçları olan bir davranış türüne atıfta bulunsa da, sonuçları itibari ile sosyal etkileri olan, birey ile birlikte grup üzerinde de olumsuz etkiye sahip olan sosyal bir problem olduğu için aynı zamanda sosyolojik bir kavramdır (Çakır, 2016). Sosyal problemlerin kendisi kadar çözümü de sosyolojiyi ilgilendirir. Mobbingin ortaya çıkmasında affedicilik gibi başka sosyal araçlar bulunmakta mıdır? Sarıçam, Çardak ve Yaman'ın (2014) öğretmenler üzerinde yaptığı bir çalışmada başkalarını affetme düzeyi azaldıkça mobbingin arttığı bulgusuna ulaşmışlar. Bir başka ifadeyle affedici insanlar daha az ayrımcılığa, psikoşiddete maruz kalmaktadır. Hataların bağışlama eğiliminde olduğu iş ortamlarında çalışanlar daha huzurlu, barışçıl, uzlaşmacı ve işbirlikçi olup (Bies, Barclay, Tripp, & Aquino, 2016), otantik kültür öğeleri daha fazla sergilenmektedir (Stone, 2002).

2) Politik sosyolojisi ise iş ve çalışma sosyolojisinin bulgularını, kamu ve özel kuruluşlardaki yardım etme, bağışlama, paylaşım, özgecilik, empati kurma, işbirliği içinde olma gibi prososyal eğitim programları ile birleştirir (Jeffries, 2009). Burawoy'e (2005) göre

politik sosyoloji, var olan sosyal problemlere çözümler üretmek ya da üretilen çözümleri uygulamak ve yasallaştırmak için vardır. Toplumsal şiddet, kadına şiddet, boşanma gibi sosyal sorunlara affedicilik temelli çözüm önerileri sunmak ve uygulamak politik sosyolojinin işidir.

3) Eleştirel sosyoloji, affediciliğe büyük ölçekte vurgu yaparak ‘ahlaki vizyon’ sağlar (Jeffries, 2009). Eleştirel sosyoloji bireyin özgürlüğüne vurgu yaparken sosyal adaleti sağlayan toplumsal ve sosyal normları inceler (Sallach, 1973). Bu çerçevede düşünüldüğünde eleştirel sosyoloji affediciliğin sosyal adaletin korunmasında ahlaki bir değer olduğunu savunur.

4) Halk sosyolojisinin affetme süreci ile görevi, topluma faydası ile ilgili önemli bulguları duyurmaktır (Jeffries, 2009). Burawoy’ın (2005) “yapısal halk sosyolojisi” olarak vurguladığı şey uzlaşma, affedicilik, gruplar arası özür dilemenin pozitif çıktıları hakkında kamu farkındalığı oluşturmaktır. Burawoy’e (2004) göre sosyolog toplumun dışında topluma faydalı olamaz. Toplumun refahı için sosyal problemlerin çözümünde bizzat aktif rol üstlenmelidir.

Affetme duygusu uzlaştırıcı ve kolektif bir duygu olduğu için duygu sosyolojisinin incelediği kavramlar arasında yer almaktadır. Çağdaş bütüncül sosyolojik anlayışın bir yansıması olarak 1970’li yıllardan sonra parlamaya başlayan Duygu Sosyolojisi en genel çerçevede toplumsal roller, normlar ve duygular arasındaki ilişkiyi teorik şekilde açıklamaya çalışan sosyolojinin alt alanlarından biridir. Bu teoriler arasında Kemper’in (1978) Güç ve Statü Teorisi (Kemper Power and Status Theory), Heise’nin (1977) Duygulanım/etki Kontrol Teorisi (Affect Control Theory) ve Hochschild’in (1983) Duygusal Emek Teorisi (Hochschild Emotional Labour Theory) sayılabilir. Güç ve statü teorisi, güç/otoritenin ve statü/prestij/onurun duyguların ortaya çıkmasında etkili olduğunu savunmuştur (Kemper, 1984). Duygulanım/etki kontrol teorisinde, bireyler sosyal hareketlerini gerçekleştirirken hislerini durum ve koşullara uygun bir şekilde sergilerler (Heise, 1977). Duygusal emek, herkes tarafından görülebilecek bir yüz ve bedensel görüntü yaratma duygusu olarak tanımlanmıştır (Hochschild, 1983). Duygu sosyolojisi içinde yer alan affetme, çağdaş toplumlarda sosyal ahlakın bir gerekliliği olup, intikam klasik toplumların bir özelliğidir (Barbalet, 2004). Durkheim (1960, s.88) intikamın ilkel toplumların bir özelliği olduğunu

söylemiştir. Barbalet'e (2004) göre intikam ve kin, bir ihtiyaca yönelik doyumun toplumsal bir ihlaline ilişkin duygusal algısıdır.

Affetme eğilimi, motivasyonu ve süreci farklı kişilerce farklı anlamlardan ötürü gerçekleştiği için psikososyoloji (özellikle sembolik etkileşim yaklaşımı) tarafından doğrudan incelenmektedir. Hemen her yerde insanlar kişilerarası ilişkilerinde hata yapabilir. Ama bazı hatalar vardır ki bunlar bilinçsiz ya da bilinçli de olsa normal olarak karşılanamaz. Karşı tarafı üzen, inciten ve yıkıcı sonuçları olan bu hatalar sonucunda ilişkiler sona erebilir. Bu hataların bazıları bir söz, bazıları bir eylemi içerebilir. Toplumsal bakış açısıyla bakıldığında sosyal gruplar içinde özellikle yakın ilişkilerde ve yapısal sosyal gruplar içinde bireyin başına buyruk davranma lüksü yoktur. Fakat grup içi sosyal ilişkilerde yapılan hatalar bazen kişi, durum, niyet bağlamında değerlendirilip grup üyeleri tarafından affedilebilmektedir. Fakat bazı grup üyelerinde sıfır tolerans vardır. Örneğin annelerin babalara oranla çocuklarının hatalarını affetme olasılığı daha yüksetir. Neden? Çünkü anne, annelik rolü gereği merhametli, affedici olmalı; baba daha katı, disiplinli, otoriter olmalı. Başka bir örnekte, Suriye uyruklu, üstü başı kir içinde, kıyafetleri yırtık bir çocuk aç olduğundan kuruyemişçinin leblebi kavurma makinasından bir avuç leblebi aldığında (çalduğunda) affetme potansiyelimiz ile sosyetik annesinin elinden tutan; çok iyi giyinmiş, temiz ve bakımlı giyinmiş çocuğun kuruyemişçinin leblebi kavurma makinasından bir avuç leblebi aldığında (çalduğunda) affetme potansiyelimiz aynı mıdır? Tabiki hayır. Hâlbuki iki aktör (çocuk) de aynı sahnede, aynı rolü sergiliyor. Fakat seyirci aktörlere farklı tepki veriyor. Çünkü ikinci aktör (çocuk) sahne önünde güven sembolü ile yer alıyor. Dolayısıyla seyirci onun yaptığı hataya karşı daha affedici davranılabiliyor. Örneklerde görüldüğü üzere affetme eğiliminde hataya, hatalıya yüklenen anlamlara göre farklılıklar olabilir. Nitekim Rathsmann (2013) çalışmasında affetmenin farklı şekillerde gerçekleşmesinde utanç, suçluluk duygusu ve güven kavramlarının etkili olduğunu belirtmiştir.

Affetmeme ile intikam arasında ince bir çizgi vardır (Kiersky, 2005). Eğer bireye affedicilik kazandırılırsa intikam duygularının önüne geçilmiş olacaktır (Sarıçam, 2018). Suç işleme motivasyonları olan intikam ve öç almanın alt yapısında affetmeme olduğu için suç sosyolojisinin dolaylı olarak inceleme kapsamındadır. Fakat sosyolojik bağlamda affediciliğin anlamlandırılması için affediciliğin farklı disiplinlerdeki doğasını incelemek gerekir.

2.4.2. Affetmenin psikolojisi

Farklı inançlardaki teologlar ve psikologlar tarafından araştırılan ve nitelikleri ortaya konulmaya çalışılan affetme insan yaşamında bireysel ve sosyal ilişkiler bağlamında değerli bir kavramdır (Worthington, 2005). Affetme, bireyin olumsuz duyguları hayatlarından uzaklaştırmasına ve tarafsız ya da olumlu bir duyguya dönüştürmesine yardımcı olan bir kavramdır (Çolak ve Koç, 2016). Affetme bireyin yaptığı ya da kendisine yapılan bir hata, suç ya da yargılama karşısında kendisine veya diğerlerine karşı kını bırakıp; merhamet, şefkat ve sevgi beslemesidir (Enright, 1996). Bu çerçeveden düşünüldüğünde affetme sadece bir erdem ya da ahlaki davranış değil aynı zamanda terapötik güçtür (Gangdev, 2009). Affedicilik, bir hata ya da algılanan bir saldırganlığı takiben ortaya çıkan sıcak negatif duyguların, öfke ve korkunun, ya da bir saldırı hakkındaki ruminasyonu takiben ortaya çıkan soğuk negatif duyguların, affetmezlik ve ilgisizliğin; karşılıksız sevgi, empati, merhamet, hatta aşk gibi olumlu duygular ile ikame edilmesidir (Worthington, 2001). En çok kullanılan tanımlardan birinde ise affetme: Kızgınlık, küslük, dargınlık, hayal kırıklığı, cezalandırma ve oç alma gibi olumsuz tepkilerin yerine, şefkat, merhamet, empati ve cömertlik gibi iyi niyet içeren, pozitif duygu ve davranışların isteyerek ve bilinçli bir şekilde oluşturulması ya da geliştirilmesi için çaba gösterilmesidir (Baskin ve Enright, 2004; Lacey ve Pickard, 2015).

Affedicilik, bir suçluya karşı kızgınlığın üstesinden gelmektir; kendimize bu türden duygulara sahip olma hakkını inkâr etmeyerek, fakat haklı olma düşüncesinden vazgeçtiğini kabul ederek suçluya iyilik, merhamet ve hatta sevgi penceresinden bakmaktır (Subkoviak vd., 1995). Bu tanımın en önemli noktaları şöyledir: (a) Affedenin ciddi bir acı çektiği, dolayısıyla kızgınlık gösterdiği, (b) Mağdur kişinin kızgınlık için ahlaki bir hakkı vardır, ancak yine de bunun üstesinden gelir, (c) Tüm alacaklarına karşın merhamet ve sevgiyi içeren bir tepki, (d) Bu sevgi dolu tepki, suçluyu sevme yükümlülüğünün olmadığı gerçeğine rağmen gerçekleşir.

Affedicilik ile akla gelen çoğu zaman kişiler arası affediciliktir. Ancak Enright (1996) üç farklı affedicilikten bahsetmektedir: a) kişiler arası affedicilik (Başkalarının Affedilmesi); b) kendini affetmek; c) durumu affetmek. Bununla birlikte araştırmalara en çok konu olan kişiler arası affediciliktir. Bireyin kendini affetmesinde, kişinin bilinçli veya bilinçsiz yaptığı bir yanlışlıktan dolayı kendini suçlamaktan vazgeçmesi söz konusudur. Başkalarını

affetmede, kişinin kendisine zarar veren kişiyi affetmesi vardır. Sorumlusu belli olmayan olayların affedilmesinde ise, kişi bir olaydan zarar görerek mağdur olmakta, bu mağduriyete sebep olan kişiyi bilmemekte ve bu durumu affetmektedir. (Akın, Özdevecioğlu ve Ünlü, 2012).

Affetme, öfke ve intikam almaktan kaçınan bir karardır. Bireyin affedebilmesi için haksızlığa uğrama iddiasını, suçlama arzusunu ve doğru/haklı olma psikolojisini bırakması; kendisini mağdur olarak görse bile geçmişten vazgeçmesini gerektirir. Bu açıdan bakıldığında affetme, dışsal bir süreç değil içsel bir süreçtir; iç barış ve merhamet duygusunun tekrar kazanılması anlamına gelir (Barker, 2009). Affetme eğiliminde intikam duygusuna yer olmadığı için affetmenin olumlu duygularla birlikte gelişmesi ve ruh sağlığını olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir. (Akın, Özdevecioğlu ve Ünlü, 2012).

Affedicilik, insanların ihlallerine/hatalarına cevap olabilecek bir yoldur. İnsanlar sık sık yanlış anlaşılabilir, incinebilir ve sonuç olarak öfkelenebilir; bunlara bağlı olarak sosyal ilişkileri kopma noktasına gelebilir. Bundan dolayı affedicilik, romantik ilişkileri, aileleri, iş organizasyonlarını, suçları, siyasi ve ekonomik etkileşimleri anlamada ve sürdürmede önemli bir yapıdır (Worthington ve diğerleri, 2015). Bir diğer ifadeyle toplumsal dinamizmin sürdürülebilirliğinde etkili bir psikososyal bileşendir.

Affetmeme ise hatalı bir davranış, söz ya da suça karşı gösterilen bir tepkidir. Kızgınlık, düşmanlık, nefret, acı, öfke ve korku gibi duyguların etkileşiminden oluşur. Tekrar incitilmekten duyulan korku, kaygı ve birileri tarafından kötü muamele gördüğünden dolayı hissedilen öfke affetmeye engel olabilir. Bu bağlamda affetmeme incitici, kırıncı ve yıkıcı davranışlara tekrar maruz kalmamak için doğal ve duygusal bir tepkidir. Affetmeme, acı, kızgınlık ve korku duygularıyla beslendiği için belirli bir süreç içinde gelişir.

İnsanlar affetme eylemi ile esas itibariyle çok haklı oldukları öfke ve kızgınlıktan vazgeçmiş olurlar. Buna bağlı olarak suçlulara hak etmedikleri bir hediye verirler. Suçun ciddiyetine, kişinin yaşadığı rahatsızlığa ve suçtan kaynaklanan zarara bağlı olarak affetme, uzun, zor ve acı verici bir süreç olabilir (Sutton, 2017). Bu çerçeveden bakıldığında bazı faktörler bir hatayı affetmeyi ya da affetmemeyi etkileyebilir. Bu faktörler üç başlık altında toplanabilir: 1) Kişiyeye ilişkin faktörler: Asabi kişilik, empatik olma, alçakgönüllülük, dindarlık vs. 2) Suçluya ilişkin faktörler: Özür dilemesi, suçluya duygusal yakınlık, âşık

olma, suçlu kişiye bağlanma vs. 3) Hataya ilişkin faktörler: Hatanın şiddeti, zararın boyutu, kasıtlı yapılıp yapılmadığı vs.

Başkalarını affetmede zorlanan/yetersiz olan kişiler, patolojik intikam duygusuna sahip olduklarından öfke ve intikam isteğinin önüne geçemezler. Erken (vakitsiz) affetmede ise kişiler her koşulda affetmeye meyillidir. Bu kişilerde kızgınlık merkezi âdeta devre dışıdır. Herşeyi affeden kişilerin bağlanma problemleri olabilir. Nitekim Northart (2015) saplantılı bağlanma stiline sahip eşlerin daha afedici olduğunu saptamıştır. Öte yandan herşeyi affetme gevşekliğinin altında kadercî mazoşist bir düşünce ya da aşağılık duygusu da olabilir. Birey çok büyük bir günah işlemiştir ya da başkalarının affetmeyeceği bir hata yapmıştır, bundan dolayı kendine yapılan eziyeti, hakareti, hataları affetmekten başka çaresi yoktur. Herşeyi affetmeyi bir görev ve kendi günahlarının kefareti olarak düşünür. Ör: Okul yıllarında başka erkeklerle cinsel birliktelik (zina) yaşayan bir kadın şiddet gördüğü/göreceği ailesinden kaçmak için başka bir kurtarıcı (zorba) ile evlenmiş. Koca, karısının geçmişini çok iyi bildiğinden, buna bağlı şiddet, dayak, hakaret, aldatma vs herşey var. Üstelik koca yaptığı her hatanın affedileceğini kendisinde bir hak olarak görüyor. Baba evine dönmek istemeyen kadının tüm bunları affetmesi, kadercî mazoşist affediciliktir. Öte taraftan kocadaki yaptığı her hatanın affedilmesi doyumsuzluğu ve rahatlığı ise başka bir patolojik vakadır. Nitekim Brown (2004) affedilme doyumsuzluğu yüksek kişilerin narsistik kişilik bozukluğu puanlarının da yüksek olduğunu saptamıştır. Akhtar (2002) bağışlanmayı aşırı istemenin, bilinçaltında yatan ahlaki yönden kötü olma duygusunu bastırılması olduğunu vurgulamıştır.

Yalancı (sahte) affedicilikte (pseudo forgiveness) ise birey olumsuz duygulardan gerçek manasıyla mücadele etmeden kendini ve diğerlerini affetmekte durumu vardır. Davranış kabul edilmez ve sorumluluk alınmazsa yalancı affedicilik oluşur. Yalancı affedicilik, olayın sorumluluğunu almaktan çok kişinin kendini kandırmasıdır. Gerçek kendini affetme kişiler arası affetme gibi zaman isteyen güdüsel bir değişimdir (Scherer, 2010). Yalancı kendini affediciliğin ise benlik bütünlüğünü ve benlik imajını yıktığı aktarılmaktadır (Carpenter, 2012). Yalancı kendini affedicilikte bireyler sorumluluğun reddi, küçültme, haklı çıkarma vb. gibi savunma süreçlerine girerek olumsuz duygu ve sorumluluklardan kaçınmaktadır (Enright, 1996; Fisher ve Exline, 2006; Hall ve Fincham, 2005; Tangney Boone ve Dearing, 2005).

2.4.3. Affetme ile ilişkili/benzer kavramlar

Affetme kavramının anlaşılması için ne olduğuyla birlikte ne olmadığının bilinmesi önemlidir. Affetme kavramı ile benzerlik gösteren ve karıştırılan kavramların açıklandığında, farklılıkların anlaşılması daha kolay olacaktır. Affetme kavramı ile karışan kavramlardan mazur görmek (excuse), haklı çıkarmak (justification), merhamet (merciful), empati (empathy), unutmak (forgetting), uzlaşma (reconciliation) ve göz yumma (condoning) şeklinde sıralanabilir.

Mazur görme, isteyerek yapılan davranışın etik, ahlaki hatta hukuki bakımdan yanlış (suç) kabul edilmesine rağmen farklı etmenler nedeniyle (hastalık, trafik, açlık vs), bireyin gönüllü olarak yapmış olduğu yanlış eylemden sorumlu ve suçlu tutul/amaması, mazeret sayılmasıdır (Dressler, 1987). Mazeretler, kişinin seçiminin sınırlı olduğunu ve 'doğru' alternatifin mevcut olmadığını gösterebilir (Milhizert, 2004). Ör: Yaşlı bir adam: Üçgündür açtım, çalışmak istedim kimse iş vermedi, ben de ekmeği çaldım. Market sahibi: Yaşlısın, tamam bu seferlik affettim ama bir dahakine affetmem. Bu durumda market sahibi affetmemiştir aslında.

Haklı çıkarmak, suçlu olduğuna inanılan bireyin süreç sonunda suçlu ve sorumlu olmadığına karar verilmesidir (Berman, 2003). Haklı çıkarmada hataya yapan ya da suçu işleyen kişiye değil, eyleme odaklanılır. Haklı çıkarma çok yaygın olarak kullanılan kendini savunma şeklidir (Dressler, 1987). Yukarıdaki örnekte yaşlı birey yaptığı yanlış, başkalarının iş vermemesi ve üçgündür aç olmasıyla haklı çıkarmıştır, market sahibi de bu haklılığı kabul etmiştir. Bir diğer ifadeyle çalmayı haklı görmüştür. Fakat haklı çıkarmanın ahlaki olarak hata görülmemesi toplumsal dengeyi bozabilir (Robinson, 1975). Affetme, inciten (zarar veren) kişinin pişmanlığından ya da pişmanlık içeren eylemlerinden bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır.

Affedicilik ile empatinin prososyal davranışların önemli pozitif duygusal bileşenlerinden olmaları, yaşam doyumu ve iyilik halini doğrudan etkilemeleri gibi bazı ortak değerlere sahip olması birbirini çağrıştırdığı düşünülebilir. Empati, karşıdaki kişinin duygu durumunu ve halini onun penceresinden anlayabilmek, hissedebilmek ve yine onun penceresinden anladığını ona yansıtabilmek için sahip olunan sözlü ve sözsüz iletişim yeteneğidir (Sarıçam, 2018). Yüksek düzeyde empatik olan bireyler, daha düşük seviyelilere

göre affetmeyi daha kolay bulmaktadır. Empatiden yoksun olan bireyler ise affetmeyi çok zor bulmaktadır (Macaskill, Maltby ve Day, 2002). Bu özellikleriyle empati affetmeyi kolaylaştırır, affedicilik derecesini etkiler. Hatta McCullough (2000) çalışmasında, empatinin deneysel olarak manipüle edildiğinde, insanların belirli gerçek yaşam suçlarını, hatalarını affetmelerine yardımcı olan en önemli psikolojik değişken olduğu belirtilmiştir.

Affetme ile merhamet gösterme farklı kavramlardır. Merhamet, yanlış bir davranış ya da hataya karşı nasıl davrandığımızla ilgilidir. Buna karşın, affetme yanlış bir davranış ya da hata hakkında ne hissettiğimizle ilgilidir (Murphy ve Hampton, 1988). Merhamet, adaletin gereğince cezaya çarptırılmasıyla ilgili müsemahayı içerir. Fakat affetme, öncelikle mağdurun yanlış yapan/hatalı kişiye karşı duygu ve tavırlarıyla ilgilidir (Allais, 2008). Hukuk terminolojisiyle anlatılınca farklılık daha net anlaşılacaktır. Merhamet, mağdur tarafından değil de ceza verecek yetkililer (hâkim/yargıç gibi) tarafından hatalıya/suçluya gösterilir (Watkins, 2005). Ör: Hak ettiğinden daha az bir ceza verme gibi. Affetme ise mağdur ya da yakınları tarafından yapılır, bir diğer ifadeyle affetme daha kişiseldir. Yukarıdaki durum kişilerarası ilişkilerde gereçlendirilebilirse affetme ile merhamet gösterme eş anlamlı kullanılabilir. Merhamet, affetme için yetersiz olabilir, ama affetme, merhametli olmanın bir biçimidir. Bir diğer ifadeyle affetme, kişisel bağlamda merhamettir.

Affetmek, unutmak demek değildir. Nitekim Sarıçam (2018), affetmenin bir erdem olduğunu ama unutmanın aptallık olduğunu belirtmiştir. Unutma, affetme değildir çünkü affetme sadece bizim tesadüfen yaptığımız herhangi bir şey değil, farkında olarak, bilerek yaptığımız bir şeydir (Murphy, 2003; Hallich, 2013). Affeden, kin tutmamak için yemin etmeye karar verir ve bu sebepten affeder. Unutmanın aksine affetmek, hata yapanı affedebileceğimiz düşüncesine neden olan hususlara bir tepkidir (Hallich, 2013). Ör: Neden affedeceksin ki, geçmişten yapılan hataları silmeli miyim, affetmek zorunda mıyım? gibi sorulara tepkidir affetmek. Unutmak ise bir kişinin, yaşadığı acı olay ya da olayları bilincinden uzaklaştırma teşebbüsleridir ya da uzaklaştırmasıdır. Affetmenin bir nedeni vardır, bir şey affedilir, fakat unutmanın bir nedeni yoktur.

Uzlaşma, affetme ile aynı şey değildir. Uzlaşma, geçmişte yaşanan sıkıntıların karşılıklı kabul edilmesini ve yıkıcı tutum ve davranışların sürdürülebilir barışa yönelik yapıcı ilişkilere dönüştürülmesini içeren toplumsal bir süreçtir (Brounéus, 2003). Uzlaşma esas olarak huzur ve barış içinde yaşamın hatırlanması, değişmesi ve devam etmesine

odaklanır. Uzlaşma için insanların mutabakatı, unutulması, affetmesi veya birbirini sevmesi gerektirmez (Brounéus, 2008). Barker (2009) affedilmeden gerçek anlamda bir uzlaşma sağlanamayacağını, bununla birlikte, uzlaşma olmadan affetmenin mümkün olabileceğini belirtmiştir.

Affetmek göz yummak demek de değildir. Göz yumma eylemi, yapılan hatanın veya işlenen suçun görmezden gelinmesi anlamına gelir (Hughes, 1995). Kolnai (1974) affetmeyi bir paradoks olduğunu ve bunun yasal olarak tam anlamıyla mümkün olamayacağını belirtmiştir. Kolnai'ye göre eğer bir kimse, başka birinin pişman olmadığı ve yeniden yapma olasılığının yüksek olduğu ahlaki olarak yanlış eylemini telafi etmesine fırsat verirse bu affetmek değil göz yummaktır. Buna paralel olarak Griswold (2007), bir suça göz yummak ve buna karşı uygun tepki göstermemek, suçlu olan bireyle benzer ya da yeni suçlar işlemesi için işbirliği yapmak demektir. Başka bir ifade ile göz yummak, yeni suçlara mahal vermek ya da davetiye çıkarmak demektir. Affetmede ise suçluya/hatalıya eyleminin ahlaki yönden uygun olmadığı açık bir şekilde yansıtılır.

2.4.4. Affetme ve Din

Affetme süreci ve affediciliği etkileyen bir diğer etken din olgusudur. Yaşamda anlam sağlamada, insan hayatına yön vermede, bireyin öz kontrol sistemini oluşturmasında, duyguların şekillenmesinde dinin yeri yadsınamaz. Affetmeyi kutsallaştıran din, bireylere başkalarını, olayları ve ilişkileri affetmeyi kolaylaştıracak şekilde yorumlama imkânı veren dünya görüşü sunar (Pargament & Rye, 1998). Dinin anlam sistemleri, affediciliği bir değer olarak ele alırken merhamet ve empati gibi duyguların oluşmasında ilham verici işlevi vardır. Belki de dinin affetmeyi kolaylaştırmasının altındaki etkenler dinin şekillendirdiği merhamet ve empatidir (Enright, Eastin, Golden, Sarinopoulos ve Freedman, 1992). Enright, Santos ve Al-Mabuk (1989) ise dindarlık ile affetme arasında ilişki olmasını, dinin insanları ahlaki ve sosyal-duygusal açıdan olgunlaştırmasına bağlamaktadır. Yazılı dini metinleri (kitapları) olan dinler, Yaratıcı'nın affedici özelliğini vurgulayarak affetmeye teşvik etmiştir. Budizm, Hinduizm gibi diğer dinlerde de durum pek farklı değildir, affedicilik ahlaki bir erdemdir. Hemen hemen tüm dünya dinleri 'affetme' ve 'affedilme' kavramlarıyla topluma ve kişiler arası ilişkilere düzenlemeler getirmiş, bu kavramlara sağlayacağı içsel ve toplumsal huzur açısından değer vermiştir (Kara, 2009). Buna karşın bir takım dini yapılanmalar, cemaatler, tarikatlar, örgütler vs affetme motivasyonuna değil doğrudan kin

ve nefret söylemlerine, misilleme ve intikam davranışlarına sevk etmektedir. Bu yapıların Kutsal din öğretilerinden daha çok kendi öğretilerini oluşturdukları unutulmamalıdır.

Escher (2013) din bağlamında affetmeyi sağlayan ya da engelleyen üç farklı yapı olduğunu iddia etmiştir: 1) Kişinin Tanrı'ya karşı ilişkisel bir eğilimi: Tanrı'nın kim olduğu, Tanrı'nın ne yaptığı ve inananların Tanrı ile olan uygun etkileşimleri hakkındaki inançları affedicilik düzeyini etkiler. 2) Bir kişinin Tanrı'nın niteliklerini ve eylemlerini taklit etme (öykünme) derecesi affediciliği etkiler. 3) Bir kişinin dine ve dolayısıyla onun emirlerine ve öğretilerine inanması, bunlara yaşamda ne derece kullandığı ve benimsediği affediciliği etkilemektedir. Nitekim yapılan çalışmalar Escher'in iddialarını desteklemekte, dini faaliyetler, dini aidiyetler (gelenekler), öğretiler ve Tanrı'ya öykünme derecesi ile affedicilik arasında yakından ilişkili olduğunu saptamıştır (Ayten, 2009; Gorsuch ve Hao, 1993; McCullough ve Worthington, 1999; Mullet ve diğerleri, 2003; Rye ve diğerleri, 2000; Subkoviak ve diğerleri, 1995; Toussaint ve Williams, 2008; Uysal, 2015).

Dinler, insanın Tanrı'yla hem de diğer insanlarla olan ilişkisinin sağlıklı olmasını amaçlar. Bu doğrultuda dinler, insan-Tanrı ve insan-insan ilişkisinin herhangi bir şekilde aksaması/bozulması durumunda bu ilişkinin düzelmesine zemin hazırlayıp, affetmeyi ve af dilemeyi öğütler. Kusurları/hatalarından dolayı Yaratıcı'dan af dileyen insan, Tanrı'yla olan ilişkisiyle için yeni bir başlangıç yaptığını düşünür. Aynı şekilde incittiği birinden af dilemek veya kendisini üzen birisini affetmek, insanların ilişkilerinin düzelmesi için yeni bir imkân tanır (Ayten, 2009; Escher, 2013).

2.4.5. Affedicilik ve Felsefe

Genel çerçevede felsefe affediciliğe bir erdem, fazilet ve meziyet olarak bakmıştır. İnsanlar neden affeder ya da affetmez sorusu affedicilik ile ilgili çalışan birçok filozofun ilham sorusudur. Felsefe tarihinde affedicilikle ilgili şu soruların irdelendiği gözlemlenmektedir: 1) Birey affedilmeyi hak edebilir mi? 2) İnsan ahlaki açıdan affetmekle sorumlu tutulabilir mi yoksa affetmek bir hediye mi olmalı? 3) Kimler kimleri affedebilir? 4) Kendi iyiliğimiz için mi yoksa affettiğimiz bireyin iyiliği için mi affetmeliyiz? 5) Objektif olarak affedilemeyecek şeyler var mı? 6) İnsanları yaptıklarından ne zaman sorumlu tutmalıyız? 7) Başkalarını affetmek bizim kontrolümüzde mi? 8) Birini tamamıyla affetmek ne anlama gelir? 8) Affetme ahlaken iyi, doğru mu veya övgüye değer mi? (Aydın, 2017).

Affediciliğin oluşum süreci, affetmenin altındaki nedenler, affetmeye etki eden faktörler, affetmenin çıktıları ve yararları vs gibi konular affedicilik çalışmalarında sıklıkla çalışılan konulardır. Fakat affedicilik ile ilgili tüm bu çalışmaların dayandığı felsefi teorik açıklamalar vardır.

A) Duygu teorisi: Affediciliğin temel olarak kişinin diğeri hakkında nasıl hissettiği sorusuna dayanan teori, Jeffrie Murphy (1982) ve diğeri tarafından şekillendirilmiştir. Teori, sana nasıl davranmalıyım yerine senin hakkında nasıl hissetmeliyim sorusuna odaklanır (Murphy ve Hampton, 1988). Teoriye göre affedicilik, aslında bir duygudaki temel değişimdir. Bazı duygu teorisyenlerine göre, hata yapılan ve haksızlığa uğrayan kişinin yanlış yapma affetmesi yaşanan bazı olumsuz duyguların (örneğin kızgınlık, nefret, kin gibi) üstesinden gelmeyi, yatışmayı, bertaraf etmeyi, terk etmeyi içerir (Moore, 1989; Richards, 1988; Darwall, 2006). Teorisyenlerdeki temel mantık affetmenin gerçekleştirilebilmesi için kin, nefret, kızgınlık, üzüntü, hayal kırıklığı gibi bazı duyguların kontrol edilmesi gerekir. Duygusalının minimize edildiği ve duyguların dengelenmeye çalışıldığı çalışmalarda özellikle kin ve intikam alma arzusu üzerinde durulmuştur.

B) Butlerian yaklaşımı: Duygu teorisyenlerinin öncüsü olarak bilinse de Bishop Joseph Butler'ın affedicilik ile ilgili kendine has söylemlere de sahiptir. Butler'a göre kin ile affedicilik arasında önemli düzeyde ilişki vardır ve affedicilik, kin tutmanın üstesinden gelme ve bunun için yemin etmektir (Akt. Holmgren, 1993). Butlerian yaklaşıma göre affedicilik içsel bir değerdir. Yaklaşım affedicilik sürecini dört gereklilik ile incelemektedir. 1) Hata yapılan bir kişi olmalı ve bu kişi affetmek zorundadır. 2) Suçlunun rolünde kusur veya haksızlık unsuru bulunmalıdır. 3) Affetmek için, kötü muamele kurbanı suçundan dolayı suçluya karşı verdiği kızgınlık, hor görme, nefret, öfke gibi olumsuz duyguların üstesinden gelmek zorundadır. 4) Affeden kişinin olumsuz duygularının üstesinden gelmesinin yanı sıra suçlunun içsel kabulüne ulaşması gerekir. Dördüncü gereklilik teorisinin vurguladığı basamak olup, duygu teorisinden farklılaştığı noktadır.

C) Ceza-sabır teorisi: Hughes ve Warmke'nin (2017) aktardığına göre 17. yüzyılda Hobbes özür dilemeyi kolaylaştıran doğa kanununun affetme kavramına değinmiştir. Günümüzde ise Gert (2010) Hobbes'in bu kanununa tekrar dikkat çekmiş ve affediciliği bir erdem olarak ele almıştır. Benzer bir yaklaşımda Zaibert (2009) affediciliği, cezalandırmaktan kasıtlı olarak kaçınmak anlamında kullanmıştır. Nitekim Enright ve

diğerleri (1992) suçlunun hak ettiği cezaları fırlatıp atmayı affetmenin bir bileşeni olarak değinmiştir. Bu teoriye göre affedince, geçmişten yapılan hata/yanlış geçmişte kalır, geçmişin hikayesi günümüze getirilmez.

D) Çoklu evre teorisi: Hampton (1988), affediciliğın oluşumunda iki aşamalı bir süreçten bahsetmiştir. İlk evre: kin ve nefret gibi duyguları “bırakma” ya da “reddetme”, öfkelenmenin “üstesinden gelme” suretiyle başarılabilen, bir kişinin karşılaştığı ahlaksız eyleme rağmen, kişinin kendi güvenini yeniden kazanmasını içerir. İkinci evre: İlk evre gerçekleşse de nihai sonuca ulaşmak için ikinci evreye ihtiyaç vardır, çünkü ilk aşamadan sonra bile, kişi suçludan nefret edebilir ona husumet besleyebilir. Murphy ve Hampton'a (1988) göre bu affetme ile bağdaşmaz. İkinci evrede affedici, suçluya yeni ve daha elverişli bir görüş açısıyla bakarak ve kendi kararlarını revize ederek suçluyu yeniden gözden geçirir. Bu affedicinin, suçlunun yaptıklarını ve kişilik özelliklerini kabul edeceği anlamına gelmez. Hampton'a (1988) göre affediciliğın ahlaki sebepler için belirli psikolojik değişikliklerin başlıca etkisinden çok daha üst bir erdem olarak tanımlanması gerekir.

E) Edimsel yaklaşım: Haber'e (1991) göre affediciliği anlamak için söylemsel olarak ağızdan çıkan “seni affediyorum” düzsözünden ziyade edimsel olarak ne zaman gerçekleştiğini keşfetmek gerekir. Bir diğer ifadeyle affetme sözel olarak değil eylemsel olarak gerçek bir şekilde gerçekleşir. Bir bakıma konuşmacı seni affediyorum ifadesini söylerken içselleştirmesi de önemlidir.

F) Çoğulcu yaklaşım: Bazı filozoflar uygulamada ve aktarmada kompleks bir içeriğe sahip affediciliğın tekil bir teoriyle açıklanacak basit bir süreç olamayacağını savunmaktadırlar. Örneğın Smith (2008), affedicilik ile ilgili düşünceleri, çeşitli inançlar, yargılar, duygular ve eylemler arasında birbiriyle ilişkili anlamların gevşek bir takımyıldızı şeklinde tanımlamaktadır. Adams (1991) ise “edimsel affetme” ve “kalpten affetme” olarak nitelendirdiği iki tür affetmenin olduğunu iddia etmiştir. Kalpten affetme, kendine özgü olarak duygu, tutum, yargı ve arzulara pek çok değişikliği içeren kendi bakış açısının (durum, kişinin kendisi ve suçlu hakkında) oluşum sürecini içerir. Öte yandan edimsel affetme, içsel turum ve hislere değil “dışsallıklara (araçsal ödünlemelere veya davranışlara) ve ilişkilerin biçimsel yapılarına odaklanır. Bir başka ifadeyle kalpten affetme içsel, eylemsel affetme dışsaldır. Hughes ve Warmke (2017), Adams'ın teorisindeki kalpten affetmenin psikolojik, eylemsel affetmeyi özdeksel olduğunu ifade etmişler.

Batılı gelenekler içinde, bağışlama genellikle “değerli” ve “zor” bir erdem olarak görülmüştür (Scarre, 2004) ve affetmeye isteksizlik ise bayağılık olarak karşılanmıştır (Hughes ve Warmke, 2017). Affediciliğin ahlaki açıdan çok değerli bir erdem olsa da ahlaki bir görev ve zorunluluk olmadığını savunanlar da vardır. Bununla birlikte affediciliği lüzumsuz bulanlar da vardır (Heyd, 1982). Bir kavramla ilgili böyle bir kaos varsa aslında orada felsefe vardır. Örneğin Kant’ın ahlak sisteminde affetme kusurlu bir görevdir. Adalet ve dürüstlük, mükemmel tam görevlerdir ve herkesin yapmasında ahlaki zorunluluğu vardır. Ama kusurlu görevlerde herkesin yapma zorunluluğu yoktur, kimin ne zaman yapacağı belli değildir. Dolayısıyla affetme kusurlu bir ahlaki görevdir.

Affetmeye yönelik görev temelli yaklaşımların aksine, erdeme dayalı perspektifler, affediciliğin karakteristik özelliği olan öfkeli tepkisel tutumların üstesinden gelmek veya aşmak gibi dengeli ve dayanıklı eğilimlere vurgu yapar ve güçlü bir kişilik özelliği olduğunu savunurlar (Adam Karduz ve Sarıçam, 2018). Bu görüşlere göre, bağışlama bir erdemdir ya da en azından alicenaplık ya da duygudaşlık gibi bir ya da daha fazla geleneksel erdemle yakından ilişkilidir (İlbay ve Sarıçam, 2015).

2.4.6. Affedicilik ve Cinsiyet

Kadınlar daha affedicidir ifadesi acaba feminsit bir söylem midir yoksa ayrımcı bir söylem midir? Affedicilikte cinsiyete göre farklılıklar olduğunu gösteren çeşitli bulgular bulunmasına (Aragon, 2016; Brown ve Phillips, 2005; Miller, Worthington ve McDaniel, 2008) rağmen bir farklılık olmadığını belirten bulgular (Adam Karduz & Sarıçam, 2018; Fehr, Gelfand ve Nag, 2010; Toussaint ve Webb, 2005; Wei ve Ran, 2017) da bulunmaktadır. Fakat belirgin bir farklılığın varlığından söz edip genelleme yapmanın doğru olmayacağını aktaran çalışmalar da bulunmaktadır (Fehr ve diğerleri, 2010; Miller ve diğerleri, 2008). Miller ve diğerleri (2008), cinsiyet ve affediciliğin incelendiği 70 çalışmayı irdeleyen bir meta-analiz çalışmasında genel olarak kadınların erkeklerden daha affedici olduğunu gösterse de etki değerinin genelleme yapmak için uygun olmadığı belirtilmiştir. Benzer şekilde Fehr ve diğerleri (2010), 26.006 katılımcının yer aldığı toplamda 175 çalışmayı incelediği bir meta analiz çalışmasında kişilerarası affedicilik puanlarının cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını saptamıştır. İntikam duygusu affediciliğin oluşmamasında önemli bir etkidir. Nitekim Adam Karduz ve Sarıçam (2018), erkeklerin affedicilik düzeylerinin kadınlardan istatistiksel olmasa da

daha yüksek olduğunu, bununla birlikte kadınların intikam duygusunun erkeklerden istatistiksel olarak daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Empati duygusu affediciliğin oluşmasında bir başka çok önemli bileşendir. Bazı araştırmalar kadınların erkeklere oranla daha empatik (Swickert, Robertson ve Baird, 2016; Toussaint ve Webb, 2005), özür dileyici (Wei ve Ran, 2017) olduğunu göstermiştir. Buna karşın Aragon (2016) kadınların empati düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğunu fakat affedicilik puanlarının ise daha düşük olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, empati ve affedicilik arasındaki pozitif ilişkide cinsiyetin etkisi farklılaşmaktadır. Kmiec (2009) çalışmasının sonuçlarına göre erkeklerde empati ile affedicilik arasındaki ilişki katsayısı kadınlardaki ilişki katsayısından daha yüksektir. Toussaint ve Webb'in (2005) ile Swickert ve diğerleri (2016) çalışmalarında genç kadınlarda empati ile affedicilik arasındaki pozitif ilişki istatistiksel olarak anlamlıyken, yaşlı kadınlarda bu durum söz konusu değildir.

Root ve Exline (2011) affetme motivasyonlarını cinsiyete göre karşılaştırdığı deneysel bir çalışmada kişisel fayda, ahlaki gereklilik ve iyiniyet motivasyonlarının erkeklerde affetmeyi daha fazla arttırdığını tespit etmişler. Konstam, Chernoff ve Deveney (2001) intikam duygusu, öfke ve kızgınlık düzeyi düşük olan erkeklerin daha affedici olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ataerkil toplumlarda erkeklere yüklenen roller, geleneksel sosyal normlar ve erkeksiliğin intikam duygusunu tetiklediği iddia edilmiştir (Lennon, 2013; Maxwell, Sukhodolsky, Chow ve Wong, 2005; Speckhard ve Ahkmedova, 2006). Öte yandan farklı kültürlerde affediciliği cinsiyet bağlamında inceleyen bazı çalışmalar bulunmaktadır. Kadiangandu, Mullet ve Vinosonneau (2001), Fransız erkeklerin intikam duygusu puanlarının Fransız kadınlardan daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Benzer çalışmada Kongo'daki kadınlar ve erkeklerin intikam puanları birbirine yakındır. Maxwell ve diğerleri (2005) yapmış oldukları çalışmada Çinli erkeklerin İngiliz erkeklere oranla daha fazla intikam düşüncelerine sahip olduğunu bulmuşlardır.

Affediciliğin cinsiyet bağlamında farklılaşmasının bir başka nedeni, dindarlık olabilir. Nitekim Nosrati ve diğerleri (2017) araştırmalarında Allah'a güven ve inanç düzeyi yüksek kadınların özgecilik, merhamet ve affetme düzeyleri erkeklere oranla daha yüksek çıkmıştır. McDonald ve diğerleri (2018), kiliseye düzenli giden ve Tanrı inancı yüksek evli kadınların, erkeklere oranla daha affedici olduğunu tespit etmişler. Sheldon ve Honeycutt (2011), kadınlarda affedici iletişimin yüksek olmasının nedeninin dindarlık, ahlakilik ve çatışmadan

kaçınma puanlarının yüksek olmasına bağlamıştır. Sonuç olarak dindar ve prososyal özelliklere sahip olan kadınların affetmeye daha eğilimli olduğu söylenebilir.

2.4.7. Affedicilik ve Yakın İlişkiler

Aile içi ilişkiler aile üyelerinin ruhsal ve fiziksel sağlığında önemli bir rol oynar. Mevcut araştırmalar, aile üyelerinin affetmesinin, ilişkinin bir fonksiyonu olduğunu ve affin, ilişkinin kalitesini etkilediğini göstermektedir (Fincham, Paleari ve Regalia, 2002; McDonald ve diğerleri, 2018). Aile ilişkilerinin kalitesi sağlık sonuçlarıyla ilişkili olduğu için affetme, ilişkinin özelliklerine etkilemesi nedeniyle dolaylı olarak sağlığı da etkilemektedir. Aile üyelerinin affi ve psikolojik sağlık, özellikle de depresif belirtiler arasında doğrudan bir ilişki vardır (Fincham, 2009; 2015). Ancak eşlerdeki evlilik doyumunun eksikliği affetmeyi olumsuz yönde etkilemektedir (Paleari ve diğerleri, 2009). Ayrıca ailede affetme farklı amaçlara hizmet edebilir, bir yönüyle bu, aile içi ilişkinin doğası ve işleyişine bağlıdır. Örneğin affetme faaliyeti, iki eşin, bir ebeveynin ve bir çocuğun, yakın yaşlı iki kardeşin, ebeveynin ve yetişkinlerin arasında olup olmadığına bağlı olmalıdır; çünkü her biri farklı roller içeriyor ve farklı psikolojik ihtiyaçlara hizmet ediyor (Fincham, 2015). Aile dinamikleri, çocukluk ve orta yetişkinlikte bu kişilik değişikliklerinin etkileyen önemli bir faktördür ve diğer aile üyelerini affetme eğilimleri, aile dinamiklerinin önemli bir yönü olabilir (Maio ve diğerleri, 2008). Sosyal öğrenme yoluyla ebeveynler, çocuklarına ahlaki değerleri ve affetmeyi kazandırmada önemli rol oynarlar (MacLachlan, 2008).

2.5. Mutluluk (Happiness)

"Mutluluk" terimi sanat, teoloji, felsefe ve psikoloji gibi farklı alanlar tarafından önceden beri incelenmiş ve birçok araştırmacı tarafından tartışılmıştır. Birçok bilim insanı tarafından tanımlanan ve tanımlanmaya devam eden mutluluk genel olarak doyma, sağlıklı olma, ısınma, özgür olma, sevmek, sevilmek, huzurlu bir ailede yaşamak, yaşanan her saniyenin değerinin farkında olmak şeklinde tanımlanmaya çalışılmaktadır (Akay ve Timur, 2017).

2.5.1. Mutluluğun Sosyolojisi

Sosyoloji bağlamında mutluluk çalışmaları ise diğer bilim dalları gibi çok eskilere dayanmamaktadır, hatta yeni sayılabilir. Fakat son 15-20 yılda iyi olma (öznel iyi olma), yaşam doyumu kapsamında mutluluk ile ilgili sosyolojik çalışmalarda gözle görülür hızda bir artış olmuştur. Hollandalı ünlü sosyolog Ruut Veenhoven 1968 yılında yayınlanan “Geluk als onderwerp van wetenschappelijk onderzoek” (Happiness as a subject of scientific research) başlıklı makalesi ile mutluluğu sosyoloji çalışmalarında teorik olarak ilk kullanan kişi olduğu söylenebilir. Veenhoven (1968) 17 deneysel psikolojik çalışmayı incelemiş ve mutluluğun “kendini mutlu hissediyor musun” sorusuyla değerlendirilemeyeceğini iddia etmiştir. Ona göre insanların var olma değerinin ölçülmesidir mutluluk ve bunu ölçmek için mutluluğun bileşenlerinin ve belirleyicilerinin değerlendirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Veenhoven (1991) mutluluğun kısa ve anlık olmadığını, ölçülebilmesi için yaşam kalite indeksinin kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Benzer şekilde Medvedev ve Landhuis’a (2018) göre yaşam kalitesi ve iyi olmak, mutluluğun göstergeleridir.

Veenhoven (2006), sosyolojinin mutluluk kavramına uzak kaldığını ve yıllarca kör gözle baktığını söylemiştir. Tabii bunun pragmatik, ideolojik ve teorik şeklinde birkaç nedenin olabileceğine savunmuştur. Pragmatik neden olarak, sosyologların insanların nasıl hissettiğiyle değil ne yaptıklarıyla ilgilendiğini; temel amaçlarının sosyal davranışı açıklamak olduğunu; öznel iyi oluşun, en iyi ihtimalle bu bağlamda bir değişken olabileceğini belirtmiştir. Bir başka ifadeyle (ideolojik sebep), sosyal eşitlik ve sosyal uyum gibi nesnel iyi olma kavramları sosyologlara daha cazip gelmiştir. Öyleki toplumsal şartlarda öznel iyi oluşun değişebileceğini göz ardı etmişler. Bir diğer neden ise sosyal problemler ile ilgilendiklerinden “iyi olma” kavramından çok “kötü olma” kavramıyla uğraşmışlardır. Teorik sebep olarak ise sosyologların öznel iyi oluşu, değişken standartlarla sosyal karşılaştırmaya dayanan ve bu nedenle incelenmeye değer bir kavram olarak ele almasından bahseder (Veenhoven, 2008).

Bir başka sosyolog Bartram (2012), sosyologların diğer alanlardaki araştırmacılar kadar mutluluğa yakın olmadıklarını ifade etmiştir. Fakat son zamanlardaki sosyolojik çalışmalarda, mutluluk için politika uygulamaları ile ilgili deneysel çalışmaların artmasına dikkat çekmiştir. Bartram (2011) refah (iyi olma) ile vatandaşlık kavramının ilişkisine değinmiş: Birey vatandaşlığını yaşamaktan ve vatandaşlık haklarından ne kadar mahrum

bırakılırsa refah düzeyi o kadar azalmaktadır. Bartram (2012) mutluluğu ise refahın olası önemli bir formu olarak ele almıştır. Yazara göre mutluluk, öznel iyi oluşun duygusal bileşeni, yaşam doyumu ise bilişsel bileşenidir. Yaşam doyumu, yaşamlarımızın ne kadar iyi gittiğiyle ilgili yaptığımız değerlendirmelerdir. Gelir, mallar mülkler, (ev, araba, tarla), politik haklar ve özgürlükler, sosyal ilişkiler ve sağlık iyi olmanın nesnel biçimlerinin örnekleri arasında yer alır. Herkesin arzu ettiği bu somut çıktılar yaşam doyumu ve yaşam kalitesinin önemli göstergeleridir. Fakat öznel sonuçlar (örneğin mutluluk) kendi başlarına önemlidir ve nesnel göstergelerle çok da sıkı bir ilişkisi yoktur. Bir başka ifadeyle insanların ev, araba, yat, kat vs ile refah düzeyi yüksek olabilir fakat mutlu olmayabilir. Belki de sosyologların mutluluk çalışmalarından uzak durmasının nedeni mutluluğun bu denli öznel olmasıdır.

Düşünürler, yüzyıllarca "Yaşamı değerli kılan nedir ve onu nasıl inşa edebiliriz?" sorusu üzerinde kafa yormaktadır. Yaşam kalitesinin belirleyici özellikleri olarak başkalarını sevme, yaşamdan zevk alma ve kendi kendine anlayış gibi kriterlere odaklanmışlardır. Süreç içerisinde iyi bir yaşam dair ileri sürülen diğer bir fikir ise insanların kendilerinin "iyi bir hayata" sahip olduklarına inanmalarındadır. Mutluluk olarak bilinen yaşam kalitesine ilişkin bu öznel ifade, her bireye hayatının değerli olup olmadığına ait karar verme hakkını sunmaktadır. (Diener, 2000; Seligman, 2010). Veenhoven'a (2006) göre mutluluk, bireylerin kendini değerlendirmesiyle oluşan genel yaşam doyumdur. Veenhoven, işte tam da bu tanıma dayanarak sosyolojinin devreye girmesi gerektiğini belirtmekte ve sosyolojinin mutluluk ile ilgilenmesi için 5 gerekçe sunmaktadır: 1-) Çoğu insan mı mutlu bazı insanlar mı mutlu? Veenhoven (2005) 174 ülkede yapmış olduğu mutluluk araştırmasında genel olarak batılı medeni toplumların mutluluk düzeyini geliştirmekte olan ve az gelişmiş ülkelere göre daha yüksek bulmuştur. 25 ülkenin mutluluk düzeyi 7 ve daha yukarıdadır (1-10 arası puanlamada). Peki neden? Modernleşmenin vurguladığı bireycilik, bağımsızlık, bireyin değerli oluşu öznel iyi oluşun artmasında etkili olabilir (Veenhoven, 2009; Veenhoven ve Berg, 2013). 2-) Ortalama mutluluk ve mutlu yaşam süresi artıyor, Neden? Bunun cevabı yaşam kalitesinin artması mı? Örneğin ABD 1973'ten 2003'e kadar zaman diliminde mutlu yaşama süresini 5,2 yıl, Batı Avrupada ise 7 yıl artmış (Veenhoven, 2005). Veenhoven ve Berg (2013) bunun birçok nedeninin olabileceğini iddia etmiş: Ortalama yaşam süresinin artması, eğitim durumu, sanayileşme, serbest piyasa ekonomisi vb. 3-) Mutlulukta eşitsizlik azalıyor: Ortalama mutlu yaşam süresindeki artış, genel olarak mutluluğun dağılmasıyla birlikte, zaman içinde standart sapmaların azalmasıyla ortaya çıkan

bir azalmaya eşlik etmiştir. İstatistikler gerçeği yansıtıyor mu? Berg (2006) yapmış olduğu bir çalışmada gelir eşitsizliği ile ortalama mutluluk süresi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır. 4-) Toplumsal yapının, düzenin mutluluktaki güçlü etkisi: İyi bir yönetimin, demokrasinin, bağımsızlığın ve yaşam standartlarının yüksek olduğu toplumların mutluluk düzeyleri de yüksek çıkmıştır. Bu bir tesadüf müdür? Veenhoven ve Kalmijn (2005) bu soruya şöyle cevap vermiştir: Güven ve istikrarın, demokrasinin, iyi yönetimin, yaşam standartlarının yüksek olduğu toplumların mutluluk düzeyi yüksektir. Hatta toplumlar arası öznel iyi oluş ortalaması farklılaşmasının %75'nin nedeni bu sosyal karakteristiklerdir. O'Connor'un (2017) iddiasına göre refah düzeyi yüksek devletlerin mutluluk düzeyi daha yüksektir. Veenhoven (2018) Dünya çapındaki mutluluk araştırmasına göre refah düzeyi ABD'den yüksek olan İsveç'in mutluluk ortalaması da yüksektir. 5-) Toplum içindeki mevki, makamın mutluluğu az etkilemesi, hatta etkilememesi: Sosyo ekonomik değişkenler toplumlar arasındaki mutluluğa ait farklılaşmanın %10'unu bile açıklamamaktadır (Veenhoven ve Hagerty, 2006). Bir diğer ifadeyle parayla saadet olmuyor mu? İşte tüm bu gerekçeler ve sorular için dahi sosyoloji mutluluktan uzak durmamalıdır.

Daha önce bahsedilen Berger and Luckmann'ın (1966) sosyal yapı (inşa) teorisi, nesnelere nasıl anlamlandırdığımızı incelemekteydi. Kollektif kavramları birer yapıtaşları olarak kullanarak gerçeklikle ilgili zihinsel temsiller kurduğumuzu varsaymaktadır. Sosyal inşacılık, insan düşüncesini vurgular ve duygusal deneyim ile doğuştan gelen dürtüleri göz ardı eder. Bu görüşe göre öznel iyi oluş, sosyal yapının bir taşıdır. Güzellik ve adalet de birer sosyal yapı taşları olduğuna göre mutluluğu sosyolojik incelerken bu gibi kavramlarla karşılaştırabiliriz. Bu çizgidekilerin ortak düşüncesi, öznel iyi oluş, yaşamla ilgili paylaşılan kavramlara bağlıdır ve bu kolektif kavramların bireysel değerlendirmesidir. Örneğin insan neden yaşamalı diyerek yaşamın olumlu yanlarının vurgulayan iyimser kültürler, yaşamın negatif yönlerine takılan kötümser kültürlere göre daha mutludur.

Bir diğer iyi oluşa yönelik sosyolojik teori, sosyal uyumsuzluk teorisidir (Michalos, 1985). Bu teori iyi yaşam kavramı üzerinde durmaktadır. Bir diğer ifadeyle bireylerin iyi yaşam olarak algıladıkları şey nedir? İyi yaşamı ne sağlar? Bazı kültürlerde bekârlık iyi yaşam bileşenidir, bazı kültürlerde evlilik iyi yaşam bileşenidir. Dolayısıyla kültürel öğeler, anlamlar öznel iyi oluşu etkiler.

2.5.2. Mutluluğun Psikolojisi

Günümüzde bireylerin doğuştan getirdikleri güçlü yönleri odaklanarak ruh sağlığını koruma ve uyum bozukluklarını gidermeyi hedefleme pozitif psikoloji olarak adlandırılmıştır (Seligman, 2000). İnsan, olabildiği kadar kendini geliştirme ve gerçekleştirme potansiyeline sahip olan bir canlıdır. İnsan doğasında en iyiye ulaşma ve yetkinleşme çabası vardır. İnsan bu yolla mutluluğu aramakta ve mevcut potansiyelini gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Aydın, 2016). Bu bağlamda pozitif psikoloji, bireylerde neyin yanlış ve eksik olduğuna değil; insan doğasının güçlü yanları, olumlu kişisel özellikleri ve erdemler üzerine odaklanarak, insanın yaşam kalitesini arttırmayı hedeflemiştir (Demirci ve Ekşi, 2015; Özen Kutanis ve Yıldız, 2014).

Psikoloji literatüründe sıklıkla öznel iyi oluşun yerine kullanılan (Sheldon ve Lyubomirsky, 2004) mutluluk, pozitif yaşam deneyimlerini açıklamak için başvurulan bir kavramdır (Myers ve Diener, 1995). Mutluluk, hayatın kötü gitmediğini düşünme ve hissetme halidir (Pavot ve Diener, 2013). Diğer bir tanıma göre, keyifli ruh hali, olumlu duygular ve tutumlar yoluyla ulaşılan durumdur (Fisher, 2010). Mutluluk, “iyi olma hali ve memnuniyeti” ya da “zevкли veya tatmin edici bir deneyim” olarak tanımlanmaktadır (Sarıçam, 2015a; 2018). Diener (2000) mutluluğu, yaşam doyumu ve negatif duygulardan ziyade bireyin pozitif duygularını içeren öznel iyi olma şeklinde tanımlamıştır. İki farklı mutluluk türü vardır. İlki haz odaklı olup keyfi arttıran acıyı azaltan mutluluktur ve duygu durum ile ilişkilidir. Ör: Bir çocuğa çok sevdiği ve istediği şekeri verince oluşan mutluluk gibi. İkincisi refah odaklı olup yaşam doyumu, yaşamda anlam ve kendini gerçekleştirmenin yansımasıdır. Ör: Bireyin başarı basamaklarının bir bir tırmanıp çok iyi bir statü elde etmesinden kaynaklı oluşan mutluluk gibi. Dolayısıyla her bireyin mutluluk kaynağının farklı olabileceği söylenebilir. Nettle (2006) pozitif duygu, bağlılık, ilişkiler, anlam ve başarıyı mutluluğun bileşenleri olarak aktarmıştır.

Çoğu insan mutluluğun anlamlı, arzu edilen, önemli, hedef olduğuna inanmaktadır, insanlar hayatlarındaki hedeflerini açıkladıklarında, mutluluk her zaman listede bulunur ve çoğu zaman listenin başında yer alır, çünkü mutluluk birey için çok sayıda ödül getiren insan tecrübesinin ve duygusal hayatın çokça göze çarpan boyutlarından biridir. Mutluluk daha sağlıklı ve daha güçlü bir toplum meydana getirir (Pavot & Diener, 2013; Lyubomirsky, 2017). Araştırmacılar, öznel iyi oluş ile ilgili çalışmalarda "mutlu" insanların daha sağlıklı

ve daha uzun yaşadıkları, daha iyi sosyal ilişkilere sahip oldukları ve işyerinde üretken olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu keşfetmişlerdir. Başka bir deyişle, mutlu olan insanlar, kronik olarak stresli, depresif veya öfkeli insanlara kıyasla daha sağlıklı ve daha etkili şekilde işlev görmektedir. Böylece, mutluluk sadece iyi hissetmekle kalmaz, aynı zamanda insanlara ve çevrelere faydalı olur (Pavot ve Diener, 2013). Mutluluk, psikolojik iyi olma (Heizomi, Allahverdi-pour, Asghari Jafarabadi ve Safaian 2016), yaşamda anlam (Zhang ve diğerleri, 2018), yaşam doyumu (Didino ve diğerleri, 2017), iyilik hali (Keyes, 2014), iyimserlik (Nguyen ve diğerleri, 2018), benlik saygısı (Hornsey ve diğerleri, 2018), otantiklik (Sarıçam, 2015b), bilinçli farkındalık (Benzo, Kirsch ve Nelson, 2017), spiritüellik (Pandya, 2017) ile pozitif ilişkili olmasına karşın depresyon (Cheng ve Furnham, 2003), algılanan stres (Sarıçam, 2015c), tükenmişlik (Demerouti, Veldhuis, Coombes ve Hunter, 2019), ruminasyon (Sarıçam, 2016b) ile negatif ilişkilidir.

Genel olarak mutlu olmanın faydası olmasına rağmen, bu, insanların sürekli sevinç içinde olması gerektiği anlamına gelmez. Aslında, bazen üzölmek ya da endişelenmek uygun ve yararlı olur. Bazen olumlu duygularla karışan biraz endişe insanları daha yaratıcı yapar. İşyerindeki en başarılı insanlar çoğunlukla olumlu ama bunun yanında biraz olumsuz da bakabilen insanlardır. Yararsız/zararlı olan şey, kronik olarak mutsuz olmaktır. Önemli olan insanların ne kadar memnun olduklarından memnun olup olmadıklarıdır. Çoğunlukla olumlu ve memnun hissediyorsanız ve halen bazen endişeleniyorsanız ve vurguluyorsanız, bu mutluluk seviyesine rahat hissettiğiniz sürece bu muhtemelen iyidir (Pavot ve Diener, 2013).

2.5.3. Mutluluk ve Cinsiyet

Kadınlar ve erkeklerin karşılaştırılmalı analizlerinde bireylerin mutluluklarını etkileyen faktörlerin cinsiyetlerine göre bazı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde, kadın ve erkek için ortak olarak mutluluğunu artıran faktörler: Kentte yaşıyor olmak, bir işte çalışıyor olmak, araba sahibi olmak, tasarruf yapmak, geliri ile temel ihtiyaçlarını karşılama düzeyinin kolay olması, yeni bir iş yeri açmak, umutlu olmak. Mutluluğunu azaltan faktörler ise borçlanma, boşanma, geliri ile temel ihtiyaçlarını karşılama düzeyinin zor olması, ucuz ürün tüketimi söylenebilir (Akay ve Timur, 2017).

Erkekler kadınlara göre daha yüksek psikotizm (saldırgan, güvensiz, empati kuramama ve diğer insanlara karşı duyarsızlık gibi özellikleri taşıyan kişilik) değerlerine taşımaktadır. Buna karşın kadınlar daha fazla dışa dönük özellikler sergilemişlerdir. Bu durum kadınların, erkek kıyaslandığında, çok daha fazla mutluluk algılamalarındaki nedenlerden biri olabilir (Sharma ve Gulati, 2015). Çalışma koşulları ve kariyer, (yönetim kademelerinde veya normal çalışan olmak, düzenli/devamlı bir işe sahip olmak veya düzenli/devamlı iş sahibi olmamak) erkeleri daha fazla etkilemektedir. Buna göre çalışma şartları ve kariyer beklentisi düşük olan erkelere kıyasla düşük olan bayanların mutluluk duygusu daha yoğundur (Tiefenbach ve Kohlbacher, 2013). Kadınların büyük bir oranda erkeklere nazaran hallerinden daha memnun, daha az endişe, değişim için arzu ve gelecek için planlara sahiptirler. Bu durum hem mutluluk hem de yaşam doyumunun yüksek olmasını netice vermektedir (Bal ve Gülcan, 2014). Diğer yandan toplumda erkeklere ve kadınlara yüklenen farklı sosyal roller ile ataerkil toplumda kızlara eğitim imkânlarının daha az tanınması mutluluğun cinsiyete göre farklılaşmasına, kızların daha düşük mutluluk hissetmesine neden olabilir (Malik, 2013).

2.5.4. Mutluluk ve Yaş

Öznel iyi oluş halini inceleyen araştırmacılar, yaşla ilişkisini genellikle U şeklinde olduğunu görürler (gençken en yüksek, 30 ya da 40'lı yaşlarda en düşük ve sonra tekrar yükselen) (Hellevik, 2017; Graham ve Pozuelo, 2017). Bu yaklaşıma göre yirmi yaş altı ve elli yaş üstünde yer alan nüfusun mutluluk oranları toplumun geneline oranla yüksektir. Orta yaşlardaki dalgalanmadan kaynaklanan eğrisel bir şekle sahip olduğunu bilinmektedir (Morgan, Robinson ve Thompson, 2015). Sağlık ve aile durumu gibi değişkenlerin yaş üzerinde dolaylı bir etkiye sahiptir. Kötüleşen sağlık durumu ve eş kaybı mutluluğu büyük oranda azaltmaktadır (Hellevik, 2017). İlerlemiş ülkelerde, erişkinlik dönemi ve orta yaştaki mutluluk seviyesi, emeklilik birikimi, sosyal destekler ve ev-bakım olanakları gibi sosyo-ekonomik değişkenler tarafından desteklenmesi halinde refah düzeyi yaşlılık döneminde de korunabilir (Morgan ve diğerleri, 2015). Yapılan araştırmalarda yaş gruplarının tercihlerinde birtakım farklılıkların olduğu göze çarpmaktadır. Yaşam döngüsü boyunca değişen mutluluk ve yaşam memnuniyeti seviyesi kısmen değişen tercihlerle (örneğin aile, arkadaş, iş, din, boş zaman ...) ve kısmen değişen koşullar ile açıklanabilir. Değişen tercihler refahı artırmayı amaçlarken, değişen koşulların ise onu azalttığı görülüyor. Yaşamda değişen öncelikler nedeniyle geçmiş günler en mutlu günler olarak algılanabilir (Lelkes, 2007).

Ayrıca mutluluk algısı ile yaş arasındaki ilişki yapısı incelendiğinde; genç ve orta yaşlıları en çok tüm ailelerinin, ileri yaşları ise çocuklarının mutlu ettiği görülmüştür (Bülbül ve Giray, 2011).

2.5.5. Mutluluk ve Eğitim

Önceki ampirik araştırmalar, dünya genelinde eğitimin mutluluk üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu bulmuştur. Gelişmiş ülkelerde daha belirgin olarak gözlenmektedir. Ekonomik yönden gelişmiş ülkeler ile daha düşük ülkelerde ortalama mutluluk seviyeleri çok benzerlik göstermesinden dolayı asıl etkili olan unsurun eğitim düzeyi olduğu söylenebilir (Castriota, 2006; Easterlin, 2003). Eğitim seviyesinde meydana gelen artış, özellikle gelir seviyesinde artışa neden olduğu için gelirle bağlantılı olarak mutluluk ve yaşam doyumu seviyesini de olumlu yönde etkilemektedir (Çirkin ve Göksel, 2016).

Dünya’da ve Türkiye’de de eğitim seviyesi ile mutluluk değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiş; eğitim düzeyi yüksek bireylerin (yüksekokul ve üstü) mutluluğa daha yakın oldukları görülmüştür. Ayrıca ilkokul ve ortaokul mezunları için en mutlu edici kavramın sağlık, okuma yazması olmayanlar için en mutlu edici kavramın para, lise, yüksekokul, üniversite mezunları içinse en mutluluk verici kavramın sevgidir (Bülbül ve Giray, 2011). Kendilerinin ve eşlerinin eğitim seviyesi lisansüstü düzeyde olanlar, hem öznel/ genel mutluluk açısından diğerlerine göre daha mutludur hem de kaynaklarını yeterli algılamaktadır (Çopur, Çiçek ve Pekmezci, 2015).

Avrupa Sosyal Araştırması verilerine eğitim ile mutluluk arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Eğitim düzeyi düşük bireylere kıyasla, eğitim düzeyi yüksek bireylerin mutsuz olduğu görülmüştür. Eğitimli bireylerde gelirle ilgili beklentileri artması ancak bu karşın beklentilerin her zaman karşılanamaması buna neden olduğu düşünülmektedir (Sabates ve Hammond, 2008). Striessnig ve Lutz’a (2016) göre eğitim, mutluluğu dolaylı yollardan etkiler. Örneğin gelir, servet, istihdam durumu, sağlık, evlilik başarısı ya da sosyoekonomik statü üzerinde eğitimin etkisi olmaktadır. Bu alanlardaki başarı mutluluğu artırmaktadır. Bununla birlikte eğitim gelir ve kariyer beklentilerini artırdığı ve dolayısıyla daha düşük mutluluk seviyelerine yol açtığı görüşü literatürde yaygınlaşmaktadır. Başka bir ifade ile insanların mutluluğu arzulara ve gelire odaklanırsa eğitimin mutluluğa olan katkısı zayıflayacaktır (Dockery, 2010).

Bireyin yaşamından memnun olması öncelikle biyolojik ve psikolojik olarak ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlıdır. Kaç yaşında olduğundan bağımsız olarak ihtiyaçlarını karşılayabilen ve eğitim gördüğü alanın kendi ilgi, yetenek ve ihtiyaçlarına yönelik olduğunu düşünen bireyin mutlu olması beklenir. Ayrıca birey büyürken olumlu ve olumsuz pek çok deneyimle ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu tecrübe ve bilişsel esneklik kazandırır. Bu durumda mutluluk düzeyi yaş faktörüne göre farklılık göstermeyebilir (Asıcı ve İkiz, 2015).

2.5.6. Mutluluk ve Evlilik

Gelişmiş ülkelerde medeni durum ve yaşam doyumu arasındaki ilişki üzerine yapılan araştırmalar, çoğunlukla medeni durumun öznel iyi oluşu etkileyen unsurlardan biri olduğunu tespit etmiştir (Botha ve Booysen, 2013). Uyumlu bir aile, mutlu bir yaşam için bir önkoşuldur (Navaitis, Labutis ve Kairienė, 2016). Evliliğin, öznel iyi oluş ile pozitif yönde ilişkili olduğu kabul edilmektedir; çünkü evlilik, insanın benlik saygısını desteklemektedir. Yalnızlık duygusunu yaşama ihtimali düştüğü gibi yeni ilişkiler arayışı da azalacaktır (Stutzer ve Frey 2006). Medeni durum ile en çok mutlu eden kişi değişkenleri arasındaki ilişki yapısı incelendiğinde, hiç evlenmeyen bireyleri en çok kardeşin çocuklarının (yeğenlerin) mutlu ettiği görülmüştür. Medeni durum ile en çok mutluluk veren kavram değişkenleri arasındaki ilişki yapısı irdelendiğinde ise boşanan bireylerin mutluluğu işlerinde aradıkları dikkate değerdir (Bülbül ve Giray, 2011). Boşanma oranlarının düşük olduğu yerlerin diğerlerine oranla daha mutlu olduğu görülmüştür. Bu bölgelerde aynı zamanda ilk evlenme yaşı düşüktür (Akış, 2015).

Evliliğin cinsiyete göre farklılık göstermesi ise daha çok dolaylı yollardan olmaktadır. Genel olarak ekonomik ve sağlık ile ilgili unsurlar etkili olduğu görülmektedir. Evlilik genel olarak, erkeklere fiziksel yönden daha sağlıklı bir yaşam sunmaktadır. Bu sağlıklı yaşam nispeten eşlere de yansımaktadır (Zimmermann ve Easterlin, 2006). Veriler dul ve boşanmış yetişkinlerin, evli olanlara kıyasla, psikolojik sağlık açısından daha zayıf olduklarını ortaya koymaktadır (Soulsby ve Bennett, 2015). Birçok araştırmacıya göre de ayrılık ve boşanma, psikolojik sağlık için önemli olumsuz etkileri olan zor geçiş dönemidir (Overbeek ve diğerleri, 2006).

Diğer yandan Almanya'da yaşayan 24.000'den fazla kişinin katılımıyla gerçekleştirilen, 15 yıllık veri içeren ve medeni durum ile mutluluk arasındaki ilişkiye ışık

tutan geniş bir uzamsal çalışmada, insanların evlilikten yaşam memnuniyetinde bir artış elde ettiklerini bulmuşlardır. Buna karşın mutluluk düzeyindeki artış çok düşüktür. Bunun nedeni insanlar yaşamsal olaylara başlangıçta şiddetle tepki gösterse de zaman ilerledikçe normal mutluluk seviyelerine geri dönmeleri olabilir. Nitekim büyük paralar kazanan ya da büyük yaralanmalar yaşayan insanlar bile, duygunun şiddetini kaybetmesiyle ortalama bir insanın hissettiği mutluluk ve yaşam memnuniyetini yaşayabilir (Lucas, Clark, Georgellis ve Diener, 2003).

2.5.7. Mutluluk ve Gelir

Gelir ile mutluluk arasındaki ilişki son yıllarda özellikle ekonomi, sosyoloji ve psikoloji alanında çok önemsenen bir konu olmuştur (Landiyanto ve diğerleri, 2011). Easterlin (2001) gelir-mutluluk ilişkisi ile ilgili kapsamlı araştırma yapmıştır. Bu konuda üç iddia ileri sürmüştür. Öncelikle, belirli bir zamanda yüksek gelirli insanlar, daha az gelir sahibi olanlara göre daha mutludur. İkincisi, yaşam döngüsü boyunca gelir seviyesinde bir artış olmasına rağmen mutluluk seviyesi sabit kalmaktadır. Son olarak, insanlar geçmişte daha az mutlu olduklarını, gelecekte daha mutlu olacağına inanmaya eğilimli olurlar. Araştırmalara göre gelir ve mutluluk arasında pozitif bir ilişki vardır (Schnittker, 2008). Gelir memnuniyetinde meydana gelen bir artış, kişinin mutlu olma olasılığını ve daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılığını artırmaktadır. Kişinin gelirinden duyduğu memnuniyet, ulaşmak istediği hedeflerine yakınlığı ile ilişkili ve bu nedenle mutluluğu üzerinde olumlu etki yaratmaktadır (Çirkin ve Göksel, 2016).

Gelir ile mutluluk arasında iki farklı ilişkinin varlığından söz edilebilir. Bireyin kendi ekonomik düzeyine uygun bireyler arasındaki ilişkiye bakıldığında olumlu bir etkiden bahsetmek mümkündür; ancak daha üst düzeyde ekonomik imkânlarla sahip bireylerle ilişkilerde sorun yaşanması olası bir durumdur (Easterlin, 2008). Bu yönüyle gelirin mutluluğa olan etkisi olumsuzdur (Becchetti ve diğerleri, 2011). Ampirik araştırmalardan bazıları, mutluluk-gelir arasında ilginç sonuçlar ortaya koymaktadır. Ülkeler arasında mutluluk karşılaştırıldığında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında kişi başına düşen gelir dağılımının mutluluk üzerinde anlamlı bir farklılık meydana getirmediği gözlemlenmektedir (Ball ve Chernova, 2008; Boyce, Brown ve Moore, 2010; Yu ve Chen, 2016). Kültürel farklılıklar, kişi başına düşen gelirden daha etkili olabilmektedir (Becchetti ve diğerleri, 2011). Bununla birlikte, az gelişmiş ülkelerde ortalama mutluluk seviyesinin zengin

ülkelerinkine çok yakın olması, gelir ve mutluluk arasındaki ilişkiyi daha da komplike hale getirmektedir (Clark, Flèche ve Senik, 2016; Easterlin ve diğerleri, 2010). Hatta pek çok araştırmacı, bu ve benzer dayanaklardan yola çıkarak "temel ihtiyaçlar" karşılandığında takdirde yüksek gelirin öznel iyi oluşu ile fazla ilişkili olmadığını savunmaktadır (Ma ve Zhang, 2014; Stevenson ve Wolfers, 2013).

2.5.8. Mutluluk ve Dindarlık

Din şüphesiz insanlık tarihine yön veren ve yaşam tarzlarını, kültürlerini etkileyen en önemli olgulardan biridir. Toplumsal bir olgu olarak birçok faktör üzerinde etkili olurken bireysel yönden de bireylerin kişisel ilişkilerini, yaşam tarzlarını, kararlarını, hayata bakış açılarını, hayat tatminlerini ve nihayetinde mutluluklarını etkilemektedir (Öztürk, Meral ve Yılmaz, 2017). Literatürdeki bazı araştırmalar dindarlık ve mutluluk arasında pozitif bir ilişki bulunduğu için dini yaşama bağlılık mutluluğu artırabilecek bir etkidir (Argyle ve Hills, 2000; Lewis, Maltby ve Day, 2005; Öztürk ve diğerleri, 2017; Sahraian ve diğerleri, 2014). Öte yandan dindarlık ile mutluluk arasında ilişki olmadığını tespit eden çalışmalar da mevcuttur (Francis, Ziebertz ve Lewis, 2003; Lewis, Maltby ve Burkinshaw, 2000 Sillick ve diğerleri, 2016).

Sahraian ve diğerleri (2013), İran'da bir grup müslüman öğrenci arasında dindarlık ve mutluluk arasındaki bağlantıyı test etmiştir. Bulgular dindar olan kişilerin daha fazla mutluluk deneyimlediğini doğrulamaktadır. Hout ve Hastings'in (2014) çalışmasına göre, dini hizmetlere ve aktivitelere katılmak, insanlar arasındaki mutluluğu arttırmaktadır. Ayrıca katılımdaki sıklık da etkiyi arttırmaktadır. Örneğin düzenli olarak her hafta katılanlar aylık katılanlara göre daha çok mutluluk hissetmektedir.

Sillick ve diğerleri (2016) dindar ve dindar olmayanların mutluluk düzeylerini incelemiştir. Katılımcılar Tanrı inancı olan, agnostik ve ateist olarak alt gruplara ayrılmıştır. Analiz sonuçları gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Francis, Ziebertz ve Lewis (2003), Birleşik Krallık ve ABD'de yapılan çalışmaların aksine, Alman öğrencilerin arasında dindarlık ve mutluluk arasındaki pozitif bir ilişki bulamamıştır.

Yapılan çalışmalara bakıldığında, genel anlamda dindarlık ile mutluluk arasında tutarlı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu iki değişken arasında pozitif ilişki tespit edilen çalışmalarda,

mutluluğu etkileyebilecek diğer değişkenler (kişilik cinsiyet, yaş ve kişilik özellikleri) dikkate alındığında bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişkiye rastlandığı görülmektedir (Öztürk ve diğerleri, 2017).

2.6. Otantiklik

Özgünlük olarak da dilimizde kullanılan otantiklik kavramı, yeni bir kavram olmayıp (Harter, 2002), felsefi ve düşünsel kökleri Antik Yunan filozoflarına; sanatsal kökleri orta çağın sonlarına kadar gitmektedir. Robinson, Lopez, Ramos ve Nartova-Bochaver (2013) otantiklik için rönesans geçirmiş eski bir düşünce, Carroll (2015) ise çağdaş sosyal hayatın birçok alanında kurumsallaşmış bir yapı olarak bahsetmektedir. ‘Otantiklik’ kelimesi daha çok gerçek, geçerli, sadık anlamında kullanılmaktadır. Etimolojik köken olarak, orijinal bir hikâye gibi ilk nedene ya da kökene atıfta bulunan, orijinallik içeren Yunanca kökenli bir sözcüktür. Berman (1970) “Otantiklik Politikaları: Radikal Bireycilik ve Modern Toplumda ortaya Çıkışı” (The Politics of Authenticity: Radical Individualism and the Emergence of Modern Society) başlıklı kitabında, otantiklik kavramını çok basit biçimde kimlik ya da özerklik, bireysellik ya da kendini geliştirme, kendini gerçekleştirme ya da “kendi işini yapma” olarak tanımlamaktadır. Teorisyenler genelde otantikliği incelerken aşağıdaki 5 önerme bağlamında açıklamalarda bulunmuştur: 1) Gerçek bir benlik var mı? 2) Otantiklik kendilik mi yoksa başka bir yükleme mi? 3) Otantiklik (post) modernitenin kısıtları içinde var mı? Varsa şekli, şemali nedir? (4) Otantikliği çevreleyen gerilim ne? (5) Otantikliğin motive edici bir güç olarak potansiyele sahip mi?

2.6.1. Sosyolojide Otantiklik

Otantiklik kavramı uzun zamandır filozofların ve sosyal teorisyenlerin ilgisini çekmesine rağmen, sosyologlar genellikle sosyal yaşamda otantikliğin rolüne dair önemli bir açıklama yapma konusunda geri durmuşlardır. Sosyal yaşam platformunda ortaya çıkan çatışmalar, statü, otorite, politik mücadeleler vs. bağlamında otantikliğin şimdiye kadar sosyologlar tarafından incelenmemesi şaşırtıcıdır. Fordahl (2018), modernite ve disiplin ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda sosyolojinin otantiklik konusundaki genel ilgisizliğini daha da şaşırtıcı bulmaktadır. Özellikle Durkheim'ın anomik bireyinden Simmel'in gri para ve metropolüne kadar, klasik sosyolojinin büyük bir kısmı otantik benlik ve otantik yaşamı nasıl olur da görmezden gelmesine anlam veremez. Otantiklik kavramının

kökenleri ne kadar eskiye dayansa da modernitenin bireyselleşme, araçsal akılcılık, sekülerleşme akımlarıyla birlikte problemli bir şekilde gün yüzüne tekrar çıkıp, kültürel yaşama şiddetli ve zarar verici etkileri olmuştur. Otantiklik, özgün olma isteği modern bir olgudur. Modernleşme ile birçok kazanım sağlanır, özel ve kamusal alanda bireye neredeyse sınırsız seçim özgürlüğü sunulur. Fakat toplumlarda pek çok geleneğin kaybolmasını da beraberinde getirir. Sonuç olarak, kaybettiklerinin özlemini çeken insanlar otantik bir yaşama eğilim göstermektedir (Smelik, 2011). Sosyal ve kültürel yaşama bu denli etkisi olan bir kavramın sosyologlar tarafından göz ardı edilmesi eleştirisinde Fordahl (2018) kesinlikle haklıdır.

Otantiklik, batı toplumlardaki siyasi otoritelerin sıklıkla kullandığı bir yaşam felsefesidir. Otantiklik, özellikle 20. yy sonlarında Amerikan siyasetinin, her bir Amerikan vatandaşının kendi yaşam biçimlerini rahatça ve özgürce sergileme fırsatına sahip olacağı politik söylemiyle radikal liberterleri ve solcu liberalleri kendine çeken totemik bir ifade tarzına dönüşmüştür. Fordahl (2018) otantikliği, politikacıların kitlelerin sevgisini satın aldıkları para birimi olarak görmektedir. Örneğin Donald Trump'a seçimi kazandıran megalomanik otantik (özgün) Amerika söylemleridir. İngiltere'de kraliyet ailesinin öteden beri gelen yaşam gelenekleriyle çağdaş dünya koşullarına uyumlu bir şekilde yaşaması otantiklik felsefesidir. Fakat şunu da belirtmek gerekir: Bir toplumun otantik olabilmesi için orijinal kökenlerinin ve tarihi kültürel geçmişinin olması gerekir. Bu ifadeden hareketle günümüz Amerika'sı otantik olamaz. Nitekim Trilling (1972) İngilizleri tarif ederken otantik, Fransızları tarif ederken kibirli benzetmesini yapmış ve ABD'nin otantik olamayacağını aktarmıştır. Siyasette otantik proje örneklerine devam edilecek olursa, Yunanistan'da Aleksis Çipras'ı başbakan yapan otantiklik oryantasyonudur. Hollanda Başbakanı Mark Ruttenin ve İngiltere eski başbakanı David Cameron'ın işine bisikletle gitmesi otantik yaşam yansımalarıdır. Halkın içinden gelen, sıradan bir vatandaş gibi davranan, doğal ve kendine özgü olan, entellektüelliği de unutmayan otantik liderlik anlayışı günümüz çağdaş siyasetinde bi hayli prim yapmaktadır. Çünkü otantik eğilimin o ülke vatandaşlarını etkileyen gizil bir gücü vardır. Öte taraftan sadece batı medeniyetlerinde değil doğu medeniyetlerinde de otantiklik siyaseti çok fazla yapılmaktadır. Örneğin iki kabineli meclis sistemine sahip olsa da Japonya'nın yönetim şeklinin görünürde anayasal monarşi olması, politikalarında köklü geleneklerine bağlı olması aynı zamanda ileri teknoloji ve bilimde dünyanın en modern ülkelerinden biri olması Japonların otantikliğinin yansımalarıdır. Türkiye'de durum pek farklı olmayıp, siyasetçilerin, yöneticilerin otantik

söylemlerine rastlamak pek mümkündür. Örneğin, ‘Osmanlının torunlarıyız’, ‘Ecdadımızın bize bıraktığı bu topraklarda ...’, ‘Kendine yeten, kendi otomobilini, silahını, uçağını, tankını üreten bir Türkiye yaratacağız’ vb. Tüm bu örneklerden yola çıkarak günümüz post modern dünyasında siyasetin, popüler kültürün, sanatın, eğitimin vs içinde dinamik bir şekilde yer alan ve böylesi belirgin bir sosyal gerçekliğin sosyologlar tarafından ihmal edilmesi gerçekten de çok enteresandır.

Siyaset bilimci ve uzmanlar otantik liderliğin doğuştan gelen ve bazı bireylerde tesadüfi olarak beliren bir özellik olduğunu savunmaktadır (Goffee ve Jones, 2005). Fakat otantiklik yukarıda bahsedilen politik zekâ ve davranışların ötesinde bir yaşam biçimi, sosyal bir gerçekliktir. Çağdaş siyaset aslında otantikliğı sadece bir politika olarak değil, modernleşme eğilimlerini daha da güçlendiren bir araç olarak da kullanıyor (Fordahl, 2018). Batı tarihinde otantiklik, dışsal bir nesneden, bireysel özgürlük ve toplumsal eşitliğin bir ürününe ve daha sonra bir benlik projesine dönüşmüştür. Modernitenin sosyolojik güçleriyle bu tarihsel gelişimin görünürdeki simetrisi düşünüldüğünde, otantiklik ve çağdaş Amerikan siyaseti arasında yakından bir ilişki olduğu açıktır. Aslında çağdaş sosyoloji literatürünün bir kısmında sekülerleşmeden toplumsal atomizasyona kadar modern otantik benlik kavramını oluşturan modernleşme sürecinin merkez bileşenleri toplumsal sorunlar olarak görülmekteydi. Bir başka ifadeyle sosyologlar otantikliğı doğrudan inceleme konusu olarak ele alınmamış, otantikliğı ortaya çıkartan modernleşme sürecinin bileşenlerinden yola çıkarak dolaylı ve üstü örtülü bir şekilde incelenmiştir.

Carroll (2015) otantikliğin ontolojik kökenine vurgu yaparak toplumsal yaşamdaki rolü hakkında soyut bir tanım seçmeyi tercih etmiştir. Bu yaklaşıma göre, otantiklik bir yüklemidir. Bu yükleme genellikle bireyler tarafından gerçeklikle ilgili öznitelikler dikkate alınarak ve kişiler, yerler, ürünler, deneyimler, organizasyonlar gibi diğer varlıklar hesaba katılarak yapılır. Ancak bu bir kişinin tek seferlik kendine özgü bir yükleme şekli değildir. Aksine, çoğu durumda olduğu gibi davranış kalıplarına bürünmüş bir orijinalliktir. Bu durumda, birçok kimsenin karar verdiği, yaygın olarak kullanılan ve toplu olarak üzerinde anlaşmaya varılan anlamlara dikkat edilse de birey/ler ve grup/ların kendine özgü oluşturduğu kolektif anlamlar biçimidir. Bir başka ifadeyle birey/ler ve grup/ların başka sosyal çevrelerde kendi kültürel değerlerinden kopmadan yaşamasıdır. Sosyolojik bir ifadeyle otantiklik, birey/ler ve grup/ların kültürel asimilasyona ve kültürlenmeye karşı direnmesidir. Fakat otantik yaşama direncinin sosyal dışlanma ve ötekileştirme gibi olumsuz

çıktıları da vardır. Örneğin Almanya'ya çalışmaya giden ilk kuşak Türklerin otantik yaşam biçimleri çocuklarında, torunlarında ya da 3. kuşak olarak gidenlerde aynı şekilde gözükmemektedir. Dönüşüm Türkler, Türk kökenli Almanlar ve yakın zamanda Almanlar şeklinde olacaktır.

Yükleme, sembol ve anlamlar dendiğinde sembolik etkileşim kuramına değinmemek olmaz. Örneğin George Herbert Mead (2015), kimliğin inşasında 'ben' (I) ile 'beni/bana' (me) kavramlarının arasındaki farklara değinerek aslında bir nevi otantik benliği de açıklamıştır. 'Ben' ve 'beni/bana' birleşerek kimlik ve benliği oluşturur. Fakat 'beni/bana', 'ben'den bağımsız düşünülemez. 'Ben' (I) benliğin öznel dürtüsel parçasıdır. 'Beni/bana' (me) ise bireylerin kendilerini hem nesnel hem de öznel olarak düşünmelerine olanak tanıyan, kendi öz sunumlarını ve ek olarak kendi otantikliklerini dikkate almalarına olanak tanıyan, benliğin (diğer tarafın) diğer yönelimli nesnel bileşenidir. 'Beni/bana' oluşabilmesi için 'ben'in sosyalleşmesi gerekmektedir. 'Ben' sosyal etkileşimden ve diğerlerinden aldığı dönütler ile 'beni/bana'yı oluşturur. 'Beni/bana' oluşurken 'ben'in kendini sunması önemlidir. Nitekim 'ben' öz-sunumu yaparken doğrularıyla yanlışlarıyla, güçlü yönleriyle zayıf yönleriyle olduğu gibi bir gösteri sergilerse otantik benlik eksenli 'beni/bana' oluşur. Fakat 'ben' –miş gibi bir oyun sergilerse sahte belik eksenli 'beni/bana' oluşur. Görüldüğü gibi sosyal kimlik oluşumunda otantikliğin yeri çok önemlidir.

Birey/lerin ve grup/ların davranışlarını ve sosyal ilişkilerini mikso sosyoloji penceresinde inceleyen Erving Goffman, modern bireysel davranış açıklaması ile modern otantikliğin felsefi ve teorik temellerini önemli ölçüde sarsacak teorik bir anlayış sunmuştur (Goffman, 1956). Goffman otantikliğin öz-yansıtıcı ve duygusal anlamına vurgu yapmıştır. Goffman'a göre, gündelik hayat, bireyin sosyal rolleri için hazırladığı ve diğerlerinin izlenimlerini yönetmek için bu rollerin hayata geçirilmesini yapılandırdığı bir oyun, bir dramadır. Bu dramaturjik toplumsal etkileşim teorisi, otantik benliğin yapısıyla çelişir gibi görünebilir. Öyle ki çeşitli sosyal performanslar sergieyen bir benlik, herhangi bir anlamlı ya da kalıcı kişisel otantikliğe düşmanmış gibi görünebilir. Hatta Goffman'ın bireysel sosyal aktörünün hileci, entrikacı ve kaypak bir karakter olduğu düşünüldüğünde otantiklik ile neredeyse tamamen zıt ekollermiş gibi görünür. Fakat böyle görenler Goffman'ı tam manasıyla anlamayanlardır. Goffman, gerçek benliğin değil, doğru benliğin tanımını yapmıştır: Yaşamak için çaba sarf ettiğimiz rolde kendimizden oluşan anlayışı temsil ettiği kadarıyla taktığımız maskemiz bir anlamda bizim doğru benliğimizdir, bu benlik bizim

olmak istediğimiz beliktir (Goffman, 1956, 19). Bir başka ifadeyle hayat oyununda takmak istediğimiz maskeyi takıp, olmak istediğimiz beni oynadığımız zaman otantik yaşamış oluruz.

Goffman'ı doğru anlayanlardan biri olan Fordahl (2018), modern otantik benliğe açık bir şekilde karşıymış gibi görünen dramaturji ve oyun sosyolojisi ekolüyle otantikliğin aslında içerik ve anlatmak istedikleri bakımından iç içe olduğunu iddia etmektedir. Daha öncede bahsedildiği gibi içinde özgünlük, doğruluk, gerçekliği barındıran otantiklik, günümüz siyasetinde bireysel çarpıtma ve değişimi gerektiren aktif bir projenin malzemesi haline gelmiştir. Orijinal otantik benlik modern dünyanın değişen şartlarına ayak uydurarak sosyal normlara uygun davranan modern otantik benliğe dönüşmüştür. Diğer benlik türlerinde olduğu gibi otantik benlikte sosyal etkileşime girip dönüt alarak kendini şekillendirmektedir. Dolayısıyla modern otantiklik projesinde benliğin rolleri belirlenmiştir ve benlik bu rolleri sergilemek zorundadır. Her benlik varlığını sürdürmek ister, burdan hareketle modern otantik benlik günümüz siyasi otoritelerinin belirlemiş olduğu ihtiras oyunlarını sergilemeyi kendisi tercih etmiştir. Max Weber'in ideal tiplemesinin türevleri olan 20.yüzyılın karizmatik liderlerinin yerini otantik liderlerin alması bunun en bariz göstergesidir. Sonuç olarak çağdaş otantiklik anlayışı, modernitenin kasılmasından ortaya çıkmıştır. Nitekim Giddens (1991) modernitenin bir bireysel kimlik anlayışı oluşturduğunu vurgulamış; otantikliğin hem üstün bir değer hem de kendini gerçekleştirme için bir yapı iskelesi olduğunu, fakat otantikliğin ahlâki olarak bodur bir süreci temsil ettiğini vurgulamıştır.

2.6.2. Otantiklik ve Felsefe

Özgünlüğün bazı içsel gerçeklerinin salt dışsal yansımasına odaklanan psikolojik otantiklik kavramının kökenlerine klasik düşüncede rastlamak mümkündür. günümüz filozoflarından Alexander Nehamas (1999), otantikliğin klasik felsefenin mihenk taşı olduğunu belirtmektedir. Çeşitli felsefi yaklaşımlar, otantikliğin düşünce ve eylem arasında bir birliği içerdiğini vurgularken, genellikle bu eylemlerin kişinin kendi içinden mi geldiği, yoksa toplumsal beklentiler, normlar ve baskılardan mı kaynaklanmadığına dair fikirler sunmaktadır (Kernis ve Goldman, 2006).

Otantikliğin tarihsel gelişim sürecinde ilk olarak otantiklik kendini anlamayı yansıtır. Klasik filozoflar, otantikliğin içsel gerçeklere dönük bir arayış olmadığını, otantiklikteki bu köken arayışının, insanüstü ve metafizik nesnel bağlamında dış dünyaya yöneldiğini savunmuştur. Sokrates, Plato ve Aristo için felsefenin amacı, otantik ya da otantik olmayan gerçeği, sahte ya da sadece geleneksel olandan ayırt etmektir (Nehamas, 1999). Sokrates için, otantik olmama (sahtecilik), yalancı entelektüellerin yol açtığı yalanlar tarafından somutlaştırılmıştı. Fakat onlara verilecek en iyi tepki hakikate ulaşmak için gerçek olanı söylemeye devam etmektir. Sokrates, kendi çalışmalarında kişinin varlığını değeri ile eşit tutarken, diğer filozoflar kişinin eylemlerini düzenlemede kendi kendini anlamının önemini vurgulamışlardır. Platon, Sokrates'in hakikati gösteren ama aslında tek bir koşula dayanan bilgi türlerine karşı çıkmıştır. Platon'a göre, geleneksel bilgeliğin gizli yalanlarını açığa çıkarmak tek başına yeterli değildir (Berman, 1970). Dolayısıyla, otantikliğin ikinci bir yönü, Aristo'nun “en iyinin peşinde olmak”, Heidegger'in “Bilinçli proje”, “Kierkegaard'ın temel bilgi ve öznel gerçeği” ve Husserl'in “niyeti” gibi kişinin kendi bilgi birikimine dayanan davranışlarını içerir. Ayrıca, otantik davranış belirli eylemleri, insanların değerlerini ifade eden davranışları (ör. Hume, Nietzsche) yansıtır ve seçimdeki özgürlüğü ifade eder. Üçüncüsü, otantik işlev, insanların çekirdek/öz yönlerini ve kapasitelerini nesnel olarak yansıtır. Filozof, sahtekârlığı tam anlamıyla itibarsızlaştırmak için otantik duruşunu aktif bir şekilde göstermelidir. Platon için, aydın filozof, aklın gücü aracılığıyla, her şeyin ölçülmesi gereken idealleştirilmiş var olan halleri ile akıl üstü formlarını ayırt edendir (Warmington ve Rouse, 1956). Warmington ve Rouse'a (1956) göre nesnel dünyamızda otantiklik, nesnenin idealleştirilmiş formu ile metafizik formu arasındaki ayrımı anlamaktır. Diğer bir anlatımla otantiklik, kendini aldatmanın nispeten yokluğunu ve ontolojik gerçekler de dâhil olmak üzere kendini ilgilendiren bilgilerin gerçeğe uygun bir şekilde yansıtıldığını gösterir. Dördüncüsü, otantik işleyiş, başkalarına karşı belirli bir yönlendirme içerir. Bir bütün olarak ele alındığında otantiklik, tarihi açıdan genel olarak bireylerin kendi özlerini anlamaları, geliştirmeleri ve inşa etmeleri; ayrıca bu özün zaman ve durum göre nasıl sürdürüldüğünü açıklayan zihinsel ve davranışsal süreçler şeklindedir. Dolayısıyla otantik bir kişi ideal davranışlarını oluştururken ya da sergilerken toplumsal örf, adet ve geleneklerini bir kenara atmaz; sahte bir yaşam formu oluşturmaz.

Otantikliğin klasik görüşleri ile modern görüşleri arasında bir köprü vazifesi gören Jean-Jacques Rousseau Toplum Sözleşmesi kitabının girişinde “İnsan özgür doğar oysa her yerde zincire vurulmuştur” cümlesine yer vermiştir. Bu cümle aslında Rousseau'un

felsefesinin özünü yansıtmaktadır. Rousseau'un bu ifadesiyle Platon'un otantiklik anlayışı kısmi olarak örtüşmektedir. Rousseau'un zincire vurulan insanı ile Platon'un mağara metaforundaki ateşin yansıttığı gölgelerde gördüklerini dünyanın gerçekleri olarak anlamdıran kişi aslında özgürlüğü elinden alınmış kişidir. John Stuart Mill'in "Özgürlük Üzerine" (On liberty) başlıklı kitabında dediği gibi "Benim özgürlüğüm bir başkasının tutsaklığının başladığı yerde biter". Kendini özgür sanan insanoğlunun ki sadece bir sanrıdır. Otantiklik ise toplumsal örf, adet ve gelenekler ile sosyal normlar paralelindeki özgür yaşama potansiyelidir. Rousseau'ya göre otantiklik politiktir ve bireyseldir. Bir başka ifadeyle birey içindeki içsel ışığı keşfettiğinde otantiklik perdesini de kendi açmış olacaktır. Rousseau'nun politik düşüncesi ise bir toplumun bütün üyelerinin kendi "içsel ışıklarını" bulabileceği ve temin edebileceği koşulları yaratma çabasından ibaretti. Günümüz modernite anlayışı Rousseau'nun politik düşüncesi ile benzeşmekte olup, Onun çabasını desteklemektedir.

Hegel'in diyalektiğinde otantikliğin izlerine rastlamak mümkündür. "Her us'la ilgili olan gerçektir; her gerçek olan da us'la ilgilidir" önermesi Hegel diyalektiğinin ve varoluşçuluğunun özünü oluşturmaktadır. 'Evrensel us' belirli karşıtlıklar ve çelişkiler yaşayarak özgürlüğe ulaşır. İnsanın özgürlüğe ulaştığı nokta varlığının bilincine ulaştığı noktadır. Bir başka ifadeyle içtenlikle özgürlük eşgüdümlü hareket etmektedir. Burada Hegel içtenlik kavramıyla otantikliğe vurgu yapsa da aynı şeyler olmadığını Denis Diderot'un (Rameau'nun Yeğeni) diyologlarını yorumladığı "Ruhun Fenomenolojisi/Tinin Görüngübilimi" (Phenomenology of Spirit) kitabında görmekteyiz. Rameau geçerli düzene saygı duyan ve burjuva saygınlığını kazanmış makul, samimi bir adamdır. Buna karşılık, yeğeni, toplumun hor gördüğü değersiz bir insan figürüdür. Bununla birlikte yeğen topluma sunabileceği bir şey olmasa da toplumda daha iyi bir duruş sergilemek istemektedir. Rameau, samimi (dikkat edilirse yukarıda bahsedilen içtenlik değil), dürüst ruhun bir örneğidir. Yeğen ise "parçalanmış", yabancılaşmış bilincin göstergesidir. Yeğenin yabancılaşmış olarak tanımlanmasının nedeni yaşadığı toplumun sosyal normlarını desteklememesi ve onlara uygun davranmamasıdır. Fakat Hegel için bu yabancılaşma, otonom varoluşa doğru ilerlemenin bir adımı olup, otantikliğin göstergesidir. Otantiklik ise etik bir idealdir. Hegel için içtenlik, otantikliğin bir bileşenidir. Lionel Trilling: "Biz kendimiz olmanın rolünü sergileriz, içten bir biçimde samimi insanın bir parçası olarak hareket ederiz, sonuçta içtenlikle ilgili bir kararın otantik olmadığı sonucuna varabiliriz" (Trilling, 1972: 10-11) ifadeleriyle bu karmaşaya son noktayı koymuştur. Bu ifadeye

dayanarak her otantik davranış içten olabilir ama her içten, samimi davranış otantik olmayabilir sonucuna ulaşabiliriz.

Varoluşçu yaklaşım ise otantiklikte bireyin kendi kendini sorgulayarak doğrulama süreci üzerine yoğunlaşmaktadır. Heidegger, insanların var oluşunun başından itibaren paylaşılan, toplumsal bir var oluş olarak ele alır. Sorunumuz, otantik bir kişisel var oluş tarzı bularak bireyler haline gelmektir. Hepimiz, bilinmesi olanaksız bir geleceğin ve sonuçları hakkında emin olamayacağımız seçimlerde bulunmanın baskısı altındayızdır. Bireysel, içkin, bilinçli, politik projeye bağlantılı ya da etkinleştirilmiş otantiklik ve otantik yaşam ile bu baskıdan kurtulabiliriz. Bireyin seçim yapma kaygısı karşısında otantik olabilmesi ve seçimlerinin sonuçlarını kabul edebilmesi kendi var oluşunu yaşayabilmesi için önemlidir. Heidegger'e göre otantik olmayan yaşam, kişinin günlük varoluş taleplerini karşılamak için sosyal sözleşmeyi pasif olarak kabul etmesidir. Nietzsche'ye göre otantik bir insan, neyin gerçek olduğunu kabul eder ve yaşadığı korkuların üstesinden gelebilir. Heidegger ve Nietzsche var oluş kaygısını otantik bir şekilde davranmanın yoldaşı kabul eder. Koçak ve Gökler'e (2008) göre otantik olan insan başkalarının, kendisinin, kim ve ne olduğu tanımlamasına izin verir. Bu bağlamda "Ben kimim? Benim ben olmamı sağlayan nedir? Tipik olarak oynadığım roller nelerdir? Ne gibi seçimler yaptım? Başkaları benim için ne gibi seçimler yaptı?" gibi sorularla tanıma ve tanınma sürecini geçirir.

2.6.3. Otantiklik ve Psikoloji

Özellikle son yıllarda, otantiklik kavramı pozitif psikolojinin yükselişiyle birlikte daha ilgi çekici hale gelmiştir. Pozitif psikoloji, anlamlı bir hayatın inşası ve idamesi için otantiklik kavramına ayrı önem vermektedir. Çünkü otantiklik, uygun/ideal yaşama sahip bir kişinin önemli niteliklerinden biridir. Wood ve diğerlerine (2008) göre otantiklik, psikolojik iyi oluşun yalnızca bir bileşeni ya da ön şartı değildir, psikolojik iyi oluşun özünü oluşturan en temel unsurdur. Bu kavramın önemine rağmen, nasıl tanımlanacağı ve davranış üzerindeki etkilerinin nasıl yorumlayacağı konusunda literatürde fikir birliğinin olmadığı görülmektedir (Newman, 2016). Otantiklikle ilişkilendirilen ve kullanılan birçok tanım, açıklama, yorum olsa da birçoğunu ortak noktası gerçekliğe/gerçek olana vurgu yapmalarıdır (Beverland ve Farrelly, 2010). Bu bağlamda otantiklik, hakiki olma, kişinin gerçekte kim olduğunu doğru bir şekilde yansıtmasına ve içinde bulunduğu durum hakkında

gerçek olma yetenek ve potansiyeline işaret eder (Henderson ve Gabora, 2013). Gerçekle uyumlu olarak belirten bir güvenilirlik, 'kabul veya inanç durumudur (Schippers, 2006).

Bazı araştırmacılar otantikliği önemli bir ideal (Hegel, 1979; Varga, 2012) bazıları kişiliğini ifade etme tarzı olarak tanımlamıştır (Sheldon, Ryan, Rawsthorne ve Ilardi, 1997; Wood ve diğerleri, 2008). Bir grup araştırmacı ise bireylerin toplumsal tutumlar ve önyargılar nedeniyle kişilerin bireysel yönlerinin silinmemesi/körelmemesi, aksine kendi amaçlarına ulaşmalarının önemini belirtmiştir (Erickson, 1995; Kernis ve Goldman, 2005). Kristinsson, (2007) ise otantiklikte altını çizerek başkalarının kabul edebileceğini düşündükleri şeyleri reddetmek veya bastırmak yerine, bireylerin gerçek inançlarına, arzularına, duygularına ve düşüncelerine dayanan hedeflerine eğilimlerini vurgulamıştır. Ibarra'ya (2015) göre otantikliğin 3 bileşeni vardır: 1) Yalansız, gerçek ve doğal beni yaşamak. 2) Yapılanlar, söylenenler ile düşünce ve duygularının tutarlı olması. Bir diğer ifadeyle sözünün eri olunması. 3) Bireyin tercihlerini, değerlerine dayandırması.

Harter'e (2002) göre otantiklik, insanın düşünce ve duyguları ile davranışlarının aynı doğrultuda olmasıdır. Diğer bir ifadeyle bireyin düşünce, söylem ve eylemlerinin tutarlı olmasıdır. Otantikliğin bu anlamıyla yansımaları tarih boyunca birçok kültürde görülmüştür. Bu yansımalar dönemin düşünür ve söz ustaları tarafından veciz şekilde ifade edilmiştir. Örneğin, "Kendin ol" (Yunan mitolojisi), "Üstün insan konuşmadan önce hareket eder ve sonrasında hareketlerine göre konuşur" (Confıçyus), "Görünmek istediğin gibi ol" (Sokrates), "Ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol" (Mevlana), "Düşündüğün gibi söyle ve ruhtan söyle" (William Shakespeare), "Nasıl görünüyorsan gerçekten o ol" (Benjamin Franklin) (Asarkaya Memiş, Karaçay Aydın, Kabasakal ve Ertenü Saraçer, 2009).

Araştırmacılar otantikliğin bireyin davranışları ile öz değerleri, inançları, kanaatleri (bunlar iyi ya da kötü olabilirler) arasındaki tutarlılıktan yola çıkarak otantikliğin kendi başına pozitif, etik ya da ahlaki tutumla ilgili olduğu anlamına gelmeyeceğini ileri sürmüştür (Özkan, 2017). Örneğin, gerek günlük yaşamda gerekse dinin özüne ilişkin öğretilerde "özü sözü bir olmak" önemli bir değer olarak kabul edilir. Bu tip öğütlerin veya deyişlerin bulunması, insanların günlük davranışlarını bu ilkelerin ışığında şekillendirdiğini göstermez. Ancak anılan türde yüklemelerin varlığı, otantikliğin, toplulukçu kökenden gelen insanların bir kısmı tarafından önemsendiğine işaret edebilir. (İmamoglu, Günaydin ve Selçuk, 2011).

Kurumsallaştırılmış yüklemeler, kültürel yaşama kavuşan, yalnızca diğerleri tarafından kabul edilmekle kalmayıp, neredeyse hiç düşünülmeyen veya kültürel bir biçimde psikologların otomatik biliş dediği niteliklerdir. Hakikate ilişkin bir yükleme, hâkim olan sosyal kodlara göre uygun olduğunda tipik bir otantik davranış, tutum veya varlık olacaktır.

Kernis ve Goldman (2006) otantikliği, “Günlük yaşamda birinin gerçek ya da öz-benliğinin engelsiz şekilde çalışması” olarak tanımlayarak, otantikliğe ilişkin çok bileşenli bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşıma göre otantikliğin dört bileşeni vardır: 1) Farkındalık, 2) Önyargısız işleme, 3) Davranış ve 4) İlişkisel uyumdur. 1) Farkındalık: Kişinin kendiyle ilişkili bilişlerinin, güdülerinin, hislerinin ve arzularının farkındalığı ve bunlara güven duymasıdır. Kavramsal olarak farkındalık, kişinin güçlü ve zayıf yönlerini, şekil-zemin bağlamında kişiliğe bütüncül bakışını, duygu ve davranışlardaki rolleri hakkında farkındalığı içerir. Bireyin deneyimlerin içsel yansımalarının farkında olarak benliğini özgürce ifade edebilmesi otantiklik için önemli görülmektedir (Peterson & Seligman, 2004). Bireylerin öz farkındalığı ve bu doğrultuda özün sunulmuş biçimi önemlidir (Rogers, 1980:116). Bir diğer ifadeyle otantiklik, öz-farkındalığın cesaret ile etkileşiminden oluşmaktadır. Birey öz farkındalığını arttırarak kendi özerklik alanını oluşturur, bunu sürdürür ve korursa otantik bir yaşam sürdürebilir (Cohn, 1997:122). 2) Önyargısız işleme: Kişisel (özel) bilgiyi, içsel deneyimleri ve dış kaynaklı öz-değerlendirme bilgilerini inkâr etmemek, çarpıtmamak, abartmamak ya da görmezden gelmemektir. Kavramsal olarak ise kişinin olumlu ve olumsuz yönlerinin kabulünü ve tarafsızlığını içerir. Bu tarafsızlık çarpıklıkların, önyargıların veya savunma mekanizmalarının bulunmaması nedeniyle benliğin doğru bir şekilde anlaşılmasının önünü açmaktadır. 3) Otantikliğin davranış bileşeni, bireyin değerleri, tercihleri ve ihtiyaçları ile uyumlu hareket etmesidir. Özü, sözü bir olmasıdır. Kavramsal olarak, ödüle ulaşmak, cezadan kaçınmak, başkalarını memnun etmek hatta hatalı davranmak gerekse bileöyle davranmamaktır. Bununla birlikte, bu otantiklik unsurunun iyi sonuç vermesi için farkındalık ve önyargısız işleme bileşenlerinin sağlam bir şekilde kurulmuş olması gerekir. Kendini olduğu gibi gösterme toplumsal alanda çeşitli sorunları beraberinde getirme riski taşımaktadır. Çünkü olduğu gibi kendini ortaya koyma davranışı, bireye dönük toplumsal bir baskıya neden olabilir hatta olacaktır. Otantik yaklaşımda amaç davranışların neden olacağı muhtemel tehditleri algılamak ve davranışlarımızla çevre arasındaki uyumu ya da uyumsuzluğu fark etmek ve gerekli duyarlılığı geliştirmektir. Otantiklik, kişinin kendi gibi gözükme için yapmacık tavırlar sergilemesi değil, kendini sınırlamadan doğal, samimi ve özgün olarak duygu, düşünce,

güdü ve eğilimlerini sergilemesi ve ifade edebilmesidir (Sarıçam, 2015b). 4) Otantikliğin dördüncü bileşeni olan ilişkiyel uyum, kişinin yakın ilişkilerinde açıklık ve doğruluğu elde etmesi ve başarmasıdır. Bir diğere ifadeyle, kişinin gerçek özünü yakın ilişkiler içinde ortaya koymasısıdır. Kavramsal olarak, ilişkiyel bileşen, gerçeği, iyinin ve kötünün anlaşılması için diğerelelerinin önemine vurgu yapar. Mengers (2014) ilişkiyel otantikliği, birinin başkalarıyla olan ilişkilerinde gerçek, özgün, hakiki olması tanımlamaktadır. Kernis (2003) otantikliğin kişinin yaşam stiline ve iletişim içinde olduğu kişilere göre değişmekteğini vurgulamıştır. Otantiklik ile kendine fazla güven yerine en uygun düzeyde kendine güven sağlanabilmektedir. En makul kendine güven içten gelir, gerçektir, doğrudur, dengelidir ve uyumludur. Fakat kendine fazla güven savunma amaçlı, şartlı ve tutarsız niteliklerinden dolayı kırılğanlık içermektedir (Asarkaya Memiş, Karaçay Aydın, Kabasakal ve Ertenü Saraçer, 2009).

Hümanistik psikoloji, benliğin felsefi düşüncelerinden yararlanır ve bir insanın kendi parçalarının toplamından daha fazla olduğunu, bireylerin sosyal bağlamalarda yaşadığını ve bireylerin farkındalık, seçim ve niyet yaratma eğilimi olduğunu düşünür (Bugental, 1964). Otantiklik varoluşçu-analitik teze ait temel bileşenlerden biri olup sahte benliğin terapisinde teşvik edici bir gerekliliktir (Bugental, 1965). Otantiklik, Rogers'ın (1995) 'tam kapasiteyle fonksiyonda bulunan birey'in gelişiminde önemli bir terapötik amaçtır. Rogers'a göre Uyumsuzluk, kişinin benlik kavramı ile dışsal deneyim arasındaki tutarsızlıktan kaynaklanır. Benlik kavramı ve dış deneyim uyumlu hale geldikçe otantiklik ortaya çıkar. Rogerian ekole göre otantiklik, benlik kavramının ve anlık deneyimin ne kadar uyumlu olduğuna bağlı olarak değişen dinamik bir kavramdır. Benzer şekilde otantiklik, Maslow'un (1998) kendini gerçekleştirme sürecindeki bireyin ruhsal sağliğının önemli göstergelerinden biridir. Kendini gerçekleştirme yolculuğu, bireyin düşük düzeydeki ihtiyaçların (fizyolojik, güvenlik, sosyal ve saygınlık gibi) karşıla/n/ması ile başlar. Böylece bireyler "var oluş ihtiyaçlarına" odaklanmaya başlayabilir. Gelişim odaklı ihtiyaçlara odaklanmak, bireylerin kendi kimliklerini kazanmalarına izin verir, gerçek özelliklerini kabul etmesini sağlar ve tam potansiyelini gerçekleştirmesini kolaylaştırır. Maslowcu hümanistlere göre otantiklik, bireylerin ihtiyaçlarının karşıla/n/masıyla ortaya çıkar, öz farkındalık artar ve birey kendini gerçekleştirmeye ya da gerçek kapasitesine ulaşmaya doğru ilerler.

Otantikliği açıklayan modellerden bir diğere "Birey Merkezli Otantiklik Modeli"dir. Barrett-Lennard'ın (1998) Rogerian yaklaşım temelli modelinden yararlanarak Wood vd.

(2008) tarafından geliştirilen birey merkezli bu modelin üç temel bileşeni vardır. 1) Kendine yabancılaşma, 2) Otantik yaşam, 3) Dışsal etkiyi kabul etme. 1) Otantikliğin negatif bileşenlerinden olan kendine yabancılaşma kişinin bilinçli farkındalığı ile gerçek deneyimleri arasındaki örtüşmezliği veya tutarsızlığı ifade etmektedir. Yani bu ne perhiz bu ne lahana turşusu deyiminin örneklendiği boyuttur. Diğer bir anlatımla kişinin duyguları ve deneyimlerinin tam olarak farkında olamamasıdır. Fakat Johansson vd. (2011) ile Mengers (2014) yabancılaşma düzeyi arttıkça psikopatolojik yönelimin de artacağını tebarüz etmiştir. Aslında bu durum kişinin kendini tanıyamamasının ve öz benliğiyle kopuk/zayıf ilişkisinin bir sonucudur. Otantikliğin ikinci boyutu otantik yaşamdır. Bireyin bilinçli olarak algıladığı deneyimleri ile davranışları arasındaki tutarlılığı ifade eder. Burada asıl olan deneyim ve davranış arasındaki uyum ve dengedir. Otantik yaşam bireyin inanç, fizyolojik, duygusal, zihinsel durumu ile davranışları paralellik sergilemelidir. Otantik yaşamada bireyin olaylar ve durumlar karşısında değerlerine sahip çıkması ve kendine dürüst olması gerekmektedir. 3) Otantikliğin bir diğer negatif boyutu “dışsal etkiyi kabullenme”dir. Bireyin diğer bireylerin etkisini ve beklentilerine uygun biçimde davranması gerektiği inancını taşımasıdır (Wood vd., 2008). Sosyal çevrenin kendini yabancılaştırmayı ve otantik yaşamı ne derece etkilediğini açıklar (Mengers, 2014). Bireyde kendine yabancılaşmasının ve dışsal etkiyi kabul etmesinin fazla olması sahteciliği/yapaylığı yani otantik olmamayı desteklerken bireyin kendisi olması ve değerlerine uygun yaşaması otantikliği desteklemektedir (İlhan ve Özdemir, 2013).

Psikolojik yaklaşımlar, otantiklik ile psikolojik iyi oluş arasında güçlü bir ilişki olduğuna işaret eder (Goldman ve Kernis, 2002). Bu göstergelerinden biri de psikolojik tehditlere karşı dirençli olan yüksek benlik saygısıdır (Heppner ve diğerleri, 2008). Otantiklik benlik saygısını yükselttiğinden, otantiklik düzeyi yüksek kişiler kendi benliklerine yönelik potansiyel tehditlerle karşılaştıklarında kendilerini daha iyi ve güvende hissedeceklerdir. Bununla birlikte, otantiklik düzeyi düşük olan insanlar, tehdit oluşturmayan durumlarda görece yüksek bir benlik saygısına sahip olsalar da benlik değerlerine karşı potansiyel bir tehdit oluştuğunda kendilerini savunmasız hissederler (Davis ve diğerleri, 2015).

2.6.4. Otantiklik ve Din

Otantiklik, insanın zihni, bedeni ve eylemleri ile bir ahenk içinde varoluş tarzıdır. Din insandan, somut gerçekliği içinde bir bütünlük istemektedir. Din insanın, aklını kontrol altına almasını veya bedeninin arzularını tamamen yok edip ruhunu özgürleştirmesini beklemez. İnsan bir bütündür ve bir bütün olarak halden hale geçerek var olur. Bu hallerden bazıları dini anlamda kabul görmeyen, reddedilen; bazıları ise insandan olması talep edilen hallerdir. Dolayısıyla dini anlamda insanın farklı varoluş tarzları vardır ve insan zihni, bedeni, iradesi, eylemleri, duyguları kısacası nefsi ile bu varoluş tarzlarını yaşar (Özkanlı, 2011).

Otantikliğe ahlaki bir meziyet olduğunu savunanlara göre otantiklik, bir nesneye gömülü olan değerler ve seçimler hakkında ahlaki anlam taşır (Gino, Kouchaki ve Galinsky, 2015; Thompson, 2005). Örneğin kişinin samimi olması, eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmesi ve sosyal olarak istenilen değer ve eylemleri kabul ederek bu eylemlerle ilgili açıkça değer temelli tercihlerde bulunması bir kişinin otantik olduğunun göstergesidir (Carroll, 2015). Mesela köylünün doğal ve organik yollarla ürettiği, yetiştirdiği malları halka arz eden bir işletmeci tüm insanlar ulaşsın sağlıklı beslensin düşüncesiyle ve piyasaya uygun kar payı ile satıyorsa bu işletmeci ahlaki otantiktir. Öte yandan tüketicinin organik ve doğal ürünlere karşı zaafını bilen bir işletmeci yumurta çifliğinden yapay yollarla üretilen yumurtaların üstüne organik yazısını yapıştırarak satması ahlaki otantikliğin yokluğunun emarisidir.

2.7. Yaşamda Anlam

Hayatın anlamlı olup olmayacağı ve nasıl bir anlam ifade edeceği konusu pek çok bilim insanı tarafından düşünülmüş ve konu üzerinde birçok araştırma (Xi ve diğerleri, 2017) yapılmıştır. Zamanla bu arayış özellikle modern çağda insanoğlunu çok zorlamıştır (Steger, 2009). “Yaşamın anlamı nedir?”, “Niçin yaşıyoruz” gibi soruların cevapları hemen her kültürde her toplumda bütün yaşam boyunca merak konusu olmuş, insanların yoğun ilgisini çekmiş ve buradan yola çıkarak varoluş sorgulanmıştır. Çünkü varoluş nedenini sorgulama, düşünsel olduğu kadar hayati bir gereksinimdir, ihtiyaçtır.

Varoluşçulara göre varlığın nedenine verilecek cevap yaşamda anlamın da ne olacağına verilecek cevabı içermektedir. Bir başka deyişle insanoğlu varoluşunu açıklayamıyorsa yaşamın anlamı da net bir şekilde oluşmamaktadır (Çelik, Sarıçam, Sakiz ve İlbay, 2015). Öte yandan birey yaşamdaki anlamı sayesinde hayatına yön vermekte ve geleceğini ona göre şekillendirebilmektedir. Bu bakış açısıyla düşünüldüğünde yaşamda anlam, bireyin geleceğine dair hedeflerini ve o hedeflere ulaşmak için eylemlerini şekillendiren motivasyondur, bir tür spirüel enerjidir (Sarıçam, 2018). Yaşamda anlam, kişinin varlığının ve var oluşunun doğası hakkında hissedilen duyu ve hissiyat olarak tanımlanmaktadır (Sarıçam ve Çelik, 2017). Sezer (2012), eğer insanoğlu varoluşunun bir sebebi olmadığı düşüncesine girerse, içinden çıkamaz bir durumla karşı karşıya kalacağını belirtmiştir. Zaman zaman bilim, zaman zaman farklı inanışlar insanın anlam ihtiyacına cevap vermeye çalışmıştır. Bunun neticesinde akıl, bilim, sanat, din ve mitoloji kaynaklarına dayalı yaşamı anlamaya ve anlamlandırmaya yönelik felsefi, psikolojik, teolojik ve sosyolojik yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

2.7.1. Yaşamda Anlam ve Sosyoloji

Sosyologların ihmal ettikleri bir diğer kavram yaşamda anlamdır. Yaşamda anlamı sosyolojik perspektifte inceleyenler de genellikle din sosyolojisi bağlamında incelemiştir. Kültür sosyolojisinin öncülerinden olan Jeffrey C. Alexander “Sosyal hayatın anlamları: Bir kültürel sosyoloji (The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology) kitabında 1980’lerde bazı sosyal bilimcilerin (sosyologları kastediyor) bireyin duygularını, düşüncelerini, ideallerini, nesnelere yüklediği anlamları sosyolojik yöntemle incelemenin sosyoloji mantığına aykırı olduğu yaklaşımını eleştirerek kültür sosyoloji bağlamında bu kavramların incelenebileceğini savunmuştur. Alexander’a (2003) göre kültür sosyolojisi bir nevi sosyal psikanalizdir. Bir başka ifadeyle modern insanın anlam dünyasındaki kayma sosyal psikoanaliz yapılarak sosyolojiye indirgenebilir. Üstelik sosyolojinin klasik kurucuları (Weber, Durkheim gibi), modernitenin süregiden krizlerinin paralelinde gelişen yeni döneme ait tarihsel dönüşümlerin anlam dünyasını boşalttığına inanmaktaydılar. Kapitalizm, sanayileşme, sekülerleşme, rasyonalizm, anomi ve egoizm gibi bu çekirdek süreçler, kafa karıştıran ve baskın bireyler yaratmak, anlamlı bir sonun olanaklarını parçalamak, kutsal ve laikliğin emir gücünü ortadan kaldırmak için düzenlenmiştir (Alexander, 2003). Modernizm öncesi, modernizm ve postmodernizm insanların anlam dünyaları bir değildir. Alexander ve Sherwood (2002) sekülerleşme sonrası kültürel mitlerin, sembollerin, kodların ve

anlamaların değiştiğini belirtmiştir. Benzer şekilde Berger ve Luckmann (1995) modernitenin, insanların yaşam anlamlarında krizlere neden olduğunu, hatta anlamsızlık oluşturduğunu vurgulamıştır. Alexander'a (2003) göre insanların anlam dünyalarını etkileyen sosyal travma ve toplulukçu kimlik gibi başka nedenlerde vardır. Almanya nazisinde soykırımı uğrayan Yahudilerle, şimdiki o Yahudilerin torunlarının sokyırım uyguladığı Filistinli Müslümanların yaşamdaki anlamı hayatta kalma ve bağımsızlık üzerine iken Amerikan elitlerin yaşamda anlamı meta üzerine kurulu aktörlerdir. Daha yerel bir örnek vermek gerekirse Bebek, Nişantaşındaki kodamanların yaşamda anlam eğilimi ile Fatih arşamba'daki ailelerin yaşamda anlam eğilimleri ya da Kuştepe (eski Kuştepe) gibi kenar mahallerdeki sakinlerin yaşamda anlam eğilimlerinin bir olduğu söylenemez. Daha birçok örnek verilebilir ama yukarıdaki örnekler dahi yaşamda anlamın sosyolojik olarak incelenmeye hak ettiğini göstermektedir.

Birey/lerde olan yaşamda anlam ya da anlamsızlık; yaşamda amaç ya da amasızlığın şüphesiz toplumsal boyutu da vardır. Toplumlarda baskılara karşı durmak, insanlık onurunun korunması için çalışmak ve özgürlüğün peşinde koşmak, hayata başlı başına anlamlar kazandıracaktır. Bu bağlamda, anlam aramanın ilk adımı olan başkaldırı, kendi başına da yaşamı anlamlandıran bir ögedir ve her bireyin kendi anlamlarını yine kendisinin yaratmasını sağlayarak, yaşamını en iyi biçimde düzenlemesinin yollarını açacaktır (Başkaya, 2013).

Gerth ve Mills (1958) anlamın sosyolojik kökenlerini Weber'e dayandırmaktadır. Weber davranışın, anlamın nesnel gücü tarafından belirlenmediğini; davranışın birey tarafından geliştirilen öznel anlamlardan kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bununla birlikte, Weber anlamın oluşumunda ya da anlamlı bir yaşam sürdürülmesinde dinin yeri ve öneminin büyük olduğunu aktarmıştır. Weber, dini geleneklerde sosyal dünyanın bireyde anlamsızlık oluşturacağı öğretisini vurgulamıştır. Çünkü sosyal dünya bireyi asetizm, içsel yönelim ve mistizmden uzaklaştırır. lm unutturur. Hatta sürekli ilerleyen medeni insan için ölümü herhangi bir anlamı yoktur.

MacKenzie ve Baumeister'e (2014) göre anlam, insan hayatına nüfuz eden ve bir dizi yaşam tecrübesinden oluşan önemli bir özelliktir. Temelde anlam, sosyal ve kültürel bir unsurdur. Öncelikle kültür bağlamında başkalarıyla olan etkileşimler ve ilişkiler yoluyla edinilir. Kültür, bir bireyin seçebileceği çeşitli yaşam biçimlerini sunar. İdeoloji ise çeşitli

yaşam olaylarını düşünmek, yorumlamak ve değerlendirmek için insanları bilgilendiren bir değerler ve inanç sistemidir. İdeolojiler, kültürler tarafından sunulan belirgin anlam sistemleridir ve bir kültür, bir dizi farklı ideolojiyi içerebilir. Bazı kültürler belirli ideolojileri diğerlerinden daha güçlü biçimde taşıyabilir. Bu yönüyle modern batı kültürleri, genellikle daha zayıftır. Sonuç olarak, bireyler kendi anlamlarını yaratmazlar; daha ziyade, toplumun ve kültürün sunacağı dinamik unsurlar ve anlam parçalarını ve / veya önceden kurulmuş anlama çerçevelerini (ör. İdeolojileri) seçerler ve kullanırlar.

Hemen tüm toplumlarda insanların yaşamda anlam oluşturmak için bir takım gerekçeleri vardır. Baumeister (1991) bu gerekçelerden 4 tanesini şöyle sıralamıştır: İlk olarak, insanlar yaşamlarında bir amaç duygusu oluşturmaya çalışırlar. İkincisi, insanlar eylemlerini bir dizi ahlaki standartla karşılaştırmalı olarak haklı çıkarmaya çalışırlar. Üçüncüsü, insanlar kendi kendine yeterlilik duygusu ararlar ve çevreleri üzerinde kontrol sahibi olurlar. Dördüncüsü, insanlar değerlilik duygusu oluşturmaya ve başkaları tarafından değerli bireyler olarak görülmeye çalışmaktadırlar.

2.7.2. Yaşamda Anlam ve Felsefe

Anlam kavramına felsefinin genel olarak bakış açısı, yaşamda genel geçer bir anlam olmadığı yönündedir (Camus, 1991; Kaufmann, 1975; Nietzsche, 1967). Yaşamda bir anlam yoktur ve insan bir şeye değer vererek/kazandırarak bir anlam oluşturur (Sartre, 2007). Bu anlam oluşturma sürecinde ise insan özgürdür çünkü genel geçer bir anlam olmadığı için her insan kendi varlık anlayışını ve anlamını oluşturmak durumundadır (De Beauvoir, 1976; Nietzsche, 1967).

Schopenhauer (2006) insanoğlunun yaşamda anlam probleminin önemli bir paradoks olduğunu şöyle dile getirmiştir: Bir insan değişmediğinden ahlaki karakteri yaşamı boyunca hep aynı kalır. Çünkü karakterinden sapmadan üstlendiği rolü er geç oynamak zorundadır. Deneyim, fin ve felsefe onun gelişimini herhangi bir şekilde etkileyemediğinden ‘hayatın anlamı nedir?’ sorusu ortaya çıkmıştır. Schopenhauer’a göre yaşamın anlamı sorunuyla ilgili koşullar sadece akademik değil, aynı zamanda gerçek ve kişiseldir. Mali açıdan iyi olsa da kişisel ızdırap, izolasyon ve yalnızlık duygusuyla mücadele ettiğinden, kendini ve etrafındaki dünyayı bu kadar umutsuz ve anlamsız görmekte, dolayısıyla farklı anlamlar aramaktadır. Schopenhauer’a göre bireyin kendi iç dünyası ve fenomenal dış dünyada

görünenler arasında bir fark vardır. Bireyin iç dünyasındaki asıl kaynak, her şeyin altında yatan temel güç ve gerçeklik olan yaşama iradesidir. Nesne ve biçimlerin oldukça çok olduğu bildiğimiz ve yaşadığımız dünya, yalnızca irade olgusu, onun nesneleştirilmesi, onun yansması değildir. Bazı şeyler tam olarak gerçek değildir ya da herşey gerçek değildir. Kötü olan fenomenal dünya ızdırıp, acı ve safeletle doludur. Azıcık mutluluğu bulunduğu çok az yer vardır. İnsan yaşamının acı (istek, arzu ve stres) ve sıkıntı olmak üzere iki kutbu vardır. Nerdeyse herkes anlamsız, önemsiz, kendi içinde, donuk ve hissiz bir yaşam sürmektedir. İşte böyle bir dünyada insanın yaşamda anlamı nedir sorusuna Schopenhauer'ın cevabı basit bir şekilde 'yaşama arzusudur'. Schopenhauer başka bir kitabında bu cevabı daha da dramatikleştirerek: -'hayatın amacı ya da anlamı acı çekmektir. Doğduğumuz için cezalandırılıyoruz, bencil isteklerimizden dolayı günahkâr olduğumuz için cezalandırılıyoruz. Sonuç olarak yaşamın anlamı, günahımız için cezalandırılmaktır' ifadelerini kullanmıştır.

Kierkegaard'a (1992) göre insanoğlu varoluşsal bir kaygı yaşamaktadır ve bu kaygıdan kurtulmak için yaşamda kendine anlam oluşturmak istemektedir. Bununla birlikte, Kierkegaard'ın temelde bir Hıristiyan olduğu için kişinin hayatının anlamlı olabilmesi için yalnızca Tanrı'ya gerçekten ve tutkuyla inanması gerekmektedir. Kişinin gerçek anlamı bulabileceği tek şey, sağduyu ve aklın sınırlarını aşarak Hıristiyanlık öğretilerine erişmektir. Bu öğretiler bireyde yaşamın değerli olduğu hissini uyandıracaktır. Kierkegaard felsefesinde insan yaşamının 3 aşaması vardır. Birinci aşama, duyguları ve duygulanımların olduğu estetik aşama. İkinci aşama, daha yüksek ahlaki değerlerin olduğu etik aşama. Üçüncü aşama ise gerçek yaşam amacının olduğu dini aşamadır.

Schopenhauer'dan oldukça etkilenen Nietzsche, onun kadar kötümser olmayıp yaşama anlam konusunda yeni değerler öne sürmüştür. Bu değerleri seçerek ya da oluşturarak birey doyum sağlayabilir. Nietzsche, Schopenhauer'ın çizdiği hasta, zayıf, kötü, aşağılık bir insan profiline karşı çıkarak güçlü, pozitif, sağlıklı bir insan yaşam profili oluşturmak istemiştir. Nietzsche'ye göre yaşamda anlam için bir nesne, bir değer, bir hedef olmalıydı. Öte yandan yaşamın gerçek anlamı başarmaktan değil özgürlükten geçmektedir. Nietzsche (1967), bir kişinin anlam üretmesi için güçlü yönünü keşfetmesi gerekir. Bir diğer ifadeyle insanın yaşamda anlam üretmesi kendi elinde olup (güç) bunun için mücadele etmesi gerekmektedir. Kısaca Nietzsche'nin yaşamda anlam nedir sorusuna iki basit cevabı vardı: 1) Übermensch (Süpermen de denilebilir). 2) Güç: herşeyin anlamı güce dayalıdır.

Nietzsche'nin önemli bir diğer kavramı nihilizm yani hiççilik. Evet, hiççilik değerlerin, bilginin varlığın olmasını inkâr etmiş gibi gözükse de Nietzsche'ye göre bir son değerdir. Aksine insanın özgürleşmesinde hiççilik bir eğilimdir.

Bir diğer Alman filozof Heidegger (1973) yaşamda anlamla ilgili iki farklı bakış açısına sahiptir. Önceki Heidegger panteist olup, yaşamda anlamın otantik bir yaşam sürmekle oluşabileceğini vurgulamıştır. Otantik yaşam süren bir birey sosyal durumlara göre yaşantısını değiştirmez, otantiklik içsel ve kişiseldir. Birey ne zaman ki sahte belikten vazgeçip gerçek benlik ile yaşamını sürdürür o zaman yaşamda anlam oluşur. Sonraki Heidegger ise kişisel bakış açısını bırakarak daha evrensel bir bakış açısıyla yaşamda anlam sorusuna cevap vermiştir. Sonraki Heidegger için yaşamda anlam doğal dünyanın korunması ona sahip çıkılmasıdır.

Sartre'a (2007) göre hayat absürttür. Hayatı saçmalaştıran ise tarafsız bir pencereden baktığımızda görülebilen gerçekte önemli olmayan rasyonel sandığımız hedeflerin peşinde koşmamız ve bunda ısrar etmemizdir. Sartre, rasyonaliteyi kötü bir inanç olarak görür. O'na göre rasyonelite benliğin temelinde irrasyonel ve rastlantısal bir fenomen dünyasında ("öteki") var olma girişimidir. Bu kötü inanç, özgürlüğün anlamını bulmamızı engeller ve bizi günlük yaşamda sınırlar. Sartre'a problemi diğer insanlarda görür çünkü herkes kendi gerçeğinde ısrar ediyor ve onların bu ısrarları yüzünden kendi gerçeğimizi bulamıyoruz. Sartre'a göre hayattaki temel amacımız kendi olumsuzluğumuz ile mücadele etmektir, bizim olanı inşa etmektir.

Albert Camus, hayatta birçok anlamın var olduğunu savunmuştur. Yaşamda anlam bulma bir bireyin en önemli meselesidir. Hayatına devam etmek için daha doğrusu yaşam katlanmak için bir sebebe ihtiyaç duyar. İntihar etmek, etmemek kadar anlamlıdır. Bireyin yaşamda amaçsızlığını çok saçma ve anlamsız bulur. Camus'un (1991) Sisyphus miti, amaç ve anlam bulmak için kendine görev belirleyip içtenlikle onu yapıyordu. İnsan, birey olarak ele alındığında, sanatın bütünü, doğal güzellikler ve aşk onun yaşamına anlam katan çok önemli unsurlardır. Hepsi de insanı farklı boyutlara taşır, hayatını zenginleştirir ve ona coşku verir.

Varoluşçular, anlamın ve anlamsızlığın insan düşünce, duygu ve eylemini güçlü bir şekilde etkileyen, insan yaşamının temel bileşenleri olduğunu uzun zamandır

savunmaktadır. Anlam sorununun insan için çözüme kavuşması gereken acil bir sorunun olduğunu vurgulamışlardır. Batı dünyasında özellikle modern çağda yaşamın amacı ve anlamıyla ilgili geleneksel cevapların yetersiz kalması bunun en önemli nedenidir (Debats,1996). İnsanın temel gereksinimlerinden biri olan hayata anlamı kılma, evrenin ve evrendekilerin varlık nedenini kavrama, aynı zamanda insanın varlık âlemi içindeki yerini anlamaya yönelik bir arayıştır. İnsan, var olmasının amacı konusunda tatmin edici bilgiye, bunun yanında hayatına yön verecek değerlerin ve ilkelere ulaşmak ister (Akıncı, 2005). Yaşamın anlamına ulaşan birey, yaşam sorunlarına doğru çözümler bulmak ve görevlerini yerine getirme sorumluluğunu üstlenmiş demektir (Topuz, 2016).

2.7.3. Yaşamda Anlam ve Psikoloji

Psikolojinin temel eğilimi, insanlara yaşamlarında varsa hatalarının sonuçlarını telafi etmeye yönelik psikolojik eylemlerde bulunmaya teşvik etmektir. Benzer bir yaklaşımla hayatta anlam arayanlara, çoğu zaman insanların hayatlarındaki tehdit unsurlarına karşı insanı savunmak ve oluşacak/oluşmuş hasarı telef etmenin yollarını sunmayı amaçlamıştır (Steger, 2009).

Frankl (2013) yaşamda anlamı, insanın anlam arayışını ve sorgusunu doğuştan gelen bir güdü ile içselleştiren ve yaşamın anlamını amaçları ile birlikte ele alarak bütünleştiren, doğal, gerçekçi ve temel bir güdü olarak tanımlamaktadır. Hayatın anlamı “onun kısa veya uzun olmasından daha çok, değerli olup olmadığıyla ilgilidir” (Baier, 1971: 809). Steger’e (2012) göre ise yaşamda anlam, bireyin yaşamını anlamlandırmasını sağlayan bir amaca, bir misyona ya da kapsamlı bir yaşam amacına sahip olma derecesidir. Reker (2000), anlamın insanda oluşturduğu duyguyu “kişinin mevcudiyetinde düzen, tutarlılık ve amaca dair bir kavrayış, değerli amaçların peşinde koşma, kazanma ve eşlik eden bir tatmin duygusu” olarak tanımlamıştır (s. 41).

Araştırmacılar hayatın anlamına; anlamın varlığı/mevcut anlam ve hayatta anlam arayışı/aranan anlam şeklinde iki ayrı yapı olarak bakmışlardır (Park, Park ve Peterson, 2010). Bunlar bilişsel ve motivasyonel boyut olarak da adlandırılmaktadır (Steger, Frazier, Oishi ve Kaler, 2006). Bilişsel boyut=mevcut anlam, bireylerin hayatlarının bir anlamı ve amacı olduğunu algılamaları olarak kabul edilir. Bireyin dünyaya nasıl uyum sağlayacağını bilmesi, aynı zamanda çevresindeki insanların da dünyasının kavranması anlamına gelir

(King, Hicks, Krull ve Del Gaiso, 2006; Steger, Kashdan, Sullivan ve Lorentz, 2008). Motivasyon boyutu=aranan anlam, insanların hayatlarının anlam ve amacını anlamalarını sağlamak için yaptıkları çabaları, yoğunlaşmayı ve etkinliği işaret eder (Steger ve diğerleri, 2008). Aranan anlam, hayat nasıl daha anlamlı hale getirebilir, sorusuna cevap arayışıdır. insanların yaşamdaki anlam ve hedefleri konusundaki anlayışlarını sürdürme ya da artırma çabasının ve hayatta aktif olma durumunun göstergesidir (Steger ve diğerleri, 2006). Sonuç olarak mevcut anlam boyutu, bir çeşit sonuç anlamına gelmekte; aranan anlam boyutu ise aktif bir süreci işaret etmektedir (Dezutter ve diğerleri, 2013).

Hayatta anlamı keşfetmeye ve öğrenmeye öncülük eden Frankl'a (1978) göre insanın varlığının özü, sorumluluk alma, kişinin yaşam özgürlüğünü sağlama ve değerleriyle tutarlı bir biçimde yaşam sürmesinde kendini gösterir. Diğer yandan varoluşçu stres ve kaygı; bağımlılık, depresyon, saldırganlık ve nevroz gibi geniş bir yelpazesinin kaynağı olduğuna inanmaktadır. Hatta Frankl, çalışma haftası (hafta içi) bittiğinde hayatın boşluğunun farkındalığından kaynaklanan bir çeşit endişeyi açıklamak için 'Pazar nevrozu' terimini kullanmıştır. İnsanlar çoğu zaman bir boşluğun ve belirsiz bir kopukluk hissinden şikâyet ederler. Bu durum varoluşsal bir boşluktan ya da yaşamın anlamsızlığından kaynaklanır.

Hayatta anlam ile ilgili çağdaş yaklaşımlar ise daha çok kişinin yaşam deneyimlerini anlamaya ve bireyin yaşamını değerli kılabilecek istekleri/faktörleri belirleme becerisine odaklanmaktadır (King ve diğerleri, 2006). Yaşamın anlamı, bireyin yaşamını anlamlandırmasını sağlayan bir amaca, bir misyona ya da kapsamlı bir yaşam amacına sahip olma derecesidir (Steger, 2012). Wong'a (1998) göre anlam, bireyin faaliyetlerini ve hedef seçimini etkileyen, yaşamı amaç ve kişisel değer ile destekleyen, bireysel olarak inşa edilmiş, kültürel temelli bilişsel bir sistemdir. Kişinin iyilik temelli eylemler ve kararları, sevgisinin bir parçası ve aynı zamanda onun genel ifadesidir. Bireyin çevresi ve genel olarak dünyaya daha fazla fayda sağlayacak bir şey yapması için de haklı bir gerekçedir. Bu eylem ve kararların esas nedeni, yaşamı anlamı kılma gayret ve becerisidir. Diğer bir ifade ile yaşamın anlamı, sevgi temelli davranışlar ve pozitif yaklaşımlardır (Wolf, 2010).

İnsanların toplumsallaşma ve kültürlenme kapasiteleri pozitif bir hayata sahip olmak için gelişmiştir (Baumeister, 2005). Hayatın anlamı, psikolojik ve fiziksel sağlık ve iyilik hali için önemlidir. Hayata daha fazla anlam yükleyebilenlerin, hayatını daha az

anlamlandırılara kıyasla, başkaları tarafından daha iyi sosyal etkileşimlere sahip, daha hoş ve samimi arkadaş olarak değerlendirildiği görülmüştür (Stillman ve diğerleri, 2009). Araştırmalar anlamın varlığı ile yaşam doyumu, mutluluk, olumlu etkilenme arasında pozitif ilişkiliye; depresyon ve olumsuz etkilenme ile negatif ilişkiye sahip olduğunu bildirmektedir (Steger, Mann, Michels ve Cooper, 2009). Logoterapinin temel ilkelerinden biri, anlam arzusunun temel bir insani motivasyon olmasıdır (Frankl, 1984). Gerçekten, insanlar mücadelelerinin ve acılarının anlam ve değer taşıdıklarını görürlerse acıya ve sıkıntıya katlanacaklardır (Park, Park ve Peterson, 2010). Aksi durumda, hayatta bir anlam eksikliği, çeşitli problemlerle ilişkili olduğu kabul edilmektedir (Mascaro ve Rosen 2006).

2.7.4. Yaşamda Anlam ve Din

Yaşamda anlamın birçok kavramla ilişkili olsa da literatürdeki verilere göre yaşamın anlamına ulaşmayı etkileyen en önemli faktörden biri dindir (Topuz, 2016). İnsan anlamlı bir hayat isterken ya bireysel mutluluklardan oluşan tavırlar sergiler ya da kendisinden çok daha güçlü, yüce bir varlığın emirleri doğrultusunda yaşayarak huzuru arar. Din, insanın hayatına yön vermesiyle, eylemlerini açıklamasıyla ve bir bütün olarak yaşamını kuşatmasıyla onun anlam arayışına önemli bir cevaptır (Kartopu, 2013). Din birey için yalnızca bir inanç kümesi değildir, aynı zamanda insanın aynı görüşü paylaşan bir toplulukta yer almasını sağlar. Diğer anlatımla topluluk hissi/aidiyet duygusu yaşamasına yardımcı olur (Fletcher, 2004).

Değerler ve inançlar, hayatı anlayıp yorumlamada ve davranışlarının şekillenmesinde rehberlik eder. Bu şekilde insan, hayata ve olaylara karşı bir bakış geliştirmiş olur. İnsanın benimseyeceği değerler ve ilkeler, bireyin hayatına yön vermekle kalmayıp, toplumun yapısını da şekillendirmektedir. Sosyal hayattan uzak olması düşünülemeyen insan için, toplumun huzurunu sağlayacak, birlikte yaşamaya katkıda bulunacak değer ve inançların olması, anlamlı bir dünyada yaşamak demektir (Akıncı, 2005).

Din insanların yaşamlarında önemli bir rol oynamaktadır ve insanı birçok yönden etkilemektedir. Ayrıca, yapıcı özelliğiyle de duygu, davranış ve ruh sağlığıyla da yakında ilgilidir. Dini hayata ait bazı faaliyetler ve yükümlülükler akıl hastalığını tehdit edecek unsurlara karşı tampon görevi üstlenebilir. Olumsuz zihinsel durumları yaşarken bireyler sıklıkla stres ve ağrı düzeylerini hafifleten başa çıkma mekanizmaları ve stratejilerine

eğilimli olurlar. Birçok kişi yardım ve rahatlama amacıyla dine yönelir (Krok, 2014). Öte yandan yaşamdaki yönelim bozukluğu ve anlam eksikliği, insanların dini hayatı önemsememeleri ve ‘varoluş’ sorgusunda din kaynakları kabul etmeme tercihlerinden kaynaklanmaktadır (Siwek, Oleszkowicz ve Słowińska, 2017).

İnsanlar hedefleri sayesinde hayatlarında ve kimliklerinde yol bulmaya çalışır. Din, potansiyel olarak bir kişinin yaşamının her yönüyle ilgilenen hedefler ve değer sistemleri kurarak insan varlığına anlam ile yatırım yapar. Anlam oluşturma sistemleri, manevi amaçlar içerdiği ölçüde, psikolojik rahatsızlıkların yanında, kısa süreli veya kalıcı fiziksel engeller karşısında bile yaşantıyı anlamlı ve amaçlı olarak yaşamayı sağlayacaktır. Bu yönüyle dinin bir kişinin hedef, azim ve gayreti arasında uyum ve bağlantıyı sağlamada genel bir birleştirici misyonu vardır (Emmons, 2003).

Teolojik kaynaklı anlayışa göre yaşamın anlamı, insanların büyük bir nedene bağlanması ve hizmet etmesidir (Peterson, Park ve Seligman, 2005). Hristiyanlıkta hayatın anlamı, dünyanın yaratıcısı ve varoluş nedeni olan Tanrı kavramına dayanır. İnsan, hayatını imanla ve Tanrı'ya bağlılık ile yaşaması gerekmektedir. İncanın yanında ahlaki, erdemli bir hayat aranır. Bu ise iyilik eylemi ve günahkâr davranışlardan kaçınma ile gerçekleşir. Budistler için insan hayatının anlamı, aydınlanma aramaktır. Varlığın doğasını daha derin bir şekilde anlamaktır. Bu amaca ulaşmak için zihnin çeşitli şekillerde geliştirilmesi, dikkat ve konsantrasyonun artırılması gerekir (Steger, 2009). İslam inancına göre yeryüzündeki hayat Allah'ın insana bir armağanıdır. Ancak bu hayat dinî ve ahlâkî değerlere kayıtsız, ahirete duyarsız bir şekilde harcandığında tamamen değersizleşir. Dolayısıyla hayatın anlamlı olması dünya-ahiret dengesini dikkate alan yaklaşımla gerçekleşir (Öztürk, 2006).

2.8. Yalnızlık (Loneliness)

Doğduğumuz ilk günden itibaren yaşamamızı devam ettirmek için toplumun temel yapı taşı olan aileye bir diğer ifadeyle çekirdek gruba ihtiyaç duyarız. Fakat sadece yaşamak için gruba ihtiyaç duyulmaz, aynı zamanda mutlu ya da erdemli olmak için karşılıklı desteğe ihtiyacımız vardır. Yüzyıllar önce Aristo bu durumu çok güzel ifade etmiştir: İnsanlar sosyal ya da politik hayvanlardır, mutlulukları toplum (grup) içinde yatar. Toplumun dışında ya sevimsiz bir yaratık (hayvan) ya da bir tanrıdır, fakat insan değildir. Bu çerçeveden bakıldığında birey/ler/in refahı ve iyilik hali, bir topluluğun desteğinden ilham alır.

Sosyal ilişkiler, insan hayatının vazgeçilemez ihtiyaçlarından biridir. Umberson ve Karas Montez (2010) insan, gerek fiziksel gerek ruhsal sağlık açısından sosyal ilişkilere ihtiyaç duyar. Bu nedenle toplumsal yaşam içinde sosyal bir varlık olarak insan açısından çevresindekilerle iletişim kurmak çok büyük öneme sahiptir. Bireyin toplumsal yönü, onun diğer insanlarla ilişki kurmasını vazgeçilmez yapar (Sarıçam, 2011). Sosyal ilişkiler bireyin sadece dış dünyasıyla ilişkili değildir aynı zamanda içsel süreçlerin başlaması ve işleminde aktivatör role sahiptir. Öz benliğin, öz farkındalığın, öz bilincin ve kişiliğin vs oluşmasında ya da şekillenmesinde sosyal ilişkilerin önemi yadsınamaz bir gerçektir.

Birey toplum içinde davranışlarını özgürce sergileme hakkını sahiptir. Öte taraftan sosyal bir varlık olan birey, bir topluluk ya da grup içinde yaşamını devam ettirmek için bir takım belirli kurallar ve normlara uymak zorundadır. Toplulukların (toplumların) devamı ve refahı için belirlenen bu kurallar, normlar, yasalar vs bireyin kişisel ve sosyal eylemlerinden önce gelir. Fakat birey ne zaman ki kendi özgür alanından çıkıp sosyal davranışlarında sapma gösterirse ya marjinalleşir ya da dışlanır. Bireyin sosyal dışlanma ya da marjinalleşmesi sonucu fiziksel ve ruh sağlığını olumsuz etkileyebileceği yalnızlık duygusu oluşur.

Sanayi (Endüstri) 4.0 akımı, robotik bilgi teknolojilerinin günümüz modern insanına sunduğu imkanlar yaşamı kolaylaştırırsa da herkes için yaşam standartlarını arttırdığı söylenemez. Bu imkânlarla ulaşım yaşamını kolaylaştıranların ya da zorluklarla dolu yaşantılarında bu imkânları yakalama peşinde olanların hemen hepsi iç ve dış dünyalarını tehdit eden, üstesinden gelemedikleri birçok psikososyal ve duygusal problemlerle mücadele etmektedir. Glover (2018) bu sosyal problemlerin en önemlilerinden birisinin şüphesiz ki “yalnızlık” ve “sosyal izolasyon” problemi olduğunu iddia etmiştir. Benzer şekilde Certel, Yakut, Yakut ve Gülsün (2016) yalnızlığı, öğrencilerin yaşadığı önemli bir psikososyal problem olarak ele almıştır. Sønderby (2013) yalnızlığın, özellikle gelişmiş ve sanayileşmiş toplumların çok ciddi ekonomik ve sosyal bir problemi olduğunu söylemiştir.

En sık kullanılan tanımıyla yalnızlık, bir kişinin sosyal ilişkiler ağlarının miktarında ve kalitesinde önemli ölçüde eksiklik olduğunda ortaya çıkan hoş olmayan bir tecrübedir (Perlman ve Peplau, 1998: 571). Başka bir tanımda yalnızlık, istenmeyen, acı verici ve tatsız bir histir (Hauge ve Kirkevold, 2010). Yalnızlık hoşnutsuzluk ve duygusal sıkıntı ile bağlantılı, çocuklukta ortaya çıkıp yaşam boyunca devam edebilecek bir ayrılma deneyimi

olarak da kabul etmektedir (Rosedale, 2007). Diğer tanıma göre yalnızlık, insan bilincinin ve duygularının kendi üstüne kapanarak, dış dünya ile aidiyet bağlarını koparması sonucunda, kendi ördüğü sınırların dışına çıkamamasıdır (Armağan, 2014). De Jong-Gierveld ve diğerlerine (2011) göre yalnızlık, bir kişinin sosyal katılımı ya da toplumsal izolasyonu hakkındaki öznel değerlendirmesini yansıtır, diğer taraftan mevcut ilişkilerin niceliği, niteliği ve ilişki standartları arasında uyumsuzluğun sonucunu gösterir. Yalnızlık, bir bireyin, ailevi ya da toplumsal ilişkilerden arzulanan ya da ihtiyaç duyulan düzeyden yoksun olmasının öznel anlamı olarak da anlaşılabilir. Yalnızlık, değişken ve çok yönlü özelliğe sahiptir. Yalnızlık hem öznel hem de negatif bir duygudur, bundan dolayı yalnızlığı düzgün bir şekilde tespit edebilmek için kişinin değer, ihtiyaç, istek ve hislerinin incelenmesi gerekir (Jopling, 2015).

Kimsem yok ile tek başıma kaldım yalnızlığı vurgulayan benzer söylemler gibi gözükse de farklı içeriklere de sahiptir. Yalnız: Kendi başına olan kişi anlamındadır. Ancak yalnızlık, yalnız kalmak gibi somut değil, yalnız hissetme üzüntüsü olarak soyut bir kavramdır. İnsan birçok kişiyle etkileşime geçilebilir, ancak yine de yalnızlık hislerinden kurtulamayabilir. Bu açıdan birey bazen kendini kalabalıklar içinde yalnız ve tanıdıklar içinde yabancı hissedebilir (Sarıçam, 2011; Yaşar, 2007). Bundan dolayı yalnızlık, yaşanan sosyal ilişkilerin sayı ve sıklığıyla pek alakalı değildir (Dahlberg, 2007).

Yaygın ve ciddi bir sosyal problem olan yalnızlık (Rook ve Peplau, 1982) aynı zamanda insan sağlığı için tehlikeli olup, bir takım risk faktörleri içermektedir. Yalnızlık, ölüm vakalarının artması, fizyolojik yaşlanma, kardiyovasküler problemler, (kalp veya kan damarlarının hastalıklarını içeren genel bir isimlendirmedir) kolesterol ve kan basıncı gibi fiziksel sorunlara yol açmaktadır (Gerst-Emerson ve Jayawardhana, 2015; Valtorta ve Hanratty, 2012).

2.8.1. Yalnızlık ve Sosyoloji

Literatür incelendiğinde yalnızlıkla ilgili sosyolojik perspektifte yapılan çalışmaların özellikle son yıllarda gözle görülür bir artış olduğu görülmüştür. Sosyologlar yalnızlığı, gelişmiş ülkelerdeki yaşlıların yaşadığı yaygın ve artan bir problem (Fokkema de Jong-Gierveld ve Dykstra, 2012; Victor ve Yang, 2012; Yang ve Victor, 2011), yalnız erkeklerin daha fazla intihar eğiliminde olduğu (Franklin ve diğerleri, 2018) çocuksuz ailelerin daha

fazla yaşadığına (Koropecj-Cox, 1998; Koropecj-Cox ve Call, 2007) dikkat çekmiştir. Fakat yalnızlık duygu kökenli psikolojik bir problem olduğu için sosyologlar yalnızlığı bir hayli çalışsa da daha çok sosyal psikologlara bırakmış, kendileri sosyal izolasyon, sosyal dışlanma ve yabancılaşma kavramlarına yoğunlaşmıştır. Nitekim Özgel (2014) yalnızlık olgusunun sosyolojik tefsirini daha iyi tahlil edebilmek için yabancılaşmak ve sosyal izolasyon kavramları ile birlikte değerlendirmek gerektiğini belirtmiştir. Yalnızlık ile sosyal izolasyon ve sosyal dışlanma aralarında bazı ortaklıklar bulunan farklı olgulardır. Ancak bu kavramlar arasındaki ayrımın çok net olmamasından kaynaklı bu terimler birbirinin yerine kullanılmaktadır (Victor, Burholt ve Martin, 2012).

2.8.2. Sosyal İzolasyon (Sosyal Yabancılaşma)

Sosyal izolasyon, psikolojik veya fiziksel olarak ya da her ikisine bağlı olarak sosyal bağlantıların sınırlı veya yok olduğu bir yabancılaşma halidir. Bir yönüyle sosyal izolasyon, bir grubun/grupların içindeki yer kaybıdır (Tomaka, Thompson ve Palacios, 2006). Sosyal izolasyon, toplumsal bağlanmanın yoksun bırakılmasıdır (Zavaleta ve diğerleri, 2014). Sosyal izolasyon, sosyal temasların veya etkileşimlerin sayısına atıfta bulunan nesnel bir durum olarak görülür. Sosyal izolasyon büyük olaylardan veya küçük olayların birleşiminden kaynaklanabilir. Bu olayların insanları ne kadar etkilediği, baş etmelerinde kendilerine yardımcı olacak ekonomik, kişisel, maddi ve sosyal kaynaklara bağlıdır (Bernard, 2013). Sosyal izolasyon ve yalnızlık birlikte ortaya çıkma eğiliminde olsalar da böyle bir zorunluluk yoktur. Diğer bir ifadeyle birbirinde bağımsızda gerçekleşebilir. Örneğin sosyal izolasyon yaşayan bir birey büyük olasılıkla yalnızlık hissedecektir ama nadirde olsa hissetmediği zamanlarda olacaktır. Benzer bir durum yalnızlık içinde geçerlidir. Sosyal bağların, sosyal grupların çok olduğu bir bireyin yalnızlık hissetmeyeceği diye bir kesinlik yoktur.

Brian Beach ve Sally-Marie Bamford'un 2014 yılında yayınladıkları raporda Büyük Britanya çapında 2012-2013 yıllarında yapmış oldukları bir çalışmaya ait ilginç bulguları sunmuşlardır. Rapor bulgularına göre, Büyük Britanya'da 1.2 milyon yaşlı erkeğin sosyal izolasyon yüksektir. Yaşlı erkeklerin %14'ünün, kadınların %11'inin yüksek düzeyde sosyal izolasyon yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu farklılığın sebebi kadınlar çocuklarıyla, diğer akrabalarla ve arkadaşlarıyla erkeklere nazaran daha fazla görüşmektedir. Ayrıca 700 binden daha fazla yaşlı erkeğin yüksek düzeyde yalnızlık çektiği rapor edilmiştir. Raporda eş

olmayan erkeklerin %75'inin, kadınların %71'inin yalnızlık düzeyi yüksektir. İlginçtir ki istatistikler 2030 yılında 1.5 milyon erkeğin yalnız yaşayacağını göstermektedir.

2.8.3. Sosyal Dışla/n/ma (Sosyal Reddetme)

Sosyal dışlama (social exlusion) en genel manasıyla grup ya da kişilerin yalnızlaştırılmasıdır. Bir başka ifadeyle grup ya da kişilerin yaşadığı ülkede en temel vatandaşlık haklarından bile yoksun bırakılmasıdır. Hal böyle olunca dışlanmışlık ile birlikte yalnızlık duygusunu yaşamak kaçınılmaz olacaktır. Sosyal dışlanma ve yoksulluk ile ilgili çalışmaların sayısı bir hayli fazla olsa da René Lenoir 1970'lerde ortaya attığı bu kavramı sadece ekonomik eşitsizlik ile ilişkili kullanmamış toplumsal ilişkilerin kopartılarak bir soyutlamadan bahsetmiştir (Lenoir, 1974). Sosyal dışlanmanın toplumsal hayatı olumsuz etkileyen çok boyutlu bir yapı olduğu günümüzde kabul görmüştür. Hatta Dünya Sağlık Örgütü (WHO), sosyal dışlanmayla mücadelede acil eylem planını uygulamaya geçirmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO, 2008) göre dışlama ekonomik, politik, sosyal ve kültürel olmak üzere dört ana boyutta ve bireysel, hane halkı, grup, topluluk, ülke ve küresel düzeyler dâhil olmak üzere farklı düzeylerde gerçekleşen, eşit olmayan güç ilişkileri tarafından yönlendirilen dinamik bir süreçtir. Kaynaklara, olanaklara ve haklara erişimlerdeki eşitsizlikler ile karakterize edilen sosyal dışlama önemli sağlık sorunlarına yol açar. Sosyal Dışlama Bilgi Ağı (SEKN), belirli grupların toplum/sosyal yaşama tam olarak katılmamasına yani sosyal dışlanmasına yol açan ilişkisel süreçleri incelemiş ve şu şekilde gruplamıştır: 1) Makro düzey (ekonomik eğitime erişim, eşit istihdam fırsat mevzuatı, kültürel ve toplumsal cinsiyet normları). 2) Mikro düzeyler (gelir, mesleki statü, sosyal ağlar - ırk, cinsiyet, din).

Zygmunt Bauman'ın (2000) belirsiz, tekinsiz, güvencesiz akışkan modernitenin bir ürünü olan sosyal dışlanmayı günümüz toplumlarının karşı karşıya kaldığı yaşam kalitesini düşüren önemli bir siyasi ve sosyal problem olarak görmüş ve toplumsal refahın sağlanması için sosyal dışlanmaya çözüm olarak bütünleşme teorisini ortaya atmıştır. Örneğin sosyal dışlanmışlara otantik aidiyet duygusu kazandırıldığında toplumsal bütünleşme yeniden sağlanabilir. Bauman (2000), sosyal dışlanmışların yedek işgücü ordusu oluşturarak, kapitalizmin kriz dönemlerinde yeniden yapılandırıcı bir rol oynadığı görüşündedir. Mülteciler, yoksullar, yaşlılar gibi sosyal dışlanmaya maruz kalan grupların toplumla bütünleştirilmesini onların en tabi yaşam hakkı olduğunu savunmuştur.

Sosyal dışlanma ile yalnızlığın birlikte anılmasının nedeni ikisinde de ortak göstergelerinin sayısının fazla olmasıdır (Zhong ve Leonardelli, 2008).). Örneğin sosyal dışlanma veya yalnızlık yaşayan iki farklı grupta anksiyete, depresyon, fiziksel ağrı yüksek (Faelli, 1993; Heeren ve diğerleri, 2017; Leary, 1990; Novembre, Zanon ve Silani, 2014), beyin dalgalanmaları benzer (Eisenberger, Lieberman ve Williams, 2003; Novembre ve diğerleri, 2014) ve yaşam kaliteleri ve benlik saygıları düşüktür (Bayram, Bilgel ve Bilgel, 2012; Jones, Shier ve Graham, 2013; Leary, 1990). Mindar (2014) yapmış olduğu bir çalışmada yalnızlık ve sosyal dışlanmaya en kırılgan kişileri yaşlılar olduğunu ve sonuçta yaşlıların diğer bireylere nazaran daha fazla yalnızlık ve sosyal dışlanma yaşadıklarını belirtmiştir. Benzer şekilde engelli çalışmaları, engelli olmanın (engel türü fark etmeksizin) sosyal dışlanmaya neden olduğunu göstermektedir (Nicholson ve Cooper, 2012; Zander, 2016).

2.8.4. Yalnızlık ve Psikoloji

Yalnızlık, ideal veya olması gereken sosyal ilişki ile algılanan sosyal ilişkiler arasındaki tutarsızlıklardan kaynaklanan üzüntüdür. Diğer bir ifadeyle yalnızlık, kişinin sosyal ilişkilerinin arzulanandan daha az tatmin edici olması/algılamasıyla ortaya çıkan sıkıntılı duygu halidir. Bu perspektif, yalnızlığın yalnız olma ile eş anlamlı olmadığını, diğerleriyle birlikte olmamanın yalnızlık duygularından korunmayı garanti etmediğini açıkça ortaya koymaktadır (Luhmann ve diğerleri, 2015). Yalnızlık, bir bireyin motivasyon alanının (ihtiyaçlar, istek, hisler) gelişimi üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir ve genellikle psikolojinin ve kişiliğin uygun gelişmesini engeller (Mukhanova ve Romanova, 2013).

Literatürde, yalnızlığın öznel bir değerlendirme olduğuna ilişkin kuramsal ve ampirik tutarlılıklar bulunmasına karşın, tek boyutlu mu yoksa birden fazla boyutlu mu olduğu yönünde görüş ayrılıkları bulunmaktadır (İlhan, 2012). Weiss (1973) farklı ihtiyaçlarını karşılayan farklı kişisel ilişkilerinin bağlı olarak yalnızlığı çok boyutlu olarak kabul etmiş ve yalnızlığın iki kategoriye ayrılabilceğini belirtmiştir. Sosyal yalnızlık, sosyal ağdaki eksiklikleri ifade etmektedir. Sosyal ilişkileri kapsayan sosyal ağın var olmamasından kaynaklanan depresyon ve sıkıntı ile birlikte görülen yalnızlık türüdür. Diğer bir anlatımla bireylerin ortak ilgi ve aktivitelerini paylaştığı bir gruba ait olduğu sosyal ilişkilerinin eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Yaşar, 2007). Duygusal yalnızlık, doyum sağlayan sosyal iletişim/kaynaşma ağının olmaması veya ortadan kalkmasıyla yaşanan durumdur. (Jong-

Gierveld ve diğerleri, 2011). Bu durumda birey aidiyet hissetmeme/hissedememe ve yabancılaşma problemiyle karşı karşıyadır. Genel olarak duygusal yalnızlık daha sık yaşanmış olmakla birlikte hem duygusal hem sosyal yalnızlığın hissedildiği durumlar da mevcuttur.

Young (1982) zaman ve durum değişkenlilerini dikkate alarak yalnızlığı üç kategoride incelemiştir. 1) Kronik yalnızlık; yalnızlık duygusunun sürekli veya uzun süreli yaşanmasıdır. Psikolojik ve bedensel etkilenme söz konusudur. 2) Geçici yalnızlık; kısa süreli ve ara ara yaşanan yalnızlık duygusudur. 3) Durumsal yalnızlık ise, kaygı ve stres sonucunda yaşanan yalnızlıktır.

Cacioppo ve Patrick (2008) yalnızlığın 3 bileşeni olduğunu belirtmiştir: 1) Sosyal kopukluğa kırılganlık düzeyi: Her birey bir gruba dâhil olmak ister, çünkü bu bir ihtiyaçtır. Bu bağlantı gereksinimi yüksekse ve bu ihtiyaç karşılanmadığında birey yalnızlık hissi diğer bireylerden yüksek olacaktır. 2) İzolasyonla ilişkili duyguları öz-düzenleme becerisi: Her birey sosyal etkileşime girip arkadaş edinmek isteyebilir. Fakat arkadaş bulamadıkça üzüntü artacak ve yalnızlık kronikleşecektir. Duygularına ait öz düzenleme becerisi düşük bireyler daha fazla kronik yalnızlık çekmektedir. 3) Başkaları hakkında zihinsel temsiller, beklentiler ve akıl yürütme: Bir kişinin yalnızlık hissetmesi, yetersiz sosyal becerilere sahip olduğu anlamına gelmez, ama görünen odur ki sahip olunan sosyal becerileri kullanmadığı için birey yalnızdır. Yalnızlık hissedenlerin birçoğunda arkadaş edinmek için elinden gelen herşeyi yaptığı ve kimsenin ona yanıt vermediği düşüncesi olma ihtimali yüksektir. Bir diğer ifadeyle birey yalnızlığı zihinsel olarak kurgulamıştır. Zihinsel olarak yalnızlık, kişilik bozuklukları, psikozlar, intihar, depresyon, stres, kaygı, öfke, düşük benlik saygısı ve bilişsel bozukluk ile ilişkilidir (Ceyhan ve Ceyhan, 2011; Hawkley ve Cacioppo, 2010; Perlman ve Peplau, 1984; Weeks, Michela, Peplau ve Bragg, 1980).

Bazı bireyler için geçici olsa da, yalnızlık bazıları için kronik bir durum olabilir. Kronik yalnızlık duygusu çocuklukta ve erken bağlanma süreçlerinde yeşerdiği düşünülmektedir. Kronik yalnız bireylerin, yüksek olumsuz duygular, kendine ve başkalarına karşı güven eksikliği, başarı veya başarısızlık üzerinde çok az şey hissetme ve genellikle yalnız olmayanlara kıyasla ilişkilerinden memnun olmama olasılıkları daha yüksektir. Yalnızlık, depresyon, düşmanlık, karamsarlık, sosyal çekilme, yabancılaşma, utangaçlık ve düşük pozitif etki de dâhil olmak üzere çeşitli bireysel farklılıklar ile

ilişkilendirilmiştir; ayrıca yalnızlık, klinik depresyon, ve şizofreni gibi daha ağır hastalıklara eşlik etmektedir (Panda, 2016). Yalnızlık temel ve en güçlü insan deneyimlerinden biri olduğu için, bireysel ve toplumsal yaşamada pek çok faktör yalnızlık üzerinde etkili olabilmektedir (Çetin ve Alacalar Çakır, 2016). Kişilik özellikleri, kültür ve sosyal çevre, aile ilişkileri, cinsiyet, depresyon bu faktörlerden bazılarıdır.

2.8.5. Yalnızlık ve Kişilik Özellikleri

Bir kişinin psikolojik özelliklerinin de yalnızlık duygusu için bir risk faktörü olduğu düşünülmektedir. Kişilik, bireyin diğer insanlara nasıl tepki verdiği, problemleri nasıl ifade ettiği ve çözdüğünü, stresten nasıl etkilendiğiyle ilişkilidir (Shirazi, Khan, & Ansari, 2012). Bu konudaki araştırmalar sınırlı olmakla birlikte, öz-yeterlik, içe kapanma veya dışa dönüklük gibi özelliklerin insanların yalnızlık yaşama ihtimalini artırabileceği veya azaltabileceği düşünülmektedir (Victor, Scambler, Bowling ve Bond, 2005). Örneğin, benlik saygısı düşük olan insanlar sosyal ortamlarda risk alma konusunda daha isteksiz olabilirler. Bu, onların arkadaşlık kurmalarını zorlaştırır ve böylece yalnızlık hisselerini artırabilir. Öte yandan, uzun süre yalnız kalma deneyimleri, bir kişinin kendisini bir sosyal başarısızlık olarak görmesine ve dolayısıyla kişinin benlik saygısını düşmesine neden olabilir (Panda, 2016).

Bireyin sahip olduğu kişilik özellikleri, yalnızlık yaşantısının oluşmasında temel olan faktörlerden biridir. (Atak, 2009; Teppers ve diğerleri, 2013). Yalnızlık ve kişilik arasındaki ilişkiyi belirlemek için farklı çalışmalar yapılmıştır. Keldal ve Atli (2016), dışadönüklük, nevrotiklik, deneyime açıklık kişilik özelliğinin yalnızlık düzeyini pozitif olarak etkilediğini, uyumluluk kişilik özelliği ise yalnızlık düzeyini negatif olarak etkilediğini tespit etmiştir. Benzer şekilde Atak (2009) Beş Faktör Kuramına dayalı kişilik özelliklerinin, üniversite öğrencilerinin bireylerin yalnızlıklarının önemli bir yordayıcısı olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

2.8.6. Yalnızlık ve Depresyon

Depresyon, derin üzüntü, bezen bunaltı, değersizlik, isteksizlik, karamsarlık, güçsüzlük, fizyolojik ve psikomotor becerilerde yavaşlama, aşırı iştah ya da iştahsızlık gibi semptomları olan en sık karşılaşılan bir duygu durum bozukluğudur (Öztürk ve Uluşahin, 2015). Depresyon, hem uzun süren yalnızlık yaşantısına eşlik eden hem de yalnızlık

algısının ortaya çıkmasına neden olan değişkenlerden biri olarak ele alınmaktadır. Yalnızlığın yaygınlığı ve şiddeti yaşa göre değişmekle birlikte (Matthews ve diğerleri, 2016; Singh ve Misra, 2009), depresyonla olan ilişkisi ömrü boyunca sürmektedir (Victor ve Yang, 2012). Singh ve Misra (2009) yaşlılık, yalnızlık, sosyal izolasyon ve depresyon arasında ilişkiler olduğunu tespit etmiştir.

Genetik özellikler ve çevresel faktörler, yalnızlık ile depresyon arasındaki ilişkiyi güçlü kılan ve bireyde birlikte görülmesine yol açan etkenler arasında kabul edilmektedir. Nitekim alanda yapılan çalışmalar, genetik olarak hassas yapıya sahip olan bireylerde çevresel faktörlerin (Düşük sosyal destek gibi) etkisinin daha belirgin hale geleceği ve yalnızlığı önemli oranda artmasına neden olduğunu göstermektedir (Goossens ve diğerleri, 2015). Rokach (2003), ciddi ve kronik hastalıkları olan kişilerin daha yüksek yalnızlık yaşayacağını ileri sürmüş, MS ve kanser hastalarının, sağlıklı bireylere oranla göre daha fazla yalnızlık duygusu yaşadıklarını vurgulamıştır.

2.8.7. Yalnızlık ve Cinsiyet

Yalnızlık duygusunun cinsiyete göre farklılıkları üzerine pek çok çalışma yapılmış ve sonuçlarının değişiklik gösterdiği (Al Khatib, 2012) ya da bulguların büyük ölçüde tutarsız olduğu görülmüştür (Maes ve diğerleri, 2016). Wiseman, Guttfreund ve Lurie'ın (1995) danışmanlık talep eden üniversite öğrencilerinde yalnızlık ve depresyon ilişki durumunu incelediği çalışmada erkeklerin yalnızlık düzeyinin kadınlara göre anlamlı derecede yüksek olduğu görülürken, kadınların depresyon düzeyinin erkeklerden anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Salimi (2011) cinsiyetin öğrencilerin yalnızlık düzeylerini etkilediğini ve erkek öğrencilerin duygusal yalnızlık düzeyinin kız öğrencilere göre daha fazla olduğunu rapor etmiştir. Benzer şekilde Sarıçam, Gençdoğan, & Erözkan (2012) üniversite öğrencilerinde geniş ölçekli bir uygulamada erkeklerin yalnızlık düzeyinin kadınlardan yüksek olduğunu tespit etmiştir. Öte yandan Al Khatib (2012) kadınların erkeklerden daha fazla yalnızlık hissettiğini, bunun düşük benlik saygısı ve öz-yeterlikten kaynaklı olabileceğini belirtmiştir. Benzer şekilde Dong ve Chen (2017), Amerika'da Çinli yaşlı kadınların yaşlı erkeklere oranla daha yüksek düzeyde yalnızlığı deneyimlediğini saptamıştır. Fujimori ve diğ. (2017) cinsiyetin yalnızlık üzerinde önemli ölçüde etki sahibi olduğunu; etkili olan unsurun ise bağlanma stili olduğunu ifade etmiştir. Güvenli bağlanmanın yalnızlık duygusunu önemli ölçüde azaltacağını ileri sürmüştür.

Borys ve Perlman (1985) yapmış oldukları deneysel çalışmada yapılandırılmış gruptakiler grupta bulunan bir erkeği, bir kadına göre daha çok ret etmişlerdir. Bir diğer ifadeyle kadının erkeğe oranla yalnızlığı kabul etmeye daha meyilli olduğu vurgulanmıştır. Stokes ve Levin (1986) yalnızlığın cinsiyete göre sosyal ağ karakteristiklerini incelediği deneysel bir çalışmada erkekler yalnızlığı değerlendirmek için daha çok grup odaklı ölçüt kullanırken; kadınlar ikili ilişkilerin niteliğine daha çok odaklanmışlardır.

2.8.8. Yalnızlık, Sosyal Çevre, Kültür ve Değer

İnsanlarda bebeklerde olduğu gibi yetişkinlerde de fiziksel ihtiyaçlarının öncelikli olarak karşılanmasının (sosyal ihtiyaçlara kıyasla) birincil öneme sahip olduğu görüşü bugün yaygın şekilde kabul görmektedir. Ancak bu biyolojik gerçek yanında sosyolojik bir gerçek var ki insan temelde toplumsal bir varlıktır ve doğasının gereği, bulunduğu bağlamı tanımalı ve ilişkileri kurmalıdır. Sosyal ilişkilerin ömür boyunca zihinsel ve fiziksel sağlık için önemli olduğunu ileri süren birçok araştırma bulunmaktadır (Cacioppo ve Cacioppo, 2014; Fagundes ve diğerleri, 2011; Yang ve diğerleri, 2016). Yalnızlık algısının oluşmasında ve bu duygu ile başa çıkmada kültür önemli rol oynamaktadır (Rokach, 1999; van Staden ve Coetzee, 2010). Ülkesini nesiller boyu savunmak zorunda kalan ve hala savaştan, kan ve insan kaybının ortasında bulunan bir kültürün kendisini tanımlama, bağımsızlığını özümseme düzeyi/şekli bu olumsuz durumları yaşamayan milletlere göre farklı olacaktır. Yalnızlık, bireyin toplumla olan ilişkisini ifade edebilir. O halde, bir bütün olarak kültürler arasındaki farkın ve toplumsal ilişkilerinin düzenlenmesi, insanların yalnızlık yaşama ve baş etme şekillerinde kültürler arasında farklılık göstermesi akla uygundur (Rokach ve diğerleri, 2001). Lykes ve Kimmelmeier (2014) 34 Avrupa ülkesinde 42.769 kişi üzerinde yapmış olduğu karşılaştırmalı çalışma sonucunda kolektivist toplumlarda yaşayanların yalnızlık düzeyinin bireyci toplumlarda yaşayanlardan daha yüksek olduğuna ulaşılmıştır. Bireyci toplumlarla kıyaslandığında, kolektif toplumlarda yaşayanlar, aile ilişkilerini ve kişilerarası bağları daha çok önemsemekte, “uyum sağlama” ile daha çok ilgilenmekte ve grup içi ilişkilerden ve üyelikten kimlik duygusu edinme olasılıkları daha yüksektir.

Yalnızlık hisseden insanların ortak özelliği toplumun diğer fertlerinin elde ettiği veya sahip olduğu bazı değerlere sahip ol/a/ mama ya da kendi sahip olduğu değerlere göre yaşama imkânından yoksun olma halidir. Diğer anlatımla mahrumiyet yaşamasıdır. O halde bir bireyin içinde yaşadığı toplum tarafından kendisine kıymet atfedilen donanımlara,

yeteneklere, değerlere ve başarılarla sahip olamayışı kendisini o toplumun dışında bularak yabancılık hissetmesine, yalnızlaşmasına neden olabilir (Özgel, 2014).

Gelişmekte olan bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye adım atmak, insanda kültürel bir şok yaratabilir. Özellikle mali kaynaklar ve sosyal ağların eksikliği yabancılaşma ve yalnızlaşma hissine neden olabilir (De Jong Gierveld, Van der Pas ve Keating, 2015; Hossen, 2012). Muhtemelen kültür ve etnik kökene dayalı sosyal dışlama olduğunda yalnızlık kaçınılmaz olacaktır.

Bireyin yalnızlık duygusunu deneyimlediği diğer bir ortam iş yeridir. Bazen birey genel yaşantısında bu sorunla karşılaşmazken iş yerinde kendisini yalnız hissedebilir. Çünkü iş yeri, bu tür hislerin yaşanması açısından oldukça zengin bir alandır. İş yerinde insanlar yüzeysel selamlaşmadan evliliğe kadar gidebilecek bir ilişki ağı içerisindedirler. Bu ağda normal yaşamda görülen mutluluk, üzüntü, kızgınlık, endişe gibi his ve duyguların yaşanması oldukça doğaldır (Demirbaş ve Haşit, 2016). İş yerindeki yalnızlık, çalışanların hem mesleki hem de özel yaşam kalitelerini olumsuz etkilemektedir (Erdil ve Ertosun, 2011).

Karababa ve Dilmaç (2016), ergenlerde yalnızlık duygusunda eleştirel ebeveyn ego durumunun rol oynadığını ortaya koymuştur. Eleştirel ebeveyn ego durumu, toplumsal değerleri korumaya, bu değerlere uymayanları eleştirmeye ve gerektiğinde cezalandırmaya yönelik mesajlarla ilişkilidir. Koruyucu ebeveyn ego durumundan yaklaşım sergileyen bireylerin başkaları tarafından daha olumlu karşılanabilme ihtimalinden dolayı, onların kabullenilmeme, tanınmama ve sosyal dışlanma gibi durumları yaşama olasılığının azalacağı söylenebilir. Dolayısıyla, bu bireylerin yalnızlık duygusu yaşamaması beklenebilir. Ayrıca yalnızlık ile insani değerler arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin vardır. Dostluk ve barışçı olma insani değerleri negatif yönde yalnızlığın önemli bir yordayıcısıdır. Denilebilir ki ergenlerde insani değerler düzeyi arttıkça yalnızlık duygusu düzeyi azalmaktadır. Değerlerin doğası gereği, toplumda ve kişiler arasında ortak bütünlüğü oluşturan önemli davranış standartları olduğu düşünüldüğünde bu sonuç şaşırtıcı olmayacaktır.

2.8.9. Yalnızlık ve Din

Zengin olmayı ve konfor içerisinde yaşamayı amaçlayan fertlerden meydana gelen bir toplum ile varlıklarını ve kazanımlarını bir başkasıyla paylaşmak arzusuyla yaşayan ve mutlu olan fertlerin oluşturduğu toplum arasında yaşanacak yalnızlık kıyaslanamayacak derecede farklılık gösterecektir. Bu algılamayı ve duyguları insanlara din vermekte ve yerleştirmektedir. Bu nedenle yalnızlık sorununun çözümü ile dindarlık arasında önemli bir bağ olduğunu düşünülmektedir (Özgel, 2014). Han ve Richardson (2010) maneviyatın bazı yönlerden yalnızlık ve depresyon üzerindeki etkisini hafifletebileceğini düşüncesinden yola çıkarak manevi kaynakların depresyon ve yalnızlığın olumsuz etkilerini evde yaşayan yaşlı erişkinler için azaltılabileceğinin ve bu yaşlı kişilerin zihinsel sağlıklarını ve yaşam kalitesini artırabileceğini ortaya koymuşlardır.

Yaşlı nüfusun artması ve zihinsel rahatsızlıkların yaygınlaşmasıyla yaşlılara yönelik iyileştirici kaynakların önemi de çoğalmıştır. Din bu kaynaklardan biridir. Hastalıkların azaltılması üzerinde etkili olabilir, bireyin yaşamına ve hatta ölüme farklı anlamlar kazandırabilir (Lauder, Mummery ve Sharkey, 2006). Sheikholeslami ve diğerleri (2012), inancın, dini toplantılara, inanç çerçevesinde gelişen sosyal faaliyetlere katılmanın kişisel ve sosyal özelliklerle ilişkili olduğunu belirlemişlerdir. Dolayısıyla, din, yaşlı insanlarda önemli bir destek kaynağı olabilir, fiziksel ve psikolojik açıdan daha sağlıklı olmalarına yardımcı olabilir.

İmamoğlu ve Yavuz (2011) üniversite öğrencileri arasında inancın ve dua etmenin umutsuzlukla ilişkisini incelemişlerdir. Allah'a, ahirete, kadere iman, dua ile umutsuzluk arasında ters yönden anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Buna göre Allah inancının güçlülüğü yaşamda anlamı sağlayacak ve böylece hayata bağlılık artacak ve ümitsizlik azalacaktır. Ayrıca sıkıntı ve bunaltı anlarında yüce bir güce sığınmak ve dayanmak, derdini ona açmak, umutsuzluğa etki eden önemli bir faktördür. Çünkü duanın özünde; beklenti ve geleceğe dönük umutlar oldukça yoğundur. Umutsuzluğun yalnızlık ile ilişkisi (Batıgün, 2005; 2008) düşünüldüğünde din, yalnızlığın azaltılmasında önemli bir kaynak olarak görülebilir.

2.8.10. Yalnızlık ve Yaş

Yalnızlığa etki eden faktörler çoktur ve kültürler arasında değişebilir. Yaş ve medeni durum yalnızlık için önemli belirteçlerdir. Yalnızlık yaşla birlikte artmaktadır ve boşanmış olanlar tek veya evli insanlara göre yalnızlığı daha fazla hissetmektedir (Franklin ve diğerleri, 2018; Neto, 2014). Yalnızlık, her yaştan insani durumun bir parçasıdır, ancak yaşlı insanlar özellikle savunmasızdır. Yaşlı insanlar arasında yaygın olan, emeklilik, aile ve arkadaş kaybı, sağlığın zayıf olması, dolaşım ve gelirin azalması gibi yaşlanmayla sıkça karşılaşılan deneyimler, yaşlı insanların daha fazla sosyal izolasyona uğrayarak potansiyel olarak artan yalnızlığa neden olabileceği anlamına geliyor (Bernard, 2013; Oni, 2010).

Demakakos, Nunn ve Nazroo (2006), yaşın tamamen doğrusal olmamakla birlikte yaş ilerledikçe yaşın yalnızlık üzerindeki etkisi artırdığını ileri sürmüştür. Yaş ile yalnızlık arasındaki ilişki U şeklinde kabul edilmektedir. 80 ve üzeri yaştaki bireylerin 50'li, 60'lı yaşlardaki bireylere oranla yalnızlığa karşı daha savunmasız oldukları görülmektedir. 80 ve daha yüksek yaşlardaki yüksek yalnızlık oranları yalnızlığın insan hayatındaki güçlü etkisi ve yaşla ilişkisi için önemli bir bulgudur (Stek ve diğerleri, 2005).

Yalnızlık ergenlik döneminde de sık rastlanan bir durumdur. Bunun farklı nedenleri olabilir. Anne-babası boşanmış olan ergenler yalnızlık yönüyle anne-babası birlikte olanlara göre daha dezavantajlıdır (Çivitci, Çivitci ve Fiyakalı, 2009). İnternet bağımlılığı yalnızlığı artırdığına dair çalışmalar bulunmaktadır (Esen ve Siyez, 2011). Güvenli bağlanma ergenlerde yalnızlığı azaltırken korkulu bağlanma yalnızlık seviyesini artırmaktadır (Karakuş, 2012). Ergenler için bazı gelişim süreçleri yalnızlık yönüyle risk taşıyabilir. Bunlar, arkadaşlar çevresindeki gelişimsel değişiklikler, bireysel gelişim ile gelen değişiklikler, kimlik araştırması, bilişsel olgunlaşma, sosyal perspektif kazanma süreçleri risk oluşturabilecek süreçlerdendir (Laursen ve Hartl, 2013).

Çeşitli çalışmalar, gençlerin (özellikle 18-25 yaşları arasında olanlar) yalnızlık eğiliminde olduklarını göstermektedir. Yalnızlığa neden olan unsurlar içinde belirsiz siyasi durum, ülkede önderlik eksikliği, çocuk istismarı, tecavüz, cinsel taciz, ensest ve şiddet oranı yüksektir. Düşük benlik düzeyi, utangaçlık, can sıkıntısı, umutsuzluk, saldırganlık, stres, öfke, huzursuzluk ve gerginlik yalnızlığa neden olan kişilik özellikleridir (Doman ve Le Roux, 2010). Yetişkinliğe geçişte bir üniversite öğrencisi olarak yaşam, çoğunlukla strese

neden olur, çünkü genç erişkinler kendi kimliğini inşa etme aşamasındadır (Rokach 2007). Bu dönemde yalnızlık hissetmesi olası bir durumdur.

2.8.11. Yalnızlık ve Aile

Aile ile ilişkiler, yalnızlık ile bağlantılı önemli değişkenlerden biridir (Fung, Lee, Cheng, & Lam, 2018). Aile bireye, akran grupların ve yaşam boyu oluşturulan diğer sosyal yapıların yerini alamayacağı basit ancak temel fonksiyonlar sağlamaktadır. Aile, duygusal bağlanma ile bireye bütünlük hissini verir. Bu bütünlük, birinci derecede temel gruplarla kimlik kazanma için gerekli koşulları oluşturur ve bireyin duygusal, zihinsel ve fiziksel yakınlık sağlama becerisini geliştirir (Antognoli-Toland, 2001). Aile, uyum sağlayabilmede bir modeldir. Aile içi ilişkilerin gözlemlenmesi ve öğrenilmesi ile birey, gücün nasıl işlediğini, ilişkilerin durumsal olarak nasıl düzenlendiğini ve ilişkilerin kurallarının nasıl ortaya çıktığı ve işlediğini öğrenmektedir (İmamoğlu, 2008).

Yalnız yaşamak, mutlaka yalnızlık çekme anlamına gelmemekle birlikte, yalnızlık duygusunu yaşayanların birçoğu tek başına yaşamaktadır. Aile üyelerine yakın olan ve geniş arkadaşlar çevresine sahip olan insanlar, bu imkânları bulunmayan kişilerden psikolojik bakımdan daha iyi oldukları gözlenmiştir (Adams ve Blieszner, 1995). Teh, Tey ve Ng (2014), Malezya’da yaşlı insanlarda aile ile yalnızlık ilişkisini incelemeye çalışmış, yaşlı insanlarda yalnızlığın hafifletilmesinde ailenin önemli rolü olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Başka bir araştırmada Stack (1998) evliliğin önemli derecede yalnızlığı azalttığını ancak ebeveynlik ile yalnızlık arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu tespit etmiştir.

3. YÖNTEM

Pozitivist paradigma kapsamında gerçekleştirilen bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden nedensel karşılaştırma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Pozitivist paradigma, sistemleri; hiyerarşik bir düzende sıralanan, parçaları arasında birbiri ile nedensellik ilişkisi bulunan, genellemeler ve yasalar aracılığıyla davranışları kestirilebilen yani mekanize bir evreni oluşturan unsurlar olarak açıklamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006:31). Nedensel karşılaştırma araştırma incelemeye konu olan durum veya olayın mevcut şartları içerisinde gerçekleştikten sonra incelemenin yapıldığı ve elde edilen verilere dayalı olarak değişkenler arasında var olan farklılıkların sebep ya da sonuçlarının nelerden kaynaklandığının belirlenmeye çalışıldığı bir araştırma yöntemidir (Sözbilir, 2014; s.120).

3.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu TÜİK (2016d) 2015 yılında yaşam endeksi verilerine dayanarak Ağrı (79. sıra), Antalya (44. sıra) ve Kütahya'da (4. sıra) yaşayan kolay ulaşılabilirlik tekniği ile seçilmiş 285 yaşlı yetişkin ve 308 genç yetişkinden olmak üzere toplamda 593 yetişkinden oluşturmaktadır. Yaşlı yetişkinlerin yaş ortalaması 68.88 (Ss=3.26) ve genç yetişkinlerin yaş ortalaması 23.17 (Ss=2.50). Ayrıca genç yetişkinlerin 24'ü evli, 284'ü bekârdır. Yaşlı yetişkinlerin ise 143'ü bekâr (Eşi ölmüş, dul vs), 142'si evlidir. Çalışma grubuna ait betimleyici bilgiler Tablo 3.1'de gösterilmiştir.

hakkında bilgi vermesi (self report) esasına dayalı olan bir ölçme aracıdır. Ölçekten elde edilebilecek en düşük puan 10, en yüksek puan ise 50'dir. Ölçek toplam bir affedicilik puanı vermektedir. Yükselen puanlar affediciliğin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin 1., 3., 6., 7., 8. maddeleri ters kodlanmaktadır.

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması Sarıçam ve Akın (2013) tarafından yapılmıştır. Affedicilik Ölçeğinin yapı geçerliği için 288 üniversite öğrencisinden elde edilen verilere doğrulayıcı faktör analizi uygulanmış ve ölçeğin orijinal formda olduğu gibi tek boyutta iyi uyum verdiği bulunmuştur ($\chi^2=106.47$, $sd=32$, $RMSEA=.077$, $CFI=.89$, $GFI=.95$, $AGFI=.91$, $SRMR=.062$). Ölçeğin faktör yükleri .32 ile .61 arasında sıralanmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı $\alpha=.67$ olarak bulunmuş ve düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayılarının .26 ile .43 arasında değiştiği görülmüştür. Bu sonuçlara dayanarak ölçeğin affedicilik düzeyini belirlemede geçerli ve kısmen güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik sayısı $\alpha=.61$ olarak bulunmuştur.

3.2.2. Otantiklik Ölçeği

Bireylerin ne düzeyde kendisi olduğunu ölçmek için Wood, Linley, Maltby, Baliouis ve Joseph (2008) tarafından geliştirilen Otantiklik Ölçeği 12 madde, 3 alt boyuttan (Kendine Yabancılaşma= 2., 7., 10., 12. maddeler, Dış Etkiyi Kabullenme= 3., 4., 5., 6. Maddeler ve Otantik Yaşam=1., 8., 9., 11. maddeler,) oluşmaktadır. Ölçeğin puanlaması 7'li likert (1 Beni hiç tanımlamıyor---7 Beni tamamen tanımlıyor) tipindedir. Her bir boyut kendisine ait maddelerin toplanmasıyla ayrı ayrı değerlendirildiği gibi otantik yaşamdan diğer iki boyuta ait puanların çıkartılması ile de saf bir otantiklik puanı elde edilmektedir. Bireyin otantik yaşam puanının yüksek, diğer boyutlara ait puanlarının düşük olması o kişinin otantik olduğunu işaret etmektedir. Ölçekte tersine puanlanan maddeler bulunmamaktadır.

Türk kültürüne uyarlaması İlhan ve Özdemir (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği için öncelikle birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve modele ilişkin uyum iyiliği değerleri ($\chi^2/sd = [82.76/53]$ 1.56 $RMSEA = .06$, $CFI = .96$, $IFI = .96$, $GFI = .92$) ölçeğin orijinal faktör yapısını desteklemiştir. Yapılan üst düzey DFA sonuçları üç boyutlu yapının Türk üniversite örnekleminde uyum iyiliği değerleri ($\chi^2/sd=[74.39/50]$

1.49 RMSEA = .055, CFI = .95, IFI = .95, GFI = .92) iyi düzeyde uyuma işaret etmektedir. Ölçeğin güvenirlik çalışmasında Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları sırasıyla kendine yabancılaşma alt boyutu için $\alpha = .79$, dış etkileri kabullenme alt boyutu için $\alpha = .67$ ve otantik yaşam alt boyutu için $\alpha = .62$ bulunmuştur. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayıları sırasıyla kendine yabancılaşma alt boyutu için $\alpha = .65$, dış etkileri kabullenme alt boyutu için $\alpha = .71$ ve otantik yaşam alt boyutu için $\alpha = .53$ bulunmuştur.

3.2.3. Oxford Mutluluk Ölçeği-Kısa Formu (OMÖ-K)

Ölçek, Hills ve Argyle (2002) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 8 maddeden oluşmakta, 5'li Likert tipi derecelendirmeye sahiptir. 1. ve 7. maddeler tersten kodlanmaktadır (reverse). Yüksek puanlar mutluluk düzeyinin yükseldiğine işaret etmektedir. Ölçeğin kısa formu ile 29 maddelik orijinal formuyla arasında .93 ($p < .001$) korelasyon bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Doğan ve Çötök (2011) tarafından yapılmıştır. OMÖ-K'nin 7 maddelik tek faktörlü yapısı doğrulayıcı faktör analizi ile incelenmiş ve uyum iyiliği indeksleri ($\chi^2/sd=2.77$, AGFI= .93, GFI= .97, CFI= .95, NFI= .92, IFI= .95, RMSEA= .074) olarak bulunmuştur. Ölçüt bağımlı geçerlik kapsamında ise OMÖ-K ile Yaşam Doyumu Ölçeği, Yaşam Yönelimi Testi ve Zung Depresyon Ölçeği arasındaki ilişkiler incelenmiş ve ölçekler arasında sırasıyla $r = .61$ ($p < .001$), $r = .51$ ($p < .001$) ve $r = -.48$, ($p < .001$) korelasyon olduğu görülmüştür. OMÖ-K'nin güvenirliğine yönelik olarak iç tutarlılık katsayısı $\alpha = .74$ olarak, test tekrar test güvenirlik katsayısı ise $r = .85$ olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara dayanarak ölçeğin mutluluk düzeyini belirlemede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik sayısı genç yetişkinler için $\alpha = .67$, yaşlı yetişkinler için $\alpha = .77$ olarak bulunmuştur.

3.2.4. Yaşamda Anlam Ölçeği (YAÖ)

Yetişkinlerin mevcut anlama ve yaşamda anlam arayışı düzeylerini değerlendirmek için Steger, Frazier, Oishi ve Kaler (2006) tarafından geliştirilmiştir. 10 madde ve iki alt boyuttan oluşmaktadır (A. Yaşamda anlamın varlığı= 1., 4., 5., 6., 9. maddeler, B. Yaşamda anlam arayışı= 2., 3., 7., 8., 10. maddeler) olmak üzere birbirinden bağımsız iki alt boyutu bulunmaktadır. Ölçeğin 9. maddesi ters puanlanmaktadır. Ölçek 7'li likert tipi (1= Kesinlikle doğru değil---7= Kesinlikle doğru) olarak derecelendirilmektedir. Ölçeğin her bir alt

boyutundan en düşük 5 en yüksek 35 puan alınmaktadır. Ölçeğin boyutlarından alınan yüksek puanlar, o boyutun temsil ettiği niteliklerin bireylerde yüksek düzeyde bulunduğunu göstermektedir. YAÖ'nin Cronbach alfa güvenilirliği yaşamda anlamın varlığı alt boyutu için $\alpha = .88$; yaşamda anlam arayışı için alt boyutu için $\alpha = .93$ olarak saptanmıştır.

Türk kültürüne Demirbaş (2010) tarafından uyarlanan YAÖ'nün geçerlik çalışması 300 üniversite öğrencisi üzerinde yapılmıştır (n=162 kadın; n=138 erkek). YAÖ'nin yapı geçerliliği sınamak amacıyla açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) sonucuna göre, faktör yükleri .59 ile .75 arasında değişen iki faktörlü yapı belirlenmiştir. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonucu, [$\chi^2(34, N = 300) = 63.32, p < 0.05$; GFI= .96; CFI= .98; SRMR= .052; RMSEA= .054] iyi uyum değerleri üretmiştir. Güvenirlik istatistiklerinde ise Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı yaşamda anlamın varlığı alt boyutu için $\alpha = .87$, yaşamda anlam arayışı alt boyutunun için $\alpha = .88$ olarak hesaplanmıştır.

Bu çalışmada yaşlılarda ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik sayısı mevcut yaşam anlamı için $\alpha = .78$ ve aranan yaşam anlamı için $\alpha = .87$ olarak bulunmuştur. Gençlerde ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik sayısı mevcut yaşam anlamı için $\alpha = .77$ ve aranan yaşam anlamı için $\alpha = .85$ olarak bulunmuştur.

3.2.5. UCLA Yalnızlık Ölçeği

On tanesi olumlu, on tanesi olumsuz toplam 20 maddeden oluşan UCLA Yalnızlık ölçeği, bireylerin algıladıkları yalnızlık (patolojik) düzeylerini değerlendirmek için Russel, Peplau ve Cutrona (1980) tarafından revize edilmiş ve 4'lü (Hiç yaşamam, Nadiren yaşarım, Bazen yaşarım, Sık sık yaşarım) puanlamaya sahip bir ölçme aracıdır. UCLA Yalnızlık Ölçeğinden en fazla alınan puan 80, en az alınan puan 20'dir. Puanların artması yalnızlık düzeyinin de arttığını göstermektedir. Ölçek Türk kültürüne birçok kez uyarlanmıştır. Demir (1989) tarafından yapılan uyarlama çalışmasında ölçeğin iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı $\alpha = .96$ ve test-tekrar test güvenilirlik katsayısı $r = .94$ olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik sayısı genç yetişkinler için $\alpha = .76$, yaşlı yetişkinler için $\alpha = .73$ olarak bulunmuştur.

3.3. İşlem

Araştırmaya başlamadan önce iki yılı aşkın süre sosyolojik ve psikolojik değişkenlerin birlikte ne şekilde incelenebileceği ile ilgili okuma yapılmıştır. Okumalardan yola çıkarak sosyolojinin ihmal ettiği fakat sosyolojinin konusu olan gençlik, yaşlılık, otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk kavramları seçilmiştir. Bu kavramları değerlendirecek ölçme araçları tespit ettikten sonra bunların kullanımı ile ilgili izinler alınmıştır. Çalışmanın yapılmasına dair etik kurul izni Sivas Cumhuriyet Üniversitesinden alınmıştır (Sayı: E-60263016-050.06.04-55728) Katılımcıların yaş, cinsiyet, yaşadığı il, kaldığı yer, gelir durumu, ideolojik eğilim, eğitim durumu, medeni durum gibi demografik bilgileri içeren Kişisel Bilgi formu hazırlanmıştır. Kişisel Bilgi Formu, Otantiklik Ölçeği, Yaşamda Anlam Ölçeği, Affedicilik Ölçeği, Oxford Mutluluk Ölçeği-Kısa Formu ve UCLA Yalnızlık Ölçeği biraraya getirilerek hem elektronik-basılı şekilde hem de genç ve yaşlı şeklinde iki ayrı uygulama formu oluşturulmuştur. Bu formların bir kısmı basılı çoğaltılarak 2015 yılı yaşam endeksi verilerine dayalı olarak kolay ulaşılabilir (uygun) örnekleme ile belirlenen Ağrı, Antalya ve Kütahya illerinde araştırmacının kendisi, tanıdıkları ve öğrencilerinin desteğiyle uygulanmıştır. Özellikle Ağrı ve Antalya illerinde uygulamalar sırasında başka destekçilerden (İ.ÇELİK) faydalanılmıştır. Örneğin Ağrı ilinde 65 yaş üstü yetişkinlerde dil problemi yaşandığından o yöredeki üniversite öğrencileri uygulamalarda destek vermiştir. Antalya ilinde ise 65 yaş üstü yaşlı yetişkinleri bulmada sorunlar yaşandığından yaşlılar ile çalışmalar yapmış araştırmacılardan (B.MORALI) destek alınmıştır. Bir kısmı ise Google form üzerinden elektronik ortamda toplanmıştır.

Toplanan veriler, veri kaybını en aza indirmek ve tutarlılık için 3 farklı kişi tarafından bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Dini yaşantıya ilişkin cevap vermeyen genç yetişkinlerden dolayı bu değişken çalışmadan çıkarılmıştır. Ayrıca diğer demografik değişkenlerde eksiklik olan 71 kişiye ait veri atılmıştır. Dataların çözümlenmesine geçmeden önce Mahalanobis uzaklık tekniği ile toplamda 5 uç değer çalışmadan çıkarılmıştır. Ayrıca verilerin parametrik analizlere uygunluk varsayımları incelenmiş ve normal dağılımı bozan 34 kişiye ait veri çalışmadan çıkarılmıştır. Bağımlı değişkenlere ait puanları, bağımsız değişkenlere göre karşılaştırmada: Genç/yaşlı, cinsiyet, merkez/köyü karşılaştırmak için bağımsız örneklem t testi; il, yaşanan (iskân) yer, gelir durumu, ideolojik eğilimleri karşılaştırmak için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Genç ve yaşlılığın sınıflandırılmasında otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluğun etki katsayısını hesaplamada

lojistik regresyon analizinde yararlanılmıştır. Ayrıca bağımsız değişkenlerin etkileşimi sonucu ortak etkiye ait çoklu karşılaştırmalar için iki yönlü MANOVA testi kullanılmıştır. Önem düzeyi olarak $p < .05$ ölçüt alınmıştır. Ayrıca etki büyüklüğü için Cohen'in (1988) belirttiği değerler esas alınmıştır. Cohen (1988) t testi için genel bir öneri olmak üzere, d değerinin $d \leq 0.2$ olması durumunda küçük, $0.2 < d < 0.8$ olması durumunda orta, $d \geq 0.8$ olması durumunda etki büyüklüğünün kuvvetli olarak tanımlanabileceğini belirtmiştir. Cohen (1988) ANOVA için genel bir öneri olmak üzere, η^2 değerinin $0.01 \leq \eta^2 \leq 0.04$ olması durumunda küçük, $0.06 \leq \eta^2 \leq 0.11$ olması durumunda orta, $\eta^2 \geq 0.14$ olması durumunda etki değerini büyük olarak tanımlanabileceğini belirtmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Ön Bulgular

Öncelikle verilerin çözümlenmesinde parametrik test tekniklerinin mi yoksa parametrik olmayan test tekniklerinin mi kullanılacağına ilişkin normallik varsayımları sınanacaktır. Alanyazında verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine ilişkin bir takım varsayımlar bulunmaktadır. Bunların en bilindikleri: 1) Basıklık çarpıklık katsayılarını incelemektir. Bu katsayıların ölçüt olarak alınacağı değerler ± 1 'dir (Büyüköztürk, 2018). 2) Ortalama, medyan ve mod değerleri üst üste (eşit) ya da birbirine yakın olması gerekmektedir (Demir, Saatçioğlu ve İmrol, 2016). 3) Standart sapma ile ortalamanın oranını yüzde olarak ifade eden bağıl değişim katsayısının 20 ile 25 aralığında olması gerekmektedir (Howitt ve Cramer, 2011; Lind, Marchal ve Wathen; 2012; Wilcox, 2017). 4) Basıklık çarpıklık katsayılarının standart hatalarına bölündükten sonra ortaya çıkan değerlerin ± 1.96 (± 2) olması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2018). 5) Alanyazında en sık kullanılan Kolmogorov-Smirnov ya da Shapiro-Wilk normallik değerlerinin belirtilen önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamsız olması gerekmektedir (Hair, Black, Babin, & Anderson, 2009). Yukarıdaki varsayımların hepsinin test edilmesi zorunluluk olmadığı gibi bir arada değerlendirilmesi önerilmektedir (Abbott, 2011). Bu çalışma kapsamında normal dağılım için ilk iki varsayım ele alınmıştır. İlk varsayım için çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmış ve Tablo 4.1'de gösterilmiştir.

Tablo 4.1. Değişkenler ve alt boyutlarına ilişkin çarpıklık ve basıklık değerleri

	N	Çarpıklık		Basıklık	
		Sayı	SD hata	Sayı	SD hata
Kendine yabancılaşma	593	.944	.100	.547	.200
Dışsal etkiyi kabul	593	.431	.100	-.555	.200
Otantik yaşam	593	-.966	.100	.662	.200
Mevcut Anlam	593	-.692	.100	-.324	.200
Aranan Anlam	593	-.234	.100	-.899	.200
Affedicilik	593	-.176	.100	.378	.200
Mutluluk	593	-.408	.100	-.122	.200
Yalnızlık	593	.564	.100	.040	.200

Tablo 4.1'de görüldüğü üzere kendine yabancılaşma, dışsal etkiyi kabul, otantik yaşam, mevcut anlam, aranan anlam, affedicilik, mutluluk, yalnızlık değişkenlerine ilişkin çarpıklık ve basıklık değerleri ± 1 arasındadır. Fakat kendine yabancılaşma, otantik yaşam,

mevcut anlam ve yalnızlığın çarpıklık değerleri ile otantik yaşam ve aranan anlamın basıklık değerlerinde sıkıntılar mevcuttur. İkinci varsayım için ortalama, medyan ve mod değerleri hesaplanmış ve Tablo 4.2’te gösterilmiştir.

Tablo 4.2. Değişkenlere ilişkin ortalama, medyan ve mod değerleri

	KY	DEK	OY	MA	AA	AÖ	OMÖ- KF	UCLA YÖ
N	593	593	593	593	593	593	593	593
Ortalama	9.8027	12.8482	24.5514	27.4115	20.6037	32.9359	25.8853	35.7825
Medyan	9.0000	12.0000	25.0000	29.0000	21.0000	33.0000	26.0000	35.0000
Mod	8.00	9.00	25.00	31.00	27.00 ^a	34.00	28.00	35.00
SD	4.18974	4.86513	2.87483	5.19479	7.40045	4.81158	4.21111	6.65193
Minimum	4.00	4.00	14.00	12.00	5.00	18.00	14.00	23.00
Maksimum	24.00	28.00	28.00	35.00	35.00	44.00	35.00	57.00

KY: Kendine yabancılaşma, DEK: Dışsal Etkiyi Kabul, MA: Mevcut Anlam, AA: Aranan Anlam, AÖ: Affedicilik Ölçeği, OMÖ-KF: Oxford Mutluluk Ölçeği-Kısa Formu, UCLA YÖ: UCLA Yalnızlık Ö

Tablo 4.2’de görüldüğü üzere kendine yabancılaşma, otantik yaşam, mevcut anlam, affedicilik, mutluluk, yalnızlık değişkenlerine ait ortalama, medyan ve mod değerleri birbirine eşit ya da yakındır. Fakat dışsal etkiyi kabul etme ve aranan anlam değişkenlerinde ortalama, medyan ve mod değerleri beklenenden daha fazla farklılaşmıştır. Lakin iki varsayım birlikte ele alındığında birbirini desteklediği görülmüştür. Normal dağılım istenilen şekilde tam anlamıyla sağlanmasa da bunun için normal dağılımı bozan değerler (34 veri) ile uç değerler tespit edilip (genç/yaşlıya göre 5 veri) analizlerden çıkarılmıştır. Dolayısıyla yukarıda yapılanlara paralel olarak çalışma grubunun genişliği düşünülerek çalışmanın analizlerinde daha güçlü sonuçlar veren parametrik test tekniklerinden yararlanılmıştır.

4.2. Genç Yetişkinler ile Yaşlı Yetişkinlerin Otantiklik Düzeylerine İlişkin Bulgular

Genç yetişkinlerin otantiklik puanları ile yaşlı yetişkinlerin otantiklik puanları arasında farklılaşma olup olmadığını tespit etmek için bağımsız örneklem t testi uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4.3 Genç yetişkinlerin otantiklik puanları ile yaşlı yetişkinlerin otantiklik puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları

Değişken	Grup	N	\bar{X}	SD	t	p	Cohen's d
Kendine yabancılaşma	Genç yetişkin	308	11.26	4.82	9.64**	.00	.783
	Yaşlı yetişkin	285	8.23	2.58			
Dışsal etkiyi kabul	Genç yetişkin	308	13.79	5.30	5.02**	.00	.410
	Yaşlı yetişkin	285	11.84	4.13			
Otantik yaşam	Genç yetişkin	308	23.78	3.20	7.14	.00	.582
	Yaşlı yetişkin	285	25.38	2.20			

**p<.01

Tablo 4.3'de görüldüğü üzere genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma toplam puan ortalamaları (\bar{x} =11.26), yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma toplam puan ortalamalarından (\bar{x} =8.23) daha yüksektir. Bu fark $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=9.64$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.78$) alanyazında ölçüt kabul edilen .80'e yakın olması kendine yabancılaşma puanlarında genç yetişkinler ve yaşlı yetişkinler arasındaki farkın kuvvetli olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle genç yetişkinler, yaşlı yetişkinlere oranla kendine daha yabancıdır genellemesi yapılabilir.

Ayrıca genç yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme toplam puan ortalamaları (\bar{x} =13.79), yaşlı yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme toplam puan ortalamalarından (\bar{x} =11.84) daha yüksektir. Bu fark $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=5.02$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.41$) alanyazında ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması dışsal etkiyi kabul etme puanlarında genç yetişkinler ve yaşlı yetişkinler arasındaki farkın orta düzeyde olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle genç yetişkinlerin, yaşlı yetişkinlere oranla daha çok dışsal etkiyi kabul ettiği genellemesi kısmen yapılabilir.

Son olarak genç yetişkinlerin otantik yaşam toplam puan ortalamaları (\bar{x} =23.78), yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam toplam puan ortalamalarından (\bar{x} =25.38) daha düşüktür. Bu fark $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=7.14$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.58$) alanyazında ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması

otantik yaşam puanlarında genç yetişkinler ve yaşlı yetişkinler arasındaki farkın orta düzeyde olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle yaşlı yetişkinler, genç yetişkinlere oranla daha otantik yaşamaktadır genellemesi kısmen yapılabilir.

4.3. Genç Yetişkinler ile Yaşlı Yetişkinlerin Yaşamda Anlam Düzeylerine İlişkin Bulgular

Genç yetişkinlerin yaşamda anlam puanları ile yaşlı yetişkinlerin yaşamda anlam puanları arasında farklılaşma olup olmadığını tespit etmek için bağımsız örneklem t testi uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4.4'de verilmiştir.

Tablo 4.4. Genç yetişkinlerin yaşamda anlam puanları ile yaşlı yetişkinlerin yaşamda anlam puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları

Değişken	Grup	N	\bar{X}	SD	t	p	Cohen's d
Mevcut anlam	Genç yetişkin	308	26.24	5.37	5.91**	.00	.483
	Yaşlı yetişkin	285	28.68	4.69			
Aranan anlam	Genç yetişkin	308	22.32	7.43	6.07**	.00	.604
	Yaşlı yetişkin	285	18.75	6.91			

**p<.01

Tablo 4.4'de görüldüğü üzere genç yetişkinlerin mevcut anlam toplam puan ortalamaları (\bar{x} =26.24), yaşlı yetişkinlerin mevcut anlam toplam puan ortalamalarından (\bar{x} =26.68) daha düşüktür. Bu fark p<.01 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır (t=5.91, p<.01). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's d=.48) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen 0.2< d <0.8 arasında olması mevcut anlam puanlarında genç yetişkinler ve yaşlı yetişkinler arasındaki farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle yaşlı yetişkinler, genç yetişkinlere oranla daha anlamlı yaşam sürmektedir genellemesi kısmen yapılabilir.

Yine genç yetişkinlerin aranan anlam toplam puan ortalamaları (\bar{x} =22.32), yaşlı yetişkinlerin aranan anlam toplam puan ortalamalarından (\bar{x} =18.75) daha yüksektir. Bu fark p<.01 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır (t=6.07, p<.01). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's d=.60) alanyazında ortda düzey ölçüt kabul edilen 0.2< d <0.8 arasında

olması dışsal etkiyi kabul etme puanlarında genç yetişkinler ve yaşlı yetişkinler arasındaki farkın orta düzeyde olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle genç yetişkinler, yaşlı yetişkinlere oranla daha çok yaşamda anlam aramaktadır genellemesi kısmen yapılabilir.

4.4. Genç Yetişkinler ile Yaşlı Yetişkinlerin Affedicilik Düzeylerine İlişkin Bulgular

Genç yetişkinlerin affedicilik puanları ile yaşlı yetişkinlerin affedicilik puanları arasında farklılaşma olup olmadığını tespit etmek için bağımsız örneklem t testi uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4.5’de verilmiştir.

Tablo 4.5. Genç yetişkinlerin affedicilik puanları ile yaşlı yetişkinlerin affedicilik puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları

Değişken	Grup	N	\bar{X}	SD	t	p	Cohen's d
Affedicilik	Genç yetişkin	308	31.80	5.26	-6.20**	.00	.509
	Yaşlı yetişkin	285	34.16	3.91			

**p<.01

Tablo 4.5’de görüldüğü üzere genç yetişkinlerin affedicilik toplam puan ortalamaları (\bar{x} =31.80), yaşlı yetişkinlerin affedicilik toplam puan ortalamalarından (\bar{x} =34.16) daha düşüktür. Bu fark p<.01 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır (t=-6.20, p<.01). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's d=.51) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması affedicilik puanlarında genç yetişkinler ve yaşlı yetişkinler arasındaki farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle yaşlı yetişkinler, genç yetişkinlere oranla daha affedicidir genellemesi kısmen yapılabilir.

4.5. Genç Yetişkinler ile Yaşlı Yetişkinlerin Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Genç yetişkinlerin yalnızlık puanları ile yaşlı yetişkinlerin yalnızlık puanları arasında farklılaşma olup olmadığını tespit etmek için bağımsız örneklem t testi uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4.6’da verilmiştir.

Tablo 4.6. Genç yetişkinlerin yalnızlık puanları ile yaşlı yetişkinlerin yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları

Değişken	Grup	N	\bar{X}	SD	t	p	Cohen's d
Yalnızlık	Genç yetişkin	308	36.10	6.69	1.21	.23	.09
	Yaşlı yetişkin	285	35.44	6.60			

Tablo 4.6'da görüldüğü üzere genç yetişkinlerin yalnızlık toplam puan ortalamaları (\bar{x} =36.10), yaşlı yetişkinlerin yalnızlık toplam puan ortalamalarından (\bar{x} =35.44) daha yüksektir. Fakat bu fark $p < .05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t=1.21$, $p > .05$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.09$) alanyazında çok düşük düzey ölçüt kabul edilen $d < 0.2$ küçük olması yalnızlık puanlarında genç yetişkinler ve yaşlı yetişkinler arasındaki farkın pratik olarak da anlamsızlığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle genç yetişkinler, yaşlı yetişkinlere oranla daha yalnızdır genellemesi yapılamaz.

4.6. Genç Yetişkinler ile Yaşlı Yetişkinlerin Mutluluk Düzeylerine İlişkin Bulgular

Genç yetişkinlerin mutluluk puanları ile yaşlı yetişkinlerin mutluluk puanları arasında farklılaşma olup olmadığını tespit etmek için bağımsız örneklem t testi uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4.7'de verilmiştir.

Tablo 4.7. Genç yetişkinlerin mutluluk puanları ile yaşlı yetişkinlerin mutluluk puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları

Değişken	Grup	N	\bar{X}	SD	t	p	Cohen's d
Mutluluk	Genç yetişkin	308	25.00	3.95	-5.45**	.00	.449
	Yaşlı yetişkin	285	26.85	4.28			

** $p < .01$

Tablo 4.7'de görüldüğü üzere genç yetişkinlerin mutluluk toplam puan ortalamaları (\bar{x} =25.00), yaşlı yetişkinlerin mutluluk toplam puan ortalamalarından (\bar{x} =26.85) daha düşüktür. Bu fark $p < .01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=-5.45$, $p < .01$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.45$) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması mutluluk puanlarında genç yetişkinler ve yaşlı yetişkinler arasındaki farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle genç yetişkinler, yaşlı yetişkinlere oranla daha mutsuzdur genellemesi kısmen de olsa yapılabilir.

4.7. Cinsiyete İlişkin Bulgular (Genç Yetişkin)

Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için bağımsız örneklem t testi uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4.8’de verilmiştir.

Tablo 4.8. Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları

Değişken-Genç yetişkin	Cinsiyet	N	\bar{X}	SD	t	p	Cohen's d
Kendine yabancılaşma	Kadın	187	11.78	5.12	2.22*	.027	.26
	Erkek	121	10.55	4.42			
Dışsal etkiyi kabul	Kadın	187	13.93	5.75	.62	.54	-
	Erkek	121	13.56	4.52			
Otantik yaşam	Kadın	187	24.01	3.28	1.29	.20	-
	Erkek	121	23.54	3.01			
Mevcut anlam	Kadın	187	25.86	5.61	-1.53	.13	-
	Erkek	121	26.79	4.96			
Aranan anlam	Kadın	187	23.35	7.25	3.08**	.00	.36
	Erkek	121	20.70	7.45			
Affedicilik	Kadın	187	32.03	5.18	1.12	.26	-
	Erkek	121	31.34	5.42			
Mutluluk	Kadın	187	24.86	3.85	-.64	.52	-
	Erkek	121	25.16	4.18			
Yalnızlık	Kadın	187	35.94	7.07	-.87	.39	-
	Erkek	121	36.61	6.33			

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.8’de görüldüğü üzere kadın genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma toplam puan ortalamaları (\bar{x} =11.78), erkek genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma toplam puan ortalamalarından (\bar{x} =10.55) daha yüksektir. Bu fark p<.05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır (t=2.22, p<.05). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's d=.26) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanlarında cinsiyete ilişkin farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle kadın genç yetişkinler, erkek genç yetişkinlere oranla kendine daha yabancıdır genellemesi kısmen yapılabilir.

Kadın genç yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=13.93$), erkek genç yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=13.56$) daha yüksektir. Bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t=.62$, $p>.05$).

Kadın genç yetişkinlerin otantik yaşam toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=24.01$), erkek genç yetişkinlerin otantik yaşam toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=23.54$) daha yüksektir. Bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t=1.29$, $p>.05$).

Kadın genç yetişkinlerin mevcut anlam toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=25.86$), erkek genç yetişkinlerin mevcut anlam toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=26.79$) daha düşüktür. Bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t=-1.53$, $p>.05$).

Kadın genç yetişkinlerin aranan anlam toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=23.35$), erkek genç yetişkinlerin aranan anlam toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=20.70$) daha yüksektir. Bu fark $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=3.08$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.36$) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması genç yetişkinlerin aranan anlam puanlarında cinsiyete ilişkin farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle kadın genç yetişkinler, erkek genç yetişkinlere oranla daha fazla anlam arayışı içerisindedir genellemesi kısmen yapılabilir.

Kadın genç yetişkinlerin affedicilik toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=32.03$), erkek genç yetişkinlerin affedicilik toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=31.34$) daha yüksektir. Bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t=1.12$, $p>.05$).

Kadın genç yetişkinlerin mutluluk toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=24.86$), erkek genç yetişkinlerin mutluluk toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=25.16$) daha düşüktür. Bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t=-.64$, $p>.05$).

Kadın genç yetişkinlerin yalnızlık toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=35.94$), erkek genç yetişkinlerin yalnızlık toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=36.61$) daha düşüktür. Bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t=-.87$, $p>.05$).

4.8. Cinsiyete İlişkin Bulgular (Yaşlı Yetişkin)

Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için bağımsız örneklem t testi uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4.9'da verilmiştir.

Tablo 4.9. Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları

Değişken-Yaşlı yetişkin	Cinsiyet	N	\bar{X}	SD	t	p	Cohen's d
Kendine yabancılaşma	Kadın	108	8.63	2.65	2.04	.04	.25
	Erkek	177	7.98	2.51			
Dışsal etkiyi kabul	Kadın	108	13.19	4.33	4.34	.00	.78
	Erkek	177	11.01	3.78			
Otantik yaşam	Kadın	108	24.81	2.31	-3.43	.00	.42
	Erkek	177	25.73	2.06			
Mevcut anlam	Kadın	108	27.05	5.30	-4.46	.00	.56
	Erkek	177	29.68	3.97			
Aranan anlam	Kadın	108	21.11	6.21	4.80	.00	.58
	Erkek	177	17.31	6.94			
Affedicilik	Kadın	108	35.42	4.25	4.17	.00	.51
	Erkek	177	33.39	3.48			
Mutluluk	Kadın	108	26.13	4.38	-2.19	.03	.27
	Erkek	177	27.28	4.18			
Yalnızlık	Kadın	108	36.60	6.52	2.35	.02	.28
	Erkek	177	34.73	6.57			

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.9'da görüldüğü üzere kadın yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma toplam puan ortalamaları (\bar{x} =8.63), erkek yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma toplam puan ortalamalarından (\bar{x} =7.98) daha yüksektir. Bu fark p<.05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır (t=2.04, p<.05). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's d=.25) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanlarında cinsiyete ilişkin farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle kadın yaşlı yetişkinler, erkek yaşlı yetişkinlere oranla kendine daha yabancıdır genellemesi kısmen yapılabilir.

Kadın yaşlı yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=13.19$), erkek yaşlı yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=11.01$) daha yüksektir. Bu fark $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=4.34$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.78$) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması yaşlı yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme puanlarında cinsiyete ilişkin farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle kadın yaşlı yetişkinler, erkek yaşlı yetişkinlere oranla daha çok dışsal etkiyi kabul etmektedir genellemesi kısmen yapılabilir.

Kadın yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=24.81$), erkek yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=25.73$) daha düşüktür. Bu fark $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=-3.43$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.42$) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam puanlarında cinsiyete ilişkin farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle kadın yaşlı yetişkinler, erkek yaşlı yetişkinlere oranla daha az otantik yaşam sürmektedir genellemesi kısmen yapılabilir.

Kadın yaşlı yetişkinlerin mevcut anlam toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=27.05$), erkek yaşlı yetişkinlerin mevcut anlam toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=29.68$) daha düşüktür. Bu fark $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=-4.46$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.56$) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puanlarında cinsiyete ilişkin farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle erkek yaşlı yetişkinlerin kadın yaşlı yetişkinlere oranla daha yüksek mevcut yaşam anlamına sahiptir genellemesi kısmen yapılabilir.

Kadın yaşlı yetişkinlerin aranan anlam toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=21.11$), erkek yaşlı yetişkinlerin aranan anlam toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=17.31$) daha yüksektir. Bu fark $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=4.80$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.58$) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması yaşlı yetişkinlerde aranan yaşam anlamı puanlarında cinsiyete ilişkin farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle kadın yaşlı yetişkinler, erkek yaşlı yetişkinlere oranla daha fazla anlam arayışı içerisindedir genellemesi kısmen yapılabilir.

Kadın yaşlı yetişkinlerin affedicilik toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=35.42$), erkek yaşlı yetişkinlerin affedicilik toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=33.39$) daha yüksektir. Bu fark $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=4.17$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.51$) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması yaşlı yetişkinlerde affedicilik puanlarında cinsiyete ilişkin farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle kadın yaşlı yetişkinler, erkek yaşlı yetişkinlere oranla daha affedicidir genellemesi kısmen yapılabilir.

Kadın yaşlı yetişkinlerin mutluluk toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=26.13$), erkek yaşlı yetişkinlerin mutluluk toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=27.28$) daha düşüktür. Bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=-2.19$, $p<.05$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.27$) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması yaşlı yetişkinlerde mutluluk puanlarında cinsiyete ilişkin farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle kadın yaşlı yetişkinler, erkek yaşlı yetişkinlere oranla daha mutsuzdur genellemesi kısmen yapılabilir.

Kadın yaşlı yetişkinlerin yalnızlık toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=36.60$), erkek yaşlı yetişkinlerin yalnızlık toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=34.73$) daha düşüktür. Bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=2.35$, $p<.05$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.28$) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması yaşlı yetişkinlerde yalnızlık puanlarında cinsiyete ilişkin farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle kadın yaşlı yetişkinler, erkek yaşlı yetişkinlere oranla daha yalnızdır genellemesi kısmen yapılabilir.

4.9. İllere İlişkin Bulgular (Genç Yetişkin)

Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının illere göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4.10'da verilmiştir.

Tablo 4.10. Genç yetişkinlerde illere göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Değişken		Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	η^2
Kendine yabancılaşma	Gruplar arası	510.24	2	255.12	11.42	.000	.07
	Gruplar içi	6815.88	305	22.35			
	Toplam	7326.11	307				
Dışsal etkiyi kabul	Gruplar arası	33.46	2	16.73	.59	.552	.00
	Gruplar içi	8580.97	305	28.13			
	Toplam	8614.43	307				
Otantik yaşam	Gruplar arası	116.98	2	58.49	5.99	.003	.04
	Gruplar içi	2980.19	305	9.77			
	Toplam	3097.18	307				
Mevcut anlam	Gruplar arası	1112.22	2	556.11	21.87	.000	.125
	Gruplar içi	7753.87	305	25.42			
	Toplam	8866.09	307				
Aranan anlam	Gruplar arası	888.84	2	444.42	8.45	.000	.05
	Gruplar içi	16047.24	305	52.61			
	Toplam	16936.08	307				
Affedicilik	Gruplar arası	62.47	2	31.23	1.12	.326	.00
	Gruplar içi	8475.75	305	27.79			
	Toplam	8538.22	307				
Mutluluk	Gruplar arası	29.64	2	14.82	.94	.393	.00
	Gruplar içi	4826.15	305	15.82			
	Toplam	4855.79	307				
Yalnızlık	Gruplar arası	876.25	2	438.12	10.08	.000	.06
	Gruplar içi	13255.87	305	43.46			
	Toplam	14132.11	307				

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.10'da görüldüğü üzere genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanları $p<.01$ önem düzeyinde illere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=11.42$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .07$) alanyazında ölçüt olarak orta düzey büyüklük kabul edilen $0.06 \leq \eta^2 < .11$ arasında olması kendine yabancılaşma puanlarının illere göre farklılaşmasının makul bir şekilde pratik olarak anlamlılığına işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle genç yetişkinlerde illere göre kendine yabancılaşma puanlarının farklılığı genelleme yapmaya kısmen uygundur denilebilir.

Genç yetişkinlerin otantik yaşam puanları $p < .01$ önem düzeyinde illere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=5.99$, $p < .01$). Etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .04$) alanyazında ölçüt olarak düşük düzey değer kabul edilen $0.01 \leq \eta^2 \leq 0.04$ arasında olması otantik yaşam puanlarının illere göre farklılaşmasının orta düzeyde olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle genç yetişkinlerde illere göre otantik yaşam puanlarının farklılığı genelleme yapmaya az uygundur denilebilir.

Genç yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puanları $p < .01$ önem düzeyinde illere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=21.87$, $p < .01$). Etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .12$) alanyazında arzu edilen değer olarak kabul edilmesinden dolayı genç yetişkinlerin mevcut anlam puanlarının illere göre farklılaşması yüksek düzeyde pratik olarak anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle genç yetişkinlerde illere göre mevcut yaşam anlamı puanlarının farklılığı genelleme yapmaya uygundur denilebilir.

Genç yetişkinlerin aranan anlam puanları $p < .01$ önem düzeyinde illere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=8.45$, $p < .01$). Etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .05$) alanyazında düşük-orta düzey ölçütte olması aranan anlam puanlarının illere göre farklılaşmasının pratik olarak anlamlılığını gösterse de bu farklılık genelleme yapmaya az uygundur denilebilir.

Genç yetişkinlerin yalnızlık puanları $p < .01$ önem düzeyinde illere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=10.08$, $p < .01$). Etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .06$) alanyazında orta düzey büyüklük ölçütünde olması yalnızlık puanlarının illere göre farklılaşmasının pratik olarak anlamlılığını göstermekte, ayrıca bu farklılık genelleme yapmaya makul bir şekilde uygundur denilebilir.

Öte yandan genç yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme, affedicilik ve mutluluk puanları $p < .05$ önem düzeyinde illere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. (Sırasıyla, $F=.59$; 1.12 ; $.94$, $p > .05$).

Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarında farklılaşmanın hangi illerden kaynaklandığını tespit etmek için Bonferroni testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.11'de verilmiştir.

Tablo 4.11. Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının illere göre karşılaştırılmasına ilişkin Bonferroni testi sonuçları

Değişken	İl	N	\bar{X}	SD	Ortalama farkları (I-J)
Kendine yabancılaşma	Ağrı	106	9.58	4.74	
	Antalya	107	12.60	4.60	Ağrı < Antalya **
	Kütahya	95	11.74	4.85	Ağrı < Kütahya **
	Toplam	308	11.30	4.89	
Dışsal etkiyi kabul	Ağrı	106	13.34	5.03	
	Antalya	107	14.10	5.66	Farklılık anlamlı değil
	Kütahya	95	13.92	5.19	
	Toplam	308	13.78	5.30	
Otantik yaşam	Ağrı	106	24.56	3.06	
	Antalya	107	23.07	2.94	Ağrı > Antalya **
	Kütahya	95	23.84	3.39	
	Toplam	308	23.82	3.18	
Mevcut anlam	Ağrı	106	28.72	4.30	
	Antalya	107	24.22	5.27	Ağrı > Antalya **
	Kütahya	95	25.71	5.53	Ağrı > Kütahya **
	Toplam	308	26.23	5.37	
Aranan anlam	Ağrı	106	20.06	8.23	
	Antalya	107	24.04	6.54	Ağrı < Antalya **
	Kütahya	95	22.88	6.84	Ağrı < Kütahya *
	Toplam	308	22.31	7.43	
Affedicilik	Ağrı	106	32.27	4.56	
	Antalya	107	31.79	5.35	Farklılık anlamlı değil
	Kütahya	95	31.16	5.89	
	Toplam	308	31.76	5.27	
Mutluluk	Ağrı	106	25.27	3.98	
	Antalya	107	25.07	4.16	Farklılık anlamlı değil
	Kütahya	95	24.53	3.76	
	Toplam	308	24.97	3.98	
Yalnızlık	Ağrı	106	34.02	5.70	
	Antalya	107	38.03	7.31	Ağrı < Antalya **
	Kütahya	95	36.59	6.68	Ağrı < Kütahya *
	Toplam	308	36.20	6.78	

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.11’de görüldüğü üzere Ağrı ilindeki genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma puan ortalamaları (\bar{x} =9.58), Antalya ilindeki genç yetişkinlerin (\bar{x} =12.60) ve Kütahya ilindeki genç yetişkinlerin (\bar{x} =11.74) kendine yabancılaşma puan ortalamalarından p<.01 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür. Antalya ilindeki genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma puan ortalamaları, Kütahya ilindeki genç yetişkinlerden yüksek olsa da bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Dışsal etkiyi kabul puan ortalamaları Ağrı, Antalya ve Kütahya illerindeki genç yetişkinler için sırasıyla (\bar{x} =13.34, 14.10, 13.92), olarak sıralanmaktadır. Puanlar arasında farklılıklar olsa da bu farklar $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir. Benzer şekilde affedicilik puan ortalamaları Ağrı, Antalya ve Kütahya illerindeki genç yetişkinler için sırasıyla (\bar{x} =32.27, 31.79, 31.16) ve mutluluk puan ortalamaları Ağrı, Antalya ve Kütahya illerindeki genç yetişkinler için sırasıyla (\bar{x} =25.27, 25.07, 24.53) olarak sıralanmaktadır. Puanlar arasında farklılıklar olsa da bu farklar $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Ağrı ilindeki genç yetişkinlerin otantik yaşam puan ortalamaları (\bar{x} =24.56), Antalya ilindeki genç yetişkinlerin otantik yaşam puan ortalamalarından (\bar{x} =23.07) $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir, fakat Kütahya ilindeki genç yetişkinlerin otantik yaşam puan ortalamasından (\bar{x} =23.84) yüksek olsa da bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ayrıca Antalya ilindeki genç yetişkinlerin otantik yaşam puan ortalamaları, Kütahya ilindeki genç yetişkinlerden düşük olsa da bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Ağrı ilindeki genç yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puan ortalamaları (\bar{x} =28.72), Antalya ilindeki genç yetişkinlerin (\bar{x} =24.22) ve Kütahya ilindeki genç yetişkinlerin (\bar{x} =25.71) mevcut yaşam anlamı puan ortalamalarından $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Antalya ilindeki genç yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puan ortalamaları, Kütahya ilindeki genç yetişkinlerden düşük olsa da bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Ağrı ilindeki genç yetişkinlerin aranan yaşam anlamı puan ortalamaları (\bar{x} =20.06), Antalya ilindeki genç yetişkinlerin (\bar{x} =24.04) ve Kütahya ilindeki genç yetişkinlerin (\bar{x} =22.88) aranan yaşam anlamı puan ortalamalarından $p<.01$ ve $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür. Antalya ilindeki genç yetişkinlerin aranan yaşam anlamı puan ortalamaları, Kütahya ilindeki genç yetişkinlerden yüksek olsa da bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Son olarak Ağrı ilindeki genç yetişkinlerin yalnızlık puan ortalamaları (\bar{x} =34.02), Antalya ilindeki genç yetişkinlerin (\bar{x} =38.03) ve Kütahya ilindeki genç yetişkinlerin (\bar{x} =36.59) yalnızlık puan ortalamalarından $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı

bir şekilde daha düşüktür. Antalya ilindeki genç yetişkinlerin yalnızlık puan ortalamaları, Kütahya ilindeki genç yetişkinlerden yüksek olsa da bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.

4.10. İllere İlişkin Bulgular (Yaşlı Yetişkin)

Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının illere göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4.12’de verilmiştir.

Tablo 4.12. Yaşlı yetişkinlerde illere göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Değişken		Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	η^2
Kendine yabancılaşma	Gruplar arası	89.52	2	44.76	7.03	.00	.05
	Gruplar içi	1796.66	282	6.37			
	Toplam	1886.18	284				
Dışsal etkiyi kabul	Gruplar arası	25.77	2	12.88	.76	.47	.00
	Gruplar içi	4811.48	282	17.06			
	Toplam	4837.25	284				
Otantik yaşam	Gruplar arası	149.02	2	74.51	17.16	.00	.11
	Gruplar içi	1224.29	282	4.34			
	Toplam	1373.31	284				
Mevcut anlam	Gruplar arası	938.32	2	469.16	24.97	.00	.15
	Gruplar içi	5297.62	282	18.79			
	Toplam	6235.94	284				
Aranan anlam	Gruplar arası	494.72	2	247.36	5.33	.01	.04
	Gruplar içi	13081.09	282	46.39			
	Toplam	13575.81	284				
Affedicilik	Gruplar arası	0.66	2	0.33	.02	.98	.00
	Gruplar içi	4341.24	282	15.39			
	Toplam	4341.89	284				
Mutluluk	Gruplar arası	133.58	2	66.79	3.71	.03	.03
	Gruplar içi	5079.62	282	18.01			
	Toplam	5213.21	284				
Yalnızlık	Gruplar arası	2561.51	2	1280.76	36.81	.00	.21
	Gruplar içi	9810.66	282	34.79			
	Toplam	12372.18	284				

*p<.05. **p<.01

Tablo 4.12’de görüldüğü üzere yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanları p<.01 önem düzeyinde illere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

($F=7.03$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 =.05$) alanyazında ölçüt olarak orta küçük düzey etki kabul edilen $0.04 < \eta^2 < .06$ arasında olması kendine yabancılaşma puanlarının illere göre farklılaşmasının makul bir şekilde pratik olarak anlamlılığına işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle yaşlı yetişkinlerde illere göre kendine yabancılaşma puanlarının farklılığı genelleme yapmaya kısmen uygundur denilebilir.

Yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam puanları $p<.05$ önem düzeyinde illere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=17.16$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 =.11$) alanyazında ölçüt olarak orta düzey değer kabul edilen $0.06 \leq \eta^2 \leq .11$ arasında olması otantik yaşam puanlarının illere göre farklılaşmasının orta düzeyde olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle yaşlı yetişkinlerde illere göre otantik yaşam puanlarının farklılığı genelleme yapmaya kısmen uygundur denilebilir.

Yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puanları $p<.01$ önem düzeyinde illere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=24.97$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 =.15$) alanyazında yüksek değer olarak kabul edilmesinden dolayı yaşlı yetişkinlerin mevcut anlam puanlarının illere göre farklılaşması yüksek düzeyde pratik olarak anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle yaşlı yetişkinlerde illere göre mevcut yaşam anlamı puanlarının farklılığı genelleme yapmaya uygundur denilebilir.

Yaşlı yetişkinlerin aranan anlam puanları $p<.05$ önem düzeyinde illere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=5.33$, $p<.05$). Etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 =.04$) alanyazında düşük düzey ölçütte olması aranan anlam puanlarının illere göre farklılaşmasının pratik olarak anlamlılığını gösterse de bu farklılık genelleme yapmaya az uygundur denilebilir.

Yaşlı yetişkinlerin mutluluk puanları $p<.05$ önem düzeyinde illere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=3.71$, $p<.05$). Etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 =.03$) alanyazında düşük düzey ölçütte olması mutluluk puanlarının illere göre farklılaşmasının pratik olarak anlamlılığını gösterse de bu farklılık genelleme yapmaya az uygundur denilebilir.

Yaşlı yetişkinlerin yalnızlık puanları $p<.01$ önem düzeyinde illere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=36.81$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin (η^2

=.21) alanyazında orta düzey büyüklük ölçütünde olması yalnızlık puanlarının illere göre farklılaşmasının pratik olarak anlamlılığını göstermekte, ayrıca bu farklılık genelleme yapmaya çok uygundur denilebilir.

Öte yandan yaşlı yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme ve affedicilik puanları $p < .05$ önem düzeyinde illere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. (Sırasıyla, $F = .76$; $.02$, $p > .05$).

Cohen (1988) genel bir öneri olmak üzere, η^2 değerinin $0.01 \leq \eta^2 \leq 0.04$ olması durumunda küçük, $0.06 \leq \eta^2 \leq 0.11$ olması durumunda orta, $\eta^2 \geq 0.14$ olması durumunda etki değerini büyük olarak tanımlanabileceğini belirtmiştir.

Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarında farklılaşmanın hangi illerden kaynaklandığını tespit etmek için Bonferroni testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.13’de verilmiştir.

Tablo 4.13. Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının illere göre karşılaştırılmasına ilişkin Bonferroni testi sonuçları

Değişken	İl	N	\bar{X}	SD	Ortalama farkları (I-J)
Kendine yabancılaşma	Ağrı	98	7.58	2.11	Ağrı < Antalya **
	Antalya	96	8.94	2.55	
	Kütahya	91	8.18	2.89	
	Toplam	285	8.23	2.58	
Dışsal etkiyi kabul	Ağrı	98	11.48	4.10	Farklılık anlamlı değil
	Antalya	96	12.21	4.55	
	Kütahya	91	11.82	3.67	
	Toplam	285	11.84	4.13	
Otantik yaşam	Ağrı	98	26.30	1.57	Ağrı > Antalya ** ve Kütahya **
	Antalya	96	24.55	2.27	
	Kütahya	91	25.27	2.35	
	Toplam	285	25.38	2.20	
Mevcut anlam	Ağrı	98	30.87	2.39	Ağrı > Antalya ** ve Kütahya ** Kütahya > Antalya **
	Antalya	96	26.47	5.29	
	Kütahya	91	28.66	4.82	
	Toplam	285	28.68	4.69	
Aranan anlam	Ağrı	98	16.96	6.29	Ağrı > Antalya * ve Kütahya *
	Antalya	96	19.98	7.20	
	Kütahya	91	19.37	6.93	
	Toplam	285	18.75	6.91	

Tablo 4.13.(devamı) Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının illere göre karşılaştırılmasına ilişkin Bonferroni testi sonuçları

Affedicilik	Ağrı	98	34.19	3.38	Farklılık anlamlı değil
	Antalya	96	34.19	3.99	
	Kütahya	91	34.09	4.38	
	Toplam	285	34.16	3.91	
Mutluluk	Ağrı	98	27.36	3.76	Ağrı > Antalya *
	Antalya	96	25.89	4.60	
	Kütahya	91	27.31	4.35	
	Toplam	285	26.85	4.28	
Yalnızlık	Ağrı	98	32.24	6.11	Ağrı < Antalya** ve Kütahya** Kütahya < Antalya**
	Antalya	96	39.41	5.42	
	Kütahya	91	34.69	6.15	
	Toplam	285	35.44	6.60	

* p<.05, ** p<.01

Tablo 4.13'te görüldüğü üzere Ağrı ilindeki yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma puan ortalamaları (\bar{x} =7.58), Antalya ilindeki yaşlı yetişkinlerin (\bar{x} =8.94) ve Kütahya ilindeki yaşlı yetişkinlerin (\bar{x} =8.18) kendine yabancılaşma puan ortalamalarından p<.01 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür. Antalya ilindeki yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma puan ortalamaları, Kütahya ilindeki yaşlı yetişkinlerden yüksek olsa da bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Dışsal etkiyi kabul puan ortalamaları Ağrı, Antalya ve Kütahya illerindeki yaşlı yetişkinler için sırasıyla (\bar{x} =11.48, 12.21, 11.82), olarak sıralanmaktadır. Puanlar arasında farklılıklar olsa da bu farklar p<.05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir. Benzer şekilde affedicilik puan ortalamaları Ağrı, Antalya ve Kütahya illerindeki yaşlı yetişkinler için sırasıyla (\bar{x} =34.19, 34.19, 34.09) şeklinde sıralanmaktadır. Puanlar arasında farklılıklar olsa da bu farklar p<.05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Ağrı ilindeki yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam puan ortalamaları (\bar{x} =26.30), Antalya ilindeki yaşlı yetişkinlerin puan ortalamalarından (\bar{x} =24.55) ve Kütahya ilindeki yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam puan ortalamasından (\bar{x} =25.27) p<.01 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir, Ayrıca Antalya ilindeki yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam puan ortalamaları, Kütahya ilindeki yaşlı yetişkinlerden düşük olsa da bu fark p<.05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Ağrı ilindeki yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puan ortalamaları ($\bar{x}=30.87$), Antalya ilindeki yaşlı yetişkinlerin ($\bar{x}=26.47$) ve Kütahya ilindeki yaşlı yetişkinlerin ($\bar{x}=28.66$) mevcut yaşam anlamı puan ortalamalarından $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Benzer şekilde Kütahya ilindeki yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puan ortalamaları, Antalya ilindeki yaşlı yetişkinlerden yüksektir, bu fark $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Ağrı ilindeki yaşlı yetişkinlerin aranan yaşam anlamı puan ortalamaları ($\bar{x}=16.96$), Antalya ilindeki yaşlı yetişkinlerin ($\bar{x}=19.98$) ve Kütahya ilindeki yaşlı yetişkinlerin ($\bar{x}=19.37$) aranan yaşam anlamı puan ortalamalarından $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür. Antalya ilindeki yaşlı yetişkinlerin aranan yaşam anlamı puan ortalamaları, Kütahya ilindeki yaşlı yetişkinlerden yüksek olsa da bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Ağrı ilindeki yaşlı yetişkinlerin mutluluk puan ortalamaları ($\bar{x}=27.36$), Antalya ilindeki yaşlı yetişkinlerin mutluluk puan ortalamalarından ($\bar{x}=25.89$) $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Antalya ilindeki yaşlı yetişkinlerin mutluluk puan ortalamaları, Kütahya ilindeki yaşlı yetişkinlerden düşük olsa da bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Son olarak Ağrı ilindeki yaşlı yetişkinlerin yalnızlık puan ortalamaları ($\bar{x}=32.24$), Antalya ilindeki yaşlı yetişkinlerin ($\bar{x}=39.41$) ve Kütahya ilindeki yaşlı yetişkinlerin ($\bar{x}=34.69$) yalnızlık puan ortalamalarından $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür. Antalya ilindeki yaşlı yetişkinlerin yalnızlık puan ortalamaları, Kütahya ilindeki yaşlı yetişkinlerden daha yüksektir ve bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır.

4.11. Gelire İlişkin Bulgular (Genç Yetişkin)

Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının gelir durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4.14'te verilmiştir.

Tablo 4.14. Genç yetişkinlerde gelir durumuna göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Değişken		Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	η^2
Kendine yabancılaşma	Gruplar arası	246.05	6	41.01	1.74	.11	.033
	Gruplar içi	7080.07	301	23.52			
	Toplam	7326.11	307				
Dışsal etkiyi kabul	Gruplar arası	199.36	6	33.23	1.19	.31	.023
	Gruplar içi	8415.07	301	27.96			
	Toplam	8614.43	307				
Otantik yaşam	Gruplar arası	72.76	6	12.13	1.21	.30	.023
	Gruplar içi	3024.42	301	10.05			
	Toplam	3097.18	307				
Mevcut anlam	Gruplar arası	577.86	6	96.31	3.50	.00	.06
	Gruplar içi	8288.23	301	27.54			
	Toplam	8866.09	307				
Aranan anlam	Gruplar arası	1904.58	6	317.43	6.36	.00	.11
	Gruplar içi	15031.50	301	49.94			
	Toplam	16936.08	307				
Affedicilik	Gruplar arası	75.21	6	12.54	0.45	.85	.008
	Gruplar içi	8463.01	301	28.12			
	Toplam	8538.22	307				
Mutluluk	Gruplar arası	134.77	6	22.46	1.43	.20	.03
	Gruplar içi	4721.02	301	15.68			
	Toplam	4855.79	307				
Yalnızlık	Gruplar arası	287.30	6	47.88	1.04	.40	.02
	Gruplar içi	13844.82	301	46.00			
	Toplam	14132.11	307				

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.14'te görüldüğü üzere genç yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı ve aranan yaşam anlamı puanları $p<.01$ önem düzeyinde gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. (Sırasıyla, $F=3.50$ ve $F=6.36$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .06$ ve $.11$) alanyazında ölçüt olarak orta düzey büyüklük kabul edilen $0.06 \leq \eta^2 < .11$ arasında olması mevcut yaşam anlamı ve aranan yaşam anlamı puanlarının gelir durumuna göre farklılaşmasının makul bir şekilde pratik olarak anlamlılığına işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle genç yetişkinlerde gelir durumuna göre mevcut yaşam anlamı

ve aranan yaşam anlamı puanlarının farklılığı genelleme yapmaya kısmen uygundur denilebilir.

Öte yandan genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma, dışsal etkiyi kabul etme, otantik yaşam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanları $p < .05$ önem düzeyinde gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. (Sırasıyla, $F=1.74$; 1.19 ; 1.21 , $.45$, 1.43 , 1.04 , $p > .05$).

Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarında farklılaşmanın hangi gelir durumlarında olduğunu tespit etmek için LCD post Hoc testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.15’de verilmiştir.

Tablo 4.15. Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının gelir durumuna göre karşılaştırılmasına ilişkin LCD post Hoc testi sonuçları

Değişken	Gelir	N	\bar{X}	SD	Ortalama farkları (I-J)
Kendine yabancılaşma	500 TL altı	152	11.06	4.52	Farklılıklar anlamlı değil
	501-1000 TL	95	12.25	5.32	
	1001-1500 TL	28	11.46	4.91	
	1501-2000 TL	8	8.75	3.49	
	2001-2500 TL	10	11.00	3.80	
	2501-3000 TL	10	9.40	5.78	
	3000 TL üzeri	5	7.80	6.50	
	Toplam	308	11.30	4.89	
Dışsal etkiyi kabul	500 TL altı	152	14.13	5.39	Farklılıklar anlamlı değil
	501-1000 TL	95	13.95	5.26	
	1001-1500 TL	28	13.82	4.83	
	1501-2000 TL	8	11.00	4.99	
	2001-2500 TL	10	11.80	3.65	
	2501-3000 TL	10	13.00	4.85	
	3000 TL üzeri	5	10.00	8.49	
	Toplam	308	13.78	5.30	
Otantik yaşam	500 TL altı	152	23.76	3.42	Farklılıklar anlamlı değil
	501-1000 TL	95	23.45	3.12	
	1001-1500 TL	28	24.68	2.52	
	1501-2000 TL	8	24.75	2.05	
	2001-2500 TL	10	23.10	2.88	
	2501-3000 TL	10	25.30	2.21	
	3000 TL üzeri	5	24.80	2.49	
	Toplam	308	23.82	3.18	

Tablo 4.15.(devamı) Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının gelir durumuna göre karşılaştırılmasına ilişkin LCD post Hoc testi sonuçları

Değişken	Gelir	N	\bar{X}	SD	Ortalama farkları (I-J)
Mevcut anlam	500 TL altı	152	25.78	5.31	
	501-1000 TL	95	25.38	5.66	
	1001-1500 TL	28	27.96	4.83	1001-1500 TL > 500 TL altı*
	1501-2000 TL	8	27.38	3.96	1001-1500 TL > 501-1000 TL*
	2001-2500 TL	10	28.20	3.77	2501-3000 TL > 500 TL altı*
	2501-3000 TL	10	31.60	3.13	2501-3000 TL > 501-1000 TL*
	3000 TL üzeri	5	29.60	3.71	
	Toplam	308	26.23	5.37	
Aranan anlam	500 TL altı	152	23.53	7.01	
	501-1000 TL	95	23.39	6.93	500 TL altı > 1001-1500TL*, 1501-2000TL*, 2001-2500 TL**, 2501-3000TL** ve 3000 TL* üzeri
	1001-1500 TL	28	19.50	7.23	
	1501-2000 TL	8	17.13	6.90	
	2001-2500 TL	10	15.60	5.83	501-1000 TL > 1001-1500TL*, 1501-2000TL*, 2001-2500 TL**, 2501-3000TL** ve 3000 TL* üzeri
	2501-3000 TL	10	16.00	9.81	
	3000 TL üzeri	5	14.80	6.83	
	Toplam	308	22.31	7.43	
Affedicilik	500 TL altı	152	31.49	5.67	
	501-1000 TL	95	32.08	4.96	
	1001-1500 TL	28	31.82	4.91	
	1501-2000 TL	8	32.00	3.51	
	2001-2500 TL	10	31.60	6.35	Farklılıklar anlamlı değil
	2501-3000 TL	10	33.60	3.95	
	3000 TL üzeri	5	29.80	4.09	
	Toplam	308	31.76	5.27	
Mutluluk	500 TL altı	152	24.84	4.11	
	501-1000 TL	95	24.72	4.16	
	1001-1500 TL	28	26.14	3.24	
	1501-2000 TL	8	27.88	3.68	
	2001-2500 TL	10	25.10	2.38	Farklılıklar anlamlı değil
	2501-3000 TL	10	23.60	2.17	
	3000 TL üzeri	5	25.40	4.16	
	Toplam	308	24.97	3.98	
Yalnızlık	500 TL altı	152	36.65	7.28	
	501-1000 TL	95	36.62	6.62	
	1001-1500 TL	28	34.04	5.71	
	1501-2000 TL	8	33.13	6.56	
	2001-2500 TL	10	34.50	5.64	Farklılıklar anlamlı değil
	2501-3000 TL	10	35.60	4.45	
	3000 TL üzeri	5	36.40	4.34	
	Toplam	308	36.20	6.78	

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.15’de görüldüğü üzere 1001-1500 TL gelire sahip genç yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puan ortalamaları ($\bar{x}=27.96$) ile 2501-3000 TL gelire sahip genç yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puan ortalamaları ($\bar{x}=31.60$), 500 TL altı gelire sahip genç yetişkinlerin ($\bar{x}=25.78$) ve 501-1000 TL gelire sahip genç yetişkinlerin ($\bar{x}=25.38$) mevcut yaşam anlamı puan ortalamalarından $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Ayrıca 500 TL altı gelire sahip genç yetişkinlerin ($\bar{x}=25.78$) ve 501-1000 TL gelire sahip genç yetişkinlerin ($\bar{x}=25.38$) aranan yaşam anlamı puan ortalamaları, diğer tüm gelir grubundaki genç yetişkinlerden $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Diğer taraftan genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma, dışsal etkiyi kabul etme, otantik yaşam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanları gelir düzeylerine farklılaşmaktadır. Fakat bu farklar $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir.

4.12. Gelire İlişkin Bulgular (Yaşlı Yetişkin)

Yaşlı yetişkinlerin otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının gelir durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4.16’da verilmiştir.

Tablo 4.16. Yaşlı yetişkinlerde gelir durumuna göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Değişken		Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	η^2
Kendine yabancılaşma	Gruplar arası	10.83	5	2.17	.32	.90	.01
	Gruplar içi	1875.34	279	6.72			
	Toplam	1886.18	284				
Dışsal etkiyi kabul	Gruplar arası	79.06	5	15.81	.93	46	.02
	Gruplar içi	4758.19	279	17.05			
	Toplam	4837.25	284				
Otantik yaşam	Gruplar arası	21.36	5	4.27	.88	.49	.02
	Gruplar içi	1351.95	279	4.85			
	Toplam	1373.31	284				

Tablo 4.16.(devamı) Yaşlı yetişkinlerde gelir durumuna göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Mevcut anlam	Gruplar arası	126.36	5	25.27	1.15	.33	.02
	Gruplar içi	6109.58	279	21.90			
	Toplam	6235.94	284				
Aranan anlam	Gruplar arası	143.32	5	28.66	.60	.70	.01
	Gruplar içi	13432.49	279	48.15			
	Toplam	13575.81	284				
Affedicilik	Gruplar arası	58.87	5	11.77	.77	.57	.01
	Gruplar içi	4283.03	279	15.35			
	Toplam	4341.89	284				
Mutluluk	Gruplar arası	60.54	5	12.11	.66	.66	.01
	Gruplar içi	5152.67	279	18.47			
	Toplam	5213.21	284				
Yalnızlık	Gruplar arası	246.77	5	49.35	1.14	.34	.02
	Gruplar içi	12125.41	279	43.46			
	Toplam	12372.18	284				

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.16’da görüldüğü üzere yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma, dışsal etkiyi kabul etme, otantik yaşam puanları $p<.05$ önem düzeyinde gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. (Sırasıyla, $F=.32$; $.93$; $.88$, $p>.05$). Benzer şekilde yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı ve aranan yaşam anlamı puanları $p<.05$ önem düzeyinde gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. (Sırasıyla, $F=1.15$ ve $F=.60$, $p>.05$). Son olarak yaşlı yetişkinlerin affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanları $p<.05$ önem düzeyinde gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. (Sırasıyla, $F=.77$; $.66$; 1.14 , $p>.05$). Fakat yaşlı yetişkinlerin otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının gelir durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin etki büyüklüğü değerleri (Sırasıyla, $.01$, $.02$, $.02$, $.02$, $.01$, $.01$, $.01$, $.02$) incelendiğinde gelirin otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanları üzerindeki etkisinin hiç olmadığı söylenememektedir. Çünkü etki büyüklüğü değerleri $0.01 \leq \eta^2 \leq 0.04$ arasındadır.

Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının gelir durumuna ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmasa da

ortalama puanlar ve standart sapma testlerini incelemek için LCD post Hoc testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.17’de verilmiştir.

Tablo 4.17. Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının gelir durumuna göre karşılaştırılmasına ilişkin LCD post Hoc testi sonuçları

Değişken	Gelir	N	\bar{X}	SD	Ortalama farkları (I-J)
Kendine yabancılaşma	500 TL altı	-	-	-	Farklılıklar anlamlı değil
	501-1000 TL	149	8.20	2.43	
	1001-1500 TL	41	7.88	2.16	
	1501-2000 TL	36	8.36	3.15	
	2001-2500 TL	22	8.23	2.89	
	2501-3000 TL	22	8.64	3.11	
	3000 TL üzeri	15	8.53	2.53	
	Toplam	285	8.23	2.58	
Dışsal etkiyi kabul	500 TL altı	-	-	-	Farklılıklar anlamlı değil
	501-1000 TL	149	12.04	4.27	
	1001-1500 TL	41	10.83	3.73	
	1501-2000 TL	36	12.06	4.79	
	2001-2500 TL	22	11.18	2.95	
	2501-3000 TL	22	12.77	4.55	
	3000 TL üzeri	15	11.60	2.41	
	Toplam	285	11.84	4.13	
Otantik yaşam	500 TL altı	-	-	-	Farklılıklar anlamlı değil
	501-1000 TL	149	25.46	2.25	
	1001-1500 TL	41	24.76	2.33	
	1501-2000 TL	36	25.69	2.03	
	2001-2500 TL	22	25.41	2.04	
	2501-3000 TL	22	25.55	2.42	
	3000 TL üzeri	15	25.27	1.49	
	Toplam	285	25.38	2.20	
Mevcut anlam	500 TL altı	-	-	-	Farklılıklar anlamlı değil
	501-1000 TL	149	28.91	4.63	
	1001-1500 TL	41	27.24	4.90	
	1501-2000 TL	36	28.53	4.46	
	2001-2500 TL	22	28.59	4.75	
	2501-3000 TL	22	29.23	5.18	
	3000 TL üzeri	15	30.00	4.19	
	Toplam	285	28.68	4.69	

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.17. Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının gelir durumuna göre karşılaştırılmasına ilişkin LCD post Hoc testi sonuçları

Değişken	Gelir	N	\bar{X}	SD	Ortalama farkları (I-J)
Aranan anlam	500 TL altı	-	-	-	Farklılıklar anlamlı değil
	501-1000 TL	149	18.73	6.70	
	1001-1500 TL	41	19.90	6.95	
	1501-2000 TL	36	18.53	7.77	
	2001-2500 TL	22	17.45	7.66	
	2501-3000 TL	22	19.45	6.05	
	3000 TL üzeri	15	17.13	7.28	
	Toplam	285	18.75	6.91	
Affedicilik	500 TL altı	-	-	-	Farklılıklar anlamlı değil
	501-1000 TL	149	34.23	3.73	
	1001-1500 TL	41	34.10	4.04	
	1501-2000 TL	36	34.36	3.45	
	2001-2500 TL	22	35.09	3.99	
	2501-3000 TL	22	33.41	4.59	
	3000 TL üzeri	15	32.87	5.21	
	Toplam	285	34.16	3.91	
Mutluluk	500 TL altı	-	-	-	Farklılıklar anlamlı değil
	501-1000 TL	149	26.90	4.13	
	1001-1500 TL	41	26.32	4.57	
	1501-2000 TL	36	27.42	4.90	
	2001-2500 TL	22	27.45	4.39	
	2501-3000 TL	22	25.73	3.78	
	3000 TL üzeri	15	27.13	4.22	
	Toplam	285	26.85	4.28	
Yalnızlık	500 TL altı	-	-	-	Farklılıklar anlamlı değil
	501-1000 TL	149	34.86	6.77	
	1001-1500 TL	41	35.15	6.76	
	1501-2000 TL	36	36.53	7.43	
	2001-2500 TL	22	35.18	5.50	
	2501-3000 TL	22	38.00	4.78	
	3000 TL üzeri	15	36.00	5.81	
	Toplam	285	35.44	6.60	

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.17’de görüldüğü üzere yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma, dışsal etkiyi kabul etme, otantik yaşam, mevcut yaşam anlamı, aranan yaşam anlamı, affedicilik,

mutluluk ve yalnızlık puanları gelir düzeylerine kendi içinde farklılaşmaktadır. Fakat bu farklar $p < .05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir.

4.13. Yerleşim Yerine (Merkez/Köy) İlişkin Bulgular (Genç Yetişkin)

Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının yerleşim yerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için bağımsız örneklem t testi uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4.18’de verilmiştir.

Tablo 4.18. Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının yerleşim yerine göre karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları

Değişken-Genç yetişkin	Yerleşim	N	\bar{X}	SD	t	p	Cohen's d
Kendine yabancılaşma	Merkez	218	11.60	4.93	1.72	.09	-
	Köy	90	10.57	4.72			
Dışsal etkiyi kabul	Merkez	218	13.37	5.31	-2.18*	.03	.27
	Köy	90	14.79	5.16			
Otantik yaşam	Merkez	218	23.22	3.20	-5.93**	.00	.71
	Köy	90	25.29	2.61			
Mevcut anlam	Merkez	218	25.68	5.60	3.04**	.00	.36
	Köy	90	27.54	4.56			
Aranan anlam	Merkez	218	22.48	7.03	.57	.57	-
	Köy	90	21.91	8.35			
Affedicilik	Merkez	218	31.77	5.57	.06	.95	-
	Köy	90	31.73	4.51			
Mutluluk	Merkez	218	24.85	3.93	-.81	.42	-
	Köy	90	25.27	4.11			
Yalnızlık	Merkez	218	35.72	6.72	-1.93	.06	-
	Köy	90	37.37	6.83			

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 4.18’de görüldüğü üzere merkezde yaşayan genç yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=13.37$), köyde yaşayan genç yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=14.79$) daha düşüktür. Bu fark $p < .05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=-2.18$, $p < .05$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.27$) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanlarında yerleşim yerine ilişkin farkın makul olarak

pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle merkezde yaşayan genç yetişkinler, köyde yaşayan genç yetişkinlere oranla dışsal etkiye daha kapalıdır genellemesi kısmen yapılabilir.

Köyde yaşayan genç yetişkinlerin otantik yaşam toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=25.29$), merkezde yaşayan genç yetişkinlerin otantik yaşam toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=23.22$) daha yüksektir. Bu fark $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=-5.93$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.71$) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması genç yetişkinlerin otantik yaşam puanlarında yerleşim yerine ilişkin farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle köyde yaşayan genç yetişkinler, merkezde yaşayan genç yetişkinlere oranla daha çok otantik yaşam sürmektedir genellemesi kısmen yapılabilir.

Merkezde yaşayan genç yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=25.68$), köyde yaşayan genç yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=27.54$) daha düşüktür. Bu fark $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=-3.04$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.36$) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması genç yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puanlarında yerleşim yerine ilişkin farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle merkezde yaşayan genç yetişkinler, köyde yaşayan genç yetişkinlere oranla mevcut yaşam anlamlarının daha yüksek olduğu genellemesi kısmen yapılabilir.

Öte yandan köyde yaşayan genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=10.57$), merkezde yaşayan genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=11.60$) daha düşüktür. Fakat bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t=1.72$, $p>.05$).

Merkezde yaşayan genç yetişkinlerin aranan anlam toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=22.48$), köyde yaşayan genç yetişkinlerin aranan anlam toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=21.91$) daha yüksektir. Fakat bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t=.57$, $p>.05$).

Köyde yaşayan genç yetişkinlerin affedicilik toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=31.73$), merkezde yaşayan genç yetişkinlerin affedicilik toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=31.77$) daha yüksektir. Fakat bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t=.06$, $p>.05$).

Merkezde yaşayan genç yetişkinlerin mutluluk toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=24.85$), köyde yaşayan genç yetişkinlerin mutluluk toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=25.27$) daha düşüktür. Fakat bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t=-.81$, $p>.05$).

Köyde yaşayan genç yetişkinlerin yalnızlık toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=37.37$), merkezde yaşayan genç yetişkinlerin yalnızlık toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=35.72$) daha yüksektir. Bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t=-1.93$, $p>.05$).

4.14. Yerleşim Yerine (Merkez/Köy) İlişkin Bulgular (Yaşlı Yetişkin)

Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının yerleşim yerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için bağımsız örneklem t testi uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4.19'da verilmiştir.

Tablo 4.19. Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının yerleşim yerine göre karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları

Değişken-Yaşlı yetişkin	Yerleşim	N	\bar{X}	SD	t	p	Cohen's d
Kendine yabancılaşma	Merkez	201	8.59	2.69	4.21**	.00	.51
	Köy	84	7.36	2.05			
Dışsal etkiyi kabul	Merkez	201	11.86	4.05	.13	.90	-
	Köy	84	11.79	4.32			
Otantik yaşam	Merkez	201	24.93	2.22	-6.32**	.00	.78
	Köy	84	26.48	1.73			
Mevcut anlam	Merkez	201	28.07	4.97	-3.93**	.00	.48
	Köy	84	30.13	3.56			
Aranan anlam	Merkez	201	19.06	6.81	1.18	.24	-
	Köy	84	17.99	7.14			
Affedicilik	Merkez	201	34.12	4.13	-.24	.81	-
	Köy	84	34.24	3.35			
Mutluluk	Merkez	201	26.64	4.24	1.26	.21	-
	Köy	84	27.35	4.38			
Yalnızlık	Merkez	201	36.27	6.63	-3.45	.00	.44
	Köy	84	33.45	6.12			

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.19'da görüldüğü üzere merkezde yaşayan yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma toplam puan ortalamaları (\bar{x} =8.59), köyde yaşayan yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma toplam puan ortalamaları (\bar{x} =7.36) daha yüksektir. Bu fark p<.01 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır (t=4.21, p<.01). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's d=.51) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanlarında yerleşim yerine ilişkin farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle merkezde yaşayan yaşlı yetişkinler, köyde yaşayan yaşlı yetişkinlere oranla kendine daha yabancıdır genellemesi kısmen yapılabilir.

Öte yandan köyde yaşayan yaşlı yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme toplam puan ortalamaları (\bar{x} =11.79), merkezde yaşayan yaşlı yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme toplam puan ortalamalarından (\bar{x} =11.86) daha düşüktür. Fakat bu fark p<.05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir (t=.13, p>.05).

Köyde yaşayan yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=26.48$), merkezde yaşayan yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=24.93$) daha yüksektir. Bu fark $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=-6.32$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.78$) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam puanlarında yerleşim yerine ilişkin farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle köyde yaşayan yaşlı yetişkinler, merkezde yaşayan yaşlı yetişkinlere oranla daha çok otantik yaşam sürmektedir genellemesi kısmen yapılabilir.

Merkezde yaşayan yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=28.07$), köyde yaşayan yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=30.13$) daha düşüktür. Bu fark $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=-3.93$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.48$) alanyazında orta düzey ölçüt kabul edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puanlarında yerleşim yerine ilişkin farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle merkezde yaşayan yaşlı yetişkinler, köyde yaşayan yaşlı yetişkinlere oranla mevcut yaşam anlamlarının daha yüksek olduğu genellemesi kısmen yapılabilir.

Diğer taraftan merkezde yaşayan yaşlı yetişkinlerin aranan anlam toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=19.06$), köyde yaşayan yaşlı yetişkinlerin aranan anlam toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=17.99$) daha yüksektir. Fakat bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t=1.18$, $p>.05$). Benzer şekilde köyde yaşayan yaşlı yetişkinlerin affedicilik toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=34.24$), merkezde yaşayan yaşlı yetişkinlerin affedicilik toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=34.12$) daha yüksektir. Fakat bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t=-.24$, $p>.05$). Buna ek olarak merkezde yaşayan yaşlı yetişkinlerin mutluluk toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=26.64$), köyde yaşayan yaşlı yetişkinlerin mutluluk toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=27.35$) daha düşüktür. Fakat bu fark $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t=1.26$, $p>.05$).

Son olarak köyde yaşayan yaşlı yetişkinlerin yalnızlık toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=33.45$), merkezde yaşayan yaşlı yetişkinlerin yalnızlık toplam puan ortalamalarından ($\bar{x}=36.27$) daha düşüktür. Bu fark $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=-3.45$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin (Cohen's $d=.44$) alanyazında orta düzey ölçüt kabul

edilen $0.2 < d < 0.8$ arasında olması yaşlı yetişkinlerin yalnızlık puanlarında yerleşim yerine ilişkin farkın makul olarak pratik şekilde anlamlılığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle merkezde yaşayan yaşlı yetişkinler, köyde yaşayan yaşlı yetişkinlere oranla daha yalnızdır genellemesi kısmen yapılabilir.

4.15. Barınılan (Yaşanılan) Yere İlişkin Bulgular (Genç Yetişkin)

Genç yetişkinlerin otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının barınılan yere göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4.20’de verilmiştir.

Tablo 4.20. Genç yetişkinlerde barınılan yere göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Değişken		Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	η^2
Kendine yabancılaşma	Gruplar arası	262.97	2	131.48	5.68**	.00	.04
	Gruplar içi	7063.15	305	23.16			
	Toplam	7326.11	307				
Dışsal etkiyi kabul	Gruplar arası	136.14	2	68.07	2.45	.09	.02
	Gruplar içi	8478.29	305	27.80			
	Toplam	8614.43	307				
Otantik yaşam	Gruplar arası	13.57	2	6.78	.67	.51	.00
	Gruplar içi	3083.61	305	10.11			
	Toplam	3097.18	307				
Mevcut anlam	Gruplar arası	132.92	2	66.46	2.32	.10	.01
	Gruplar içi	8733.17	305	28.63			
	Toplam	8866.09	307				
Aranan anlam	Gruplar arası	1488.40	2	744.20	14.69**	.00	.09
	Gruplar içi	15447.67	305	50.65			
	Toplam	16936.08	307				
Affedicilik	Gruplar arası	65.43	2	32.72	1.18	.31	.01
	Gruplar içi	8472.79	305	27.78			
	Toplam	8538.22	307				
Mutluluk	Gruplar arası	80.54	2	40.27	2.57	.08	.02
	Gruplar içi	4775.25	305	15.66			
	Toplam	4855.79	307				
Yalnızlık	Gruplar arası	25.95	2	12.97	.28	.76	.00
	Gruplar içi	14106.17	305	46.25			
	Toplam	14132.11	307				

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 4.20’de görüldüğü üzere genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanları $p < .01$ önem düzeyinde barınılan yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=5.68$, $p < .01$). Etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .04$) alanyazında küçük etki olarak kabul edilen $0.01 \leq \eta^2 \leq 0.04$ ölçüt aralığında olması kendine yabancılaşma

puanlarının barınılan yere göre farklılaşmasının makul bir şekilde pratik olarak anlamlılığına işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle genç yetişkinlerde barınılan yere göre kendine yabancılaşma puanlarının farklılığı genelleme yapmaya çok az uygundur ya da barınılan yer genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanları üzerinde çok az etkilidir denilebilir.

Genç yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme toplam puanlarının $p < .05$ önem düzeyinde barınılan yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. ($F=2.45$, $p > .05$). Fakat etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .02$) alanyazında ölçüt olarak düşük düzey değer kabul edilen $0.01 \leq \eta^2 \leq 0.04$ arasında olması barınılan yerin genç yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme toplam puanlarına çok az da olsa etki yaptığını göstermektedir.

Genç yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı toplam puan ortalamaları $p < .05$ önem düzeyinde barınılan yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. ($F=2.32$, $p > .05$). Fakat etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .01$) alanyazında ölçüt olarak düşük düzey değer kabul edilen $0.01 \leq \eta^2 \leq 0.04$ arasında olması barınılan yerin genç yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı toplam puan ortalamaları üzerinde hiç etkisi yoktur söylenemeyeceğini göstermektedir.

Genç yetişkinlerin aranan yaşam anlamı puanları $p < .01$ önem düzeyinde barınılan yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=14.69$, $p < .01$). Etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .09$) alanyazında orta düzey etki aralığında ($0.06 \leq \eta^2 \leq .11$) olması aranan yaşam anlam puanlarının barınılan yere göre farklılaşmasının pratik olarak anlamlılığını gösterse de bu farklılık genelleme yapmaya kısmen uygundur ya da barınılan yer genç yetişkinlerin aranan yaşam anlam puanları üzerinde orta düzey etkilidir denilebilir.

Genç yetişkinlerin affedicilik toplam puan ortalamaları $p < .05$ önem düzeyinde barınılan yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. ($F=1.18$, $p > .05$). Fakat etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .01$) alanyazında ölçüt olarak düşük düzey değer kabul edilen $0.01 \leq \eta^2 \leq 0.04$ arasında olması barınılan yerin genç yetişkinlerin affedicilik toplam puan ortalamaları üzerinde hiç etkisi yoktur söylenemeyeceğinin göstergesidir.

Genç yetişkinlerin mutluluk toplam puan ortalamaları $p < .05$ önem düzeyinde barınılan yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. ($F=2.57$, $p > .05$). Fakat

etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2=.02$)) alanyazında ölçüt olarak düşük düzey değer kabul edilen $0.01 \leq \eta^2 \leq 0.04$ arasında olması barınılan yerin genç yetişkinlerin mutluluk toplam puan ortalamaları üzerinde hiç etkisi yoktur söylenemeyeceğini göstermektedir.

Genç yetişkinlerin yalnızlık puanları $p<.05$ önem düzeyinde barınılan yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. ($F=.28, p>.05$).

Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarında farklılaşmanın hangi yerden kaynaklandığını tespit etmek için Bonferroni testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.21’de verilmiştir.

Tablo 4.21. Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının barınılan yere göre karşılaştırılmasına ilişkin Bonferroni testi sonuçları

Değişken	Yer	N	\bar{X}	SD	Ortalama farkları (I-J)
Kendine yabancılaşma	Öğrenci evi	146	11.18	4.54	
	Aile yanı	26	8.50	5.12	Aile yanı < öğrenci evi*
	Yurt/apart	136	11.95	5.03	Aile yanı < yurt /apart**
	Toplam	308	11.30	4.89	
Dışsal etkiyi kabul	Öğrenci evi	146	13.11	5.00	
	Aile yanı	26	13.81	5.16	
	Yurt/apart	136	14.50	5.57	Farklılıklar anlamlı değil
	Toplam	308	13.78	5.30	
Otantik yaşam	Öğrenci evi	146	23.60	3.11	
	Aile yanı	26	24.12	3.27	
	Yurt/apart	136	24.00	3.23	Farklılıklar anlamlı değil
	Toplam	308	23.82	3.18	
Mevcut anlam	Öğrenci evi	146	26.38	5.68	
	Aile yanı	26	28.12	3.85	
	Yurt/apart	136	25.71	5.22	Farklılıklar anlamlı değil
	Toplam	308	26.23	5.37	
Aranan anlam	Öğrenci evi	146	21.88	7.03	
	Aile yanı	26	15.88	8.56	Yurt/apart > öğrenci evi*
	Yurt/apart	136	24.00	6.91	Yurt/apart > aile yanı**
	Toplam	308	22.31	7.43	Öğrenci evi > aile yanı**
Affedicilik	Öğrenci evi	146	31.32	5.54	
	Aile yanı	26	31.58	4.54	
	Yurt/apart	136	32.27	5.10	Farklılıklar anlamlı değil
	Toplam	308	31.76	5.27	
Mutluluk	Öğrenci evi	146	25.51	4.15	
	Aile yanı	26	24.73	3.31	
	Yurt/apart	136	24.45	3.86	Farklılıklar anlamlı değil
	Toplam	308	24.97	3.98	
Yalnızlık	Öğrenci evi	146	36.45	6.29	
	Aile yanı	26	35.42	4.33	
	Yurt/apart	136	36.10	7.65	Farklılıklar anlamlı değil
	Toplam	308	36.20	6.78	

* $p<.05$, ** $p<.01$

Tablo 4.21’de görüldüğü üzere aile yanındaki genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma puan ortalamaları ($\bar{x}=8.50$), öğrenci evindeki genç yetişkinlerin ($\bar{x}=11.18$) ve yurt/aparttaki genç yetişkinlerin ($\bar{x}=11.95$) kendine yabancılaşma puan ortalamalarından $p<.05$ ve $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür. Benzer şekilde yurt/aparttaki genç yetişkinlerin aranan yaşam anlamı puan ortalamaları ($\bar{x}=24.00$), öğrenci evindeki genç yetişkinlerin ($\bar{x}=21.88$) ve aile yanındaki genç yetişkinlerin ($\bar{x}=15.88$) aranan yaşam anlamı puan ortalamalarından $p<.01$ ve $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Ayrıca öğrenci evindeki genç yetişkinlerin aranan yaşam anlamı puan ortalamaları, aile yanındaki genç yetişkinlerden $p<.01$ ve $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Kısaca aile yanındaki genç yetişkinler diğerlerine nazaran daha az yaşamda anlam aramaktadır.

Dışsal etkiyi kabul puan ortalamaları öğrenci evi, aile yanı ve yurt/aparttaki genç yetişkinler için sırasıyla ($\bar{x}=13.11, 13.81, 14.50$) şeklindedir. Puanlar arasında farklılıklar olsa da bu farklar $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir. Benzer şekilde otantik yaşam puan ortalamaları öğrenci evi, aile yanı ve yurt/aparttaki genç yetişkinler için sırasıyla ($\bar{x}=23.60, 24.12, 24.00$), mevcut yaşam anlamı sırasıyla ($\bar{x}=26.38, 28.12, 25.71$), affedicilik puan ortalamaları sırasıyla ($\bar{x}=31.32, 31.58, 32.27$), mutluluk puan ortalamaları sırasıyla ($\bar{x}=25.51, 24.73, 24.45$) ve yalnızlık puan ortalamaları sırasıyla ($\bar{x}=36.45, 35.42, 36.10$) olarak saptanmıştır. Puanlar arasında farklılıklar olsa da bu farklar $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir.

4.16. Barınılan (Yaşanılan) Yere İlişkin Bulgular (Yaşlı Yetişkin)

Yaşlı yetişkinlerin otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının barınılan yere göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4.22’de verilmiştir.

Tablo 4.22. Yaşlı yetişkinlerde barınılan yere göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Değişken		Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	η^2
Kendine yabancılaşma	Gruplar arası	93.19	2	46.59	7.33	.00	.05
	Gruplar içi	1792.99	282	6.36			
	Toplam	1886.18	284				
Dışsal etkiyi kabul	Gruplar arası	646.62	2	323.31	21.76	.00	.13
	Gruplar içi	4190.63	282	14.86			
	Toplam	4837.25	284				
Otantik yaşam	Gruplar arası	147.01	2	73.50	16.90	.00	.11
	Gruplar içi	1226.30	282	4.35			
	Toplam	1373.31	284				
Mevcut anlam	Gruplar arası	1271.44	2	635.72	36.11	.00	.20
	Gruplar içi	4964.50	282	17.60			
	Toplam	6235.94	284				
Aranan anlam	Gruplar arası	2013.34	2	1006.67	24.55	.00	.15
	Gruplar içi	11562.47	282	41.00			
	Toplam	13575.81	284				
Affedicilik	Gruplar arası	40.25	2	20.13	1.32	.27	.01
	Gruplar içi	4301.64	282	15.25			
	Toplam	4341.89	284				
Mutluluk	Gruplar arası	820.37	2	410.18	26.33	.00	.16
	Gruplar içi	4392.84	282	15.58			
	Toplam	5213.21	284				
Yalnızlık	Gruplar arası	2019.25	2	1009.62	21.50	.00	.16
	Gruplar içi	10352.93	282	36.71			
	Toplam	12372.18	284				

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.22’de görüldüğü üzere yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanları $p<.01$ önem düzeyinde barınılan yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=7.33$, $p<.01$). Etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 =.05$) alanyazında orta-küçük düzey etki olarak kabul edilen $0.04 < \eta^2 < 0.06$ ölçüt aralığında olması kendine yabancılaşma puanlarının barınılan yere göre farklılaşmasının makul bir şekilde pratik olarak anlamlılığına işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle yaşlı yetişkinlerde barınılan yere göre kendine yabancılaşma puanlarının farklılığı genelleme yapmaya biraz uygundur ya da

barınılan yer yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanları üzerinde az etkilidir denilebilir.

Yaşlı yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme toplam puanlarının $p < .01$ önem düzeyinde barınılan yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=21.76$, $p < .01$). Üstelik etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .13$) yüksek düzey etki değerinde olması barınılan yerin yaşlı yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme toplam puanlarına önemli düzeyde etki yaptığını göstermektedir.

Benzer şekilde yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam puanları $p < .01$ önem düzeyinde barınılan yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=16.90$, $p < .01$). Etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .11$) alanyazında orta-yüksek düzey etki olarak kabul edilen $0.06 \leq \eta^2 \leq .11$ ölçüt aralığında olması otantik yaşam puanlarının barınılan yere göre farklılaşmasının makul bir şekilde pratik olarak anlamlılığına işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle yaşlı yetişkinlerde barınılan yere göre otantik yaşam puanlarının farklılığı genelleme yapmaya uygundur ya da barınılan yer yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam puanları üzerinde etkilidir denilebilir.

Yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı toplam puan ortalamaları $p < .01$ önem düzeyinde barınılan yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=36.11$, $p < .01$). Üstelik etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .20$) alanyazında ölçüt olarak çok büyük düzey etki kabul edilen $\eta^2 \geq .14$ üstünde olması barınılan yerin yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı toplam puan ortalamaları üzerinde çok büyük etkisi olduğunu göstermektedir.

Yaşlı yetişkinlerin aranan yaşam anlamı puanları $p < .01$ önem düzeyinde barınılan yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=24.55$, $p < .01$). Üstelik etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .15$) alanyazında ölçüt olarak çok büyük düzey etki kabul edilen $\eta^2 \geq .14$ üstünde olması barınılan yerin yaşlı yetişkinlerin aranan yaşam anlamı toplam puan ortalamaları üzerinde çok büyük etkisi olduğunu göstermektedir.

Yaşlı yetişkinlerin affedicilik toplam puan ortalamaları $p < .05$ önem düzeyinde barınılan yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. ($F=1.32$, $p > .05$). Fakat etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .01$) alanyazında ölçüt olarak düşük düzey

değer kabul edilen $0.01 \leq \eta^2 \leq 0.04$ arasında olması barınılan yerin yaşlı yetişkinlerin affedicilik toplam puan ortalamaları üzerinde hiç etkisi yoktur söylenemeyeceğinin göstergesidir.

Yaşlı yetişkinlerin mutluluk toplam puan ortalamaları $p < .01$ önem düzeyinde barınılan yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=26.33, p < .01$). Üstelik etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .16$) alanyazında ölçüt olarak çok büyük düzey etki kabul edilen $\eta^2 \geq .14$ üstünde olması barınılan yerin yaşlı yetişkinlerin mutluluk toplam puan ortalamaları üzerinde çok büyük etkisi olduğunu göstermektedir.

Yaşlı yetişkinlerin yalnızlık toplam puan ortalamaları $p < .01$ önem düzeyinde barınılan yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. ($F=21.50, p < .01$). Üstelik etki büyüklüğü değerinin ($\eta^2 = .16$) alanyazında ölçüt olarak çok büyük düzey etki kabul edilen $\eta^2 \geq .14$ üstünde olması barınılan yerin yaşlı yetişkinlerin yalnızlık toplam puan ortalamaları üzerinde çok büyük etkisi olduğunu göstermektedir.

Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarında farklılaşmanın hangi illerden kaynaklandığını tespit etmek için Bonferroni testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.23'te verilmiştir.

Tablo 4.23. Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının barınılan yere göre karşılaştırılmasına ilişkin Bonferroni testi sonuçları

Değişken	Yer	N	\bar{X}	SD	Ortalama farkları (I-J)
Kendine yabancılaşma	1.Kendi evim/kira	161	7.74	2.46	1 < 2*
	2.Huzurevi/bakımevi	37	9.16	2.79	1 < 3*
	3.Çocuklarımin yanı	87	8.74	2.51	
	Toplam	285	8.23	2.58	
Dışsal etkiyi kabul	1.Kendi evim/kira	161	10.52	3.45	
	2.Huzurevi/bakımevi	37	13.76	4.22	1 < 2**
	3.Çocuklarımin yanı	87	13.46	4.38	1 < 3**
	Toplam	285	11.84	4.13	
Otantik yaşam	1.Kendi evim/kira	161	25.88	1.92	1 > 2**
	2.Huzurevi/bakımevi	37	23.70	2.46	1 > 3*
	3.Çocuklarımin yanı	87	25.18	2.21	3 > 2**
	Toplam	285	25.38	2.20	
Mevcut anlam	1.Kendi evim/kira	161	30.27	3.68	1 > 2**
	2.Huzurevi/bakımevi	37	24.08	5.21	1 > 3**
	3.Çocuklarımin yanı	87	27.70	4.60	3 > 2**
	Toplam	285	28.68	4.69	
Aranan anlam	1.Kendi evim/kira	161	16.52	6.51	
	2.Huzurevi/bakımevi	37	23.49	5.79	1 < 2**
	3.Çocuklarımin yanı	87	20.85	6.44	1 < 3**
	Toplam	285	18.75	6.91	
Affedicilik	1.Kendi evim/kira	161	34.06	3.78	
	2.Huzurevi/bakımevi	37	33.46	4.76	
	3.Çocuklarımin yanı	87	34.64	3.73	
	Toplam	285	34.16	3.91	Farklılıklar anlamlı değil
Mutluluk	1.Kendi evim/kira	161	28.11	3.78	1 > 2**
	2.Huzurevi/bakımevi	37	23.11	4.62	1 > 3**
	3.Çocuklarımin yanı	87	26.10	3.95	3 > 2**
	Toplam	285	26.85	4.28	
Yalnızlık	1.Kendi evim/kira	161	33.51	6.28	
	2.Huzurevi/bakımevi	37	41.43	5.67	1 < 2**
	3.Çocuklarımin yanı	87	36.46	5.80	1 < 3**
	Toplam	285	35.44	6.60	3 < 2**

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.22’de görüldüğü üzere kendi evindeki yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma puan ortalamaları (\bar{x} =7.74), huzurevindeki yaşlı yetişkinlerin (\bar{x} =9.16) ve çocuklarının yanındaki yaşlı yetişkinlerin (\bar{x} =8.74) kendine yabancılaşma puan ortalamalarından p<.05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür.

Kendi evindeki yaşlı yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme puan ortalamaları ($\bar{x}=10.52$), huzurevindeki yaşlı yetişkinlerin ($\bar{x}=13.76$) ve çocuklarının yanındaki yaşlı yetişkinlerin ($\bar{x}=13.46$) dışsal etkiyi kabul etme puan ortalamalarından $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür.

Kendi evindeki yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam puan ortalamaları ($\bar{x}=25.88$), huzurevindeki yaşlı yetişkinlerin ($\bar{x}=23.70$) ve çocuklarının yanındaki yaşlı yetişkinlerin ($\bar{x}=25.18$) otantik yaşam puan ortalamalarından $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Ayrıca huzurevindeki yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam puan ortalamaları çocuklarının yanındaki yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam puan ortalamalarından $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür.

Kendi evindeki yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puan ortalamaları ($\bar{x}=30.27$), huzurevindeki yaşlı yetişkinlerin ($\bar{x}=24.08$) ve çocuklarının yanındaki yaşlı yetişkinlerin ($\bar{x}=27.70$) mevcut yaşam anlamı puan ortalamalarından $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Ayrıca huzurevindeki yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puan ortalamaları çocuklarının yanındaki yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puan ortalamalarından $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür.

Kendi evindeki yaşlı yetişkinlerin aranan yaşam anlamı puan ortalamaları ($\bar{x}=16.52$), huzurevindeki yaşlı yetişkinlerin ($\bar{x}=23.49$) ve çocuklarının yanındaki yaşlı yetişkinlerin ($\bar{x}=20.85$) mevcut yaşam anlamı puan ortalamalarından $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Diğer taraftan affedicilik puan ortalamaları kendi evinde/kira, huzurevi/bakımevi ve çocuklarının yanında yaşayan yaşlı yetişkinler için sırasıyla ($\bar{x}=34.06, 33.46, 34.64$) şeklindedir. Puanlar arasında farklılıklar olsa da bu farklar $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Kendi evindeki yaşlı yetişkinlerin mutluluk puan ortalamaları ($\bar{x}=28.11$), huzurevindeki yaşlı yetişkinlerin ($\bar{x}=23.11$) ve çocuklarının yanındaki yaşlı yetişkinlerin ($\bar{x}=26.10$) mutluluk puan ortalamalarından $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak

anlamli bir sekilde daha yuksektir. Ayrica huzurevindeki yasli yetiskinlerin mutluluk puan ortalamalari cocuklarinin yanindaki yasli yetiskinlerin mutluluk puan ortalamalarindan $p < .01$ onem duzeyinde istatistiksel olarak anlamli bir sekilde daha dusuktur.

Son olarak kendi evindeki yasli yetiskinlerin yalnızlık puan ortalamalari ($\bar{x}=33.51$), huzurevindeki yasli yetiskinlerin ($\bar{x}=41.43$) ve cocuklarinin yanindaki yasli yetiskinlerin ($\bar{x}=36.46$) yalnızlık puan ortalamalarindan $p < .01$ onem duzeyinde istatistiksel olarak anlamli bir sekilde daha dusuktur. Ayrica huzurevindeki yasli yetiskinlerin yalnızlık puan ortalamalari cocuklarinin yanindaki yasli yetiskinlerin yalnızlık puan ortalamalarindan $p < .01$ onem duzeyinde istatistiksel olarak anlamli bir sekilde daha yuksektir.

4.17. İdeolojik Eğilimlere İlişkin Bulgular (Genç Yetişkin)

Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının ideolojik eğilimlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4.24'te verilmiştir.

Tablo 4.24. Genç yetişkinlerde ideolojik eğilimlere göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Değişken		Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	η^2
Kendine yabancılaşma	Gruplar arası	458.09	6	76.35	3.35	.00	.06
	Gruplar içi	6868.02	301	22.82			
	Toplam	7326.11	307				
Dışsal etkiyi kabul	Gruplar arası	256.71	6	42.79	1.54	.16	.03
	Gruplar içi	8357.71	301	27.77			
	Toplam	8614.43	307				
Otantik yaşam	Gruplar arası	294.23	6	49.04	5.27	.00	.09
	Gruplar içi	2802.95	301	9.31			
	Toplam	3097.18	307				
Mevcut anlam	Gruplar arası	2561.34	6	426.89	20.38	.00	.29
	Gruplar içi	6304.76	301	20.95			
	Toplam	8866.09	307				
Aranan anlam	Gruplar arası	1657.89	6	276.32	5.44	.00	.10
	Gruplar içi	15278.19	301	50.76			
	Toplam	16936.08	307				
Affedicilik	Gruplar arası	303.17	6	50.53	1.85	.09	.03
	Gruplar içi	8235.05	301	27.36			
	Toplam	8538.22	307				
Mutluluk	Gruplar arası	122.34	6	20.39	1.30	.26	.02
	Gruplar içi	4733.45	301	15.73			
	Toplam	4855.79	307				
Yalnızlık	Gruplar arası	510.99	6	85.17	1.88	.08	.04
	Gruplar içi	13621.12	301	45.25			
	Toplam	14132.11	307				

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 4.24'te görüldüğü üzere genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma ve otantik yaşam toplam puan ortalamaları $p < .01$ önem düzeyinde ideolojik eğilimlere göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. (Sırasıyla, $F=3.35$ ve $F=5.27$, $p < .01$). Etki büyüklüğü değerlerinin ($\eta^2 = .06$ ve $.09$) alanyazında ölçüt olarak orta düzey büyüklük kabul edilen $0.06 \leq \eta^2 < .11$ arasında olması kendine yabancılaşma ve otantik yaşam toplam puan ortalamalarının ideolojik eğilimlere göre farklılaşmasının makul bir şekilde pratik olarak anlamlılığına işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle genç yetişkinlerde ideolojik eğilimlere göre kendine yabancılaşma ve otantik yaşam puanlarının farklılığı genelleme yapmaya kısmen uygundur ya da ideolojik eğilimler kendine yabancılaşma ve otantik yaşam üzerinde orta düzey bir etkiye sahiptir denilebilir.

Benzer şekilde genç yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı ve aranan yaşam anlamı toplam puan ortalamaları $p < .01$ önem düzeyinde ideolojik eğilimlere göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. (Sırasıyla, $F=20.38$ ve $F=5.44$, $p < .01$). Mevcut yaşam anlamı için etki büyüklüğü değeri ($\eta^2 = .29$) alanyazında büyük etki $\eta^2 \geq 0.14$ ölçütünü sağladığından ideolojik eğilimler, mevcut yaşam anlamı toplam puan ortalamalarını çok pratik ve anlamlı bir şekilde farklılaştırmaktadır. Aranan yaşam anlamı için etki büyüklüğü değeri ($\eta^2 = .10$) alanyazında ölçüt olarak orta düzey büyüklük kabul edilen $0.06 \leq \eta^2 < .11$ arasında olması aranan yaşam anlamı toplam puan ortalamalarının ideolojik eğilimlere göre farklılaşmasının makul bir şekilde pratik olarak anlamlılığına işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle genç yetişkinlerde ideolojik eğilimler mevcut yaşam anlamı ve aranan yaşam anlamı üzerinde büyük ve orta düzey bir etkiye sahiptir denilebilir.

Öte yandan genç yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanları $p < .05$ önem düzeyinde ideolojik eğilimlere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. (Sırasıyla, $F=1.54$; 1.85 ; 1.30 , 1.88 , $p > .05$). Fakat etki değerlerine bakıldığında ($\eta^2 = .03$, $.03$, $.02$ ve $.04$) ideolojik eğilimlerin dışsal etkiyi kabul etme, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının değişmesinde az da olsa bir etkisi olduğu söylenebilir.

Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarında farklılaşmanın hangi ideolojik eğilimlerde olduğunu tespit etmek için LCD post Hoc testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.25'de verilmiştir.

Tablo 4.25. Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının ideolojik eğilimlere göre karşılaştırılmasına ilişkin LCD post Hoc testi sonuçları

Değişken	İdeolojik eğilim	N	\bar{X}	SD	Ortalama farkları (I-J)
Kendine yabancılaşma	1.İdeolojim Yok	52	12.19	4.07	
	2.Muhafazakâr	35	9.74	4.67	
	3.Demokrat/liberal	30	11.53	5.98	1 > 4* ve 7*
	4.Milliyetçi-muhafazakâr	41	10.07	4.03	2 < 5* ve 6**
	5.Milliyetçi-ulusalçı	27	12.30	5.13	4 < 6*
	6.Ulusalçı-Kemalist	65	12.80	4.83	5 > 7*
	7.Diğer (Kürtçü vs.)	58	10.02	5.00	6 > 7*
	Toplam	308	11.30	4.89	
Dışsal etkiyi kabul	1.İdeolojim Yok	52	12.94	5.02	
	2.Muhafazakâr	35	12.71	5.44	
	3.Demokrat/liberal	30	15.63	6.00	
	4.Milliyetçi-muhafazakâr	41	13.49	5.45	1 < 3*
	5.Milliyetçi-ulusalçı	27	15.37	4.45	2 < 3* ve 5*
	6.Ulusalçı-Kemalist	65	13.94	5.20	
	7.Diğer (Kürtçü vs.)	58	13.52	5.29	
	Toplam	308	13.78	5.30	
Otantik yaşam	1.İdeolojim Yok	52	22.38	3.19	
	2.Muhafazakâr	35	25.06	2.50	
	3.Demokrat/liberal	30	23.27	3.24	1 < 2*, 4* ve 7*
	4.Milliyetçi-muhafazakâr	41	24.68	2.50	2 > 3*, 5* ve 6*
	5.Milliyetçi-ulusalçı	27	23.26	3.45	3 > 7*
	6.Ulusalçı-Kemalist	65	23.29	3.27	4 > 6*
	7.Diğer (Kürtçü vs.)	58	24.90	3.03	6 < 7*
	Toplam	308	23.82	3.18	
Mevcut anlam	1.İdeolojim Yok	52	20.62	4.73	
	2.Muhafazakâr	35	28.86	4.10	
	3.Demokrat/liberal	30	27.00	4.24	1 < 2**, 3**, 4**, 5**, 6**, 7**
	4.Milliyetçi-muhafazakâr	41	28.54	3.51	2 > 5**, 6**
	5.Milliyetçi-ulusalçı	27	25.30	4.35	4 > 5**, 6**
	6.Ulusalçı-Kemalist	65	25.55	5.26	5 < 7**
	7.Diğer (Kürtçü vs.)	58	28.83	4.79	6 < 7**
	Toplam	308	26.23	5.37	
Aranan anlam	1.İdeolojim Yok	52	25.58	6.13	
	2.Muhafazakâr	35	19.03	7.86	
	3.Demokrat/liberal	30	22.43	7.37	1 > 2**, 4**, 7**
	4.Milliyetçi-muhafazakâr	41	20.78	7.20	2 < 5** ve 6**
	5.Milliyetçi-ulusalçı	27	23.30	6.81	4 < 6*
	6.Ulusalçı-Kemalist	65	24.22	6.00	5 > 7*
	7.Diğer (Kürtçü vs.)	58	19.79	8.48	6 > 7*
	Toplam	308	22.31	7.43	

Tablo 4.25.(devamı) Genç yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının ideolojik eğilimlere göre karşılaştırılmasına ilişkin LCD post Hoc testi sonuçları

Affedicilik	1.İdeolojim Yok	52	32.56	5.16	7 > 3*, 4* ve 6*
	2.Muhafazakâr	35	32.43	5.69	
	3.Demokrat/liberal	30	30.80	5.37	
	4.Milliyetçi-muhafazakâr	41	30.71	4.33	
	5.Milliyetçi-ulusalcı	27	31.00	5.46	
	6.Ulusalcı-Kemalist	65	30.91	5.85	
	7.Diğer (Kürtçü vs.)	58	33.19	4.63	
	Toplam	308	31.76	5.27	
Mutluluk	1.İdeolojim Yok	52	24.06	3.88	7 > 1*
	2.Muhafazakâr	35	25.17	3.32	
	3.Demokrat/liberal	30	25.60	3.44	
	4.Milliyetçi-muhafazakâr	41	25.56	3.75	
	5.Milliyetçi-ulusalcı	27	24.33	4.44	
	6.Ulusalcı-Kemalist	65	24.57	4.14	
	7.Diğer (Kürtçü vs.)	58	25.69	4.34	
	Toplam	308	24.97	3.98	
Yalnızlık	1.İdeolojim Yok	52	38.35	7.79	1 > 3*, 4** ve 7*
	2.Muhafazakâr	35	35.51	6.20	
	3.Demokrat/liberal	30	35.17	5.68	
	4.Milliyetçi-muhafazakâr	41	34.44	4.91	
	5.Milliyetçi-ulusalcı	27	36.70	7.42	
	6.Ulusalcı-Kemalist	65	37.03	7.30	
	7.Diğer (Kürtçü vs.)	58	35.33	6.59	
	Toplam	308	36.20	6.78	

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.25’de görüldüğü üzere ideolojik eğilimi olmayan genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma puan ortalamaları (\bar{x} =12.19) ile milliyetçi-muhafazakâr genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma puan ortalamaları (\bar{x} =10.07), kürtçü genç yetişkinlerin (\bar{x} =10.02) kendine yabancılaşma puan ortalamalarından p<.05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Ayrıca muhafazakâr genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanları (\bar{x} =9.74), milliyetçi-ulusalcı ve ulusalcı-kemalist genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanlarından (\bar{x} =12.30; 12,80) p<.05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür. Kürtçü genç yetişkinlerin de kendine yabancılaşma puanları (\bar{x} =10.02), milliyetçi-ulusalcı ve ulusalcı-kemalist genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanlarından p<.05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür.

İdeolojik eğilimi olmayan genç yetişkinlerin otantik yaşam puanları ($\bar{x}=22.38$), muhafazakâr genç yetişkinlerin puanlarından ($\bar{x}=25.06$), milliyetçi-muhafazakâr genç yetişkinlerin puanlarından ($\bar{x}=24.68$) ve kürtü genç yetişkinlerin ($\bar{x}=24.90$) puanlarından $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür. Ayrıca muhafazakâr genç yetişkinlerin otantik yaşam puanları ($\bar{x}=25.06$), demokratik-liberal genç yetişkinlerin puanlarından ($\bar{x}=23.27$), milliyetçi-ulusalcı genç yetişkinlerin puanlarından ($\bar{x}=23.26$) ve ulusalcı-kemalist genç yetişkinlerin puanlarından ($\bar{x}=23.29$) $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Kürtü genç yetişkinlerin de otantik yaşam puanları, ulusalcı-kemalist genç yetişkinlerin otantik yaşam puanlarından $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

İdeolojik eğilimi olmayan genç yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puanları ($\bar{x}=20.62$) diğer tüm ideolojilerdeki genç yetişkinlerin puanlarından $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür. Benzer şekilde muhafazakâr, milliyetçi muhafazakâr ve kürtü genç yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puanları ($\bar{x}=28.86, 28.54$ ve 28.83), milliyetçi-ulusalcı genç yetişkinlerin puanlarından ($\bar{x}=25.30$) ve ulusalcı-kemalist genç yetişkinlerin puanlarından ($\bar{x}=25.55$) $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

İdeolojik eğilimi olmayan genç yetişkinlerin aranan yaşam anlamı puanları ($\bar{x}=25.58$) muhafazakâr, milliyetçi muhafazakâr ve kürtü ideolojilerdeki genç yetişkinlerin puanlarından $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Benzer şekilde muhafazakâr, milliyetçi muhafazakâr ve kürtü genç yetişkinlerin aranan yaşam anlamı puanları ($\bar{x}=19.03, 20.78$ ve 19.79), milliyetçi-ulusalcı genç yetişkinlerin puanlarından ($\bar{x}=23.30$) ve ulusalcı-kemalist genç yetişkinlerin puanlarından ($\bar{x}=24.22$) $p<.01$ ve $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür.

Son olarak ideolojik eğilimi olmayan genç yetişkinlerin yalnızlık puanları ($\bar{x}=38.35$), demokrat-liberal, milliyetçi-muhafazakâr ve kürtü genç yetişkinlerin yalnızlık puanlarından ($\bar{x}=35.17, 34.44$ ve 35.33) $p<.01$ ve $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

4.18. İdeolojik Eğilimlere İlişkin Bulgular (Yaşlı Yetişkin)

Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının ideolojik eğilimlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmış olup sonuçlar Tablo 4.26’da verilmiştir.

Tablo 4.26. Yaşlı yetişkinlerde ideolojik eğilimlere göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA sonuçları

Değişken		Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	η^2
Kendine yabancılaşma	Gruplar arası	128.68	5	25.74	4.09	.00	.07
	Gruplar içi	1757.50	279	6.30			
	Toplam	1886.18	284				
Dışsal etkiyi kabul	Gruplar arası	123.65	5	24.73	1.46	.20	.03
	Gruplar içi	4713.60	279	16.89			
	Toplam	4837.25	284				
Otantik yaşam	Gruplar arası	139.41	5	27.88	6.30	.00	.10
	Gruplar içi	1233.90	279	4.42			
	Toplam	1373.31	284				
Mevcut anlam	Gruplar arası	997.21	5	199.44	10.62	.00	.16
	Gruplar içi	5238.73	279	18.78			
	Toplam	6235.94	284				
Aranan anlam	Gruplar arası	867.21	5	173.44	3.81	.00	.06
	Gruplar içi	12708.60	279	45.55			
	Toplam	13575.81	284				
Affedicilik	Gruplar arası	262.17	5	52.43	3.59	.00	.06
	Gruplar içi	4079.72	279	14.62			
	Toplam	4341.89	284				
Mutluluk	Gruplar arası	783.21	5	156.64	9.87	.00	.15
	Gruplar içi	4430.00	279	15.88			
	Toplam	5213.21	284				
Yalnızlık	Gruplar arası	2422.33	5	484.47	13.58	.00	.20
	Gruplar içi	9949.85	279	35.66			
	Toplam	12372.18	284				

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.26’da görüldüğü üzere yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma ve otantik yaşam toplam puan ortalamaları $p < .01$ önem düzeyinde ideolojik eğilimlere göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. (Sırasıyla, $F=4.09$ ve $F=6.30$, $p < .01$). Etki büyüklüğü değerlerinin ($\eta^2 = .07$ ve $.10$) alanyazında ölçüt olarak orta düzey büyüklük kabul edilen $0.06 \leq \eta^2 < .11$ arasında olması kendine yabancılaşma ve otantik yaşam toplam puan ortalamalarının ideolojik eğilimlere göre farklılaşmasının makul bir şekilde pratik olarak anlamlılığına işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle yaşlı yetişkinlerde ideolojik eğilimlere göre kendine yabancılaşma ve otantik yaşam puanlarının farklılığı genelleme yapmaya kısmen uygundur ya da ideolojik eğilimler kendine yabancılaşma ve otantik yaşam üzerinde orta düzey bir etkiye sahiptir denilebilir.

Öte yandan yaşlı yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme puanları $p < .05$ önem düzeyinde ideolojik eğilimlere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır. (Sırasıyla, $F=1.46$, $p > .05$). Fakat etki değerlerine bakıldığında ($\eta^2 = .03$) ideolojik eğilimlerin dışsal etkiyi kabul etme puanlarının değişmesinde az da olsa bir etkisi olduğu söylenebilir.

Benzer şekilde yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı ve aranan yaşam anlamı toplam puan ortalamaları $p < .01$ önem düzeyinde ideolojik eğilimlere göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. (Sırasıyla, $F=10.62$ ve $F=3.81$, $p < .01$). Mevcut yaşam anlamı için etki büyüklüğü değeri ($\eta^2 = .16$) alanyazında büyük etki $\eta^2 \geq 0.14$ ölçütünü sağladığından ideolojik eğilimler, mevcut yaşam anlamı toplam puan ortalamalarını çok pratik ve anlamlı bir şekilde farklılaştırmaktadır. Aranan yaşam anlamı için etki büyüklüğü değeri ($\eta^2 = .06$) alanyazında ölçüt olarak orta düzey büyüklük kabul edilen $0.06 \leq \eta^2 < .11$ arasında olması aranan yaşam anlamı toplam puan ortalamalarının ideolojik eğilimlere göre farklılaşmasının makul bir şekilde pratik olarak anlamlılığına işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle yaşlı yetişkinlerde ideolojik eğilimler mevcut yaşam anlamı ve aranan yaşam anlamı üzerinde büyük ve orta düzey bir etkiye sahiptir denilebilir.

Yaşlı yetişkinlerin kendine affedicilik toplam puan ortalamaları $p < .01$ önem düzeyinde ideolojik eğilimlere göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. ($F=3.59$, $p < .01$). Etki büyüklüğü değerlerinin ($\eta^2 = .06$) alanyazında ölçüt olarak orta düzey büyüklük kabul edilen $0.06 \leq \eta^2 < .11$ arasında olması affedicilik toplam puan ortalamalarının ideolojik eğilimlere göre farklılaşmasının makul bir şekilde pratik olarak anlamlılığına işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle yaşlı yetişkinlerde ideolojik eğilimlere göre affedicilik

puanlarının farklılığı genelleme yapmaya kısmen uygundur ya da ideolojik eğilimler, affedicilik üzerinde orta düzey bir etkiye sahiptir denilebilir.

Son olarak yaşlı yetişkinlerin mutluluk ve yalnızlık toplam puan ortalamaları $p < .01$ önem düzeyinde ideolojik eğilimlere göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. (Sırasıyla, $F=9.87$ ve $F=13.58$, $p < .01$). Mevcut yaşam anlamı için etki büyüklüğü değeri ($\eta^2 = .15, .20$) alanyazında büyük etki $\eta^2 \geq 0.14$ ölçütünü sağladığından ideolojik eğilimler, mutluluk ve yalnızlık toplam puan ortalamalarını çok pratik ve anlamlı bir şekilde farklılaştırmaktadır.

Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarında farklılaşmanın hangi ideolojik eğilimlerde olduğunu tespit etmek için LCD post Hoc testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.27’de verilmiştir.

Tablo 4.27. Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının ideolojik eğilimlere göre karşılaştırılmasına ilişkin LCD post Hoc testi sonuçları

Değişken	İdeolojik eğilim	N	\bar{X}	SD	Ortalama farkları (I-J)
Kendine yabancılaşma	1.İdeolojim Yok	27	9.19	2.11	
	2.Muhafazakâr	133	7.61	2.31	
	3.Demokrat/liberal	34	8.09	2.57	
	4.Milliyetçi-muhafazakâr	36	8.47	2.52	1 > 2**
	5.Milliyetçi-ulusalcı	18	9.11	2.72	2 < 5* ve 6**
	6.Ulusalcı-Kemalist	37	9.22	3.22	
	7.Diğer	-	-	-	
	Toplam	285	8.23	2.58	
Dışsal etkiyi kabul	1.İdeolojim Yok	27	13.63	3.97	
	2.Muhafazakâr	133	11.56	4.13	
	3.Demokrat/liberal	34	11.85	4.03	
	4.Milliyetçi-muhafazakâr	36	12.06	4.57	1 > 2* ve 5*
	5.Milliyetçi-ulusalcı	18	10.67	4.09	
	6.Ulusalcı-Kemalist	37	11.86	3.71	
	7.Diğer	-	-	-	
	Toplam	285	11.84	4.13	

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 4.27.(devamı) Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının ideolojik eğilimlere göre karşılaştırılmasına ilişkin LCD post Hoc testi sonuçları

Değişken	İdeolojik eğilim	N	\bar{X}	SD	Ortalama farkları (I-J)
Otantik yaşam	1.İdeolojim Yok	27	25.44	1.93	
	2.Muhafazakâr	133	26.02	1.99	
	3.Demokrat/liberal	34	25.15	2.16	
	4.Milliyetçi-muhafazakâr	36	24.94	2.24	1 > 6*
	5.Milliyetçi-ulusalcı	18	24.78	1.96	2 > 3*, 4*, 5* ve 6**
	6.Ulusalcı-Kemalist	37	24.00	2.46	3 > 6*
	7.Diğer	-	-	-	
	Toplam	285	25.38	2.20	
Mevcut anlam	1.İdeolojim Yok	27	27.85	3.56	
	2.Muhafazakâr	133	30.23	3.93	
	3.Demokrat/liberal	34	29.41	3.35	
	4.Milliyetçi-muhafazakâr	36	27.69	4.84	1 < 2*
	5.Milliyetçi-ulusalcı	18	27.00	5.62	1 > 6*
	6.Ulusalcı-Kemalist	37	24.81	5.65	2 > 4**, 5**, 6**
	7.Diğer	-	-	-	4 > 6**
	Toplam	285	28.68	4.69	
Aranan anlam	1.İdeolojim Yok	27	21.22	4.19	
	2.Muhafazakâr	133	17.01	6.67	
	3.Demokrat/liberal	34	19.00	5.80	
	4.Milliyetçi-muhafazakâr	36	20.19	7.46	1 > 2**
	5.Milliyetçi-ulusalcı	18	21.61	7.78	2 < 4*, 5* ve 6*
	6.Ulusalcı-Kemalist	37	20.16	7.97	
	7.Diğer	-	-	-	
	Toplam	285	18.75	6.91	
Affedicilik	1.İdeolojim Yok	27	32.70	2.49	
	2.Muhafazakâr	133	35.03	3.70	
	3.Demokrat/liberal	34	34.15	4.50	
	4.Milliyetçi-muhafazakâr	36	34.11	4.62	1 < 2**
	5.Milliyetçi-ulusalcı	18	32.50	3.47	2 > 5* ve 6**
	6.Ulusalcı-Kemalist	37	32.95	3.70	
	7.Diğer	-	-	-	
	Toplam	285	34.16	3.91	

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.27.(devamı) Yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının ideolojik eğilimlere göre karşılaştırılmasına ilişkin LCD post Hoc testi sonuçları

Değişken	İdeolojik eğilim	N	\bar{X}	SD	Ortalama farkları (I-J)
Mutluluk	1.İdeolojim Yok	27	24.11	3.96	
	2.Muhafazakâr	133	28.19	3.64	
	3.Demokrat/liberal	34	26.29	3.45	
	4.Milliyetçi-muhafazakâr	36	27.72	3.60	1 < 2**, 3* ve 4** 2 > 3*, 5* ve 6** 4 > 6**
	5.Milliyetçi-ulusalcı	18	26.11	5.13	
	6.Ulusalcı-Kemalist	37	24.03	5.23	
	7.Diğer	-	-	-	
	Toplam	285	26.85	4.28	
Yalnızlık	1.İdeolojim Yok	27	37.74	5.46	
	2.Muhafazakâr	133	32.71	6.12	1 > 2**
	3.Demokrat/liberal	34	36.62	5.59	1 < 6*
	4.Milliyetçi-muhafazakâr	36	36.28	5.10	2 < 3**, 4**, 5* ve 6** 3 < 6** 4 < 6** 5 < 6*
	5.Milliyetçi-ulusalcı	18	36.61	5.25	
	6.Ulusalcı-Kemalist	37	41.11	7.11	
	7.Diğer	-	-	-	
	Toplam	285	35.44	6.60	

* p<.05, ** p<.01

Tablo 4.27’de görüldüğü üzere muhafazakâr yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma puan ortalamaları (\bar{x} =7.61), ideolojik eğilimi olmayan yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma puan ortalamalarından (\bar{x} =9.19), milliyetçi-ulusal yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma puan ortalamalarından (\bar{x} =9.11), ulusalcı kemalist yaşlı yetişkinlerin (\bar{x} =9.22) kendine yabancılaşma puan ortalamalarından p<.05 ve p<.01 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür.

Ayrıca ideolojisi olmayan yaşlı yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme puanları (\bar{x} =13.63), muhafazakâr ve milliyetçi ulusalcı yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanlarından (\bar{x} =11.56; 10.67) p<.05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

İdeolojik eğilimi olmayan yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam puanları (\bar{x} =25.44), ulusalcı kemalist yaşlı yetişkinlerin puanlarından (\bar{x} =24.00) p<.05 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Ayrıca muhafazakâr yaşlı yetişkinlerin

otantik yaşam puanları ($\bar{x}=26.02$), demokratik-liberal yaşlı yetişkinlerin puanlarından ($\bar{x}=25.15$), milliyetçi muhafazakâr yaşlı yetişkinlerin puanlarından ($\bar{x}=24.94$), milliyetçi-ulusalcı yaşlı yetişkinlerin puanlarından ($\bar{x}=24.78$) ve ulusalcı-kemalist yaşlı yetişkinlerin puanlarından ($\bar{x}=24.00$) $p<.05$ ve $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Buna ek olarak demokratik-liberal yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam puanları, ulusalcı-kemalist yaşlı yetişkinlerin puanlarından $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Muhafazakâr yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puanları ($\bar{x}=30.23$), ideolojisi olmayan, demokrat-liberal, milliyetçi-muhafazakâr, milliyetçi-ulusalcı ve ulusalcı-kemalist yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puanlarından ($\bar{x}=27.85, 29.41, 27.69, 27.00$ ve 24.81); milliyetçi-muhafazakâr yaşlı yetişkinlerin puanları ($\bar{x}=25.30$) da ulusalcı-kemalist yaşlı yetişkinlerin puanlarından ($\bar{x}=25.55$) $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Benzer şekilde ideolojik eğilimi olmayan yaşlı yetişkinlerin mevcut yaşam anlamı puanları ($\bar{x}=27.85$), ulusalcı-Kemalist yaşlı yetişkinlerin puanlarından ($\bar{x}=27.85$) $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Muhafazakâr yaşlı yetişkinlerin aranan yaşam anlamı puanları ($\bar{x}=17.01$), ideolojisi olmayan, demokrat-liberal, milliyetçi-muhafazakâr, milliyetçi-ulusalcı ve ulusalcı-kemalist yaşlı yetişkinlerin aranan yaşam anlamı puanlarından ($\bar{x}=21.22, 19.00, 20.19, 21.61$ ve 20.16) $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür.

Muhafazakâr yaşlı yetişkinlerin affedicilik puanları ($\bar{x}=35.03$), ideolojisi olmayan, milliyetçi-ulusalcı ve ulusalcı-Kemalist yaşlı yetişkinlerin affedicilik puanlarından ($\bar{x}=32.70, 32.50$ ve 32.95) $p<.01$ ve $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

İdeolojisi olmayan yaşlı yetişkinlerin mutluluk puanları ($\bar{x}=24.11$), muhafazakâr, demokrat-liberal, milliyetçi-muhafazakâr yaşlı yetişkinlerin mutluluk puanlarından ($\bar{x}=28.19; 26.29; 27.72$) $p<.01$ ve $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür. Öte yandan muhafazakâr yaşlı yetişkinlerin mutluluk puanları ($\bar{x}=28.19$), demokrat-liberal, milliyetçi-ulusalcı ve ulusalcı-Kemalist yaşlı yetişkinlerin mutluluk puanlarından ($\bar{x}=26.29, 26.11$ ve 24.03); milliyetçi-muhafazakâr yaşlı yetişkinlerin

mutluluk puanları ($\bar{x}=27.72$) da ulusalcı-Kemalist yaşlı yetişkinlerin puanlarından ($\bar{x}=24.03$) $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Son olarak muhafazakâr yaşlı yetişkinlerin yalnızlık puanları ($\bar{x}=32.71$), ideolojisi olmayan, demokrat-liberal, milliyetçi-muhafazakâr, milliyetçi-ulusalcı ve ulusalcı-kemalist yaşlı yetişkinlerin yalnızlık puanlarından ($\bar{x}=37.74, 36.62, 36.28, 36.61$ ve 41.11) $p<.01$ ve $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşüktür. Buna karşın ulusalcı-kemalist yaşlı yetişkinlerin yalnızlık puanları ise ideolojisi olmayan, muhafazakâr, demokrat-liberal, milliyetçi-muhafazakâr, milliyetçi-ulusalcı ve ulusalcı-kemalist yaşlı yetişkinlerin yalnızlık puanlarından $p<.01$ ve $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

4.19. İleri İstatistiki Bulgular

Otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanlarının genç yetişkinler ile yaşlı yetişkinleri hangi doğruluk düzeyinde ayırabildiğini tespit etmek için ikili lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Bulguların raporlaştırılmasında öncelikle başlangıç modeli için yineleme (iterasyon) öyküsü verilmiş ve sonuçlar Tablo 4.28’de gösterilmiştir.

Tablo 4.28. Başlangıç modeli yineleme öyküsü

Yineleme		-2 Log olabilirlik (-2LL)	Katsayılar
			Sabit
Basamak 0	1	821.18	-.078
	2	821.18	-.078

Tablo 29 incelendiğinde modelin (-2LL değerinin 821.18 ile başladığı görülmektedir. -2Log ya da -2LL değerinin alabileceği en küçük değer 0’dır ve mükemmel uyuma karşılık gelir. -2LL değeri 0 olduğunda olabilirlik 1’dir (Hair vd., 2009: 323). Dolayısıyla bu değer çok yüksektir. Lojistik regresyon analizi sonucunda ilk sınıflandırma durumu Tablo 4.29’da gösterilmiştir.

Tablo 4.29. Elde edilen ilk sınıflandırma sonuç tablosu

Gözlenen/gerçek durum	Tahmin edilen durum		Doğru sınıflandırma yüzdesi	
	Genç	Yaşlı		
Basamak 0	Genç	308	0	100.0
	Yaşlı	285	0	.0
Toplam doğru sınıflandırma yüzdesi				51.9

Tablo 4.29 incelendiğinde, bu çalışmada ele alınan yordayıcı değişkenler açısından durum değerlendirildiğinde; ilk sınıflama sonuçları doğrultusunda çalışmadaki tüm katılımcıların genç yetişkin grubunda sınıflandırıldığı ve doğru sınıflandırma yüzdesinin % 51.9 olduğu görülmektedir. Başlangıç modeli/eşitlikte yer almayan değişkenlere ait Ki-kare istatistik değerleri Tablo 4.30’da verilmiştir.

Tablo 4.30. Başlangıç modeli/eşitlikte yer almayan değişkenler

Değişkenler		Puan	sd	p
Basamak 0	Kendine yabancılaşma	77.636	1	.000
	Dışsal etkiyi kabul	23.836	1	.000
	Otantik yaşam	45.929	1	.000
	Mevcut yaşam anlamı	32.812	1	.000
	Aranan yaşam anlamı	34.584	1	.000
	Affedicilik	35.451	1	.000
	Mutluluk	28.582	1	.000
	Yalnızlık	1.469	1	.226
Hata Ki-kare istatistiği ($\chi^2_{\beta 0}$)		135.761	8	.000

Tablo 4.30’da görüldüğü üzere eşitlikte yer almayan ve yordayıcı değişkenler olarak da adlandırılan otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanlarının başlangıç modelindeki ki-kare değerleri anlamlıdır ($\chi^2_{\beta 0}=135.76$, $p<.00$). Bir diğer ifadeyle bu değişkenlerin bir ya da birkaçının amaçlanan modele eklenmesi modelin yordama gücünü arttıracaktır. Kendine yabancılaşma, dışsal etkiyi kabul, otantik yaşam, mevcut yaşam anlamı, aranan yaşam anlamı, affedicilik, mutluluk puan istatistiklerinin anlamlı olması ($p<.05$) bu değişkenlerin modele katkı sağlayacağı anlamına gelmektedir. Fakat yalnızlık değişkeni anlamsız çıktığı için ($p>.05$) modele potansiyel katkı sağlamayacağı söylenebilir. Bir sonraki basamakta amaçlanan modelde yordayıcı değişkenlerin modele dâhil edilip yineleme öyküsüne bakılmıştır (Tablo 4.31).

Tablo 4.31. Yordayıcı değişkenlerin modele girdiği durum için yineleme öyküsü değerleri

Yineleme	-2Log				Katsayılar						
	olabilirlik	Sabit	KenYab	DışEtki	OtaYaş	MevAnlam	AranAnl	Affedici	Mutlu	Yalnız	
1	672.463	-6.622	-.105	-.031	.077	.019	-.033	.083	.053	.060	
2	664.518	-8.554	-.138	-.043	.105	.022	-.041	.104	.069	.078	
Basamak	3	664.366	-8.839	-.144	-.045	.109	.022	-.042	.107	.072	.081
	4	664.366	-8.845	-.144	-.046	.109	.022	-.042	.107	.072	.081
	5	664.366	-8.845	-.144	-.046	.109	.022	-.042	.107	.072	.081

Tablo 4.31 incelendiğinde başlangıç modelinde yer alan sabit terimin -2LL katsayısı 821.180 idi. Yordayıcı değişkenler modele dâhil edildiğinde -2LL katsayısı 664.366'ya düşmüştür. -2LL katsayıları arasındaki fark 156.814'tür (821.180 - 664.366). Bu durumda modelin uyumunda meydana gelişen değişme anlamlıdır. Model katsayılarına ilişkin Omnibus Testi sonuçları Tablo 33'te gösterilmiştir.

Tablo 4.32. Model katsayılarına ilişkin Omnibus testi sonuçları

Basamak		Ki-kare	sd	p
1	Basamak	156.814	8	.000
	Blok	156.814	8	.000
	Model	156.814	8	.000

Tablo 4.32'e göre modele ilişkin ki-kare değeri istatistiksel olarak anlamlıdır. Bir başka ifadeyle yordanan değişken ile yordayıcı değişkenler arasında kombinatif ilişki durumunu söz konusudur. Amaçlanan model yani sonuç modelinin özeti Tablo 4.33'te gösterilmiştir.

Tablo 4.33. Amaçlanan modelin özeti

Basamak	-2 Log olabilirlik (-2LL)	Cox & Snell R ²	Nagelkerke R ²
1	664.366 ^a	.232	.310

Tablo 4.33'te sunulan Cox & Snell R² değeri incelendiğinde, otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk yordayıcı değişkenleri analize dâhil edildiğinde genç/yaşlı yordanan değişkenindeki varyansın %23'ünü açıklamaktadır. Nagelkerke R² değeri ise %31'dir. Artık amaçlanan modelin uyum değerini tespit etmek için Hosmer ve Lemeshow test sonuçları incelenmiş ve bulgular Tablo 4.34'te sunulmuştur.

Tablo 4.34. Hosmer ve Lemeshow test sonuçları

Basamak	Ki-kare	sd	p
1	13.995	8	.082

Tablo 4.34 incelendiğinde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk yordayıcı değişkenleri analize dâhil edildiğinde Hosmer ve Lemeshow testi sonucu ($\chi^2=13.99$, $p>.5$) anlamsız çıkmaktadır. Bu değer anlamsız olması modelin KABUL EDİLEBİLİR uyuma sahip olduğunu göstermektedir (Hair ve diğerleri, 2009: 335). Lojistik regresyon modeli sonucu elde edilen sınıflandırma değerleri Tablo 4.35'te verilmiştir.

Tablo 4.35. Lojistik regresyon modeli sonucu elde edilen sınıflandırma verileri

Gözlenen/gerçek durum		Tahmin edilen durum		Doğru sınıflandırma yüzdesi
		Genç	Yaşlı	
Basamak 0	Genç	219	89	71.1
	Yaşlı	79	206	72.3
Toplam doğru sınıflandırma yüzdesi				71.7

Tablo 4.35'te görüldüğü üzere lojistik regresyon modeli sonucunda elde edilen sınıflandırma oranı %71.7 olmuştur. Fakat başlangıç modelindeki (basamak 0) ilk sınıflandırma sonuçlarında genç yetişkin ve yaşlı yetişkin olarak doğru sınıflandırma oranı %51.9 idi. Amaçlanan modelde gençlerin %71.1'i ve yaşlıların %72.3'ü doğru sınıflandırılmıştır. Amaçlanan modele ilişkin katsayı tahminleri Tablo 4.36'da gösterilmiştir.

Tablo 4.36. Amaçlanan model değişkenlerinin katsayı tahminleri

	Değişkenler	β	SD	Wald	sd	p	Exp(β)
Basamak 1	KenYab	-.144	.031	21.875	1	.000	.866
	DışEtki	-.046	.022	4.160	1	.041	.955
	OtanYaş	.109	.043	6.443	1	.011	1.115
	MevAnlam	.022	.024	.824	1	.364	1.022
	AraAnlam	-.042	.015	7.824	1	.005	.959
	Affedicilik	.107	.021	25.520	1	.000	1.113
	Mutluluk	.072	.029	6.255	1	.012	1.074
	Yalnızlık	.081	.018	20.163	1	.000	1.085
	Sabit	-8.845	1.742	25.785	1	.000	.000

Tablo 4.36’da görüldüğü üzere kendine yabancılaşma yordayıcı değişkenindeki 1 birimlik azalış (β değeri negatif) yaşlı yetişkin olmanın etki büyüklüğünde (odds oranında) %8.6’lık artışa yol açmaktadır ($p < .05$). Dışsal etkiyi kabul etme yordayıcı değişkenindeki 1 birimlik azalış (β değeri negatif) yaşlı yetişkin olmanın etki büyüklüğünde (odds oranında) %9.5’lik artışa yol açmaktadır ($p < .05$). Otantik yaşam yordayıcı değişkenindeki 1 birimlik artış yaşlı yetişkin olmanın etki büyüklüğünde (odds oranında) %11.1’lik artışa yol açmaktadır ($p < .05$). Mevcut yaşam anlamı yordayıcı değişkenindeki 1 birimlik artış yaşlı yetişkin olmanın etki büyüklüğünde (odds oranında) %10.2’lik artışa sebep olsa da bu durum istatistiksel olarak farklılaşma olduğunu göstermemektedir ($p < .05$). Aranan yaşam anlamı yordayıcı değişkenindeki 1 birimlik azalış yaşlı yetişkin olmanın etki büyüklüğünde (odds oranında) %9.6’lık artışa yol açmaktadır ($p < .05$). Affedicilik yordayıcı değişkenindeki 1 birimlik artış yaşlı yetişkin olmanın etki büyüklüğünde (odds oranında) %11.1’lik artışa yol açmaktadır ($p < .05$). Mutluluk yordayıcı değişkenindeki 1 birimlik artış yaşlı yetişkin olmanın etki büyüklüğünde (odds oranında) %10.7’lik artışa yol açmaktadır ($p < .05$). Yalnızlık yordayıcı değişkenindeki 1 birimlik artış yaşlı yetişkin olmanın etki büyüklüğünde (odds oranında) %10.8’lik artışa yol açmaktadır ($p < .05$). Bu bağlamdan yola çıkarak otantiklik, aranan anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık değişkenlerinin yaşlı yetişkinleri, genç yetişkinlerden ayırt etmede kullanılabilecek önemli değişkenler olduğu söylenebilir.

Öte taraftan lojistik regresyon analizi sadece kategorik değişkenin genç/yaşlı yordanmasında diğer değişkenlerin etkisini incelemektedir. Fakat bu istatistikte cinsiyet, gelir, yaşanılan yer vb. sonucu etkileyebilecek değişkenler göz ardı edildiği için iki yönlü MANOVA gibi çok değişkenli farklı bir analiz yapma ihtiyacı duyulmuştur. Genç yetişkin ve yaşlı yetişkinlerin otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanlarının farklılaşmasında yaş değişkeninin tek başına etkisini tespit etmek için iki yönlü MANOVA yapılmasına karar verilmiştir. İki yönlü MANOVA yapılırken cinsiyet, gelir durumu, il, merkez/taşra, barınılan yer ve ideolojik eğilimin hepsi bir değişken ve yaş diğer değişken olmak üzere 2 tane sabit değişken alınmıştır. Otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk ise bağımlı değişkenler olarak işaretlenmiştir. Fakat iki yönlü MANOVA testini uygulayabilmek için öncelikle bazı varsayımların incelenmesi gerekmektedir. Tek yönlü ANOVA için gerekli varsayımlarına ek olarak kovaryans matrislerinin eşitliği ve varyans hatalarının eşitliği varsayımlarının eklenebilir. Kovaryans matrislerinin eşitliğini test etmek için Kutu M (Box’s M) testinden yararlanılmış ve sonuçlar Tablo 4.37’de verilmiştir.

Tablo 4.37. Kovaryans matrislerinin eşitliğine ilişkin Kutu M testi sonuçları

Box's M	F	sd1	sd2	p
189.63	1.24	108	3983.42	.05

Tablo 4.37'de görüldüğü üzere incelenmek istenen modele ilişkin kovaryans matrislerinin eşitliğine ait Kutu M=189.627 değeri $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır ($F=1.24$, $p\geq.05$). Bir diğer ifadeyle değişkenlere ait kovaryans matrisleri eşitliğinden bahsedilebilir. Değişkenlere ait varyans hatalarının eşitliği varsayımı için Levene testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.38'de gösterilmiştir.

Tablo 4.38. Varyans hatalarının eşitliğine ait Levene testi sonuçları

Değişken	F	sd1	sd2	p
Kendine yabancılaşma	2.78	306	286	.00
Dışsal etkiyi kabul	1.86	306	286	.00
Otantik yaşam	2.11	306	286	.00
Mevcut anlam	1.82	306	286	.00
Aranan anlam	2.00	306	286	.00
Affedicilik	1.78	306	286	.00
Mutluluk	2.43	306	286	.00
Yalnızlık	2.73	306	286	.00

** $p<.01$

Tablo 4.38'de görüldüğü üzere otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarına ait varyans hata eşitliği değerleri ($F=2.78$, 1.86 , 2.11 , 1.82 , 2.00 , 1.78 , 2.43 ve 2.73) $p<.01$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Bir başka ifadeyle değişkenlere ilişkin varyanslar eşit değildir. Bu durumda iki yönlü MANOVA uygulansa da sonuçların güvenilirliği şüphelidir. Genç yetişkin ve yaşlı yetişkinlerin otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanlarının farklılaşmasında yaş ve diğer demografik değişkenlerin etkisi için çoklu karşılaştırma testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 39'da gösterilmiştir.

Tablo 4.39. Değişkenlere ilişkin çoklu karşılaştırma sonuçları

Etki		Değer	F	Hipotez			
				sd	Hata sd	p	η^2
Sınır	Pillai's Trace	.998	19919.075 ^b	8.00	279.00	.00	.998
	Wilks' Lambda	.002	19919.075 ^b	8.00	279.00	.00	.998
	Hotelling's Trace	571.156	19919.075 ^b	8.00	279.00	.00	.998
	Roy's Largest Root	571.156	19919.075 ^b	8.00	279.00	.00	.998
Genç/yaşlı	Pillai's Trace	.086	3.277 ^b	8.00	279.00	.00	.086
	Wilks' Lambda	.914	3.277 ^b	8.00	279.00	.00	.086
	Hotelling's Trace	.094	3.277 ^b	8.00	279.00	.00	.086
	Roy's Largest Root	.094	3.277 ^b	8.00	279.00	.00	.086
Cinsiyet * Gelir * İdeoloji * Merkez/köy * İskân * İl	Pillai's Trace	5.004	1.647	2320.00	2288.00	.00	.626
	Wilks' Lambda	.000	1.700	2320.00	2251.80	.00	.636
	Hotelling's Trace	14.747	1.762	2320.00	2218.00	.00	.648
	Roy's Largest Root	3.542	3.493 ^c	290.00	286.00	.00	.780
Genç/yaşlı * Cinsiyet * Gelir * İdeoloji * Merkez/köy * İskân * İl	Pillai's Trace	.530	1.352	120.00	2288.00	.01	.066
	Wilks' Lambda	.573	1.357	120.00	1998.59	.01	.067
	Hotelling's Trace	.588	1.359	120.00	2218.00	.01	.068
	Roy's Largest Root	.185	3.527 ^c	15.00	286.00	.00	.156

*p<.05, **p<.01

Tablo 4.39'da görüldüğü üzere genç yetişkin ve yaşlı yetişkin gruplamasına ilişkin etki değeri ($F=3.28$, $\lambda=.91$) $p<.01$ önem düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Cinsiyet, gelir, ideoloji, merkez/köy, iskân, il değişkenlerinin birlikte etkileşimine ilişkin etki değeri ($F=1.70$, $\lambda=.00$) $p<.01$ önem düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Genç/yaşlı, cinsiyet, gelir, ideoloji, merkez/köy, iskân, il değişkenlerinin birlikte etkileşimine ilişkin etki değeri ($F=1.36$, $\lambda=.57$) $p<.05$ önem düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Bir diğer ifadeyle demografik değişkenler tek başına ve etkileşimli olarak otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanlarının farklılaşmasında etkilidir. Bu değişkenlerin otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanları üzerindeki etkisini tespit etmek için gruplar arası etki testi uygulanmış ve Tablo 4.40'da gösterilmiştir.

Tablo 4.40. Gruplar arası etkiler testi sonuçları

Kaynak	Bağımlı değişken	Tip3		Kareler ortalaması	F	p	η^2
		Kareler toplamı	sd				
Doğrulanmış model	Kendine yab.	7415.85 ^a	306	24.23	2.33	.00	.71
	Dış et. kabul	9593.38 ^b	306	31.35	2.03	.00	.68
	Otantik yaşam	3588.57 ^c	306	11.73	2.57	.00	.73
	Mevcut anlam	12028.24 ^d	306	39.31	2.85	.00	.75
	Aranan anlam	22248.42 ^e	306	72.71	2.04	.00	.69
	Affedicilik	8569.31 ^f	306	28.00	1.56	.00	.63
	Mutluluk	6770.11 ^g	306	22.12	1.70	.00	.64
	Yalnızlık	18124.67 ^h	306	59.23	2.10	.00	.69
Sınır	Kendine yab.	38058.37	1	38058.37	3657.41	.00	.93
	Dış et. kabul	66170.99	1	66170.99	4282.66	.00	.94
	Otantik yaşam	239913.26	1	239913.26	52614.45	.00	.99
	Mevcut anlam	296986.76	1	296986.76	21517.74	.00	.99
	Aranan anlam	173370.60	1	173370.60	4873.86	.00	.94
	Affedicilik	427760.78	1	427760.78	23818.83	.00	.99
	Mutluluk	267082.87	1	267082.87	20489.24	.00	.99
	Yalnızlık	529117.79	1	529117.79	18751.27	.00	.98
Genç/yaşlı	Kendine yab.	218.83	1	218.83	21.03	.00	.07
	Dış et. kabul	74.09	1	74.09	4.80	.03	.02
	Otantik yaşam	1.69	1	1.69	.37	.54	.00
	Mevcut anlam	3.51	1	3.51	.25	.61	.00
	Aranan anlam	5.77	1	5.77	.16	.69	.00
	Affedicilik	.44	1	.44	.02	.88	.00
	Mutluluk	8.87	1	8.87	.68	.41	.00
	Yalnızlık	9.36	1	9.36	.33	.57	.00

Tablo 4.40.(devamı) Gruplar arası etkiler testi sonuçları

Cinsiyet * Gelir * İdeoloji * Merkez/köy * İskân * İl	Kendine yab.	5898.27	290	20.34	1.95	.00	.66
	Dış et. kabul	8559.13	290	29.51	1.91	.00	.66
	Otantik yaşam	3114.74	290	10.74	2.36	.00	.70
	Mevcut anlam	10561.16	290	36.42	2.64	.00	.73
	Aranan anlam	18864.59	290	65.05	1.83	.00	.65
	Affedicilik	7498.33	290	25.86	1.44	.00	.59
	Mutluluk	5976.37	290	20.61	1.58	.00	.62
	Yalnızlık	16699.28	290	57.58	2.04	.00	.67
	Genç/yaşlı * Cinsiyet * Gelir * İdeoloji * Merkezköy * İskân * İl	Kendine yab.	166.50	15	11.10	1.07	.39
Dış et. kabul		316.05	15	21.07	1.36	.16	.07
Otantik yaşam		97.42	15	6.49	1.42	.13	.07
Mevcut anlam		487.51	15	32.50	2.35	.00	.11
Aranan anlam		966.63	15	64.44	1.81	.03	.09
Affedicilik		175.03	15	11.67	.65	.83	.03
Mutluluk		230.78	15	15.39	1.18	.29	.06
Yalnızlık		767.30	15	51.15	1.81	.03	.09
Hata		Kendine yab.	2976.07	286	10.41		
	Dış et. kabul	4418.96	286	15.45			
	Otantik yaşam	1304.11	286	4.56			
	Mevcut anlam	3947.36	286	13.80			
	Aranan anlam	10173.45	286	35.57			
	Affedicilik	5136.26	286	17.96			
	Mutluluk	3728.09	286	13.04			
	Yalnızlık	8070.26	286	28.22			

Tablo 4.40.(devamı) Gruplar arası etkiler testi sonuçları

Toplam	Kendine yab.	67375.00	593
	Dış et. kabul	111903.00	593
	Otantik yaşam	362337.00	593
	Mevcut anlam	461549.00	593
	Aranan anlam	284158.00	593
	Affedicilik	656977.00	593
	Mutluluk	407838.00	593
	Yalnızlık	785463.00	593
	Düzeltilmiş toplam	Kendine yab.	10391.92
Dış et. kabul		14012.34	592
Otantik yaşam		4892.68	592
Mevcut anlam		15975.60	592
Aranan anlam		32421.87	592
Affedicilik		13705.56	592
Mutluluk		10498.20	592
Yalnızlık		26194.94	592

*p<.05, **p<.01

a. $R^2 = .714$ (Düzeltilmiş $R^2 = .407$); b. $R^2 = .685$ (Düzeltilmiş $R^2 = .347$); c. $R^2 = .733$ (Düzeltilmiş $R^2 = .448$); d. $R^2 = .753$ (Düzeltilmiş $R^2 = .489$); e. $R^2 = .686$ (Düzeltilmiş $R^2 = .350$); f. $R^2 = .625$ (Düzeltilmiş $R^2 = .224$); g. $R^2 = .645$ (Düzeltilmiş $R^2 = .265$); h. $R^2 = .692$ (Düzeltilmiş $R^2 = .362$)

Tablo 4.40'da görüldüğü üzere cinsiyet, gelir, ideoloji, merkez/köy, iskân, il değişkenlerinin birlikte etkileşimi sabit tutulduğunda genç yetişkinlerin ve yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanları ($F=21.03$, $p<.01$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Bir başka ifadeyle gençlik veya yaşlılık, kendine yabancılaşma puanlarının farklılaşmasında tek başına da etkilidir. Benzer şekilde genç yetişkinlerin ve yaşlı yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul etme puanları ($F=4.80$, $p<.05$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Bir başka ifadeyle gençlik veya yaşlılık, dışsal etkiyi kabul etme puanlarının farklılaşmasında tek başına da etkilidir. Buna karşın cinsiyet, gelir,

ideoloji, merkez/köy, iskân, il değişkenlerinin birlikte etkileşimi sabit tutulduğunda genç yetişkinlerin ve yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam, mevcut anlam, aranan anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının ($F=.37, .25, .16, .02, .68, .33$; $p>.05$) farklılaşmasında gençlik/yaşlılık $p<.05$ önem düzeyinde istatistiksek olarak tek başına etkili değildir.

Öte yandan gençlik/yaşlılık sabit tutulduğunda cinsiyet, gelir, ideoloji, merkez/köy, iskân, il değişkenlerinin birlikte etkileşimi kendine yabancılaşma, dışsal etkiyi kabul etme, otantik yaşam, mevcut anlam, aranan anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanları ($F=1.95, 1.91, 2.36, 2.64, 1.83, 1.44, 1.58, 2.04$; $p<.01$) $p<.01$ istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Bir başka ifadeyle cinsiyet, gelir, ideoloji, merkez/köy, iskân, il değişkenlerinin birlikte etkileşimi kendine yabancılaşma, dışsal etkiyi kabul etme, otantik yaşam, mevcut anlam, aranan anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarının farklılaşmasında oldukça etkilidir.

Son olarak gençlik/yaşlılık değişkeni ile cinsiyet, gelir, ideoloji, merkez/köy, iskân, il değişkenlerinin birlikte etkileşimiyle mevcut anlam, aranan anlam ve yalnızlık puanları ($F=2.35, p<.01$; $F=1.81, p<.05$; $F=1.81, p<.05$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Bir başka ifadeyle gençlik/yaşlılık ile cinsiyet, gelir, ideoloji, merkez/köy, iskân, il değişkenlerinin birlikte etkileşimi mevcut anlam, aranan anlam ve yalnızlık puanlarının farklılaşmasında etkilidir. Fakat gençlik/yaşlılık değişkeni ile cinsiyet, gelir, ideoloji, merkez/köy, iskân, il değişkenlerinin birlikte etkileşime girdiklerinden kendine yabancılaşma, dışsal etkiyi kabul etme, otantik yaşam, mevcut anlam, aranan anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanları ($F=1.07, 1.36, 1.42, .65, 1.18$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır.

Bunlara ek olarak gençlik/yaşlılık ile cinsiyet, gelir, ideoloji, merkez/köy, iskân, il değişkenlerinin ikili etkileşimlerine (ör: gençlik/yaşlılık ile cinsiyet ya da gençlik/yaşlılık ile gelir vs.) göre otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek için iki yönlü MANOVA yapılmak istenmiş, fakat varsayımlar sağlanamadığı için yapılması uygun görülmemiştir.

5. TARTIŞMA

Araştırmada ilk olarak genç yetişkinler ile yaşlı yetişkinlerin otantiklik düzeyleri karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgusunda yaşlı yetişkinler, genç yetişkinlere nazaran daha otantik yaşam sürdürdüğü tespit edilmiştir. Diğer taraftan genç yetişkinlerin yaşlı yetişkinlere göre kendine daha yabancı olduğu görülmüştür. Benzer şekilde genç yetişkinler, yaşlı yetişkinlere nazaran dışsal etkiyi daha fazla kabul etmektedir. Taşçıoğlu ve Tosun (2018) üniversite öğrencileri ile yetişkinlerin sosyal medyada benlik sunumları, otantiklik ve psikolojik iyi oluş düzeylerini karşılaştırdıkları bir araştırmada yetişkinlerin gerçek benlik ve otantiklik puanlarının üniversite öğrencilerinkinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Sağlam'ın (2012) yöneticiler ve çalışanların otantiklik düzeylerini incelediği çalışmada yöneticilerin (yaş ortalaması çalışanlardan daha yüksek) çalışanlara göre daha otantik olduğunu belirtmiştir. İlgili alanyazında otantiklik (özgünlük), kişinin kendisini bilmesi ve kendi benliğine sadık olması (Harter, 2002), kişinin günlük yaşamını gerçek benliğine göre devam ettirmesi (Wood ve diğerleri, 2008), bireyin duygu, düşünce ve davranışlarının tutarlı olması (Sarıçam, 2015b) şeklinde ifade edilmektedir. Bir başka tanımda otantiklik, bireyin olumlu ve olumsuz yönlerini bilinçli bir şekilde tanıyıp gerçek benliğin sınırlarını bilerek ve bu sınırlara tutarlı bir şekilde davranarak yaşamını devam ettirmesidir. Otantikliğe gelişimsel perspektifte açıklama getiren Maslow (1962), otantikliğin olgunluk ve kendini gerçekleştirmenin bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Buradan hareketle, yaşlı yetişkinlerde otantikliğin yüksek çıkmasının birçok dayanağı olabilir. Örneğin, Mead'ın (2015) sembolik etkileşim teorisindeki kimliğin inşası sürecindeki bireyin sahip olduğu 'ben' (I) otantik benliğe; toplumsal etkileşim sürecinde şekillenen 'beni/bana' (me) ise sosyal benliğe işaret etmektedir. Gerek otantik benliğin fark edilmesinde gerek sosyal benliğin şekillenmesinde bireyin başkalarıyla etkileşimi önemlidir. Yaşlı yetişkin otantik benliği fark etmede genç yetişkine göre daha fazla (süre bağlamında) sosyal etkileşim deneyimleme fırsatına sahiptir. Yaşlı yetişkin bu fırsatları kullandığında genç yetişkine oranla kendine daha az yabancı olacak ve benlik sınırlarını daha keskin çizebilecektir. Havighurst'ın gelişimsel görevler teorisinde, genç yetişkinler sahip oldukları yaş grubunun gelişim ödevlerini yerine getirirken kendinden uzaklaşabilmektedir. Bir meslek edinmek, iş sahibi olmak, aile kurmak gibi birçok yaşamsal ödevi yerine getirirken ya da ailenin ve toplumun beklentilerini karşılamaya çalışırken dışsal yönlendirmelere maruz kalmakta kendi kararlarında zorlanmaktadır. Birçoğunun kendi kararları, yaşam tarzları ve istekleri de olsa ekonomik bağımlılıktan ötürü otantik yaşamayı askıya alarak

erteleyebilmektedir. Yaşlılar için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Türkiye’de emekli olsun olmasın tüm 65 yaş üstü yaşlılar yaşlılık maaşı ya da yardımı aldığından ekonomik özgürlüklerini ellerinden bulundurmaktadır. Dolayısıyla yaşlıların özgünlüğünü kısıtlayacak etmenler gençlere göre daha azdır. Toplumun yaşlılardan beklentileri ve azalan sosyal rollerinden dolayı geri çekilen yaşlı yetişkin kendi küçük dünyasında başkalarına el açmadan yaşamına devam etmektedir. Yaşlı yetişkini daha otantik yapan bir diğer değişken dindir. Varoluşçulara göre insan dinden (Tanrı’dan) uzaklaştıkça otantik yaşamdan uzaklaşmaktadır (Martin, 1963). Dindarlık, dini aktivitelerin yaşa göre karşılaştırıldığı çalışmalarda yaşlı yetişkinlerin daha dindar ve dinine bağlı yaşadığı bulunmuştur (Le Gall, Mullet ve Shafiqhi, 2002; Kurt, 2009). Genç yetişkin, ergenlikten gelen omnipotent düşünceyle birlikte sahip olduğu güç, kuvvet ve zindelle her şeyi, her işi kendinin başarabileceğine inanır dolayısıyla otantik var oluşla henüz yüzleşmek istemeyebilir. Fakat yaş ilerledikçe güç, kuvvet ve zindelliğin azalmasıyla birey, Tanrı karşısındaki acizliğini fark ederek gerçek benlik çizgisine ulaşabilmektedir. Nitekim Argyle ve Beit-Hallahmi (2013), yaş arttıkça dindarlığın artmasını otantik gerçekliğe dayandırmaktadır. Destekleyici bağlamda Striženec (2010), dindarlığın parametreleri arasında otantiklik ve olgunluğa vurgu yapmıştır. Fakat yaş ile otantikliğin doğru orantılı bir şekilde artmadığını belirten çalışmalara da rastlamak mümkündür. Örneğin, Togay ve Bilge (2016) 31-45 yaş evli bireylerin otantiklik puanlarının 46 yaş üstü evli bireylerden daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Araştırmada ikinci olarak genç yetişkinler ile yaşlı yetişkinlerin yaşamda anlam düzeyleri incelenmiştir. Araştırma bulgusunda yaşlı yetişkinler sahip oldukları mevcut yaşam anlamı bakımından genç yetişkinlerden daha anlamlı bir yaşama sahip olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan genç yetişkinler ise yaşlı yetişkinlere nazaran hala yaşamda anlam aramaya devam etmektedir. Varoluş kaygısından bir nebze kurtularak yaşamı sürdürmeye dair değerlerin, hedeflerin olması yaşamda anlamın varlığına işaret ederken yaşamı önemli yapacak nedenin ya da yaşamda neyin önemli olduğunun henüz gerçek manada netleşmemesi ve bunun için gösterilen çabalar bütününe ise yaşamda anlam arayışı olarak ifade edilebilir. Bu bağlamdan düşünüldüğünde yaşantı ve deneyimleri genç yetişkinlere göre daha çok olan yaşlı yetişkinlerde yaşamda var olan anlamın yüksek çıkması beklenen bir durumdur. Nitekim alanyazında benzer bulguları içeren birçok çalışma bulunmaktadır (Baumeister, 1991; Fyffe ve Wister, 2016; Reker, 2005; Reker, Peacock ve Wong, 1987; Steger, Oishi ve Kashdan, 2009; Van Ransst ve Marcoen, 1997). Steger, Oishi ve Kashdan

(2009), çok geniş bir örneklem grubunda farklı yaşam periyotlarındaki yetişkinlerin yaşamda anlam düzeylerini incelemişler: Beliren yetişkinlerin yaşamda anlam arayışı puanlarının, yaşlı yetişkinlerin ise yaşamda var olan anlam puanlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Reker ve diğerleri (1987) ise genç yetişkinlikten yaşlılığa beş gelişimsel dönemde yaşam tutumlarını incelemiştir: Yaş arttıkça yaşam amaçları ve ölümü kabullenme puanlarının arttığını; hedef arayışı ve geleceğin anlamı puanlarının azaldığını tespit etmiştir. Van Ransst ve Marcoen (1997), geç ergenler ile 65 yaş üstü yetişkinlerin yaşam önem indekslerini karşılaştırmış ve sonuç olarak ergenlerin yaşamda anlam pratiklerinin daha az olduğunu bulmuştur. Genç ve yaşlı yetişkinlerde yaşamda anlamın farklılaşmasının birçok nedeni olabilir. Örneğin Geç Aşkınlık Teorisinde, Tornstam (1994) yaşlılık dönemindeki öz-aşkınlığın yaşamda anlamın kaynağı olabileceğini belirtmiştir. Yaşanılan deneyim ve oluşan bilgi birikimine bağlı olarak yaşlılarda ortaya çıkan modern sofuluk ve bilgelik yaşamda anlam bulmayı kolaylaştırmaktadır. Benzer şekilde Reed'e (1991a) göre artan mevcut takdir, değer kazanma ve sınırların genişlemesine bağlı olarak maneviyatın artması, yaşamı daha anlamlı kılacak ve buna paralel olarak geç aşkınlık süreci şekillenecektir. Öte yandan bazı sosyolog ve gerontologlar ise yaşlanma ile yaşamda anlam arasındaki ilişkiyi din olgusu ile açıklamaya çalışmışlardır (Baker ve Nussbaum, 1997; Burke, 1999; Fletcher, 2004; Meddin, 1998; Miller, 1999; Tellis-Nayak, 1982). Bu araştırmacılara göre din, yaşamda anlam oluşturan en önemli kaynakların başındadır. Yaşlanmaya bağlı olarak bireyde dini inanç ve pratiklerin artması bireyde manevi iyi oluşu arttırmakta ve bu artış yaşamı değerli hissettirmektedir. Berger ve Luckmann (1995) günümüz insanının anlam krizinin nedenini moderniteye bağlamış, Kiang ve Fuligni (2010) genç yetişkinlerdeki yaşamda uyumsuz anlam arayışını kimlik ve anlamın çakışmasına bağlamıştır.

Araştırmada üçüncü olarak genç yetişkinler ile yaşlı yetişkinlerin affedicilik düzeyleri karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgusunda yaşlı yetişkinlerin, genç yetişkinlere göre daha affedici olduğu tespit edilmiştir. Steiner, Allemand ve McCullough (2011) yaş grupları arasında affetme eğilimi puan ortalamalarını karşılaştırmış: 20-39 yaş arası genç yetişkinlerin puan ortalamaları (3.67), 40-59 yaş arası orta yetişkinlerin (3.79) ve 60 yaş üstü yaşlı yetişkinlerin puan ortalamalarından (4.28) düşük çıkmıştır. En yüksek affetme eğilimi 60 yaş üstü yaşlı yetişkinlerde gözlenmiştir. Ghaemmaghami, Allemand ve Martin'in (2011) yapmış olduğu çalışmada beliren yetişkinlerin, orta yaş grubu yetişkinlerin ve yaşlı yetişkinlerin intikam ve yardımseverlik düzeylerini karşılaştırmış: Beliren yetişkinlerin

intikam düzeyleri (2.97), orta yaş (2.16) ve yaşlılara (2.15) göre daha yüksek çıkmıştır. Yaşlı yetişkinlerin yardımseverlik puanları (5.06) ise beliren (4.61) ve orta yetişkinlere (4.96) göre daha yüksek çıkmıştır. Yaşlanmayla affedicilik arasında pozitif ilişkiyi vurgulayan alanyazında birçok çalışma bulunmaktadır (Hayward ve Krause, 2012; Mullet ve diğerleri, 2003; Subkoviak ve diğerleri, 1995; Toussaint ve Webb, 2005; Worthington, 2005). Toussaint, Williams, Musick ve Everson (2001) ABD’de 18-44 yaş grubu, 45-64 yaş grubu ve 65 üstü yaş grubunun affedicilik düzeylerini karşılaştırdığı çalışmada: Başkalarını affetme, Tanrı tarafından bağışlanmayı isteme, proaktif affedicilik puanlarında yaşlı yetişkinler diğer iki gruptan da istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksek çıkmıştır. Kendini affetme puanlarında ise diğer iki gruptan istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşük çıkmıştır. Toussaint ve diğerleri yaşlıların affedicilik puanlarının yüksek olma durumunu dindarlık ve maneviyatın yüksek olmasına dayandırmaktadır. Affediciliğin yaşlı yetişkinler lehinde yüksek olmasının bir diğer nedeni toplumun yaşlılardan beklentisi ve yaşlılığa yüklendiği anlamdır. Gerek ataerkil toplumlarda gerekse modern toplumlarda yaşlıların daha affedici, daha anlayışlı, daha iyimser olduğu yönünde beklentiler vardır (Lavretsky, 2010; Nuland, 2007). Bu ifadeler Goofman’ın izlenim/etki yönetimi kavramı ile paralellik göstermektedir. Bu kavrama göre bireyler, kendileriyle ilgili diğerlerinin algılayışlarını kontrol edebilmek için çoğu zaman davranışlarını şekillendirir ya da düzenler (Günindi Ersöz, 2016). Dolayısıyla yaşlı yetişkin toplumun beklentilerine karşılık bu izlenimi kontrol edebilmek için affetmeyi tercih etmektedir. Hantman ve Cohen’e (2010) göre yaşlılar, stresli yaşam olaylarının üstesinden gelmek için affediciliği benlik bütünlüğünü koruma mekanizması olarak kullanmaktadır. Özellikle aktif yaşlanma teorisinde ruhsal ve bedensel sağlık için affedicilik yaşlıların tercih ettiği bir eğilim olarak göze çarpmaktadır (Baltes ve Baltes, 1990). Carstensen’in (1992; 1995) Sosyo-duygusal Seçim Teorisine göre yaşlı yetişkinler gençlere nazaran sosyal ağlarında daha seçici davranmakta ve doyum yaşayacağı ilişkiler seçmektedir. Bir diğer ifadeyle yaşlı yetişkin sosyal ilişkilerini daha değer verdiği kişiler ile kurmakta, dolayısıyla onları affetmesi daha kolay olmaktadır. Benzer ifadeleri Tornstam (1997; 2011) geç aşkınlık teorisinde kullanmaktadır. Ayrıca, teorideki öz aşkınlığın özellikleri arasında sosyal ve bireysel ilişkiler boyutu altında yaşlı yetişkinlerin saflığın özgürleşmesi (melek gibi olma) özelliğine dayanarak affediciliğin yüksek olmasının beklenen bir durum olduğu söylenebilir.

Araştırmada dördüncü olarak genç yetişkinler ile yaşlı yetişkinlerin yalnızlık düzeyleri incelenmiştir. Araştırma bulgusunda istatistiksel olarak anlamlı olmasa da genç yetişkinlerin

yalnızlık puanları yaşlılardan daha yüksek çıkmıştır. Yaşlılarda yalnızlığın ciddi bir sosyal problem olduğunu vurgulayan (Canatan, 2008; Fokkema, de Jong-Gierveld ve Dykstra, 2012; Golden ve diğerleri, 2009; Gum, Shiovitz-Ezra ve Ayalon, 2017; Savi Çakar, 2017; Singh ve Misra, 2009; Şentürk, 2018; Tufan, 2003) birçok araştırmaya dayanarak bu çalışmada, yaşlı yetişkinlerde artan hastalıklar, eş ve yakın arkadaşların kayıplarına bağlı olarak yalnızlık düzeylerinin genç yetişkinlere nazaran daha yüksek çıkması beklenirken iki grup arasında anlamlı bir farkın çıkmaması hatta genç yetişkinlerin biraz daha yalnız olması alanyazın incelendiğinde durumun hiç de enteresan olmadığını göstermektedir. Tzonichaki ve Malikiosi-Loizos (1998), yaş ortalaması 20 olan genç yetişkinler ile yaş ortalaması 68 olan yaşlı yetişkinlerin yalnızlık ve benlik saygısını karşılaştırmış; çalışma sonucunda genç ve yaşlı yetişkinlerin yalnızlık puanlarının anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını tespit etmişlerdir. Luhmann ve Hawkey (2016) Almanya’da geç ergenlerden çok yaşlı yetişkinlere 16.132 katılımcıyla gerçekleştirdiği çalışmalarında yaş ile yalnızlık arasında kompleks doğrusal olmayan bir eğri elde etmişler. Bu eğriye göre yalnızlığın en yüksek olduğu dönemlerin başında ilk yetişkinlik ve çok yaşlı yetişkinlik dönemleri gelmektedir. Benzer şekilde Lee ve diğerleri (2018), yaşları 27 ile 101 arasında değişen katılımcılara UCLA-3 Yalnızlık Ölçeği ve Sosyal İzolasyon Ölçeğini uygulamışlar. Ölçekten alınan yalnızlık puanlarına göre katılımcılar 3 gruba ayrılmıştır. Yalnızlık toplam puanı 28’den küçük olan ilk gruba az yalnız grup; 28-43 puan arasında alan ikinci gruba orta yalnız grup ve 43’ten yüksek alan gruba yüksek yalnız grup demişler. Bu üç grubun yaş ortalaması sırasıyla 60, 63 ve 59.8 olup aralarında anlamlı bir farklılık yoktur. Bir diğer ifadeyle yaş ile yalnızlık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Çalışmanın bir diğer bulgusunda sosyal izolasyon ile yalnızlık arasında pozitif ilişki bulunmuş; az yalnız grubun sosyal izolasyon puanı en düşük çok yalnız grubun sosyal izolasyon puanı en yüksek çıkmıştır. Çalışmanın en ilginç bulgusunda ise 20’li yaşların sonu, 50’li yaşların ortaları ve 80’li yaşlar yalnızlığın en yüksek olduğu yaş aralıkları olarak tespit edilmiştir. Yazarlar 20’li yaşların sonundaki genç yetişkinlerin yalnızlık puanlarının yüksek olmasının nedeni seçtikleri hayat yoluna eleştirel yaklaştıkları, kendilerini akranlarıyla kıyaslama eğiliminde oldukları ve bu yüzden çevrelerindeki insanlardan uzak durduklarını; 50’li yaşların ortalarındaki yetişkinlerin yalnızlık puanlarının yüksek olmasının nedeni olarak 55 yaşından sonra ciddi sağlık sorunlarıyla karşılaştıkları ve kendilerini izole hissettiklerini; 80 yaşından sonraki yalnızlık hissini nedeninin ise yakın akraba ve arkadaş kayıplarından kaynaklandığını aktarmıştır. Yukarıdaki ifadelerle paralel olarak üniversite öğrencileri ve beliren yetişkinlerde yapılan çalışmalarda genç yetişkinlerin yoğun düzeyde yalnızlık yaşayabileceği ifade edilmiştir (Atlı

ve Keldal, 2015; Ceyhan ve Ceyhan, 2011; Odacı ve Kalkan, 2010; Panda, 2016). Lauder, Mummery ve Sharkey'nin (2006) 18 yaş ve üzerindeki genç yetişkinlerde yaptıkları çalışma sonucunda özellikle aile içi şiddete maruz kalan, düşük sosyo-ekonomik şartlara sahip, güçlü bir dini inancı olmayan genç yetişkinlerde yalnızlığın yüksek düzeylerde yaşandığını tespit etmişlerdir. Gerek genç yetişkinlerde gerek yaşlılarda yalnızlığın yüksek olmasının en önemli sosyolojik sebepleri başında statü ve rol kaybı ya da statü ve rolün henüz oluşmamasının geldiği söylenebilir. Weber'e (1978) göre sosyal düzen içinde statünün bileşenleri sosyal onur ve itibar olduğu hesaba katıldığında birey statüsünü kaybettiğinde sosyal onuru ve itibarı da zedelenmektedir. Salt ekonomik güç ise statüyü sağlayan önemli bir faktördür. Genç yetişkinlerin birçoğu meslek edinimden işe geçiş sürecinde olduğundan bu güce henüz hâkim değildir, statü (güç) elde edemediğinden dolayı var olan ilişkilerin çoğunda sahtecilik hâkim olabilir. Dolayısıyla kendini yalnız hissedebilir. Yaşlı yetişkin ise emeklilik, azalan fiziksel yetkinlik ve gelir ile birlikte bu gücü ve rollerini bir nebze kaybeder. Dede, nine vs. gibi yeni roller edinse de bunlar yaşlıyı tatmin etmeyebilir, dolayısıyla sosyal geri çekilmeye bağlı olarak yalnızlık hissi artabilir. Yalnızlığın sosyolojik analizini yapan Yaşar (2007), modernleşmenin yol açtığı yeni özgürlük ve seküler kopmanın bireyin rasyonalitesini arttırdığını fakat buna paralel olarak varoluşsal soyutlanma, güvensizlik ve kaygı duygularını arttırarak yalnızlık deneyimlerini pekiştirdiğini ifade etmiştir. Modern kapitalizmin bireyci doğası gereği ekonomi ve değer kavramı birincil kurumlar haline geldiğinden sosyal ilişkiler de bundan nasibini almış; dolayısıyla 'biz duygusundan' kopan akıl 'ben duygusu' ile yalnızlığa kapı aralamıştır. Bauman'ın (2019) "Birlikteyken ayaktaydık. Bölündük, alışverişteyiz." ifadesi aslında durumu özetlemektedir. Bir başka ifadeyle Akışkan Modernite'de yaşlılar cemaat olarak kalabilirken gençler mekândan cemaate ulaşamamakta ve yalnızlaşmaktadır. Son olarak, genç ve yaşlı yetişkinlerin yalnızlık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı fark olmasa gençlerin biraz daha yalnız olmalarının bir diğer nedeni sahip olunan ilişki sayısı değil ilişkinin kalitesi olabilir. Genç yetişkinlerin iletişim fırsatları daha çok olduğunda daha fazla arkadaşlık ilişkilerine sahip olabilirler. Fakat bu ilişkilerden doyum alamayabilirler. Yaşlı yetişkinler ise karakterleri gereği çok fazla sayıda ilişkiler yerine daha az ve kaliteli ilişkiler tercih etmektedir. Bir diğer ifadeyle ilişki doyumları daha yüksek olduğundan genç yetişkinlere göre daha az yalnızlık hissetmektedir.

Araştırmada beşinci olarak genç yetişkinler ile yaşlı yetişkinlerin mutluluk düzeyleri karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgusunda yaşlı yetişkinlerin genç yetişkinlere nazaran daha

mutlu olduğu, bir diğer ifadeyle genç yetişkinlerin daha mutsuz olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın bu bulgusu Türkiye'deki son yaşam memnuniyeti araştırmasıyla paralellik göstermektedir. TÜİK (2018b) verilerine göre mutlu olduğunu beyan eden yaşlı bireylerin oranı 2016 yılında %64.5 iken bu oran 2017 yılında %66.1'e yükselmiştir. TÜİK'e (2018e) göre 18-24 yaş grubu gençlerde ise 2016 yılında mutluluk oranı %65 iken 2017 yılında kendisini mutlu olarak beyan eden 18-24 yaş grubundaki gençlerin oranı %61.3 olmuştur. Bir diğer ifadeyle yaşlıların mutluluk seviyesi artarken gençlerin mutluluk seviyesi düşmektedir. En düşük mutluluk oranı ise 2017 yılında %53.1 ile 45-54 yaş grubunda gerçekleşmiştir. Ulusal ölçekte yaşlıların mutluluk düzeylerinin gençlerden yüksek olmasının nedenleri arasında yaşlılarda yoksulluğun azalması gençlerde ise işsizliğin artması söylenebilir. Bir başka neden olarak ise yaşlılar için uygulanan iyileştirme politikalarıdır. Uluslararası alanyazında araştırma bulgusunu ve TÜİK raporlarını destekleyen birçok çalışmalar bulunmaktadır (Blanchflower ve Oswald, 2008; Easterlin, 2006; Graham ve Pozuelo, 2017; Hellevik, 2017; Lelkes, 2007; López Ulloa, Moller ve Sousa-Poza, 2013; Morgan ve diğerleri, 2015; Mroczek ve Kolarz, 1998). Blanchflower ve Oswald (2008), ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde 500 bin kişilik bir örneklem grubunda gerçekleştirdikleri çalışmada katılımcıların iyi olma düzeyini incelemişler ve sonuç olarak yaş ile mutluluk ve yaşam doyumunu arasında bir U eğrisine ulaşmışlardır. Yirmili yaşların ortalarında mutluluk ve yaşam doyumunun arttığı, 40'lı yaşlarda dibe vurduğu ve 60'lı yaşların sonunda zirve yaptığını tespit etmişlerdir. Çalışmanın diğer bir bulgusu ise aslında yukarıdaki tablonun sebebini içermektedir. Bu bulguya göre 20'li yaşların başından ortasına kadar depresyon ve stres düzeyi çok düşük, 40'lı yaşlarda en yüksek ve 60'lı yaşların sonunda en düşük seviyededir. U eğrisi ile ilgili olarak 20'li yaşlardaki genç yetişkinlerin henüz ekonomik bir endişe yaşamadıkları (işsizlik gibi), fiziksel kapasiteleri yüksek olduğu için mutluluk ve yaşam doyumunun yüksek olabileceği; buna karşın çalışma hayatı, evlilik ve çocuk sahibi olmanın birer mutluluk kaynağı olmasına rağmen bunlara ait sorumluluk duygusunun 40'lı yaşlarda mutluluk ve yaşam doyumunu engelleyebileceği; 60'lı yaşların sonunda emeklilik ile birlikte rahatlamanın mutluluk ve yaşam doyumunu arttırabileceği söylenebilir. Benzer şekilde Morgan vd. (2015), 29 Avrupa ülkesinde 46.301 katılımcı ile gerçekleştirdikleri çalışma sonucunda mutluluk ve yaşam dönemleri arasında bir U eğrisine ulaşmışlardır. Araştırmacılar, 20'li yaşlardan 30'lu yaşlara hedonik mutluluğun yükseldiği, 40-50'li yaşlarda düştüğü, 60-70'li yaşlarda tekrar yükseldiğini hatta 70'li yaşların başında en yüksek seviyesine ulaştığını tespit etmişlerdir. Araştırmacılar 70'li yaşlardaki yaşlı yetişkinlerin mutluluk düzeylerinin diğer gruplardan yüksek olmasının sebebini çalışma hayatının

yarattığı stresten kurtulup emekliliğin tadını çıkarmaya bağlamaktadır. Mutluluğun tek bir objesi yoktur, anlam yüklenilen şeye göre mutluluk değişebilir (Sarıçam, 2018). Buradan hareketle mutluluğun öznel olduğu söylenebilir. Fakat mutluluğa sebep olan anlamın oluşmasında yaş, gelir düzeyi, eğitim seviyesi, medeni durum, çocuk sayısı, gelişmişlik düzeyi, sağlık, maneviyat, yaşam doyumu gibi birçok sosyo-psikolojik faktörler vardır (Ball ve Chernova, 2008; Bartram, 2012; Clark, Flèche ve Senik, 2016 Francis ve diğerleri., 2003; Hornsey ve diğerleri, 2018; Hout ve Hastings, 2014; Keyes, 2014; Navaitis ve diğerleri, 2016; O'Connor, 2017; Zimmermann ve Easterlin, 2006).

Araştırmada altıncı olarak genç yetişkinlerde ve yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanları cinsiyete göre karşılaştırılmıştır. Otantiklikle ilişkin araştırma bulgusunda istatistiksel olarak anlamlı olmasa da genç yetişkin kadınların kendine yabancılaşma puanları genç yetişkin erkeklerden daha yüksek çıkmıştır. Benzer şekilde istatistiksel olarak anlamlı olmasa da genç yetişkin kadınların dışsal etkiyi kabul etme puanları genç yetişkin erkeklerden daha yüksek çıkmıştır. Diğer taraftan istatistiksel olarak anlamlı olmasa da genç yetişkin kadınların otantik yaşam puanları genç yetişkin erkeklerden daha yüksek çıkmıştır. İlhan ve Özdemir'in (2013) eğitim fakültesi ve formasyon sertifika programı öğrencilerinde cinsiyetin otantiklik ve alt boyutlarını istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamadığını tespit etmiştir. Benzer şekilde İmamoğlu, Günaydın ve Selçuk'un (2011) üniversite öğrencileriyle yapmış olduğu çalışmada cinsiyetin (kadın olmak), otantik davranışı ve kısmen genel otantikliği yordadığı halde otantikliğin tutarlı ve anlamlı bir yordayıcısı olamamıştır. Kernis ve Goldman (2006) ile Wood vd. (2008) çalışmalarında otantikliğin cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını bulmuştur. Gerek yerel gerekse uluslararası alanyazın çalışmanın bu bulgusu il örtüşmektedir. Üniversite yıllarında erkek ve kadınlar gelişimsel anlamla benzer özelliklere sahip olduğu için birçoğu kişiliği ile ilgili net çizgiler çizmeye başlamıştır. Üstelik iki grup benzer ya da eşit olanaklara sahip olduğundan otantiklik düzeylerinin farklılaşmaması olağan bir durum olarak gözükmektedir.

Genç yetişkinlerde yaşamda anlam puanları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı olmasa da kadınların mevcut yaşam anlamı puanları erkeklerden daha düşük çıkmıştır. Buna paralel olarak kadınların aranan yaşam anlamı puanları erkeklerden daha yüksek çıkmıştır. Saraç, İpek ve Çavuş (2018) Türkiye'deki farklı üniversitelerde öğrencilerin yaşamda anlam düzeyini incelemiş; erkeklerin mevcut yaşam ile genel yaşam anlam puanlarının daha

yüksek olduğunu tespit etmiş fakat bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olmadığını vurgulamıştır. Şahin ve diğerlerinin (2012) üniversite öğrencileri ve Yüksel'in (2012) 465 genç yetişkin ile yapmış olduğu çalışmada mevcut yaşam anlamı aranan yaşam anlamı ve genel yaşam anlamı cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Benzer bir sonuca Demir ve Murat (2017) öğretmen adaylarında ulaşmıştır. Uluslararası alanyazında araştırma bulgusunu destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Kong ve You, 2013; Steger ve diğerleri, 2006). Reker (2005) ile Steger, Oishi ve Kashdan (2009) cinsiyetin tek başına yaşamda anlamı değiştirmek için yeterli olmayacağını yaş ya da diğer değişkenlerle etkileşimi sonucu yaşamda anlam üzerinde istatistiksel anlamlı etki yaratacağını belirtmiştir.

Genç yetişkinlerde affedicilik puanları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı olmasa da kadınlar erkeklere göre daha affedici olduğu saptanmıştır. Uysal (2015) genç yetişkinlerde affetme eğilimleri ve dinî yönelimlerin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiş; affetme eğilimlerinde cinsiyete yönelik istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını fakat kadınların biraz daha affedici olduğunu tespit etmiştir. Bunun sebebini ise kadınların dindarlık puanlarının daha yüksek olmasına bağlamıştır. Girard ve Mullet (1997) kadınların affedicilik puanı yaş ile etkileşime girdiğinde erkeklerden yüksek olduğunu belirtmiştir.

Genç yetişkinlerde mutluluk puanları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı olmasa da kadınlar erkeklere göre daha mutsuzdur. Mert (2019), Uşak ilinde üniversite öğrencilerinin öznel mutluluğunun cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını, fakat erkeklerin mutluluk puanlarının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Öztürk ve diğerleri (2017a) İİBF lisans öğrencilerinin mutluluk düzeylerini incelediği çalışmada mutluluğun cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını tespit etmiştir. Malik (2013) 18-26 yaş arası üniversite öğrencilerinde cinsiyete göre mutluluğun değişmediğini tespit etmiştir. Benzer şekilde Yiengprugsawan, Somboonsook, Seubsman ve Sleigh (2012) 20-29 yaş aralığındaki kadın ve erkek gençlerin mutluluk düzeylerinin birbirine yakın olduğunu tespit etmiştir. Kroll (2014) Avrupa Sosyal Araştırma verilerinden yararlanarak genç kadınlar ve genç erkeklerin öznel iyi oluşlarının (yaşam doyumu bağlamında) birbirine yakın olduğunu aktarmıştır. TÜİK'in (2019a) 2018 yılına ait gençlik verilerine göre 15-24 yaş arası 12 milyon 971 bin 396 kişiden %55.4'ü mutluyum demiştir. Mutluluk oranı genç erkeklerde % 53.5 ve genç kadınlarda % 57.2 olarak belirlenmiştir. Görüldüğü üzere mutluluk oranları birbirine çok yakındır. TÜİK

sonuçları ve yukarıdaki diğer bulgular araştırmanın bu bulgusuyla paralellik göstermektedir. Mutluluğun kaynağı yüklenilen anlama göre değiştiğinden öznel bir duygu olduğu söylenebilir. TÜİK'in 2016, 2017, 2018 yılı raporlarında genç erkekler ve genç kadınlar, mutluluğun kaynağı olarak ilk sırada sağlığı seçmesi mutluluk puanlarının farklılaşmamasının bir açıklaması olabilir. Kroll (2014), gençlerde öznel iyi oluş düzeylerinin cinsiyete göre yakın çıkmasını, genç erkek ve kadınların benzer sosyal sermayeye sahip olduğuyula açıklamaktadır. Öte yandan Çirkin ve Göksel (2016) mutluluğun ve yaşam doyumunun cinsiyete göre farklılaşabileceğini savunmaktadır. Yazarlara göre kişinin cinsiyetinin kadın olması mutlu olma olasılığını ve daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesine sahip olma olasılığını artırmaktadır. Bu durumu ise kadınların hem negatif hem de pozitif durumlara verdikleri tepkilerin erkeklere göre daha şiddetli olmasıyla açıklamışlardır.

Genç yetişkinlerde yalnızlık puanları incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı olmasa da erkekler kadınlara göre daha yalnızdır. Certel vd. (2016) ve Sezer (2018) üniversite öğrencilerinde erkeklerin yalnızlık puanlarını daha yüksek olduğunu tespit etmişler fakat yalnızlık ve cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulamamışlardır. Borys ve Perlman (1985) UCLA Yalnızlık Ölçeği'nin kullanarak yalnızlığın cinsiyete göre 28 çalışmada erkeklerin yalnızlık düzeyi daha yüksek olsa da bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. İlhan (2012) üniversite öğrencilerinde cinsiyetin yalnızlık için önemli bir yordayıcı olmadığını fakat erkeklerin biraz daha yalnız olmasını toplumsal cinsiyet rollerine dayandırmaktadır. Atlı, Keldal ve Sonar (2015) üniversite öğrencilerinde erkeklerin sosyal yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğunu tespit etmiş; bunun sebebinin kadınların iletişim becerilerinin daha iyi olmasına bağlamıştır. Öte taraftan Sarıçam (2011), Erzurum ve Ağrı illerindeki genç yetişkinlerde kadınların erkeklere oranla daha yalnız olduğu bunun sebebinin ise erkeklerin benlik saygısının daha yüksek olduğu ve bu illerin toplumsal yapısına dayandırmıştır.

Araştırmanın bu başlık altında yaşlı yetişkinlerde cinsiyete ilişkin karşılaştırma bulgusunda yaşlı yetişkin kadınlar, yaşlı yetişkin erkeklere göre kendine daha yabancıdır. Balachandran, Raakhee ve Sam Sananda Raj (2007), yaş ortalaması 69.2 olan yaşlı yetişkinlerde yapmış olduğu çalışmada yaşlı kadınların yabancılaşma puanı yaşlı erkeklerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sneed ve Whitbourne'un (2003) çalışmasında ise yaşlı kadınların öz-farkındalık puanları erkeklerden daha düşük çıkmıştır.

Bu bulgular araştırma bulgusuyla örtüşmektedir. Tiggemann ve Lynch'e (2001) göre yaşlı kadınların vücut memnuniyeti aynı yaş erkeklerden daha düşüktür. Franzoi, Kessenich ve Sugrue (1989) yaşlı erkek ve kadınlarda beden farkındalığını incelemiştir; beden farkındalığında cinsiyete göre farklılık bulunmazken yetişkin kadınlar bedenlerine karşı olumsuz tutuma sahiptir. Erkeklerin vücutlarına karşı olumlu tutuma sahip olmalarının sebebi beden saygısının daha yüksek olmasıdır. Bunların üstüne yetişkin yaşlı erkeklerin öz-saygısı ve öz-farkındalığı kadınlardan daha yüksek olduğu (Baker ve Gringart, 2009; Sneed ve Whitbourne, 2003) düşünüldüğünde yaşlı kadınların kendine yabancılaşması bulgusu daha iyi anlaşılacaktır. Nitekim Türkiye ve birçok ülkede yaşlı kadınlarda vücudunun ve yaşının farkında olmadan yapılan doğru ya da yanlış estetik cerrahi uygulamalarına rastlamak mümkündür. Sağlıklı yaşlanma eğitimlerinde yanlış estetik cerrahi uygulamalarına ilişkin bilgilendirmelere yer verilmektedir.

Şimdiki çalışmada yaşlı yetişkin kadınların erkeklere oranla dışsal etkiye daha açık olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın yaşlı yetişkin çalışma grubundaki kadınların birçoğu evli ve gelir olarak eşine bağlıdır. Ataerkil bir geleneğe sahip aile yaşantısında erkek hegemonyası söz konusu olduğu için yaşlı kadınların dışsal etkiye açık olması olağan bir sonuçtur. Ayrıca kadınların sosyal istenirlik ve sosyal onaylanma düzeylerinin erkeklerden yüksek olması (Van Dixhorn, 2011), dışsal etkiye açık olmasının bir diğer nedenidir. Özellikle Türkiye gibi kolektivist kültürlerde "el âlem ne der" gibi kültürel baskılama ifadelerini kadınlar daha çok kullandıkları gibi bu baskılamaya kadınlar daha çok maruz kalmaktadır. Bir erkek kendisinden beklenen toplumsal rollerinden sapma gösterdiğinde hoşgörü ile karşılanabilmekte fakat aynı sapmayı kadınlar gösterdiğinde toplumsal müeyyideler artabilmektedir. Dolayısıyla kadın dışsal etkiye açık olmak zorundadır.

Bu başlık altında araştırmanın bir diğer bulgusunda yaşlı yetişkin erkeklerin, kadınlara nazaran daha otantik yaşam sürdüğü tespit edilmiştir. Araştırmanın bu bulgusu yukarıdaki bulguları doğrulamaktadır. Yaşlı erkekler dışsal etkiye daha az açık olduğu ve kendinin daha çok farkında olduğu için doğal olarak otantik bir yaşam sürmektedir. Bir diğer ifadeyle gerçek benliğini sergilemekte yaşlı kadınlardan daha iyidir. Bunun en büyük sebebi ise toplum ve kültürün erkeklere yüklediği güç, iktidar ve otorite rolüdür. Erkek bu yetkiyi kullanarak otantik benliğini yaşamak için fırsatlar oluşturabilmektedir.

Yaşlı yetişkinlerde yaşamda anlam puanları incelendiğinde yaşlı kadınların mevcut yaşam anlamı puanları yaşlı erkeklerden daha düşük çıkmıştır. Buna paralel olarak kadınların aranan yaşam anlamı puanları erkeklerden daha yüksek çıkmıştır. Özmete (2008) yaşlılıkta yaşamın anlamını “ekonomik iyilik”, “konut durumu”, “sağlıklı olma ve sağlıklı yaşam biçimi” gibi objektif refah göstergelerine dayandırmıştır. Şimdiki araştırmanın çalışma grubundaki yaşlıların 142’si evlidir. Geri kalanı duldur. Bir başka ifadeyle 142’i yaşlı kadın ekonomik olarak eşine bağlıdır. Tufan’ın (2006) Gero-Atlas araştırmasının bulgularına göre en zor durumdaki yaşlılar, dul kadınlardır. Ayrıca yaşlıların 171’i kendi evinde yaşamakta ve konutlar genellikle yaşlı erkeğe aittir. Özmete’nin yaşam anlamı için vurguladığı refah göstergeleri şimdiki çalışmada yaşlı erkek yetişkinlerin lehine olduğu için yaşamda mevcut anlam puanlarının daha yüksek olması beklenen bir durum olarak düşünülebilir. Ayrıca yaşamda anlamın önemli göstergeleri arasında yaşam kalitesi, yaşam memnuniyeti ve umut düzeyleridir. Ercan Şahin ve Emiroğlu’un (2014) yaşlılarda yaşam kalitesini inceledikleri çalışmada erkekler lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Erci, Çoban ve Yıldırım (2017), 65 yaş ve üzeri yaklaşık 1.800 bireyin yaşam memnuniyetini incelemiş ve erkeklerin puanlarının kadınlardan daha yüksek olduğunu saptamıştır. Babacan Gümüş, Özgür ve Yıldırım (2007) ise yaşlı kadınların erkeklere göre daha umutsuz olduğunu belirtmiştir. Tüm bu bulgular şimdiki çalışmadaki yaşamda mevcut anlam puanının yaşlı erkeklerin lehine olmasını desteklemektedir.

Yaşlı yetişkinlerde affedicilik puanları incelendiğinde kadınların erkeklere göre daha affedici olduğu görülmüştür Hantman ve Cohen (2010), 60 yaş üstü yaşlılarda kadınlar, erkeklere göre daha affedicidir; özellikle kendi aile üyelerini affetmede daha yüksek skorlara sahip olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Allemand, Hill, Ghaemmaghami ve Martin (2012), kadın ve yaşlı olmanın affedicilik için önemli faktörler olduğunu belirtmiştir. Charles, Mather ve Carstensen (2003) yaşlı kadınların negatif ve kızgınlık oluşturan deneyimleri daha çabuk unutmaya eğilimde olduğunu aktarmaktadır. Ayrıca yaşlı kadınların erkeklere göre daha merhametli olduğu bildirilmiştir (Allen, Goldwasser ve Leary, 2012). Öte taraftan yaşlı kadınların daha affedici olmasının sebebinin Türkiye’deki kültürel yapının kadın olgusu, kadından beklenen cinsiyet ve toplumsal rol beklentiler olduğu düşünülmektedir. Kadınlar affedici midir yoksa affetmek zorunda mıdır? Ya da kadının mekân, zaman, gelir, güç vb. alternatifleri olduğunda yine aynı durumda affedici davranacak mıdır? sorularının cevabı bu muammayı açıklığa kavuşturacaktır. Bireyler belirsizliğin verdiği olumsuz duygudan kurtulmak için affetme eğilimi göstermektedir (Koç, İskender,

Çolak ve Düşünceli, 2016). Yaşlı kadınlarda belirsizlik yaşamamak için affediyor olabilmektedir.

Yaşlı yetişkinlerde mutluluk puanlarının cinsiyete ilişkin karşılaştırma bulgusunda yaşlı erkeklerin yaşlı kadınlara göre daha mutlu olduğu tespit edilmişti. Tekin'in (2017) Malatya'da yaşlılar üzerinde yapmış olduğu çalışmada erkeklerin öznel mutluluk, yaşam doyumu ve iyimserlik puanı kadınlardan yüksek çıkmıştır. Benzer şekilde Özer'in (2004) çalışmasında yaşlı erkeklerin yaşam doyumları yaşlı kadınlara göre daha yüksek çıkmış; bunun sebebinin aile ortamında yaşamak olduğu iddia edilmiştir. Shukla ve Kiran (2013) 60 yaş üzeri 200 yaşlı yetişkin ile yaptığı çalışma sonucunda erkeklerin öznel mutluluk puanlarını kadınlardan yüksek bulmuştur. Chyi ve Mao (2012) 2005 yılı Çin Genel Sosyal Araştırma verilerine dayanarak 60-94 yaş arası bireylerin mutluluk düzeylerini ve belirleyicilerini incelemiş; yaşlı erkeklerin kadınlardan daha mutlu olduğu tespit edilmiştir. Çocuklarıyla birlikte yaşamak, torunlarıyla birlikte yaşamak, sağlık durumu, medeni durumun cinsiyetler arasındaki mutluluk farklılaşmasının sebepleri olabileceği iddia edilmiştir. Yiengprugsawan ve diğerleri (2012), orta ve yaşlı erkek yetişkinlerin mutluluk düzeyinin kadınlara göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Yazarlar bu farklılığı erkeklerin ruhsal sağlık puanlarının kadınlardan daha yüksek olması, yarısından fazlasının evli olması ve üçte birinin 30 bin baht üzeri gelire sahip olmasıyla açıklamaya çalışmıştır. Tüm bu bulgular araştırma bulgusuyla örtüşmektedir. Öte taraftan TÜİK'in (2019b) verilerine göre 2018 yılında yaşlı erkeklerin %60.1'i, yaşlı kadınların ise %62.1'i mutlu olduğunu beyan etmiştir. TÜİK verileri ile şimdiki araştırma ve yukarıdaki ulusal/uluslararası araştırma bulguları örtüşmemektedir.

Yaşlı yetişkinlerde yalnızlık puanlarının cinsiyete göre incelendiği bulguda yaşlı kadınlar erkeklere göre daha yalnız çıkmıştır. Arslantaş, Adana, Abacigil Ergin, Kayar ve Acar (2015) Aydın ilinde bir takım sağlık problemleri bulunan 4.170 yaşlı yetişkinin yalnızlık düzeyi ve yaşam kalitesini incelemiş; istatistiksel olarak anlamlı olmasa da kadınların yalnızlık puanlarının daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Yazarlara göre yalnızlığın temel nedenlerinden biri yaşam kalitesidir ve Türkiye'de kadınların yaşam kalitesi erkeklere göre daha düşüktür. Erol, Sezer, Şişman ve Öztürk (2016) yaşlılarda yalnızlık ve yaşam doyumunu incelemiş; yalnızlık puanlarında istatistiksel olarak anlamlı olmasa da kadınların lehine bir fark tespit edilmiştir. Türkiye'de yaşlı kadınların sosyal etkileşim kurma ya da sosyal ağ oluşturma fırsatları yaşlı erkekler kadar fazla değildir.

Örneğin vakit namazlarında camiler, çay evleri, kiraathaneler daha çok yaşlı erkeklerin sosyal etkileşim alanlarıdır. Fokkema ve diğerleri (2012) Avusturya, Belçika, Çekya, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Hollanda, Polonyo, İspanya, İsveç ve İsviçre’de 12.248 yaşlı yetişkinden elde edilmiş verilerde hemen hemen tüm ülkelerdeki kadınların yalnızlık puanı daha yüksektir. Yazarlara göre yaşlılıkta yalnızlık için temel risk faktörleri kadın olma ve medeni durumdur (evli olmamak). Victor ve diğerleri (2005) Büyük Britanya’da yapmış olduğu çalışmada yaşlı kadınların yaşlı erkeklere göre daha yalnız olduğunu tespit etmiş; yalnızlık için kadın olmak, dul olmak, eşin ölmesi, yaşlı olmak ve sağlıksız yaşamak risk faktörü olarak ele alınmıştır. Dong ve Chen (2017) ABD’de Çinli yaşlılarda cinsiyete göre yalnızlığı karşılaştırmış kadınlar lehine bir puan elde edilmiştir. Yazarlara göre cinsiyet yaşlılıkta yalnızlık için risk faktörüdür. Golden ve diğerlerine (2009) göre yaşlılarda yalnızlık için dul olma, yaşın artması, fiziksel engelin olması, sosyal ağların zayıf olması ve kadın olma birer risk faktörüdür.

Araştırmada yedinci olarak genç yetişkinlerde ve yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanları illere göre karşılaştırılmıştı. Araştırma bulgusunda Ağrı ilindeki genç yetişkinlerin, Antalya ve Kütahya ilindeki genç yetişkinlere göre kendine daha az yabancı olduğu bulunmuştu. Yine istatistiksel olarak anlamlı olmasa da Ağrı ilindeki genç yetişkinlerin, Antalya ve Kütahya ilindeki genç yetişkinlere göre dışsal etkiyi daha az kabul ettiği; bunlara paralel olarak Ağrı ilindeki genç yetişkinler, Antalya (istatistiksel olarak anlamlı farklılık) ve Kütahya ilindeki genç yetişkinlere göre daha otantik yaşam sürdürdüğü tespit edilmişti. İllere göre genç yetişkinlerde otantiklik başlığı altında bu üç alt boyuta ilişkin bulgular birbirini tamamlamaktadır. Robertson (1999) küreselleşmeye sadece ekonomi bağlamında bakılarak merkezi bir hegemonyanın, çevreyi tek tipleştirmesine karşı çıkmış ve kültürün postmodernite sürecinde bireyi ve toplumu ayakta tutabilen bir olgu olduğunu savunmuştur. Özellikle küreselleşmenin “farklılıkların sürdürülebilirliğini” için bir fırsat olduğuna vurgu yapmıştır. Benzer şekilde Berner (2010), küreselleşmeyle gelen bütünleşme sürecinin dünya kentlerinde parçalanmayı da beraberinde getirdiğini, yerel alt kültürleri ortaya çıkardığını ifade eder (s. 138). Dolayısıyla aslında hegemon kültür kendi içinde diğer alt kültürlerin devamlılığı için bir karşıt tepkiselliği barındırmaktadır. Ağrı’da yerel kimliğini kormaya çalışan gençler bir bakıma küreselliğin getirdiği kimlik belirsizliği içinde yerel kimlikleriyle kendilerini güvenli bir limana alma çabası gayretindedir. Kağıtçıbaşı (1980), Türkiye de dâhil doğu toplumlarının bir diğer ifadeyle doğu kültürlerinin ilişkisel benliğe sahip

toplulukçu kültürler olduğunu savunmuştur. Toplulukçu ilişkisel benlik ise otantiklik için bir risk faktörüdür. Fakat daha sonra yapılan araştırmalar Türkiye'nin ilişkisel-özerk benlik anlayışına sahip bir geçiş ülkesi olduğu yönündedir (Ercan, 2011; Sarıçam, 2013b). Ağrı ilindeki genç yetişkinlerin (üniversite öğrencilerinin) profilleri incelendiğinde birçoğunun Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden gelen etnik kökeni Kürt olan gençlerden oluştuğu görülmüştür. Dolayısıyla hem alanlar hem habitus ortak olduğundan kendi benliklerini kendi kültürlerinde doğal bir şekilde yaşama imkânına sahip Ağrı'daki genç yetişkinlerin otantiklik düzeylerinin yüksek olması aslında beklenen olağan bir durumdur. Macionis ve Plummer (2002) bu durumu ailelerin çocuk yetiştirme biçimlerine dayandırmıştır. Kırsal yerlerdeki ebeveynler çocuklarını daha geleneksel yaşam tarzını benimseterek yetiştirdiği için bu çocuklar büyüdüklerinde kendi yaşam tarzını korumak istediğinden yerel kimliğe bağlı kalmaları olası bir durumdur. Öte taraftan Antalya ili Ağrı ve Kütahya'ya nazaran daha kozmopolit bir alan olduğundan birey kendi kültüründen buna paralel olarak kendi gerçek benliğinden uzaklaşma olasılığı daha yüksektir. Farklı farklı mekânlarda sosyal etkileşim kurmaya çalışan genç yetişkin ortama uyum sağlayayım derken kendi gerçek benliğinden uzaklaşabilmektedir. Ağrı'da yaşayan ve o yöreden olmayan (ör: Samsun, Trabzon'dan gelmiş) genç yetişkinlerin otantiklik düzeyleri o yörenin genç yetişkinlerine göre daha düşük olması yukarıdaki iddiaları destekler niteliktedir.

Yaşamda anlam puanlarının illere göre karşılaştırılması bulgusunda, Ağrı ilindeki genç yetişkinlerin yaşamda sahip oldukları anlam düzeyleri, Antalya ve Kütahya ilindeki genç yetişkinlerinkinden daha yüksektir. Yaşamda aranan anlam bakımından ise Ağrı ilindeki genç yetişkinler, Antalya ve Kütahya ilindeki genç yetişkinlerine göre daha az yaşamda anlam aramaktadır. Yaşamda anlamın illere göre karşılaştırılmasıyla ilgili ulusal alanyazında doğrudan birincil kaynak olarak herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Fakat Sarıçam, Çelik, Kacar ve Bayoğlu (2014a) mutluluk yönelimleri ile ilgili bir çalışmada, Ağrı ilindeki üniversite öğrencilerinin Kütahya ilindekilere göre yaşamda anlam puanlarının daha yüksek olduğunu saptamıştır. Güven (2015) yüksek lisans tez çalışmasında Türkiye'de 7 farklı bölgeden yaşları 18-27 arasında 1123 üniversite öğrencisinde yaşamda anlam, yaşamda amaç ve yaşam doyumunu incelemiştir. Malatya'daki öğrencilerin yaşamda anlam puanları Adana ve İstanbul'daki üniversite öğrencilerinden istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek çıkmıştır. Yaşamda anlam, bireyin yaşamına neden devam etmesi gerektiğiyle ilgili bir motivasyon, bir istek, bir dürtüdür. Ayrıca yaşamda neyin önemli olduğuna ilişkin yüklemelerdir. Ağrı ilindeki genç yetişkinlerin sosyal faaliyet açısından

Antalya ve Kütahya ilindeki genç yetişkinler kadar fırsatlara sahip olmadığından birçoğu kendilerini iş hayatına ulaştırarak KPSS'ye ciddi şekilde hazırlanmaktadır. Bir başka ifadeyle Ağrı'daki genç yetişkinler, yaşamlarını bağımsız bir şekilde devam ettirmek için bu sınav dışında çok da bir alternatifinin olmadığı farkındadır. Bir işe girmek, yaşadıkları sosyo-ekonomik koşullar düşünüldüğünde onlar için büyük anlam ifade etmektedir. Nitekim illere göre 2016 KPSS genel kültür ortalaması (öğretmen adayları) incelendiğinde neredeyse tüm branşlarda Ağrı ili ilk 10 içinde yer almaktadır (URL1). Cukur, De Guzman ve Carlos (2004) dini ve kültürel değerlerin toplulukçu (doğu) kültürlerde daha etkin olduğunu; Westerhof, Dittmann-Kohli ve Katzko (2000) ise bu değerlerin kişisel anlam sisteminin odağında yer aldığını vurgulamıştır. Ağrı ili gibi toplulukçu kültürlerde sosyo-kültürel ve dini değerler yaşamda anlamı arttırdığı söylenebilir. Berner (2010), metropollerde yerel kimliği yaşayabilmenin bireye anlam kattığını vurgulamıştır.

Affedicilik puanlarının karşılaştırmasında illere göre istatistiksel olarak bir farklılık olmasa da Ağrı ilindeki genç yetişkinler, Antalya ve Kütahya ilindeki genç yetişkinlere göre daha affedicidir. Affediciliğin illere göre karşılaştırılmasıyla ilgili ulusal alanyazında birincil düzeyde herhangi bir kaynağa ulaşamamıştır. Hook, Worthington ve Utsey (2009) affediciliğin kolektivist kültürlerin önemli bir sosyal uyum kaynağı olduğunu belirtmiştir. Kadiangandu, Gauché, Vinsonneau ve Mullet (2007) toplulukçu Kongoluların affedicilik puanlarının bireyseli Fransızlardan daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Ağrı ili sosyo-kültürel yapı olarak Antalya ve Kütahya'ya göre daha toplulukçu bir yapıya sahip olduğundan buradaki gençlerin daha affedici olması kültürel yapıdan kaynaklı olabilir.

Mutluluk puanlarının karşılaştırmasında illere göre istatistiksel olarak bir farklılık olmasa da Ağrı ilindeki genç yetişkinler, Antalya ve Kütahya ilindeki genç yetişkinlere göre daha mutludur. Kütahya ilindekilerin puanı diğer iki ilden daha düşüktür. Sarıçam, Çelik, Kacar ve Bayoğlu (2014b), Ağrı ve Kütahya illerindeki üniversite öğrencilerinin mutluluk düzeylerini karşılaştırmış; istatistiksel olarak anlamlı olmasa da Ağrı ilindeki üniversite öğrencilerinin mutluluk puanları daha yüksek bulunmuştur. Benzer şekilde Sarıçam vd. (2014a) çalışmasında istatistiksel olarak anlamlı olmasa da Ağrı ilindeki üniversite öğrencilerinin Kütahya'dakilere göre yaşam memnuniyeti puanları daha yüksek olduğu bulunmuştur. Simmel (2003) metropolü, (kent hayatı) modernitenin yatağı olan bireyselliğin, yalnızlığın ve belki huzursuzluğun derinlemesine yaşanıdığı ve tecrübe edildiği mekân olarak tanımlar. İnsana farklı durumlar dayatan ve onu belli bir yöne doğru iten kent

yaşamı iç güvensizlikle birleşince bireyi mutsuzluğa götürebilmektedir. TÜİK'in (2016) illerin yaşam endeksi verilerine göre Ağrı ilindeki 18-24 yaş aralığındaki genç yetişkinlerin Antalya ilindeki 18-24 yaş aralığındaki genç yetişkinlerden daha mutlu olduğu, Kütahya'dakilerin de Ağrı'dakilerden daha mutlu olduğu görülmektedir. TÜİK'e göre mutluluk sıralaması Kütahya, Ağrı ve Antalya şeklindedir (çoktan aza doğru). Bu veriler Kütahya ili hariç çalışma bulgusuyla örtüşmektedir. TÜİK'in aynı verileri içinde illere göre mutluluğun kaynakları karşılaştırıldığında anne-baba diyen gençlerin oranı Ağrı (%3.6), Antalya (%3.3), ve Kütahya (%1.5) şeklindedir. Bu bulgulara dayanarak Ağrı gibi ataerkil kültürlerde mutluluk için aile, anne-baba daha büyük yere sahiptir ifadesi söylenebilir. Mutluluğun kaynağı sevgi diyenlerin oranları ise Ağrı (%27.5), Antalya (%16.7) ve Kütahya (%9.9) şeklindedir. Ağrı ili gibi toplulukçu kültürel yapıya sahip yörelerde sevgi, etkileşimde doyum kaynağıdır. Bireyler samimi ilişkilerinde sevgiyi tattıkça daha mutlu olmaktadır. Tüm bu ifadeler aslında çalışma bulgusunu desteklemektedir. Öte taraftan TÜİK'in yaşam endeksi sıralaması Kütahya, Antalya ve Ağrı şeklindedir. Sadece bu bulgulara dayanarak mutluluğu açıklamak için ekonomik verilerin yetersiz olduğu söylenebilir. Nitekim mutluluğun kaynağı olarak parayı tercih edenlerin oranları bu 3 şehre göre sırasıyla Ağrı (%5.5), Antalya (%5.2) ve Kütahya (%2) şeklindedir. Bir başka ifadeyle TÜİK'in verileri birbiriyle örtüşmemektedir.

Yalnızlık puanlarının illere göre karşılaştırması bulgusunda ise Ağrı ilindeki genç yetişkinlerin yalnızlık düzeyleri, Antalya ve Kütahya ilindeki genç yetişkinlerinkinden daha düşüktür. Antalya'daki genç yetişkinler diğer iki ile göre daha yalnızdır. Ulusal alanyazında genç yetişkinlerde illere göre yalnızlık puanlarını karşılaştıran herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Öte taraftan Tekindal ve Çalışkan (2016), üniversite 1.sınıf öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarında büyükşehirde yaşayanların diğer yerleşim yerlerine göre yalnızlık puanının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Yılmaz, Yılmaz ve Karaca'nın (2008) üniversite öğrencileriyle yaptıkları çalışmada ikamet edilen yere göre yalnızlık puanları karşılaştırmış, yüksekten alçağa doğru sırasıyla il, ilçe ve köy/kasaba şeklinde bir sıralama ortaya çıkmıştır. Büyük ölçekli yerleşim yerlerinde gençlerin sosyalleşebileceği yaşam alanları daha fazla iken buralardaki gençlerin daha yalnız olmasının bir nedeni duygusal tatmin olma düzeyidir. Daha çok arkadaş ya da daha çok sosyal ilişkiler demek bu ilişkilerden daha çok tatmin olduğu anlamına gelmez, sosyal ilişkilerde önemli olan ilişkinin bireyi duygusal olarak ne kadar çok tatmin ettiği. Nitekim Mellor, Stokes, Firth, Hayashi ve Cummins (2008) kişisel ilişkilerde doyum artıkça yalnızlığın azaldığını

belirtmiştir. Ağrı ilindeki gençlerin daha az arkadaşı olabilir fakat daha samimi ve doyurucu ilişkiler yaşıyor olabilirler.

İllere göre araştırmanın ana değişkenlerinde yaşlı yetişkinler için ortaya çıkan bulgular incelendiğinde Antalya ilindeki yaşlı yetişkinler, Ağrı (istatistiksel olarak anlamlı farklılık) ve Kütahya ilindeki yaşlı yetişkinlere göre kendine daha fazla yabancısıdır. İstatistiksel olarak anlamlı olmasa da Antalya ilindeki yaşlı yetişkinler, Ağrı ve Kütahya ilindeki yaşlı yetişkinlere göre dışsal etkiyi daha fazla kabul etmektedir. Öte yandan Ağrı ilindeki yaşlı yetişkinler, Antalya ve Kütahya ilindeki yaşlı yetişkinlere göre daha otantik yaşam sürmektedir. Antalya'dakiler diğer iki ile göre daha az otantik yaşamaktadır. Otantiklik ölçeğine ilişkin bu 3 alt boyutla ilgili çıkan bulgular birbirini destekler niteliktedir. Geleneksellik bir diğer ifadeyle geleneksel (kırsal) kültürün daha hâkim olduğu Ağrı ilindeki yaşlı yetişkinlerin kendi kültürel değerlerini diğer iki ile göre daha rahat yaşadığı söylenebilir. Örneğin şalvar giyip ve puşu takarken ya da Kürtçe konuşurken kimse dönüp onlara bakmıyordu. Çünkü herkeste aynı kıyafetler var çoğu kişi aynı dili konuşuyordu. Kısmen Kütahya ili için de benzer şeyler söylenebilir. Örneğin yaşlı yetişkinlerin çoğu cübbe ve sarıklı bir şekilde sokaklarda dolaşsa da kimse bunu bir farklılık olarak görmüyordu. Fakat daha çok modern kültürün hâkim olduğu Antalya ilinde, geleneksel kültürel değerler diğer iki ile göre rahat yaşanmamaktadır. Bundan dolayı özellikle kırsal ve geleneksel kültürden göç ederek Antalya'ya gelen yaşlı yetişkinler bir müddet sonra dışsal etki ile kendine yabancılaşmakta ve otantiklikten uzaklaşmaya başlamaktadır. Sonuç olarak otantiklik, öz kültür ve değerler rahatça yaşandığında anlam bulduğuna göre Ağrı ve Kütahya'daki yaşlı yetişkinlerin otantik olması da olası bir durumdur.

Yaşamda anlam puanlarının illere göre karşılaştırılması bulgusunda, en yüksek yaşamda anlama sahip olanlar Ağrı ilindeki yaşlı yetişkinlerdir. En düşük ise Antalya'dakilerdir. Buna karşın yaşamda aranan anlam bakımından en yüksek Antalya, en düşük Ağrı'dır. Frankl (1979; 1984) öncelikle yaşlılar üzerinde açıklamaya çalışmış (çünkü olgunlaşmaya bağlı olarak anlam daha net görülebilmektedir) yaşamda anlam teorisinde yaşama anlam katan 3 değer sisteminden bahsetmiştir. 1) Yaratıcı değerler: Bireyin yaşamını doldurduğu bir şeyler yapmak gibi. Örneğin tarla, bağ, bahçe ile uğraşmak, resim yapmak. 2) Deneyimsel değerler: Eş, çoluk çocuğu olmak, torunlarını sevmek gibi. 3) Davranışsal değerler: Bireyin sağlık ve sıhhatinin yerinde olması gibi. Yukardaki 3 değer sistemi aslında Ağrı ilindeki yaşlı yetişkinlerin yaşamda anlam puanlarının yüksek olmasını net bir şekilde

açıklamaktadır. Çünkü bu üç değer sistemini deneyimleme olasılığı Ağrı ilinde daha yüksektir. Örneğin TÜİK (2019c) verilerinde 2018 yılı illere göre ortalama hane halkı büyüklüğüne bakıldığında Ağrı=5, Kütahya=3 ve Antalya=2 şeklinde bir tablo söz konusudur. Benzer şekilde sadece eşlerden oluşan çekirdek aile sayılarına bakıldığında Ağrı=6.399, Kütahya=40.385 ve Antalya=102.867 şeklinde sıralanmaktadır. Toplam nüfusa oranlandığında bu sıralama yine değişmemektedir (Kütahya ile Antalya birbirine çok yakındır). Buradan hareketle Ağrı ilindeki yaşlı yetişkinlerin daha fazla çoluk çocuk ve torun torba sahibi olduğu söylenebilir. Özmete'nin (2008) yaşlılar üzerinde yapmış olduğu çalışmada, yaşlılar yaşamlarına anlam katan ön önemli şeyler arasında çocuk, torun sahibi olmak ve onların varlığını görmeyi belirtmiştir. Yaşlılar için yaşamda kaliteyi arttıran bununla birlikte yaşamda anlamı arttıran bir diğer önemli etken yaşlı bağımlılık oranlarıdır. Bir başka ifadeyle yaşlılar bir şeyleri tek başına yaptıkça diğerlerine bağımlılığı/yükü o kadar azalmaktadır. TÜİK (2019c) verilerinde 2018 yılı illere göre yaşlı bağımlılık oranlarına bakıldığında Ağrı=7.4 ile Antalya ve Kütahya'dan daha düşüktür. Tüm bunlara ek olarak Westerhof ve diğerleri (2000) toplulukçu kültürlerdeki ortak değerlerin yaşlılarda kişisel anlam sistemini etkilediğini iddia etmiştir. Ağrı ili diğer iki ile oranla daha toplulukçu olduğu düşünüldüğünde buradaki yaşlıların ortak değerleri yaşantılama olasılığı daha fazla olduğundan yaşamda var olan anlam puanlarının daha yüksek çıkması beklenen bir durumdur.

Affedicilik puanlarının karşılaştırmasında illere göre istatistiksel olarak bir farklılık olmasa da Ağrı ve Antalya illerindeki yaşlı yetişkinler, Kütahya ilindeki yaşlı yetişkinlere göre daha affedicidir. Kolektif toplumlarda sosyal iyi oluş ve uyum sağlama amaçlı bireyler affetmektedir. Bireysel topluluklarda ise birey kendi iyilik halini arttırmak için affetmektedir (Sandage ve Williamson, 2015). Ağrı ve Antalya illerindeki yaşlı yetişkinlerin affedici olmasının altında bir zorunlulukta olabilir. Ağrı ili daha toplulukçu bir kültür olduğu için büyüğün küçüğü affetmesi toplumsal bir beklentidir. Antalya ilindeki yaşlılar daha yalnız olmamak için affetmek zorunda hissediyor olabilir.

Mutluluk puanlarının illere göre karşılaştırıldığı bulguda Ağrı ilindeki yaşlı yetişkinler, Antalya (istatistiksel olarak anlamlı farklılık) ve Kütahya ilindeki yaşlı yetişkinlere göre daha mutludur. Antalya ilindeki yaşlılar diğer iki ilden daha mutsuzdur. Ayçiçeği-Dinn ve Caldwell-Harris (2013) şehirleşmenin bireyleri birbirinden kopardığını, aile değerlerini ve aile bilinçliliğini zayıflattığını iddia etmiştir. Türkiye'de yaşlıların

mutluluk kaynağı olarak ilk sırada ailesi gelmektedir (TÜİK, 2018b; 2019b). Ağrı ve Kütahya gibi kolektivist/toplulukçu (şimdilik) kültürlerde aile değerleri önemli olduğu için buradaki yaşlıların mutluluk düzeyinin Antalya'dan yüksek olması beklenen bir durumdur. Çünkü şimdiki çalışma verilerine göre özellikle Ağrı'daki yaşlıların çoğunluğu aileleri veya çocuklarıyla birlikte yaşamaktadır. Antalya'daki yaşlılar ise ailesinden/çocuklarından ayrı yaşamaktadır (Ör: Huzurevi). Türkiye'de 65 yaş üstü birçok yaşlı yetişkin yaşlılık maaşı almaktadır. Yaşlılık maaşı, Ağrı'da yaşayan yaşlı yetişkinleri Antalya ve Kütahya'da yaşayan yaşlı yetişkinlere göre daha tatmin etmektedir. Çünkü Ağrı'daki ekonomik yaşam koşulları diğer iki ile nazaran daha ucuzdur. Ayrıca yaşlıları mutlu eden bir diğer faktör toplumdan gördüğü saygınlıktır. Sosyal Alışveriş teorisinde yaşlı üretici ve etkin olmayan yaşlı bir alt sınıfa düşürülmektedir (Dowd, 1975). Bu durum daha çok bireyselci/özerk toplumlarda olmaktadır. Fakat geleneksel değerlerin yaşandığı toplulukçu kültürlerde yaşlı ve yaşlılık bir saygınlık statüsüdür. Buna bağlı olarak Ağrı'daki yaşlı yetişkinlerin bir yükümüş gibi değil de bir otoriteymiş gibi hissetmesinden kaynaklı saygınlık hissi onlarda mutluluğu artırıyor olabilir.

Yalnızlık puanlarının illere göre karşılaştırması bulgusunda ise en az yalnız olanlar Ağrı ilindeki yaşlı yetişkinler; en çok yalnız olanlar ise Antalya'daki yaşlı yetişkinlerdir. Erol ve diğerleri (2016) kentlerde yaşayan yaşlıların kırsalda yaşayanlara oranla daha yalnız olduğunu saptamıştır. Dykstra (2009), kolektivist toplumlarda bireyselci toplumlara göre yalnızlık oranının daha düşük olduğunu aktarmıştır. Ağrı'da yaşayan yaşlıların daha az yalnızlık hissetmesinin sebepleri arasında toplulukçu kültürün samimi ve tatmin edici ilişkileri, daha sade bir yaşam, geniş aile yaşantısı ve etkileşim için çay evi, kıraathane vb. gibi mekânların fazlalığı sayılabilir. Antalya'daki yaşlıların yalnızlık düzeyinin yüksek olmasının sebepleri arasında kent yaşamının resmi, soğuk ve mesafeli ilişkileri, aile ve çocukların olmaması ya da uzak yaşama, yaşanan mekân ve sosyal dışlanma sayılabilir.

Araştırmada sekizinci olarak genç yetişkinlerde ve yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanları gelire göre karşılaştırılmıştır. Gelir durumunun genç yetişkinlerin otantiklik, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık puanlarına istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Gerek yurt içi gerekse yurtdışı literatürde genç yetişkinlerde otantikliğin doğrudan gelir düzeyine göre karşılaştırıldığı herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Fakat dolaylı olarak vurgu yapılabilecek çalışmalar mevcuttur. Örneğin Kağıtçıbaşı ve Ataca (2005), algılanan ekonomik gelirin düşük olduğu

toplumlarda özerklik yerine maddi konular üzerinden kuşaklar arası bağımlılığın sağlandığını vurgulamıştır. Özerklik olmadan otantik olmanın zor olduğu düşünüldüğünde sosyo-ekonomik düzey otantikliği etkileyebilmektedir. Üniversite öğrencilerinden oluşan çalışma grubundaki genç yetişkinlerin çoğu gelir olarak ailesine (birilerine) bağlı olduğundan dışsal etkiye açık oldukları söylenebilir. Diğer taraftan paraya ulaşmak için bir emek sarf etmeyen genç yetişkinlerde tüketim çılgınlığına paralel olarak hazır parayı savurganca harcama eğilimi olabilir. Üstelik bir de kitle iletişim araçlarının baskısıyla özentî ve kıskançlık çemberine sıkışmış genç yetişkin kendine yabancılaşıyor olabilir. Otantiklik için hem kendine yabancılaşma hem de dışsal etkiyi kabul etme düşük çıkması gerekmektedir. Fakat bu çalışmada düşük gelir grubundaki genç yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul yüksek iken kendine yabancılaşması düşük çıkmıştır. Bundan dolayı gelir durumuna göre otantiklik, istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır.

Genç yetişkinlerde gelir durumu (aile) arttıkça yaşamda mevcut anlamda bir artış ve yaşamda aranan anlamda bir azalma görülmüştür. Bunun nedenin ise gelir durumu yüksek olan genç yetişkinlerin genellikle herhangi bir işte çalışması ya da medeni durumunun evli olmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Yıkılmaz ve Demir Güdül (2015) Eskişehir’de 509 üniversite öğrencisiyle gerçekleştirdiği bir çalışmada, kendilerini düşük sosyoekonomik düzeyde algılayanların anlamın varlığı puanlarının kendilerini orta sosyoekonomik düzeyde algılayanlara göre anlamlı düzeyde düşüktür. Yıkılmaz ve Demir Güdül bunun nedeninin yaşam doyumundan kaynaklandığını, sosyoekonomik düzey düştükçe yaşam doyumu azalmakta ve bu durum yaşam anlam varlığını olumsuz etkilemektedir. Benzer şekilde Yüksel (2012) yaşları 17-27 arasında olan 465 genç yetişkinin yaşamda anlam düzeylerini, algılanan sosyo-ekonomik düzeylerine göre karşılaştırdığı çalışmada, istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmasa da kendinin orta ve iyi gelir grubunda algılayanların mevcut yaşam anlamı puanları kendinin düşük sosyo-ekonomik düzeyde algılayanların mevcut yaşam anlamından daha yüksek çıkmıştır. Buna paralel olarak kendini düşük sosyo-ekonomik düzeyde algılayanların aranan yaşam anlamı puanları daha yüksek çıkmıştır. Bu bulgular çalışma bulgusuyla paraleldir. Öte taraftan Altıparmak (2019) ile Saraç, İpek ve Çavuş (2018) üniversite öğrencilerinde sosyoekonomik düzeye göre yaşamda aranan anlam, var olan anlam ve genel yaşam anlamı puanlarının istatistiksel olarak farklılaşmadığını tespit etmişlerdir. Bahadır (2019) istatistiksel olarak anlamlı olmasa da Sakarya’da eğitim fakültesi öğrencilerinde algılanan sosyo-ekonomik durumu orta görenlerin yaşamda anlam puanları, düşük ve yüksek görenlere nazaran daha

yüksek çıkmıştır. Bunun sebebinin ise yaşanılan yer gibi diğer sosyo-demografik değişkenlerden kaynaklanabileceğini belirtmiştir.

Genç yetişkinlerde affediciliği gelir düzeyine göre karşılaştıran çok az çalışmaya rastlanılmıştır. Gündüz'ün (2014) 459 üniversite öğrencisinde affetme düzeylerini incelediği çalışmasında genel affetme puanının aile gelir düzeyine göre değişmediği saptanmıştır. Ayrıca Konstam (2010) ekonominin, affedicilik üzerinde karmaşa oluşturmayacağını vurgulamıştır. Dolayısıyla bu bulgular araştırma bulgusuyla örtüşmektedir. Fakat Konstam, Holmes ve Levine (2003), yaş ortalaması 28 olan çalışma grubunda gelir arttıkça affediciliği arttığını tespit etmiş, dindarlığın bu duruma sebep olduğu iddiasında bulunmuşlardır. Coleman (1998) ise düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip, fakat sevgi ve aidiyetin yüksek olduğu ailelerde büyümüş kişilerin affedici olabileceğinden bahsetmiştir.

Genç yetişkinlerde mutluluğu gelir düzeyine göre karşılaştıran bir hayli çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Hsieh (2011) ABD'de 1972 ile 2006 yılları arasında yapılmış Genel Sosyal Araştırma bulgularından yola çıkarak ilk ve orta yetişkinlerin finansal iyi olma düzeyleri arttığında mutluluklarının da arttığını saptamıştır. Erdoğan'ın (2019) Türkiye'de gençlerin iyi olma hali saha araştırması bulgularında geliri ihtiyacından fazla olanların %82'si mutluyum derken, bu oran geliri denk olanlarda %74'e düşmüştür. Geliri ihtiyacından az olanlarınsa %70'i mutluyum demiştir. Öte taraftan Kahneman ve Deaton (2010) ise yüksek gelirin yaşam kalitesini arttırdığını ama duygusal iyi oluş üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını altını çizmiştir. Akyüz, Yaşartürk, Aydın, Zorba ve Türkmen (2017), 439 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirdiği çalışmasında aile geliri ile mutluluk arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu bulgular araştırma bulgusu ile örtüşmektedir. Aslında, TÜİK (2018e) gençlik raporu incelendiğinde bu durumun nedeni daha iyi anlaşılmaktadır. Gençler, mutluluk kaynağı olan değerlerinde ilk üç sırayı %48,2 ile sağlık, %22,8 ile başarı, %20,6 ile sevgi izledi. Görüldüğü üzere para bu sıralamada yoktur. Dolayısıyla gelirin artmasının mutluluğu önemli derecede etkilememesi beklenen bir sonuçtur.

Genç yetişkinlerde yalnızlığı gelir düzeyine göre karşılaştıran gerek yurt içi gerekse yurtdışı çalışmalar mevcuttur. Örneğin Buluş (1997) sosyal etkinlikler için gelirinin yetersiz olduğunu söyleyen gençlerin daha yalnız olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Sarıçam (2011) 1149 üniversite öğrencisinden elde verilerde aile gelir durumu arttıkça yalnızlığın

azaldığını saptamıştır. Öte taraftan Yalaz Seçim, Alpar ve Algür (2014) Akdeniz Üniversitesinde 348 öğrenci ile yapmış oldukları çalışmada algılanan gelirin yalnızlığı etkilemediğini tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Kaya ve diğerleri (2012), hemşirelik ve ebelik öğrencilerinde yalnızlığın gelir/gider memnuniyetine göre değişmediğini saptamıştır. Armağan (2014), İzmir’de üniversite öğrencilerinde yapmış olduğu çalışmada algılanan aile geliri ile yalnızlık arasında ilişki olmadığı, yalnızlığın sebebinin iletişim becerilerinin eksik olmasından kaynaklandığını bulmuştur. Bu bulgular çalışma bulgusuyla paraleldir.

Yaşlı yetişkinlerde otantikliğin gelir durumuna göre karşılaştıran doğrudan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bir bireyin otantik benliğini açıklayan önemli bileşenler arasında öz-benlik ve benlik bilgisidir (Showers, Ditzfeld ve Zeigler-Hill, 2015). Diehl ve Hay (2011) öz-benliğin belirginleşmesinde gelirden ziyade yaşın etkili olduğunu belirtmiştir. Öz-aşkınlık ve kendini gerçekleştirme sürecinin en önemli özellikleri arasında otantiklik gelmektedir (Sarıçam, 2013a; 2013b). McCarthy, Bowland, Hall ve Connelly (2015) gelir durumunu oldukça yetersiz, yeterli, oldukça yeterli, bir hayli yeterli olmak üzere 4 kategoriye ayırarak yaşlılarda öz-aşkınlık düzeyini karşılaştırmış ve anlamlı bir farklılık bulamamışlardır. Benzer şekilde Harrison (2000) finansal statü olarak 4 grupta yaşlıların öz-aşkınlık ve sağlık durumlarını karşılaştırdığı çalışmasında öz-aşkınlığın finansal statüye göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını bulmuştur. Plouffe ve Gravelle (1989), kendini gerçekleştirmenin gelir ile doğrudan bir ilişkisinin olmadığını vurgulamıştır. Tüm bu söylemler ve bulgular araştırma bulgusuyla örtüşmektedir.

Özmete’nin (2008) yaptığı nitel çalışma sonucunda yaşlılar, ekonomik durumlarının bu yaştan sonra değişmeyeceğini düşündükleri için mevcut objektif refah koşulları ile yetinmekte ve olumlu aile ilişkilerinin sağladığı yaşam tatmini ve mutluluk ile yaşamlarını anlamlandırmaktadırlar. Yaşlı yetişkinler yaş ilerledikçe sosyal, sağlık ve finansal kaynakları azalmakta, bundan dolayı din gibi farklı destek kaynaklarına yönelebilmektedir. Koenig, Kvale ve Ferrel (1988) 75 yaş üstü yaşlı yetişkinlerde dindarlığın, sosyal ve finansal destekten daha fazla yaşamda anlam kattığını belirtmiştir. Bu bulgular çalışma bulgusunu destekler niteliktedir.

Yaşlı yetişkinlerde affediciliği gelir durumuna göre doğrudan inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Fakat Ingersoll-Dayton, Torges ve Krause (2010) yaşları 67-98 arasında değişen 965 yaşlı yetişkinin affetmeme puanlarını incelediği çalışmada,

katılımcıların %96'sının geliri yıllık 5 bin dolar ile 80 bin dolar arasındadır. Çalışma sonucuna göre yaşlı yetişkinlerde Tanrı'yı affetmeme, diğerlerini affetmeme ve kendini affetmeme puanları yaşa göre değişmemektedir. Affetme/meyi etkileyen aile gelir durumu vs. ziyade ruminasyon ve depresyon gibi psikolojik faktörler ile eğitim düzeyi, etnik köken vb. değişkenler etkilemiştir. Pargament ve Rye (1998) ister zengin olsun ister fakir birey için affedicilik bir dini başa çıkma stildir. Dolayısıyla bu ifadeler araştırma bulgusunu destekler biçimdedir.

Hsieh (2011) ABD'de 1972 ile 2006 yılları arasında yapılmış Genel Sosyal Araştırma bulgularından yola çıkarak yaşlı yetişkinlerde finansal iyi olma düzeyleri ile mutluluk arasında doğrudan bir ilişkinin olmadığını belirtmiştir. Benzer şekilde Clark, Frijters ve Shields (2008) ABD'de 1973-2004 arasında kişisel gelirin %60 arttığı fakat mutluluğun çok değişmediğini belirtmiştir. Ma ve Zhang (2014) ise 1970'lerde yaşlı yetişkinlerde gelir arttıkça mutluluğun arttığını fakat 2000'li yıllardan sonra bir paradoks oluştuğunu ve gelişmiş ülkelerdeki yaşlı yetişkinlerde gelir ile mutluluk arasında bir ilişki olmadığını aktarmıştır. Türkiye'de Bülbül ve Giray'ın (2011) yapmış olduğu kapsamlı çalışma konuya dikkat çekmiştir. Araştırmacılar TÜİK tarafından 2008 yılında gerçekleştirilen yaşam memnuniyet araştırmasının verilerinden yararlanmışlardır. Düşük gelire sahip olanlar orta üst mutluluk bandında yer alırken yüksek gelire sahip olan yüksek lisans ve doktora mezunları mutlu bandında yer almaktadır. Aslında bu bulgu gelir düzeyinin artmasının mutluluk düzeyinde öyle aman aman bir fark oluşturmadığını göstermektedir. Benzer şekilde TÜİK'in (2018b) yaşlılık raporunda yaşlıların mutluluk kaynağı olarak ilk sırada %65,8 ile aileleri, ikinci sırada ise %16,5 ile çocuklar olmuştur. Görüldüğü üzere para değil ilk 3 ilk 5'te bile yoktur. Dolayısıyla yaşlılarda gelirin artmasının mutluluğu etkilememesi beklenen bir sonuçtur.

Yaşlı yetişkinlerde gelir düzeyine göre yalnızlık puanlarını karşılaştıran çalışmalar mevcuttur. Örneğin Arslantaş vd. (2015) Türkiye'nin batısında 4.170 yaşlı yetişkinin yeterli ve yetersiz olarak grupladığı gelir durumuna göre yalnızlık düzeyini karşılaştırmış ve istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulamamıştır. Benzer şekilde Kapıkıran (2016) yaşlılarda yalnızlığın gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını tespit etmiştir. Dong ve Chen (2017) ABD'de yıllık gelir düzeylerini 0-4.999 dolar, 5.000-9.999 dolar, 10.000-14.999 dolar, 15.000-19.999 dolar, 20.000 ve üzeri dolar şeklinde gruplandığı 3.159 Çinli yaşlının yalnızlık düzeylerini karşılaştırmış ve gelir düzeyine göre

istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulamamıştır. Bu bulgular araştırma bulgusunu desteklemektedir. Fakat diğer taraftan Fokkema ve diğerleri (2012) Avrupa’da bulunan 14 ülkede 12.248 yaşlı yetişkinin algılanan geliri durumunun konforlu, orta direk, biraz sıkıntılı, oldukça sıkıntılı ve gelir yok şeklinde gruplandırmış ve yalnızlık düzeylerini karşılaştırmıştır: Çekya, Yunanistan, İspanya, Fransa, Polonya ve İtalya’da algılanan gelir durumu konforlu olan yaşlılarda yalnızlık oranı en düşüktür. Çünkü maddi alım gücü yüksek olan yaşlılar sosyalleşmek için kendisine yeni fırsatlar oluşturabilirken; algılanan ekonomik durumu kötü olan yaşlılar sosyal dışlanmaya maruz bırakıldığından yalnızlaşmaktadır. Buna karşın Danimarka, İsviçre, Hollanda, Almanya, İsveç, İrlanda ve Belçika’da algılanan gelir durumu konforlu ve orta direk olan yaşlılarda yalnızlık oranı çok yüksektir. Çünkü birçoğu orta yaşlılık döneminde olduğunda sosyal doyum yaşayacağı sosyal ağları çok zayıftır. Birçok yakınını kaybetmiştir ve tek yaşıyordur.

Araştırmada dokuzuncu olarak genç yetişkinlerde ve yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanları yerleşim yerine (merkez/köy) göre karşılaştırılmıştır. Şehir merkezlerinde yaşayan genç yetişkinler, köyde yaşayan genç yetişkinlere nazaran kendine daha yabancı ve dışsal etkiyi daha çabuk kabullendiği, buna karşın köyde yaşayan genç yetişkinlerin şehir merkezindekilere göre daha otantik yaşadığı saptanmıştır. Konuyla ilgili doğrudan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Köy kültürünün daha toplulukçu bir yapıya sahip olduğu düşünüldüğünde köyde yaşayanların dışsal etkiyi kabullenme puanlarının daha yüksek olması olmasına dayalı olarak daha az otantik olması gerekmektedir. Fakat otantikliğin en önemli parçaları arasında geleneksellik, samimiyet ve doğallık olduğu (Liebes, 2001; Miller, 2013) unutulmamalıdır. Köyde yaşayanların daha samimi ve doğal olduğu göz önünde bulundurulduğunda daha otantik olmaları beklenen bir durumdur aslında. Börger (2012), şehir yaşantısının bireylerde sosyal istenirliği ve kendini aldatmayı arttırdığını vurgulamıştır. Bir diğer ifadeyle şehir insanı benliğini sunarken farklı rollere bürünmek zorunda kaldığından kendine yabancılaşmakta ve otantiklikten uzaklaşabilmektedir. Kılıç ve Karakuş’a (2016) göre büyükşehirde yetişen üniversite öğrencilerinin sosyal görünüş kaygısı köyde yetişen öğrencilerden yüksek çıkmıştır. Bir diğer ifadeyle köyden gelen üniversite öğrencilerinin başkalarının onun görünüşü ile çok da uğraşmadığı söylenebilir. Ayrıca köyde yaşayanların maneviyat ve dindarlık puanları daha yüksek olduğundan daha otantik oldukları söylenebilir. Otantiklik ve dindarlık arasında yakın bir ilişki olduğu aktarılmıştır (Miller, 2013).

Benzer şekilde köyde yaşayan genç yetişkinlerin yaşamda mevcut anlam düzeyleri şehirde yaşayan genç yetişkinlerden daha yüksek; yaşamda aranan anlam bakımından daha düşük çıkmıştır. Aydın (2017) üniversite öğrencilerinin yaşamda anlam ve dini tutum puanlarını kırsal ve kentsel yerleşim yerinde yaşamaya göre karşılatırmış; yaşamlarının çoğunu kırsalda geçiren öğrencilerin hayattaki anlam puanları yaşamlarının çoğunu kentte geçiren öğrencilerinin yaşamda anlam puanlarından istatistiksel olarak daha yüksek bulmuştur. Benzer şekilde Bahadır (2019), Sakarya'daki öğretmen adaylarında köyde-kasabada yetişmiş genç yetişkinlerin büyükşehir ve illerde yetişenlere nazaran yaşamın anlamı puanlarının çok yüksek olduğunu aktarmıştır. Mičiulienė ve Garškaitė (2017) Litvanya'da kırsal ve kentsel bölgedeki gençlerin yaşam değerlerini ve yaşamda anlam ihtiyacını incelediği çalışmada üniversite öğrencilerinin yaşam değerleri puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmalar çıkmamıştır. Yaşam değerleri sırasıyla sağlık, aile uyumu, sevgi, iş, maddiyat, doğru arkadaş, arkadaşlar, eğlence, kendini gerçekleştirme ve topluma aktif katılımdır. Öğrencilere yaşamda anlamdan anladıkları ya da yaşamda anlam kılan ne sorusu verdikleri cevaplarda ilk sırada aile ve arkadaş gelmektedir. Sonrasında ise hedefler, kariyer, iş, kamusal mallar, mutluluk vb. gelmektedir. Azımsanmayacak kadar bir grup genç ise yaşama herhangi birşeyin anlam katmadığını belirtmiştir. Güven (2015) Türkiye'nin 7 farklı bölgesinden üniversite öğrencilerinin yaşamda anlam düzeylerini incelediği çalışmada Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu'daki öğrencilerin yaşamda mevcut anlam puanları Marmara ve Akdeniz Bölgesindeki öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu bölgesinin Marmara ve Akdeniz Bölgesine göre daha kırsal olduğu düşünüldüğünde bu bulgu araştırma bulgusuyla örtüşmektedir. Aynı çalışmada üniversite öğrencilerine yaşamda anlam nedir sorusuna verdikleri cevaplarda ilk sırada aile gelmektedir. Kırsal bölgelerde geleneksel ve toplulukçu bir kültür hâkim olduğu için yaşamda anlamın varlığını sağlayan şeyler aile, geçim, maneviyat gibi daha net şeylerdir.

Kentsel ya da kırsal yerde yaşamının genç yetişkinlerde affediciliği etkilemediği tespit edilmiştir. Konu ile ilgili doğrudan yapılmış bir çalışmaya rastlanılmasa da affedicilik ile iç içe olan merhamet kavramıyla bir takım çalışmalar bulunmuştur. Tatlılıoğlu (2010) üniversite öğrencilerinin öz-merhamet düzeylerini incelediği çalışmasında yaşamlarının çoğunu geçirdiği yere göre duygusal dengesizlik ve yumuşak başlılık puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık çıkmadığını aktarmıştır. Sprang, Clark ve Whitt-woosley (2007), 1.121 katılımcıyla yapmış oldukları çalışmada kırsal ya da kentsel yerde

yaşamaya göre merhamet doyum punalarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde değişmediğini tespit etmişler. Lennon (2013) farklı ülkelerde affedicilik ve intikam ile ilgili çalışmalardan yararlanarak yapmış olduğu meta analiz çalışmasında affedicilik ve intikamı etkileyen faktörün yaşanılan yerden ya da bölgeden ziyade kültür olduğunu vurgulamıştır. Bir diğer ifadeyle toplulukçu ya da bireyci kültürün, ataerkil kültürün affedicilik ve intikam üzerinde etkili olduğuna vurgu yapmıştır. Bu ifadeler ve yukarıdaki çalışma bulguları araştırma bulgusunu desteklemektedir.

Kentsel ya da kırsal yerde yaşamının genç yetişkinlerde mutluluğu etkilemediği tespit edilmiştir. Aksoy, Güngör Aytar ve Kaytez (2017) Çankırı ilinde üniversite öğrencilerinin mutluluk puanlarının yaşamlarını en çok geçirdiği yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde değişmediğini tespit etmiştir. Köyde, ilçede ve il merkezinde yaşayanların mutluluk puan ortalaması sırasıyla 3.85, 4.06 ve 3.93 olarak bulunmuştur. Benzer şekilde Bozcuk ve Öz (2018), Akdeniz Üniversitesindeki öğrencilerin memleketlerine göre mutluluk düzeylerinin istatistiksel olarak değişmediğini tespit etmiştir. Yiengprugsawan vd. (2012), yaklaşık 60 bin katılımcılı bir çalışmada 20-29 yaşındaki genç yetişkinlerin mutluluk düzeyinin kırsal ve kentsel yerleşime göre belirgin bir şekilde değişmediğini tespit etmiştir. Bu sonuçların kırsal lehine çıkması beklenirken öyle çıkmamasının sebebi üniversite öğrencilerinin çalışmanın yapıldığı zaman diliminde il merkezlerinde yaşaması ve grup sayılarında homojen bir dağılım olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Genç yetişkinlerde kentsel ya da kırsal yerde yaşamın yalnızlığa etkisi incelendiğinde köyde yaşayanların yalnızlık düzeyi istatistiksel olarak anlamlı olmasa da daha düşüktür. Yalaz Seçim ve diğerleri (2014), Akdeniz Üniversitesinde yaşamının en az 8 senesi daha kırsal yerleşim yerinde geçirenlerin %46'sı ve kentsel yerleşim yerinde geçenlerin %60'ı ortalamının üzerinde yalnızlık puanı aldığını saptamıştır. Buluş (1997) Pamukkale Üniversitesinden 482 üniversite öğrencisinin yalnızlık düzeyini farklı değişkenlere göre incelediği bir çalışmasında, kırsal ya da kentsel yerleşim yerinden gelmenin yalnızlığı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemediğini tespit etmiştir. Bunun sebebini ise yalnızlığın sosyal ağların sayısal olarak çoğunluğundan değil ilişkiden alınan doyuma bağlamaktadır. Kılıç ve Karakuş'a (2016) göre ise büyükşehirde yetişen üniversite öğrencilerinin daha yalnız olmasının sebebi sosyal görünüş kaygısıdır.

Şehir merkezlerinde yaşayan yaşlı yetişkinler, köyde yaşayan yaşlı yetişkinlere nazaran kendine daha yabancı ve dışsal etkiyi daha kolay (istatistiksel olarak anlamlı olmasa da) kabullendiği, buna karşın köyde yaşayan yaşlı yetişkinlerin şehir merkezindekilere göre daha otantik yaşadığı belirlenmiştir. Demirel ve Gökler'in (2017), Bolu'da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıf Müdürlüğü'nün yaşlılık aylığı hizmetinden faydalanan 150 yaşlı bireyin bazı kişilik özelliklerini inceledikleri çalışmada kırsal ya da kentsel yerleşim yerinde yaşamanın yaşlılarda benlik algısını etkilemediği ortaya çıkmıştır.

Köyde yaşayan yaşlı yetişkinlerin yaşamda mevcut anlam düzeyleri şehirde yaşayan yaşlı yetişkinlerden daha yüksek; istatistiksel olarak anlamlı olmasa da yaşamda aranan anlam bakımından ise daha düşük çıkmıştır. Gürsu ve Ay (2018), Antalya merkezde yaşlıların dindarlık ve manevi iyi oluş düzeylerini incelemişler: Varoşa gidildikçe manevi iyi olma puan ortalamalarının düştüğünü tespit etmişler. Yaşamı anlamlı kılmamanın yollarından biri de “bir işe yaramak” ve “bir işi başarmak” konusunda etkili olmaktır (Görgün-Baran, 2011). Köyde yaşayan yaşlı gerek bağ bahçe işleri gerekse evdeki büyük rolünden dolayı bir işe yaradığını daha fazla hissettiğinden daha anlamlı bir yaşam sürüyor olabilir.

Kentsel ya da kırsal yerde yaşamanın yaşlı yetişkinlerde affediciliği etkilemediği belirlenmiştir. Affedicilik, merhamet, şefkat, empati, iyimserlik ve yardımseverlik gibi iç içe kavramlar aslında yaşlılar için hiç de yabancı olmayan kavramlardır. Yıldız, Ömeroğlu ve Terim (2017), Bursa ve Yalova'da 65 yaş üstü 435 yaşlı bireyle yaşlı penceresinden yaşlı ayrımcılığı ile ilgili yapmış oldukları görüşmede yaşlılara yaşlılığı nasıl tanımlarsınız diye bir soru sormuşlar ve yaşanan bölge fark etmeksizin 100 yaşlı ‘merhamet-fedakârlık’ cevabını vermiştir. Allen ve diğerleri (2012) başarılı bir yaşlanma süreci yaşayan yaşlının önemli özellikleri arasında merhametli olma özelliğini vurgulamıştır

İstatistiksel olarak anlamlı olmasa da köyde yaşayan yaşlı yetişkinlerin şehir merkezindekilere göre daha mutlu olduğu tespit edilmiştir. Dumludağ, Gökdemir ve Giray'ın (2016) TÜİK verilerden yola çıkarak yapmış oldukları çalışmada kırsalda yaşayanların kentte yaşayanlara nazaran daha mutlu olduğunu tespit etmiştir. Sumngern ve diğerleri (2010) Tayland'ın farklı bölgelerinde yaşayan yaşlıların mutluluk düzeylerini incelemiş ve kırsal yerlerde yaşayan yaşlıların banliyö ve kentsel bölgelerdekilere göre daha mutlu olduğunu tespit etmiştir. Liltsi, Michailidis ve Partalidou (2014), doğu Selanik'te

(kırsal) yaşayanların, batı Selanik'te (kentsel) yaşayanlara nazaran daha mutlu olduğunu tespit etmiştir. Yiengprugsawan ve diğerleri (2012), orta ve yaşlı yetişkinlerin mutluluk düzeylerinin hem erkeklerde hem de kadınlarda kırsal yerleşim yerlerinde kentsel yerleşim yerlerine göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Yazarlara göre kırsal kesimdeki yaşlıların daha mutlu olmasının nedeni Budist inancını yaşayacak fırsatlara daha çok sahip olmasına bağlamaktadır. Diğer bir bakış açısında, Sosyo-Duygusal Seçim Teorisine göre yaşlılar, gençlere göre daha dar fakat daha kaliteli sosyal ağlara sahiptir (Carstensen, 1992). Kırsal (köy) kesimdeki yaşlıların akraba, tanıdık kişilerle birlikte yaşadığı sosyal ağları kentsel (şehir) bölgelerdekilere göre daha kaliteli olduğu için mutluluk puanları daha yüksek olabilir. Çünkü insanın sevdiği bireylerle bir arada olması önemli bir mutluluk kaynağıdır.

Yaşlı yetişkinlerde kentsel ya da kırsal yerde yaşamın yalnızlığa etkisi incelendiğinde köyde yaşayanların yalnızlık düzeyi daha düşüktür. Erol ve diğerleri (2016), Bartın ve Kocaeli'nde yaşlı yetişkinlerin yalnızlık düzeylerini incelediği çalışmada, kent merkezinde yaşayan yaşlıların yalnızlık puanlarının köylerde yaşayan yaşlılardan daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bunun sebebini ise köyde yaşam doyumunu arttıracak faaliyetlerin çokluğuna dayandırabiliriz. Kapkıran (2016) algılanan sosyal sosyal desteği yüksek olan yaşlıların daha az yalnızlık çektiğini tespit etmiştir. Kırsal alandaki yaşlıların daha düşük yalnızlık hissetmeleri, algıladıkları sosyal desteğin kaliteli olmasına bağlı olabilir.

Araştırmada onuncu olarak genç yetişkinlerde ve yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanları barındığı (kaldığı) yere göre karşılaştırılmıştır. Öğrenci evleri ve yurt/apartlarda yaşayan genç yetişkinler, ailesinin yanında yaşayanlara göre kendine daha yabancı olduğu görülmüştür. Akhun (2012), yaş yoğunluğunun 18 ila 26 olduğu 844 üniversite öğrencisinde, aileden ayrı yaşam gençlerin kopukluk şema puan ortalamalarının aile yanındakilere oranla daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bunun bir sebebi ayrılma bireyleşme sürecinin öğrenci evleri ve yurt/apartlarda yaşayan genç yetişkinlerde sağlıklı bir şekilde tamamlanmaması olabilir. Kopukluk yaşayan birey ister istemez kendi benliğinden uzaklaşabilmektedir. Arslantürk ve Öz (2018) üniversite öğrencilerinin kaldığı yere göre kendini kabul düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını fakat özel yurtlarda kalanların kendini kabul puanlarının diğer yerlerde kalanlara oranla daha düşük olduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte, üniversite döneminde aileden ayrı yaşamak öğrenciye kendi ayakları üzerinde

durma bağlamında çok şey katmasının yanı sıra başta ebeveyn gibi bir otoritenin yokluğu, öğrencinin yetiştiği kültürel değerlerden uzak bir yaşantı sergilemesine yol açabilir.

Dışsal etkiyi kabul puanlarına ilişkin farklar istatistiksel olarak anlamlı değildir. Akhun (2012) üniversite öğrencilerinin onay arayıcılık ve iç içelik/bağımlılık şema puanlarının üniversite öğrencilerinde hâlihazırda ailelerinin yanında yaşayıp yaşamamalarına göre anlamlı bir şekilde değişmediği belirtmiştir. İlginçtir ki istatistiksel olarak anlamlı olmasa da yurt/apartlarda yaşayan genç yetişkinler öğrenci evinde ya da ailesinin yanında yaşayanlara göre dışsal etkiye daha açıktır. Yurt veya apart gibi toplu barınma mekânlarında yaşamının bir takım ortak yaşam ve disiplin kuralları olduğundan bu mekânlarda ister istemez rahat hareket edememektedir. Bir diğer ifadeyle dışsal etkiye maruz kalmaktadır. Ailenin yanında kalmanın benzer koşulları olmasına rağmen bireyin aile ortamında yurt ve aparta göre daha rahat olduğu söylenebilir.

Otantik yaşam puanlarına ilişkin farklar istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bununla birlikte aile yanında yaşayan genç yetişkinler daha otantik yaşamaktadır. Konu ile doğrudan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Fakat Aydoğan (2016) Türkiye ve Bosna Hersek'ten 402 üniversite öğrencisiyle yaptığı çalışmada, yurttan, aile yanında ve arkadaşlarıyla yaşayan öğrencilerin sosyal öz-benlik puanlarından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını aktarmıştır. Arslantürk ve Öz (2018) kalınan yere göre üniversite öz-aşkınlık düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını tespit etmiştir. Akhun (2012), üniversite öğrencilerinde hâlihazırda ailelerinin yanında yaşayıp yaşamamalarının benlik kurguları puan ortalamaları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını fakat zedelenmiş otonomi puanlarının ailelerinin yanında yaşayanlarda daha düşük olduğunu aktarmıştır. Ailede özellikle kabul edici ebeveynlerin olduğu aile ortamında yetişen çocuklar kendi benliği ile barışık yaşayabilmektedir. Bir diğer ifadeyle bu ailelerdeki çocukların -miş gibi davranmaya ihtiyacı yoktur. Çünkü onu doğrusuyla, yanlışıyla, karşılıksız seven bir ebeveyni vardır. Fakat yurt ortamında bireyler başkalarıyla iyi geçinmek için -miş gibi davranabilmektedir. Böyle bir durumda otantik yaşam sürmesi çok mümkün gözükmemektedir.

Yaşamda mevcut anlam puanlarına ilişkin farklar istatistiksel olarak anlamlı değildir. Fakat aile yanında yaşayan genç yetişkinlerin mevcut anlamları daha yüksektir. Yurt/apartlarda yaşayan genç yetişkinler ise diğerlerine nazaran yaşamda anlam

aramaktadır. Arslantürk ve Öz (2018), sağlık bilimleri fakültelerindeki 1160 üniversite öğrencisinde kişisel anlam profili alt boyutlarının barınılan yere (aile yanı, devlet yurdu, özel yurt, akraba yanı, öğrenci evi ve yalnız) göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde değişmediğini tespit etmiştir. Çalışmacılar kişisel olarak yaşamda anlamın aktivite yapıp yapmama, aile içi ilişki kalitesi, hastalık, madde kullanımı ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bir diğer ifadeyle genç yetişkin samimi aile ilişkileri varsa kaldığı yer fark etmeksizin yaşamda anlam puanı yüksektir. Ya da aile yanında da kalsa yurt/aparta da kalsa eğer herhangi bir aktiviteye dâhil olmuyorsa yaşamda anlam puanı düşüktür. Yaşamda anlam insan hayatında büyük bir ağırlığa sahip olduğu için bu kadar ağır bir şeyi etkileyecek başka ağır şeyler olabilir. Genç yetişkinlerde yaşamda anlamı etkileyen değişkenlerin başında din (Fletcher, 2004), kültür (Baumeister, 2005), değerler (Carroll, 2015), yaşam kalitesi (Park ve diğerleri, 2010) vb değişkenler gelmektedir.

Kalınan yere göre affedicilik puanlarına ilişkin farklar istatistiksel olarak anlamlı değildir. Fakat yurt/apartlarda yaşayan genç yetişkinler affedicilik puanları daha yüksektir. Konuyla ilgili yapılmış doğrudan bir çalışma yoktur. Fakat Sünbül (2016), 590 üniversite öğrencisinde barınılan yer ile duygusal olumlu sosyal davranış ve özgeci sosyal davranış arasında anlamlı ilişkiler olmadığını tespit etmiştir. Bu bulgu araştırma bulgusunu destekler niteliktedir. Öte taraftan Tok (2001) yurtlarda yaşayan üniversite öğrencilerinin saldırganlık puanlarını ailesi yanında yaşayan ve diğer yerlerde yaşayan öğrencilerden düşük bulmuştur. Yurt gibi toplu barınma mekânlarında bireyler sosyal uyum stratejisi olarak affedici olmak zorunda kalabiliyorlar. Bundan dolayı affedicilik puanları daha yüksek çıkmış olabilir.

Mutluluk puanlarına ilişkin farklar istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bununla birlikte öğrenci evlerinde yaşayan genç yetişkinler daha mutludur. Aksoy, Güngör Aytar ve Kaytez (2017) Çankırı ilinde öğrenci evinde kalan üniversite öğrencilerinin mutluluk puanlarının yurttaki kalan öğrencilerden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Araştırmacılar bunun sebebini evde kalan öğrencilerin daha uygun fiziki şartlara sahip olma ve daha rahat hareket edebilme olanağına bağlarken, öte taraftan yurttaki kalan öğrencilerin küçük ve kalabalık odalarda kalması, aynı odada birlikte kalınan diğer öğrencilerle yaşanan problemler (gürültü vb.) ve yurt imkânlarının sınırlı olması gibi nedenlerden dolayı mutluluk puanlarının düşük çıktığını savunmuşlardır. Öztürk ve diğerleri (2017a) Kırıkkale'de üniversite öğrencilerinin ikamet ettiği yere göre mutluluk puanlarının istatistiksel olarak değişmediğini tespit etmiştir. Benzer şekilde Öztürk, Meral ve Yılmaz (2017b) bir diğer

çalışmasında aile, yurt veya öğrenci evinde kalmanın mutlulukla istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisinin olmadığını bulmuşlardır. Bu çalışmaların bulgusu araştırmancının bulgusunu desteklemektedir.

Yalnızlık puanlarına ilişkin farklar istatistiksel olarak anlamlı olmasa da öğrenci evlerinde ve yurt/apartlarda yaşayan genç yetişkinler, aile yanında yaşayanlara göre daha yalnızdır. Benzer şekilde Yalaz Seçim ve diğerleri (2014), yalnızlık puanlarının ortalama değerinde olduğu gençleri oranladığında özel yurttaki kalan gençler ilk sırada gelirken, aile yanında kalan gençlere nazaran daha yalnız olduğunu aktarmıştır. Arkadaşlarıyla öğrenci evinde kalanların yalnızlığı bu gruplardan arasında en düşüktür. Aral ve Gürsoy (2000), genç yetişkinlerde aile yanında yaşayan gençlerin arkadaşlarıyla kalan gençlerden daha yalnız olduğunu tespit etmiş, bunun sebebini ise ders dışı etkinliklerde zaman geçirmeye dayandırmıştır. Bir diğer ifadeyle yalnızlığın sayısal olarak daha az sosyal ilişkilerden kaynaklandığı aktarılmaktadır.

Yaşlı yetişkinlerde ise huzurevi ve çocuklarının yanında yaşayan yaşlı yetişkinler, kendi evinde/kirada yaşayanlara göre kendine daha yabancıdır. Özellikle huzurevinde yaşayanların kendine yabancılaşma puanları diğerlerinden yüksektir. Konuyla ilgili yapılmış doğrudan bir çalışma yoktur. Fakat

Dışsal etkiyi kabul puanlarının karşılaştırma bulgusunda huzurevi ve çocuklarının yanında yaşayan yaşlı yetişkinler, kendi evinde/kirada yaşayanlara göre dışsal etkiye daha açıktır. Çetin (2008) İstanbul'da 65 yaş ve üstü huzurevinde yaşayan 54 yaşlı ile evde yaşayan 74 yaşlının sosyotropi-otonomi kişilik özelliklerini karşılaştırmış: Huzurevindeki yaşlılar daha sosyotropik çıkmıştır. Bir diğer ifadeyle başkalarından onay alma eğilimindedir. Buna karşın evde kalan yaşlılar daha otonomik olduğundan dışsal etkiye daha kapalıdır. Kulakçı, Ayyıldız, Emiroğlu ve Köroğlu'nun (2012) Ankara'da yaptığı bir çalışmada huzurevinde kalan yaşlıların öz-yeterlik puanlarının çok düşük olduğunu saptamıştır. Bir diğer ifadeyle yaşlılar bir şeyi yapabileceğine dair inançları zayıftır. Dolayısıyla dışardan destek almak zorundadır.

Otantik yaşam karşılaştırmasında ise kendi evinde/kirada yaşayan yaşlı yetişkinler en otantik iken huzurevinde yaşayanlar en az otantiktir. Konuya benzer yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Lakin Martin, Leary ve Rejeski (2000) yaşlı yetişkinlerin diğer

yaşlılara karşı benliğini sunmak istemesinin şaşırılacak bir durum olmadığını fakat bunu yaparken belirli normlara (decorum) uyması gerektiğini belirtmiştir. Brewer ve Lui (1984) ise yaşlıların davranışlarını dede, nine, bilge gibi belirli kategorilere göre eylediğini aktarmıştır. Martin ve diğerleri (2000), yaşlının benliğini rahatça sunmasının onun sağlığı ve iyilik haline pozitif katkı sağladığını da vurgulamıştır. Fakat yukarıdaki normlar ve kategorilere ek olarak huzurevinin yaşam koşulları, standartları ve kuralları yaşlı yetişkinin benliğini sergilemesini daha da sınırlandıracaktır. Örneğin evinde kalan yaşlı yemek yerken çatal, bıçak kullanma gibi bir zorunluluk hissetmezken huzurevindeki yaşlı istemiyor olsa bile çatal bıçak kullanmak zorunda olduğunu düşünebilir. Çünkü kendi evinde adabı muşerete uygun davranmadığı için yadırganma olasılığı huzurevindekinden daha düşüktür. Ya da evinde atletikle, iç çamaşırı ile TV izlerken huzurevinde bu rahatlığı sahip değildir. Dolayısıyla kendi evinde yaşayan yaşlı yetişkinlerin huzurevindekilere göre daha otantik bir yaşam sürmesi olası bir sonuçtur.

Yukarıdaki bulguya paralel olarak kendi evinde/kirada yaşayan yaşlı yetişkinlerin yaşamda var olan anlam bakımından en yüksek iken huzurevlerinde yaşayanların en düşüktür. Yaşamda aranan anlam bakımından ise tam tersi bir durum söz konusudur. Kaçan Softa (2015) Karabük, Çankırı ve Kastamonu illerinde yaşlılarla yapmış olduğu bir çalışmada, evde kalan yaşlıların ziyaret etme/edilme, ibadet etme, bahçeyle uğraşma yüzdelikleri huzurevinde kalanlara nazaran anlamlı derecede daha yüksektir. Ayrıca evdekilerin el sanatlarıyla uğraşma, kahveye gitme oranları da huzurevindekilerden yüksektir. Yaşamda anlam oluşturan şeyler arasında yapılan fiziksel, sosyal ve dini aktiviteler önemli yer tutmaktadır. Gözleten (2011), huzurevinde ve kendi evinde kalan yaşlılarda umut düzeylerini karşılaştırmış ve huzurevindeki yaşlıların umut puanlarının evdekilere nazaran ciddi düzeyde düşük olduğunu saptamıştır. Yaşamda anlam, varoluşsal iyi oluş ve umut arasında pozitif ilişki olduğu bilinmektedir (Feldman, Balaraman, & Anderson, 2018). Bu bulgular ve ifadeler araştırma bulgusuyla örtüşmektedir.

Yaşlı yetişkinlerde affedicilik puanlarına ilişkin farklar barınılan yere göre istatistiksel olarak anlamlı değildir. Yine de çocuklarının yanında ve huzurevinde yaşayan yaşlı yetişkinler daha affedici olduğu görülmüştür. Toussaint ve diğerleri. (2001), yaşlılarda affediciliği kendini affetme, başkalarını affetme, Tanrıyı affetme ve proaktif affedicilik şeklinde inceleyerek affedicilik için en önemli faktörler başında sağlık, suçluluk duygusu, maneviyat ve dindarlığın etkili olduğunu belirtmiştir. Özellikle dua, ibadet ve gerekliliklerini

yapan yaşlıların affedicilik puanlarının da yüksek olduğu belirtilmiştir. Bir diğer ifadeyle yaşlı yetişkin ister evinde, ister huzurevinde ya da başka bir yerde yaşasın eğer maneviyatına düşkünse ve mensup olduğu dinin gerekliliklerini yapıyorsa her yerde affedici olabilir. Öte taraftan huzurevinde kalan yaşlıların bir takım hata yaptıkları ve bu yüzden çocukları, yakınları tarafından terk edilip huzurevine bırakıldıklarını düşünebileceğinden affedicilik (özellikle kendini affetme bağlamında) puanları düşük çıkmış olabilir. Hatta Jo ve An (2018) Güney Kore’de yaşlı bakım evinde kalan bir grup yaşlıya hatırlatma grup etkinliği (hatıralarla terapi) programı uygulamış, fakat kendini affetme puanlarında öntest ve sontest arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını saptamıştır. Öte taraftan Dezutter, Toussaint ve Leijssen (2016), Belçika’da özel huzurevinde ve halkın içinde yaşayan yaşlıların affedicilik puanlarını karşılaştırmış: Huzurevindekilerin affedicilik puan ortalamaları diğerlerinden anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur. Bunun bir sebebi Belçika’daki yaşlıların yaşam standartları, huzurevi koşullarının Türkiye’dekinden iyi olması; bir başka sebebi ise Belçika’daki yaşlılardaki affedicilik, sahte affedicilik (pseudo-forgiveness) olabilir.

Mutluluk puanlarına ilişkin farklar incelendiğinde kendi evinde/kirada yaşayan yaşlı yetişkinler en mutlu; huzurevinde yaşayanlar en mutsuzdur. Çevik Akyıl ve diğerleri (2018) yaş ortalaması 73 ± 4.9 olan yaşlı yetişkinlerde yapmış oldukları çalışmada kendi evinde yaşayan yaşlıların öznel mutluluk düzeyleri huzurevi ve gün bakımevinde yaşayanlardan daha yüksektir. En az öznel mutluluk seviyesine sahip yaşlılar, huzurevinde kalan yaşlılardır. Yücel Beyaztas, Kurt ve Bolayir (2012), Sivas’ta kendi evinde yaşayan yaşlıların huzurevinde yaşayanlara oranla daha mutlu olduğunu yaşamdan daha fazla doyum aldığını saptamıştır. Göktaş (2006), Konya ilinde kendi evinde ve huzurevinde kalan yaşlıların yaşam kalitesini karşılaştırmış: Kendi evinde kalan yaşlıların yaşam kalitesi/doyumu dolayısıyla mutluluk düzeyinin huzur evindeki yaşlılara göre çok yüksek çıktığını belirtmiştir. Bu farklılıkta yaşam koşulları, hastalık, ilişki kalitesi vb. değişkenlerin etkililiğine vurgu yapılmıştır.

Yalnızlık puanlarına ilişkin farklar incelendiğinde kendi evinde/kirada yaşayan yaşlı yetişkinler kendini diğerlerine nazaran yalnız hissetmemekte, buna karşın huzurevinde yaşayan yaşlı yetişkinler ise kendini çok yalnız hissetmektedir. Parlak Demir (2017), Ankara ilinde huzurevinde yaşayan yaşlıların sosyal izolasyon puanları kendi evinde yaşayanlara nazaran çok yüksek çıkmıştır. Çevik Akyıl ve diğerleri (2018) gündüz bakımevinde kalan yaşlıların kendi evinde kalan yaşlılara nazaran daha yalnız olduğunu tespit etmiştir.

Yazarlara göre bunun sebebi algılanan sosyal desteğin düşmesidir. Acharyya (2012), Hindistan'da yaşlı bireylerde yalnızlıkla ilgili yapılan çalışmada 'yaşlı evlerinde' yaşayan yaşlılar ile ailesiyle birlikte yaşayan yaşlılar arasında anlamlı farklılık bulunduğunu saptamıştır.

Araştırmada on birinci olarak genç yetişkinlerde ve yaşlı yetişkinlerde otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanları ideolojik eğilimlere karşılaştırılmıştır. Kendinin muhafazakâr ve diğer ideolojik eğilimde (Kürtçü vb.) olduğunu belirten genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanları diğerlerinden daha düşük iken ulusalcı-Kemalist ideolojik eğilimde olan genç yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanları daha yüksek çıkmıştır. Bu çerçevede yapılmış doğrudan bir çalışma yoktur. Güldü ve Dönmez (2002) aşırı sağ uçta olan öğrencilerin benlik saygısının aşırı sol uçtaki öğrencilerden yüksek bulmuştur. Şen (2017), Türk ve Kürt öğrencilerde siyasi düşünce eğilimi ile sosyal kimlik ve algılanan ayrımcılığı karşılaştırdığı çalışmasında, siyasi olarak sağ eğilim arttıkça kollektif kimlik önemi de artmaktadır. Ayrıca, Kürt öğrenciler kollektif kimliğe Türk öğrencilerden daha fazla önem vermektedir. Duruma aile boyutundan bakılacak olursa, Demirci ve Şar (2017) üniversite öğrencilerinde ebeveyn tutumunun bireyin kendini bilme düzeyini etkilediğini savunmuştur. Yazarlara göre demokratik ortamda büyüyen üniversite gençleri, kendini daha iyi anlayıp bilirken otoriter ortamda yetişen üniversite gençleri kendine daha yabancıdır.

Kendinin muhafazakâr olduğunu ya da herhangi bir ideolojisi olmadığını belirten genç yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul puanları diğerlerinden daha düşük iken demokrat-liberal ve milliyetçi/muhafazakâr genç yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul puanları diğerlerinden daha yüksek çıkmıştır. Bu çerçevede yapılmış doğrudan bir çalışma yoktur. Fakat Arslantürk ve Dönmez (2019), Ankara, Kayseri ve Mersin'den yaşları 18-37 arasında değişen gençlerle yapmış olduğu bir çalışmada sağ siyasi ideolojideki gençlerin güç (toplumsal konum ve saygınlık) değerine verdiği önem sol ideolojidekiler ve ılımlılardan daha yüksek çıkmıştır. Günümüz Türkiye konjonktüründe sağ siyaset anlayışı hâkim olduğu için gücü elinde bulunduran muhafazakâr gençlerin dışsal etkiyi kabul etmemesi olası bir sonuçtur. Buna paralel olarak demokrat-liberal genç yetişkinler dışsal etkiyi kabul etmese de kabul etmek zorunda kalmaktadır.

Herhangi bir ideolojisi olmadığını belirten genç yetişkinlerin otantik yaşam puanları diğerlerinden (Kürtçü vb.) daha düşük iken muhafazakâr genç yetişkinlerin otantik yaşam puanları diğerlerinden (Kürtçü vb.) daha yüksek çıkmıştır. Bu çerçevede değişkenleri ele alan doğrudan bir çalışma yoktur. Fakat Gümüş (2009) Türkiye'nin farklı illerindeki 403 üniversite öğrencisiyle gerçekleştirdiği bir çalışmada, aşırı sağ ve ılımlı sağ ideolojisindeki gençlerin bireysellik değerine ilişkin puanları aşırı sol ve ılımlı sol ideolojideki öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Benzer şekilde Arslantürk (2012), sağ ideolojiyi benimsemiş gençlerin geleneksellik (Geleneksel kültür ya da dinin sağladığı fikir ve geleneklere saygı, bağlılık ve kabullenme) puan ortalamalarını ılımlı ve sol ideolojiyi benimsemiş gençlerinkinden yüksek bulmuştur. Benzer şekilde sağ ideolojidekilerin kendine geliştirme puanları ılımlı ve sol ideolojiyi benimsemiş gençlerinkinden yüksek bulunmuştur. Öte taraftan Güldü ve Dönmez (2002), Türkiye'de 90'lı yılların sonunda durumun tam tersi olduğunu belirtmiştir. Demek oluyor ki siyasal zemin otantik benliği yaşamak ve sunmak için önemli fırsatlar oluşturmaktadır.

Kendinin muhafazakâr ve diğer ideolojik eğilimde (Kürtçü vb.) olduğunu belirten genç yetişkinlerin yaşamda mevcut anlam puanları diğerlerinden daha yüksek iken herhangi bir ideolojik eğilimde olmayan genç yetişkinlerin yaşamda mevcut anlam puanları daha düşük çıkmıştır. Yaşamda aranan anlam bakımından ise tam tersi bir durum söz konusudur. Herhangi bir ideolojisinin olmadığını belirten genç yetişkinlerin aranan anlam puanları diğerlerinden daha yüksektir. Bu çerçevede yapılmış doğrudan bir çalışma yoktur. Fakat Baş ve Hamarta (2015), Konya'da 910 üniversite öğrencisiyle yaptıkları bir çalışmada materyalistik değerler ile yaşamda var olan anlam arasında anlamlı olmasa da negatif bir ilişki; aranan anlam ile pozitif ilişki vardır. Aynı çalışmada özgürlük puanları, toplumsal değerler ve entelektüel değerler puanları arttıkça yaşamda var olan anlam ve aranan anlam puanları da artmıştır. Ayrıca fütüvvet (gençlik, kahramanlık, cömertlik) puanları arttıkça yaşamda var olan anlam artmış; yaşamda aranan anlam önemli bir düzeyde değişmemiştir. Aslında bu bulgular çalışma bulgusunu desteklemektedir. Çünkü değerler gibi ideolojiler de duruma, olaya, nesneye nasıl baktığınıza ya da ne yüklediğinize göre değişiklik arz eder. Değerler hayatta anlamı nasıl etkiliyorsa ideolojiler de öyle etkilemektedir. Zaten ideolojilerin, değerlere bakış açısı olduğu söylenebilir. İskender, Akgül ve Tura (2016) yetişkinlerde dindarlık eğilimi ve iç güdümlü inanç ile yaşamda anlam arasında pozitif, sekülerleşmiş inanç ile yaşamda anlam arasında negatif ilişki olduğunu saptamıştır. Olaya farklı bir perspektiften bakılacak olursa, Altıparmak (2019) demokratik ortamda

büyük/tül/müş üniversite öğrencilerinin yaşamda var olan anlam puanları yüksek çıkarken bunu sırasıyla aşırı koruyucu, tutarsız, baskıcı ve ilgisiz anne baba tutumları izlemiştir. Aynı çalışmada yaşamda aranan anlam bakımından istatistiksel bir fark bulunmaz iken ilgisiz/kaygısız aile ortamında büyük/tül/müş üniversite gençlerinin puanları diğerlerinden daha yüksek çıkmıştır. Benzer şekilde Demir ve Murat (2017) öğretmen adaylarında yaptıkları çalışma sonucunda ailesini demokratik olarak değerlendiren genç yetişkinlerin yaşamda anlam puanları otoriter olarak değerlendirenlerle oranla istatistiksel olarak anlamlı biçimde yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Diğer ideolojik eğilimlerdeki (Kürtçü vb.) genç yetişkinlerin affedicilik puanları demokrat/liberal, milliyetçi-muhafazakâr ve ulusalcı-Kemalist ideolojik eğilime sahip olanlardan daha yüksek bulunmuştur. Affedicilik ile ideolojik eğilimleri inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Fakat Urlu (2019), 1237 sınıf öğretmenliği lisans öğrencisinde kendisini Türk dışı bir etnik kökünde olduğunu tanımlayanların barışa yönelik tutum puanları Türk olarak tanımlayanlardan daha yüksek çıkmıştır. Turan (2018), Kürt üniversite öğrencilerinin bütünleşme kültürü daha yerleşik olduğu için daha affedici olabileceklerini aktarmıştır. Ayrıca Urlu'nun (2019) çalışmasına ait bir diğer bulguda siyasi görüş olarak komünist ve demokrat olanların barışa yönelik tutum puanları muhafazakâr ve Türkçü siyasi düşüncedeki gençlerden yüksek çıkmıştır. Bu bulgular araştırma bulgusunu destekler niteliktedir. İskender, Akgül ve Tura (2016), bağışlama ile dış güdümlü inanç, sekülerleşmiş inanç, sosyal amaçlı inanç arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Öte taraftan marjinalleşme puanları arttıkça affediciliğin azaldığını da tespit etmiştir. Maraş Taşkın ve Şingir (2019) üniversite öğrencilerinde iyimserlik ve siyasi görüş arasındaki ilişkiyi incelemiştir: Öğrencilerin siyasi görüşü sola eğilim gösterdikçe iyimserlik puanları azalmıştır. Bu bulgular araştırma bulgusuyla kısmen örtüşmektedir. Milliyetçi-muhafazakâr ve ulusalcı-Kemalist ideolojik eğilimdekilerin olası şekilde marjinalleşme eğilimleri olduğundan kendi grubu dışındakini affetme eğilimi azalacağından affedicilik puanları diğerlerinden düşük çıkmış olabilir. Nitekim Şen (2017), Türkler sağ siyasi görüşlere, Kürtler ise sol siyasi görüşlere doğru yöneldikçe etnik gruplarıyla daha fazla özdeşleştiğini aktarmıştır.

Diğer ideolojik eğilimlerdeki (Kürtçü vb.) genç yetişkinlerin mutluluk puanları herhangi bir ideolojik eğilime sahip olmayanlardan istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca milliyetçi-ulusalcı ve ulusalcı-Kemalist ideolojilere sahip

genç yetişkinlerin mutluluk puanları muhafazakârlar ve milliyetçi muhafazakârlardan düşüktür. Schlenker, Chambers ve Le (2012) 27 yaşında gençlerle yaptığı bir çalışmada muhafazakârların liberallerden daha mutlu olduğunu ve yaşam doyumlarının daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Özdemir ve Koruklu (2011) yaşları 19 ile 23 arasında olan üniversite öğrencilerinde değerler ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Geleneksellik değeri ile mutluluk arasında bir ilişki çıkmazken evrensellik (tüm insanlar eşit) değeri ile mutluluk arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Arslantürk ve Dönmez (2019), Ankara, Kayseri ve Mersin'den 302 üniversite öğrencisiyle yapmış olduğu bir çalışmada sol siyasi eğilimli gençlerin hazcılık (duygusal memnuniyet) puanları sağ eğilimli ve ılımlı siyasi düşüncedeki gençlerden daha yüksek çıkmıştır. Bu bulgular araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Fakat verilerin toplandığı 2016 yılı ile 2019 yılları arasında yaşanan olaylardan dolayı benzer sonuçların çıkmayacağı düşünülmektedir. Çünkü Aytaç ve Çarkoğlu (2019), Hakkari'de yapmış oldukları çalışmada, gerek dindar gerekse seküler kürtlerin toplumsal hoşnutsuzluk düzeyleri dindar ve liberal Türklerden daha yüksek çıkmıştır.

Herhangi bir ideolojisi olmayan ve ulusalcı/Kemalist genç yetişkinler diğer ideolojilere göre daha yalnızdır. Milliyetçi-muhafazakârlar kendilerinin diğerlerine göre daha az yalnız olduğunu belirtmiştir. Arslantürk (2012), sağ siyasi düşüncedeki gençlerin uyum'a yükledikleri değer, sol siyasi düşüncedeki gençlerinkinden yüksek olduğunu belirtmiştir. Bir diğer ifadeyle sol ideolojideki gençler toplumsal uyuma zor alıştıkları için daha yalnız kaldıkları söylenebilir.

Yaşlılar ile ilgili bulgular incelendiğinde kendinin muhafazakâr olduğunu belirten yaşlı yetişkinlerin kendine yabancılaşma puanları ideolojisi olmayanlardan, milliyetçi/ulusalcılar ve ulusalcı/Kemalistlerden daha düşük çıkmıştır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki: Yaş ile bilişsel karmaşıklık arasında negatif ilişki vardır (Arslantürk ve Dönmez, 2019). Bir diğer ifadeyle yaşlılar siyasi düşünce/ideolojik tercihlerde gençlere nazaran daha nettir, hatta daha kompulsiftir. Suveren (2014), 12 il merkezinde 6 farklı sağ-muhafazakâr partiye (Adalet ve Kalkınma Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Saadet Partisi, Demokrat Parti, Anavatan Partisi ve Büyük Birlik Partisi) mensup toplam 126 yerel siyasetçiyle yaptığı çalışmada muhafazakârlığa yüklenen anlamlar arasında öz-benliğine sahip çıkan kendine ve toplumun değerlerine yabancı olmayan kişi ifadelerini elde etmiştir.

Herhangi bir ideolojisi olmayan yaşlı yetişkinlerin dışsal etkiyi kabul puanları diğerlerinden daha yüksek çıkmıştır. Konuyla ilgili yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Öte taraftan Andrew, Mitnitski ve Rockwood (2008), Kanada’da 6.355 bireyin verisinden yola çıkarak yaşlı yetişkinleri sosyal kırılma düzeylerinin yaşla birlikte arttığını tespit etmişlerdir. Yaşa paralel olarak sosyal kırılma olasılığı artan yaşlı yetişkin ideolojik bir eğilime sahip olmadığı için sosyal izolasyon riskiyle de karşı karşıyadır. “Taraftan olmayan bertaraf olur” siyasi söylemi bu durumun en belirgin göstergesidir. Benlik saygısı, özgüven ve öz-yeterlilikte gerileme yaşayan yaşlı birey ideolojik bir eğilimle bir grupta varlığını gösterebilecek iken böyle bir eğilimi olmamasıyla birlikte dışsal etkiye daha açık hale gelebilecektir. Wiatrowski (1978), sosyal kontrol teorisine göre yaşlı yetişkinlerin maruz kaldığı dezavantajlı koşullara paralel olarak dışsal etkiye açık hale geldiğini belirtmiştir.

Muhafazakâr yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam puanları diğerlerinden daha yüksek iken ulusalcı/Kemalist yaşlı yetişkinlerin otantik yaşam puanları diğerlerinden daha düşük çıkmıştır. Schlenker vd. (2012), muhafazakârlık artınca öz-yeterliliğin, öz-saygının ve öz-değerin de arttığını tespit etmiştir. Bir diğer ifadeyle muhafazakâr yaşlılar benliğinin daha çok farkındadır. Ya da toplum tarafından muhafazakârlığa yüklenen anlamdan dolayı muhafazakâr yaşlı yetişkinden öz-benliğinin, ne yapıp ne yapamayacağını, sınırlarının daha fazla farkında olması beklenmektedir. Buna paralel olarak geleneksellik yaşam tarzı ağır basan muhafazakâr yaşlı yetişkin doğal olarak daha otantik çıkmaktadır.

Ulusalcı/Kemalist yaşlı yetişkinlerin yaşamda mevcut anlam puanları diğerlerinden daha düşük iken muhafazakâr yaşlı yetişkinlerin yaşamda mevcut anlam puanları daha yüksek çıkmıştır. Yaşamda aranan anlam bakımından ise tam tersi bir durum söz konusudur. İdeolojisi olmayan ve milliyetçi/ulusalcı yaşlı yetişkinler yaşamda anlam aramaktadır. Herhangi bir ideolojisinin olmadığını belirten yaşlı yetişkinlerin aranan anlam puanları diğerlerinden daha yüksektir. Akgül (2014), 829 ruh sağlığı çalışanında dindarlık eğilimi ve iç güdümlü inanç ile yaşamda anlam arasında pozitif, sekülerleşmiş inanç ile yaşamda anlam arasında negatif ilişki olduğunu saptamıştır. Dindarlığın siyasi/ideolojik yansıması olan muhafazakârlığın yaşla birlikte arttığı bilinen bir gerçektir. Muhafazakâr yaşlıların dini ritüel, davranış ve eylemleri arttığından yaşamlarında var olan anlamın netliği diğerlerine göre daha belirgin olması beklenen bir durumdur. Ulusalcı/Kemalist yaşlı yetişkinler yaşamda anlam sağlayacak eylemler ve fiiller gerçekleştiriyor olsa bile ontolojik iyi oluş gerçeği

anlamda sağlanamadığından var oluşsal boşluğu doldurmak için yaşamda anlam arayabilmektedirler.

Muhafazakâr yaşlı yetişkinler, diğer ideolojik eğilime sahip olanlara göre daha affedicidir. Yaşlılarda ideolojik eğilim ile affediciliği ele alan doğrudan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Fakat Caprara, Barbaranelli ve Zimbardo (1999), İtalya'da 2000'den fazla seçmenin kişilik özellikleri ile siyasi parti tercihlerini incelemiştir: Merkez sağdakilerin daha vicdan sahibi olduğunu tespit etmiştir. Burton, Plaks ve Peterson (2015) Amerika'da farklı sosyo-ekonomik düzeyde 1319 yetişkin ile yaptığı çalışma sonucunda muhafazakârlık ile vicdanlı olma arasında pozitif ilişki saptamıştır. Choma, Busseri ve Sadava (2009) Kanada'da 454 yetişkin ile gerçekleştirdiği çalışmada muhafazakârların daha pozitif duygulanıma sahip olduğunu belirtmiştir. Bu bulgular araştırma bulgusuyla örtüşmektedir.

Muhafazakâr yaşlı yetişkinler, diğer tüm ideolojik eğilimdekilere göre daha mutlu iken ulusalcı-Kemalist ve ideolojisi olmayan yaşlı yetişkinler diğerlerine göre daha mutsuzdur. Benzer şeyler milliyetçi muhafazakâr yaşlılar içinde söylenebilir. Burton ve diğerleri (2015) Amerika'da farklı sosyo-ekonomik düzeyde 1319 yetişkin ile yaptığı çalışma sonucunda muhafazakârlık ile mutluluk ve öznel-iyi oluş arasında pozitif ilişki saptamıştır. Bunun sebebini ise adil sistem anlayışını ve kişilik özelliklerine dayandırmışlardır. Benzer şekilde Jackson (2019) Amerika'da seçmenler üzerinden yaptığı bir çalışmada muhafazakârların liberallerden daha mutlu olduğunu tespit etmiş, fakat kimin partisi başkan çıkartırsa aslında o daha mutludur ifadesini not düşmüştür. Kanada'da durum pek farklı değildir, Choma ve diğerleri. (2009) politik muhafazakârlık ile yaşam doyumu arasında pozitif ilişki tespit etmiştir. Bu bulgular araştırma bulgusunu desteklemektedir. Liberallerin mutsuz olma ve yaşam doyumunun düşük olma sebeplerinden biri sosyal adaletin olmamasıdır.

Herhangi bir ideolojisi olmayan ve ulusalcı/Kemalist yaşlı yetişkinler diğer ideolojilere göre daha yalnızdır. Muhafazakâr yaşlılar kendilerinin diğerlerine göre daha az yalnız olduğunu belirtmiştir. Caprara ve diğerleri (1999), İtalya'da 2000'den fazla seçmenin kişilik özellikleri ile siyasi parti tercihlerini incelemiştir: Merkez sağdakilerin iletişime açık ve daha uyumlu olduğunu tespit etmiştir. Dolayısıyla iletişime açık ve uyumlu olma yeni etkileşim fırsatları oluşturduğundan ya da var olan bir ilişkinin sürdürülebilirliğini olumlu etkilediğinden muhafazakârların daha az yalnız olması olağandır. Ayrıca muhafazakâr yaşlılar dini gereklilikleri yerine getirirken cemaat-cemiyet anlayışı hâkim olduğundan

birlikte vakit geçirme daha fazla olduğundan yalnızlık yaşamaması olağan bir durumdur. Bu ifade ve bulgular araştırma bulgusunu desteklemektedir.

Araştırmada son olarak katılımcıların otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanlarının farklılaşmasında temel faktör gençlik ve yaşlılık olup olmadığı incelenmişti. Gençler ve yaşlılarda otantikliğin farklılaşmasında yaş tek başına temel faktör iken yaşamda anlam, affedicilik, yalnızlık ve mutluluk puanlarının farklılaşmasında yaş temel faktör olmayıp cinsiyet, gelir, ideoloji, merkez/köy, iskân, il etkişelimde olduğunda farklılaşmayı sağladığı ortaya çıkmıştı. Bununla ilgili tartışma diğer değişkenlere bağlı olarak yukarıda yapılmıştır.

6. SONUÇ

Gençlerde ve yaşlılarda otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlığın farklı değişkenler bağlamında incelendiği ve elde edilen bulguların yaşlılık teorileri ile sembolik etkileşim teorileri ışığında tartışıldığı bu çalışmada alanyazına çok önemli bulgular sunulmuştur. Özellikle sosyoloji ve sosyal psikoloji bağlamında çok değerli veriler elde edilmiştir.

Öncelikle otantik benlik, yaşamda mevcut anlam, affedicilik, mutluluk değişkenleri etkileşim ve kültürün insanlarda oluşturduğu değerler olduğu unutulmamalıdır. Yaşı gereği kültür ve sosyal ilişkilerden daha fazla nasiplenen yaşlılarda bu kavramların yüksek çıkması olası bir durumdur. Öte taraftan sosyal ilişkileri genç yetişkin nicelik olarak sembolleştirirken yaşlı yetişkin nitelik olarak sembolleştirmektedir. Bir başka ifadeyle genç yetişkin yüzlerce kişinin içinde yalnızlık yaşarken yaşlı yetişkin 2 tane samimi arkadaş ya da torunları ile yalnızlık yaşamamaktadır.

Kendine yabancılaşma ve dışsal etkiyi kabul etmede bir diğer ifadeyle otantiklikte en önemli belirleyicilerden biri yaştır. Yaş birlikte gelen deneyim, tecrübe, yaşantı, yaşanmışlıklar, geri dönütler yaşlı yetişkinin kendinin farkında olması için zemin hazırlamaktadır. Buna paralel olarak sosyal normlar, görgü ve nezaket kuralları, toplumsal değerler, beklentiler vs. yaşlı yetişkinin benlik sınırları daha belirginleştirmekte ve yaşlı yetişkin benliğini bu doğrultuda yaşayıp sunmaktadır. Fakat beklenen gelişim ödevlerini yapmadığında gösterilecek toleransın varlığını bilen genç yetişkin benliğin sınırlarını zorlarken kendine yabancılaşabilmekte hatta gerçek benliğinden kopabilmektedir. Sonuç olarak yaş değişkeni otantiklik için belirleyici bir değişkendir ifadesini kullanmak pek de yanlış olmayacaktır.

Türkiye'nin toplumsal ve kültürel yapısı hesaba katıldığında ister genç kadınlarda ister yaşlı kadınlarda kendine yabancılaşma ve dışsal etkiyi kabul puanlarının erkeklerden yüksek olması pek de şaşırılacak bir durum olmasa gerek. Hemen her geçen gün kadın cinayetlerinin işlendiği Türkiye'de yazılı kanunlar kadına eşinden boşanma, sevgilisini terk etme, şiddet gördüğünde şikâyet etme hakkı tanısa da yazılı olmayan kanunlar özellikle erkeklerin dürtüsel kanunları buna müsaade etmemektedir. Namus ve hanım kız rolü tüm yaş gruplarında kadınlarda fazlasıyla hissedilmektedir. Örneğin kadın bekâretini kaybettiğinde

yadırganmakta erkek bakirliğini kaybettiğinde tebrik edilmektedir. Böyle bir ortamda kadın ya gerçek benliğinden kopacak ya da toplumun ondan istediği sosyal beni yaşamayı kabul edecektir. Öte taraftan gerçek benliği ile sosyal benlik arasında kararsızlık yaşayan kadının yaşamda anlam araması da gayet olağan bir durum olarak karşımıza çıkacaktır.

Acıma, merhamet, sevgi, affedicilik gibi duygusal özelliklerde kadınların daha etkin olduğu bilinmektedir. Yaşlanmaya bağlı olarak ölümün yaklaşması, terk edilme korkusu, maneviyatın artması vb. yaşlı kadınlarda affediciliği açıklasa da mutsuzluk, yalnızlık ve yaşamda anlamsızlığın yaşlı erkeklerden yüksek çıkması kayda değer bir bulgu olduğundan nedenleri bağlamında derinlemesine inceleme gerektirmektedir.

İnsanlar, objeler, çevresel koşullar, amaçlar, istekler ve tutumlar birer kontrol mekanizması olup bireyin benliği üzerindeki gerçeklik etkisini artırır (Weisz, Rothbaum ve Blackburn, 1984). Dolayısıyla gerek yaşlılarda gerekse gençlerde yaşanan yere göre otantikliğin değişmesi beklenen bir durumdur. Yaşlı yetişkinlerde gerçek benliği yani otantik kişiliği bulunduğu yaşa göre zaten büyük ölçüde olduğundan gelir durumunun az ya da çok olması gerçek benliğin sunumunu etkilemesi olağan bir durum değildir. Gelişim görevleri kuramı gereğince yaşlı yetişkin yaşlılık dönemi ile ilgili görevleri yerine getirmeye çalışmaktadır. Çalışma grubunda bulunan maddi durumu iyi ya da kötü fark etmez yaşlılar arasında gelişim ödevleri dışında farklı bir rol üstlenen yaşlı yetişkine pek de rastlanılmamıştır.

Anlamlı bir hayat sürme, yaşamda anlam arama ve mutluluk, çoğu insan için hem önemli motivler hem de önemli yaşam kaynaklarıdır. Fakat bu değişkenler kişiden kişiye değişebilmektedir. Kimilerine göre yaşamda anlamın varlığını sağlayan din iken diğerlerine göre kültürdür. Kimilerine göre mutluluğun kaynağı cinsel haz iken diğerlerine göre ailedir. Aslında yaşamda anlam ve mutluluk kimin neye, ne derece önem verdiğiyle ilgilidir. Yaşamda anlamı netleştiren şeyler ise yaş, deneyim, değerler, din, kişilik ve toplumdur. Yaşlı yetişkinin yaşamı anlamlandırma fırsatı daha çok olduğu için yaşamda mevcut anlamı gençlerininkinden yüksek çıkacaktır. Buna karşın genç yetişkin, haza ulaşmak için mutluluğun peşinde koşarken aynı zamanda yaşamda anlam arayışındadır. Genç yetişkin mutlu olmak için cinsellik, hareketlilik, canlılık vb. birçok kaynağa sahipken bunları kaybeden yaşlı yetişkin için aile ve yakın ilişkiler gibi daha değerli mutluluk kaynakları vardır ve yaşlılar bunların önemini farkındadır. Fakat yaşlı yetişkin bunların da tek tek

tükendiğinin ve yalnızlaştığının da farkındadır. Dolayısıyla yaşla birlikte yaşamda anlam mevcudiyeti sağlansa da tıpkı gelişmiş batılı ülkelerdeki yaşlılar gibi ilerde mutlu olamayabilir.

TÜİK (2016) verilerinde illere göre yaşam endeksi sıralamasında son sıralarda yer alan Ağrı (79) ilindekilerin Antalya (44) ve Kütahya'dakilere (4) oranla daha mutlu olmasını TÜİK'in seçmiş olduğu daha çok ekonomik parametrelerle açıklanamayacağı sosyolojik (kültürel öğeler) ve psikolojik özelliklerin göz ardı edilemeyeceği bu çalışma bulgularıyla desteklenmiştir. Diener'e (2000) göre mutluluk anlık ruhsal durumlarla değil daha uzun dönemli duygularla ilgilenmektedir. Bu nedenle mutluluk araştırmaları kısa süreli duygulardan ziyade uzun süreli iyilik halinde hissedilen duyguları konu edinmelidir.

Richard Easterlin modernleşmenin mutluluk üzerinde pek bir etkisinin olmadığını hatta olumsuz etkilerinin olduğunu ortaya koymuştur. Easterlin (1974) refah düzeyinin ikinci dünya savaşından sonra 1970'lerin ortasına kadar ABD'de iki kat artmasına rağmen ortalama mutluluk düzeyinin aynı düzeyde kaldığını ispat etmiştir. Benzer bir durumun Türkiye için de geçerli olduğu bu çalışma ile gözler önüne serilmiştir. Easterlin paradoksu olarak adlandırılan bu durum Türkiye gibi ekonomik büyümeyi ön plana çıkaran ülkelerin refah politikalarının ciddi bir biçimde gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Yaşamda anlam ya da mutluluk yüklenen 'şeye' göre değişir. Yaşlı yetişkinlerde yaşamda anlamı ekonomik koşulları bu yaştan sonra değiştiremeyeceğini düşündüğü için yaşamda anlam ve mutluluğu aile içi olumlu ilişkiler gibi farklı durumlara yükleyerek sağlamaya çalışmaktadır. Yaşlı yetişkinler yaş ilerledikçe sosyal, sağlık ve finansal kaynakları azalmakta, bundan dolayı din gibi farklı destek kaynaklarına yönelebilmektedir. Eğitim seviyesinde meydana gelen artış, özellikle gelir seviyesinde artışa neden olduğu için gelire bağlantılı olarak mutluluk ve yaşam doyumu seviyesini de olumlu yönde etkilemektedir (Çirkin ve Göksel, 2016). Kişinin gelirinden duyduğu memnuniyet, ulaşmak istediği hedeflerine yakınlığı ile ilişkili ve bu nedenle mutluluğu üzerinde olumlu etki yaratmaktadır (Çirkin ve Göksel, 2016). Dolayısıyla yoksulluk değil yoksunluk bireyi mutsuzlaştırmakta ve yalnızlaştırmaktadır. Bir diğer ifadeyle sadece para saadet getirmemektedir.

Modernitenin yansımaları olan kentleşme ve özerkleşme/özgürleşme sürecinin bireye kısa vadede getirileri olmasının yanı sıra uzun vadede götürülerinin olduğu bu çalışmayla gözler önüne bir kez daha serilmiştir. Kentte yaşayan gençler ve yaşlıların birçok imkân ve donanıma sahip olması onları kırsaldaki/köydeki genç ve yaşlı kadar mutlu etmemektedir. Köydeki ya da küçük şehirdeki bir küçük kiraathanedeki/çay evindeki sohbet gençler ve yaşlılara kentlerdeki büyük kafeler, alış-veriş merkezlerinden daha büyük mutluluk verebilmektedir. Bir diğer ifadeyle nicelik olarak çok ilişkiler değil nitelikli ilişkiler yalnızlığı unutturmaktadır.

Araştırmanın bir diğer önemli sonucu bazı durumları açıklarken sosyal psikolojinin yetersiz kaldığı durumlarda sosyoloji disiplini devreye girmektedir. Bunun tam tersi durum da söz konusudur. Örneğin çalışmada Ağrı ilindeki genç yetişkinlerin otantiklik puanları Antalya'daki genç yetişkinlerden yüksek çıkmıştır. Benlik kurgusu teorisine göre (sosyal psikoloji) çalışmanın bu bulgusu birbirine terstir. Çünkü ilişkisel benlik kurgusunun olduğu toplumlardaki bireylerin otantikliğinin düşük, bağımsız benlik kurgusunun olduğu toplumlardaki bireylerin otantikliğinin yüksek çıkması gerekirdi. Fakat etnik köken, dini yaşam, kültürel yapı, kırsal/kentsel özellikler, gelişmişlik vb. sosyolojik olgulara dayanarak sonucun böyle çıkmasının gayet olası olduğu görülmektedir.

Dolayısıyla yukarıdaki ifadeler bağlamında son olarak, 'yaş, cinsiyet, gelir, yaşanılan il, yaşanılan yer (kent/kır), barınılan mekân ve siyasi/ideolojik eğilim gibi sosyolojik faktör ve olguların tek başlarına ya da etkileşimleriyle otantiklik, yaşamda anlam, affedicilik, mutluluk ve yalnızlık gibi psikolojik değişkenleri etkileyebildiği bundan dolayı bu tür psikolojik kavramların sosyoloji disiplinde de çalışmaya değer olduğu' düşünülmektedir.

6.1. Öneriler

Modern çalışma hayatının yabancılaştıran, otantik insan ilişkilerinden mahrum bırakan doğası, insana ruhunu kaybettirmekte, kaybettiğini aramaya çalışanlar bir takım terapilere başvurmaktadır. Genç yaşlı fark etmez modern insanın, devlet bürokrasisinin ve kapitalist ticaretin soğuk dünyasında kaybettiği otantik benliğinin bir kısmını yeniden kazanması yeni ortamları gerektirmektedir. Örneğin özellikle kent merkezlerinde gençler ve yaşlıların kendi kültürel değerlerini yaşayıp öz-benliğini sunabileceği otantik yaşam merkezleri inşa edilebilir.

Yaşamda mevcut anlam bakımından gençlere nazaran daha deneyimli olan ve bilge olarak adlandırılan yaşlı yetişkinlerin sahip olduğu bilgi, deneyim, tecrübe, duygu ve düşünceleri yaşamda anlam arayan genç yetişkinlere mentorluk uygulamaları sayesinde aktarılması sağlanmalıdır. Böylece yaşlı yetişkin, işe yaradığını hissederek benlik saygısı artacak hem de iki grubun da yalnızlık sorunu için bir ortam oluşturulmuş olacak.

Nasıl her ilde gençlik merkezleri varsa yaşlılar için de bu tür merkezlere ihtiyaç vardır. Özellikle kadın yaşlılar için sosyal yaşam merkezleri kurulmalıdır. Tüm insanların ekseriyetle de yaşlıların yaşamlarına yıl katmak amaç değil, yıllarına yaşam kalitesi katmak amaç olmalıdır. Bu durum ancak birey yaşlanmadan yaşamına anlam katması öğretilerek gerçekleştirilebilir.

Yaşlı kadınların özellikle mutsuzluk ve yalnızlık nedenleri nitel çalışmalarla araştırılmalı, özellikle yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmalıdır.

Türkiye İstatistik Kurumu mutluluk gibi soyut ve derinlemesine incelenmesi bir kavramı araştırırken mutlu musunuz ya da yaşamdan memnun musunuz? soruları ile incelemek yerine puan alabileceği ölçeğe araçlarından yararlanmalıdır.

Sosyoloji ve sosyal psikoloji gibi iç içe disiplinlerde o konu benim bu konu benim gibi çatışmalar yerine disiplinlerarası eklettik çalışmalar ile birbirine desteklemek alanyazına daha önemli katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Abbott, M. L. (2011). *Understanding educational statistics using Microsoft Excel and SPSS*. Hoboken NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- AC (European Commission). (2018). The 2018 ageing report. Underlying assumptions & projection methodologies. Institutional Paper 065. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip065_en.pdf
- Acharyya, A. (2012). Depression, loneliness and insecurity feeling among the elderly female, living in old age homes of Agartala. *Indian Journal of Gerontology*, 26(4), 524-536.
- Achenbaum, W. A. & Bengtson, V. L. (1994). Re-engaging the disengagement theory of aging: On the history and assessment of theory development in Gerontology. *The Gerontologist*, 34(6), 756-763.
- Adam Karduz, F. F., & Sarıçam, H. (2018). The relationships between positivity, forgiveness, happiness, and revenge. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 10(4), 1-22. DOI: 10.18662/rrem/68
- Adams, M. M. (1991). Forgiveness: A Christian model. *Faith and Philosophy*, 8(3), 277-304. DOI: 10.5840/faithphil19918319
- Adams, R. G., & Blieszner, R. (1995). Aging well with friends and family. *American Behavioral Scientist*, 39(2), 209-224. DOI: 10.1177/0002764295039002008
- Aiken, L. R. (1994). *Aging: An introduction to gerontology*. SAGE Publications, Inc.
- Akay, E. Ç. ve Timur, B. (2017). Kadın ve erkeklerin mutluluğunu etkileyen faktörlerin genelleştirilmiş sıralı logit modeli ile analizi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(3), 88-105.
- Akış, Ö. (2015). Bir refah göstergesi olarak Türkiye’de mutluluğun mekânsal dağılışı. *Türk Coğrafya Dergisi*, 65, 69-76.
- Akgül, Ö. (2014). *Hayatı anlamlandırmada inancın ve kişisel değerlerin rolü (ruh sağlığı çalışanları ve öğrencileri örneği)*. Doktora tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Akers, R. L. (1999). *Criminological theories*. Chicago: Fitzroy Dearborn
- Akers, R. L. (1990). Rational choice, deterrence, and social learning theory in criminology: The path not taken. *The Journal Of Criminal Law & Criminology*, 81(5), 653-676.
- Akhtar, S. (2002). Forgiveness: Origins, dynamics, psychopathology, and technical relevance. *Psychoanalytic Quarterly*, 71(2), 175 -212. DOI: 10.1002/j.2167-4086.2002.tb00010.x

- Akhun, M. (2012). *Üniversite öğrencilerinde, algılanan ebeveynlik biçimleri, erken dönem uyumsuz şemaları, benlik kurguları, ayrılma-bireyleşme ve duygu düzenleme güçlüğünün psikolojik belirtilerle ilişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Akın, M. H. (2008). Sosyolojide yöntem sorunu olarak anlama ve açıklamanın sınırları. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 20, 103-114.
- Akın, M., Özdevecioğlu, M. ve Ünlü, O. (2012). Örgütlerde intikam niyeti ve affetme eğiliminin çalışanların ruh sağlıkları ile ilişkisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 45(1), 77-97.
- Akıncı, A. (2005). Hayata anlam vermede dini değerlerin ve din öğretiminin rolü. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(9), 7-24.
- Aksoy, A., Güngör Aytar, A. ve Kaytez, N . (2017). Üniversite öğrencilerinin mutluluk ve alçakgönüllülük düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(3), 1119-1132.
- Aytaç, S. E., & Çarkoğlu, A. (2019). Ethnicity and religiosity-based prejudice in Turkey: Evidence from a survey experiment. *International Political Science Review*, 40(1), 58-72. DOI: 10.1177/0192512117696333
- Aktu, Y. (2016). Levinson'un kuramında ilk yetişkinlik döneminin yaşam yapısı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(2), 162-177. DOI: 10.18863/pgy.12690
- Akyüz, H., Yaşartürk, F., Aydın, İ., Zorba, E. ve Türkmen, M. (2017). Üniversite öğrencilerinin yaşam kalitesi ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 3(Special Issue 2), 253-262. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/intjcss/issue/33182/369781>
- Al Khatib, S. A. (2012). Exploring the relationship among loneliness, self-esteem, self-efficacy and gender in United Arab Emirates college students. *Europe's Journal of Psychology*, 8(1), 159-181. DOI:10.5964/ejop.v8i1.301
- Alexander, J. C. (2003). *The meanings of social life: A cultural sociology*. Oxford University Press.
- Alexander, J. C., & Sherwood, S. (2002). Mythic gestures: Robert N. Bellah and cultural sociology. In R. Madsen, W. M. Sullivan, A. Swidler, & S. M. Tipton (eds.) *Meaning and modernity: Religion, polity, and self* (pp.1-14). Berkeley: University of California Press.
- Allais, L. (2008). Forgiveness and mercy. *South African Journal of Philosophy*, 27(1), 1-9. DOI: 10.4314/sajpem.v27i1.31497
- Allemand, M., Hill, P. L., Ghaemmaghani, P., & Martin, M. (2012). Forgivingness and subjective well-being in adulthood: The moderating role of future time perspective. *Journal of Research in Personality*, 46(1), 32-39. DOI:10.1016/j.jrp.2011.11.004
- Allen, A. B., Goldwasser, E. R., & Leary, M. R. (2012). Self-compassion and well-being among older adults. *Self and Identity: The journal of the International Society for Self and Identity*, 11(4), 428-453. DOI:10.1080/15298868.2011.595082

- Ally, M. (2014). Forgiveness and non-forgiveness: The defence of self-respect in alternative responses to wrongdoing. *Koers*, 79(1), 1-8. DOI: 10.4102/koers.v79i1.2113
- Almeida, D. M. (2005). Resilience and vulnerability to daily stressors assessed via diary methods. *Current Directions in Psychological Science*, 14(2), 64–68. DOI:10.1111/j.0963-7214.2005.00336.x
- Alptekin, D. (2010). Gerontososyoloji ekseninde yaşlılık sürecinin sosyo-ekonomik boyutları. *Yardım ve Dayanışma*, 2(3), 7-15. Erişim adresi: <https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/uploads/pages/yardim-ve-dayanisma-dergisi/yardim-ve-dayanisma-dergisi-3-sayi.pdf>
- Altıparmak, P. (2019). *Üniversite öğrencilerinde yaşamda anlamın yordayıcıları olarak sosyal duygusal yalnızlık ve öz-anlayış*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Andrew, M. K., Mitnitski, A. B., & Rockwood, K. (2008). Social vulnerability, frailty, and mortality in elderly people. *PLoS One*, 3(5):e2232. DOI:10.1371/journal.pone.0002232.
- Antognoli-Toland, P. L. (2001). Parent-child relationship, family structure, and loneliness among adolescents. *Adolescent & Family Health*, 2(1), 20-26.
- Antonucci, T. C., Ajrouch, K. J., & Janevic, M. R. (2003). The effect of social relations with children on the education-health link in men and women aged 40 and over. *Social Science and Medicine*, 56(5), 949-960. DOI:10.1016/S0277-9536(02)00099-0
- Antonucci, T. C., Ajrouch, K. J., & Birditt, K. S. (2014). The Convoy Model: Explaining social relations from a multidisciplinary perspective. *The Gerontologist*, 54(1), 82-92. DOI: 10.1093/geront/gnt118
- Antonucci, T. C., & Akiyama, H. (1987). Social networks in adult life and a preliminary examination of the convoy model. *Journal of Gerontology*, 42, 519-527. DOI:10.1093/geronj/42.5.519
- Antonucci, T. C., & Akiyama, H. (1994). Convoys of attachment and social relations in children, adolescents, and adults. In K. Hurrelmann & F. Nestmann (Eds.), *Social networks and social support in childhood and adolescence* (pp. 37–52). Berlin and New York: Aldine de Gruyter. DOI:10.1515/9783110866377.37
- Antonucci, T. C., Akiyama, H., & Lansford, J. E. (1998). The negative effects of close social relations among older adults. *Family Relations*, 47(4), 379-384. DOI: 10.2307/585268
- Aragon, P. J. (2016). Empathy-motivated forgiveness: The influence of empathy, prior experience, and contextual factors in route to forgiveness of a transgressor. *International Journal of Psychology & Behavior Analysis*, 2, 114. DOI: 10.15344/2455-3867/2016/114
- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2000). Gençlerin yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 25(116), 8-12.

- Arbuthnott, D., Promislow, D. E. L., & Moorad, J. A. (2016). Evolutionary theory and aging. In V.L. Bengtson, & R. A. Settersten (Ed.) *Handbook of theories of aging* (3rd Edition). New York, NY: Springer Publishing Company, LLC.
- Argyle, M., & Beit-Hallahmi, B. (2013). *The social psychology of religion (Psychology revivals)*. Routledge.
- Argyle, M., & Hills, P. (2000). Religious experiences and their relations with happiness and personality. *International Journal for the Psychology of Religion*, 10(3), 157-172. DOI: 10.1207/S15327582IJPR1003_02
- Arı, N., Işık, A. C. ve Karasu, Ç. (2008). Yaşlanma ve ileri glikozillenme son ürünleri. *Türkiye Klinikleri Kozmetik Dermatoloji - Özel Konular*, 1(2), 9-15.
- Armağan, A. (2014). Yalnızlık ve kişilerarası iletişim ilişkisi: Öğrenciler üzerinde bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(30), 27-43.
- Arpacı, F. (2005). *Farklı boyutlarıyla yaşlılık*. Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469-480. DOI: 10.1037/0003-066X.55.5.469
- Arnett, J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. New York: Oxford Univ. Press.
- Arnett, J. J. (2006). Emerging adulthood: Understanding the new way of coming of age. In J.J. Arnett ve J. L. Tanner (Ed.), *Emerging Adults in America: Coming of Age in the 21st Century* (pp.3-21). Washington, DC: American Psychological Association.
- Arnett, J. J. (2007a). Emerging adulthood, a 21st century theory: A rejoinder to Hendry and Kloep. *Child Development Perspectives*, 1(2), 80-82. DOI:10.1111/j.1750-8606.2007.00018.x
- Arnett, J. J. (2007b). Afterword: Aging out of care- Toward realizing the possibilities of emerging adulthood. *The New Directions for Youth Development*, 113, 151-161. DOI: 10.1002/yd.207
- Arnett, J. J. (2007c). Emerging adulthood: What is it, and what is it good for? *Child Development Perspectives*, 1(2), 68-73. DOI: 10.1111/j.1750-8606.2007.00016.x
- Arnett, J. J. (2015). The cultural psychology of emerging adulthood. In L. A. Jensen (Ed), *The Oxford handbook of human development and culture: An interdisciplinary perspective*. Oxford University Press. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199948550.013.30
- Arslandaş, H., Adana, F., Abacigil Ergin, F., Kayar, D., & Acar, G. (2015). Loneliness in elderly people, associated factors and its correlation with quality of life: A field study from Western Turkey. *Iranian Journal of Public Health*, 44(1), 43-50.

- Arslantürk, G. (2012). *Değerler, siyasal ideoloji ve bilişsel karmaşıklık düzeyi değişkenlerinin oy verme davranışı ile ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Arslantürk, G. ve Dönmez, A. (2019). Siyasal ideolojilerin değerler ve bilişsel karmaşıklık düzeyi açısından karşılaştırılması. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 69-90. DOI:10.30784/epfad.532991
- Arslantürk, K. ve Öz, F. (2018). Bir devlet üniversitesinde sağlık bilimleri alanında eğitim gören öğrencilerin hayatı anlamlandırmaya yönelik algıları ve baş etme biçimleri. V. *Uluslararası IX. Ulusal Psikiyatri Hemşireliği Kongresi Bildiri e-Kitabı* (ss.1096-1099). Erişim adresi: https://www.phderneti.org/wp-content/uploads/2019/01/UPHK_Kongre-Kitabi-2018-pdf.pdf
- Asarkaya Memiş, Ç., Karaçay Aydın, G., Kabasakal, H. ve Ertenü Saraçer, B. (2009). Türkiye’de otantik liderlik üzerine bir keşif çalışması. *17. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı* (ss.21-23). Eskişehir.
- Asıcı, E. ve İkiz, F. E. (2015). Mutluluğa giden bir yol: Bilişsel esneklik. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(35), 191-211.
- Aspinwall, L. G. (2012). Future-oriented thinking, proactive coping, and the management of potential threats to health and well-being. In S. Folkman & P. E. Nathan (Eds), *Oxford library of psychology. The Oxford handbook of stress, health, and coping* (pp. 334-365). New York: Oxford University Press. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780195375343.013.0017
- Atak, H. (2009). Big five traits and loneliness among Turkish emerging adults. *International Journal of Psychological and Behavioral Sciences*, 3(7),1494-1498. Erişim adresi: <https://waset.org/publications/5830/big-five-traits-and-loneliness-among-turkish-emerging-adults>
- Atchley, R. C. (1971). Retirement and leisure participation: Continuity or crisis? *The Gerontologist*, 11(1), 13-17. DOI: 10.1093/geront/11.1_Part_1.13
- Atchley, R. C. (1989). A continuity theory of normal aging. *The Gerontologist*, 29(2), 183-190. DOI: 10.1093/geront/29.2.183
- Atlı, A., Keldal, G. ve Sonar, O. (2015). Üniversite öğrencilerinin yabancılaşma ile yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişki. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(29), 149-160.
- Ayçiçeği-Dinn, A. ve Caldwell-Harris, C. (2013). Vertical collectivism, family-consciousness and urbanization in Turkey. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(47), 232-251. Erişim adresi: <http://dergipark.org.tr/esosder/issue/6161/82837>
- Aydın, A. (2016). *Mutluluk* (2. Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Aydın, C. (2017). Üniversite öğrencilerinin dini tutum ile hayattaki anlam düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 89-108.

- Aydoğan, (2016). *The relationships among the variables of motivational factors, social self esteem and efficacy, speaking anxiety and strategies for EFL in Turkey and Bosnia and Herzegovina*. Unpublished PhD Dissertation. International Burch University, Sarajevo.
- Ayten, A. (2009). Affedicilik ve din: Affetme eğilimi ve dindarlıkla ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37(2), 111-128.
- Ayten, A. (2012). How religion promotes forgiveness: The case of Turkish Muslims. *Archive for the Psychology of Religion*, 34(3), 411-425. DOI: 10.1163/15736121-12341243
- Babacan Gümüş, A., Özgür, G. ve Yıldırım, S. (2007). Huzurevinde yaşayan yaşlıların umutsuzluk düzeyleri ve etki eden faktörler. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 23(2), 105-116.
- Bacanlı, H., İlhan, T. ev Aslan, S. (2009). Beş faktör kuramına dayalı bir kişilik ölçeğinin geliştirilmesi: Sıfatlara dayalı kişilik testi (SDKT). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 261-279.
- Badger, S., Nelson, L. J., & Barry, C. M. (2006). Perceptions of the transition to adulthood among Chinese and American emerging adults. *International Journal of Behavioral Development*, 30(1), 84-93. DOI: 10.1177/0165025406062128
- Bahadır, Z. (2019). *Üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin yaşamın anlamı ile bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lians tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Bahar, H. İ. (2009). *Sosyoloji*. Ankara: USAK Yayınları.
- Baier, K. (1971). The meaning of life. In W. T. Blackstone (Ed.), *Meaning and existence: Introductory readings in philosophy* (pp. 795-811). New York: Holt Rinehart and Winston.
- Baker, D. C., & Nussbaum, P. D. (1997). Religious practice and spirituality-Then and now: A retrospective study of spiritual dimensions of residents residing at a continuing care retirement community. *Journal of Religious Gerontology*, 10(3), 33-50. DOI: 10.1300/J078V10N03_03
- Baker, L., & Gringart, E. (2009). Body image and self-esteem in older adulthood. *Ageing and Society*, 29(6), 977-995. DOI: 10.1017/S0144686X09008721
- Balachandran, M., Raakhee, A. S., Sam Sananda Raj, H. (2007). Life satisfaction and alienation of elderly males and females. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 33(2), 157-160.
- Ball, R., & Chernova, K. (2008). Absolute income, relative income, and happiness. *Social Indicators Research*, 88(3), 497-529. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/27734718>
- Baltes, P. B. (1987). Theoretical propositions of life-span developmental psychology: On the dynamics between growth and decline. *Developmental Psychology*, 23, 611-626.

- Baltes, P. B. (1997). On the incomplete architecture of human ontogeny: Selection, optimization, and compensation as foundation of developmental theory. *American Psychologist*, 52(4), 366-380. DOI: 10.1007/978-1-4615-0357-6_2
- Baltes, M. M., & Baltes, P. B. (1986). *The psychology of control and aging*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Baltes, P. B., & Baltes, M. M. (1990). Psychological perspectives on successful aging: The model of selective optimization with compensation. In P. B. Baltes & M. M. Baltes (Eds.), *Successful aging: Perspectives from the behavioral sciences* (pp. 1-34). Cambridge, MA: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511665684.003
- Baltes, P. B., Lindenberger, U., & Staudinger, U. M. (2006). Life span theory in developmental psychology. In R. M. Lerner & W. Damon (Eds.), *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development* (pp. 569-664). Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc.
- Baltes, P. B., Schaie, K. W., & Nardi, A. H. (1971). Age and experimental mortality in a seven-year longitudinal study of cognitive behavior. *Developmental Psychology*, 5(1), 18-26. DOI: 10.1037/h0031085
- Banham, K. M. (1951). Senescence and the emotions: A genetic theory. *The Pedagogical Seminary and Journal of Genetic Psychology*, 78(2), 175-183. DOI: 10.1080/08856559.1951.10533576
- Barbalet, J. M. (2004). *Emotion, social theory, and social structure. A macrosociological approach*. Cambridge University Press.
- Barker, E. (2009). *Forgiveness workbook. A step by step guide (2nd edition)*. Westport, CT: Dialogue Press.
- Barrera, M., Jr. (2000). Social support research in community psychology. In J. Rappaport & E. Seidman (Eds.), *Handbook of community psychology* (pp. 215-245). Dordrecht, Netherlands: Kluwer Academic Publishers. DOI: 10.1007/978-1-4615-4193-6_10
- Barrett-Lennard, G. T. (1998). *Carl Rogers' helping system: Journey and substance*. London: Sage Publications Ltd.
- Barry, C. M., Nelson, L., Davarya, S., & Urry, S. (2010). Religiosity and spirituality during the transition to adulthood. *International Journal of Behavioral Development*, 34(4), 311-324. DOI: 10.1177/0165025409350964
- Bartram, D. (2011). Economic migration and happiness: Comparing immigrants' and natives' happiness gains from income. *Social Indicators Research* 103(1), 57-76. DOI: 10.1007/s11205-010-9696-2
- Bartram, D. (2012). Elements of a sociological contribution to happiness studies. *Sociology Compass*, 6(8), 644-656. DOI: 10.1111/j.1751-9020.2012.00483.x

- Baskin, T., & Enright, R. (2004). Intervention studies on forgiveness: A meta-analysis. *Journal of Counseling & Development*, 82(1), 79-90. DOI:10.1002/j.1556-6678.2004.tb00288.x
- Baş, V. ve Hamarta, E. (2015). Üniversite öğrencilerinde değerler ve yaşamın anlamı arasındaki ilişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 369-391. Erişim adresi: <http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-29-makale-12.pdf>
- Başkaya, D. B. (2013). Hayatın anlamı ve ölüm: Albert Camus'den yaşam dersleri. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(2), 19-28.
- Bates, F. L., & Harvey, C. C. (1975). *The structure of social systems*. New York: Gardner Press.
- Batıgün, A. D. (2005). İntihar olasılığı: Yaşamı sürdürme nedenleri, umutsuzluk ve yalnızlık açısından bir inceleme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 16(1), 29-39.
- Batıgün, A. D. (2008). İntihar olasılığı ve cinsiyet: İletişim becerileri, yaşamı sürdürme nedenleri, yalnızlık ve umutsuzluk açısından bir inceleme. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(62), 65-75. <http://www.turkpsikolojiyazilari.com/PDF/TPD/62/65-75.pdf>
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity* (1st Edition). Cambridge: Polity Press
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş toplum*. (Çeviren: Yavuz Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2019). *Akışkan modernite*. (Çeviren: Yavuz Alogan). İstanbul: Can Yayınları.
- Baumeister, R. F. (1991). *Meanings of life*. New York: Guilford.
- Baumeister, R. F. (2005). *The cultural animal: Human nature, meaning, and social life*. Oxford University Press.
- Bayram, N., Bilgel, F., & Bilgel, N. G. (2012). Social exclusion and quality of life: An empirical study from Turkey. *Social Indicators Research*, 105(1), 109-120. DOI: 10.1007/s11205-010-9767-4
- Beach, B., & Bamford, S. M. (2014). Isolation: The emerging crisis for older men. Erişim adresi: <https://www.independentage.org/policy-research/research-reports/isolation-emerging-crisis-for-older-men>
- Becchetti, L., Trovato, G., & Londono Bedoya, D. A. (2011). Income, relational goods and happiness. *Applied Economics*, 43(3), 273-290. DOI: 10.1080/00036840802570439
- Becker, H. S. (1966). *Outside: Studies in the sociology of deviance*. New York: Free Press.
- Benzo, R. P., Kirsch J. L., & Nelson C. (2017). Compassion, mindfulness, and the happiness of healthcare workers. *EXPLORE*, 13(3), 201-206. DOI: 10.1016/j.explore.2017.02.001.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Garden City, NY: Anchor Books.

- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1995). *Modernity, pluralism and the crisis of meaning: The orientation of modern man*. Bertelsmann Foundation Pubs.
- Berk, L. E. (2001). *Development Through the Lifespan*. Boston: Allyn and Bacon.
- Berman, M. (1970). *The politics of authenticity: Radical individualism and the emergence of modern society*. New York: Atheneum.
- Berman, M. N. (2003). Justification and excuse, law and morality. Faculty Scholarship at Penn Law. Paper 1476. http://scholarship.law.upenn.edu/faculty_scholarship/1476
- Bernard, S. M. (2013). *Loneliness and social isolation among older people in North Yorkshire: Stage 1 report*. (SPRU Working Paper). York: Social Policy Research Unit.
- Berner, E. (2010). Metropol ikilemi: Küresel toplum, yerellikler ve Manila'da kent arazisi için yürütülen mücadele (Çev. L. Şimşek ve N. Uygun), (Ed. A. Öncü ve P. Weyland), *Mekân, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*, içinde (ss. 137-163). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berry, J. W., & Worthington, E. L., Jr. (2001). Forgiveness, relationship quality, stress while imagining relationship events, and physical and mental health. *Journal of Counseling Psychology*, 48(4), 447-455. DOI: 10.1037/0022-0167.48.4.447
- Berry, J. W., Worthington, E. L., Jr., O'Connor, L. E., Parrott, L., & Wade, N. G. (2005). Forgiveness, vengeful rumination, and affective traits. *Journal of Personality*, 73(1), 183-225. DOI: 10.1111/j.1467-6494.2004.00308.x
- Beverland, M. B., & Farrelly, F. J. (2009). The quest for authenticity in consumption: Consumers' purposive choice of authentic cues to shape experienced outcomes. *Journal of Consumer Research*, 36(5), 838-856. DOI: 10.1086/615047
- Bhatti, A. B., & Haq, A. U. (2017). The pathophysiology of perceived social isolation: effects on health and mortality. *Cureus*, 9(1), e994. DOI:10.7759/cureus.994
- Biddle, B. J. (1979). *Role theory: Expectations, identities, and behaviors*. New York: Academic Press.
- Biddle, B. J. (1986). Recent developments in role theory. *Annual Review of Sociology*, 12, 67-92.
- Bies, R. J., Barclay, L. C., Tripp, T. M., & Aquino, K. (2016). A systems perspective on forgiveness in organizations. *The Academy of Management Annals*, 10(1), 245-318. DOI: 10.1080/19416520.2016.1120956
- Birlik, V. (2013). *Platon ve Aristoteles'in erdem anlayışının akıl bilgi ve mutluluk ile olan ilişkisinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Birren, J. E. (1961). A brief history of the psychology of aging. *The Gerontologist*, 1, 69-77, 127-134.
- Birren, J. E., & Bengtson, V. L. (1988). *Emergent theories of aging*. New York: Springer.

- Birren, J. E., & Schaie, K. W. (eds.) (2006). *Handbook of the psychology of aging* (6th ed.). New York: Academic Press.
- Bjorksten, J., & Tenhu, H. (1990). The crosslinking theory of aging--added evidence. *Experimental Gerontology*, 25(2), 91-95. DOI: 10.1016/0531-5565(90)90039-5
- Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2008). Is well-being U-shaped over the life cycle? *Social Science & Medicine*, 66(8), 1733-1749. DOI: 10.1016/j.socscimed.2008.01.030
- Blau, P. M. (1964). *Exchange and power in social life*. NY: John Wiley & Sons.
- Blau, Z. S. (1974). *Old age in a changing society*. Littlehampton Book Services Ltd.
- Blumer, H. (1962). Society as symbolic interaction. In Rose AM (Ed.), *Human Behavior and Social Processes* (pp. 179-192). Boston: Houghton Mifflin Co.
- Blumer, H. (1969). *Symbolic interactionism: Perspective and method*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bolger, N., & Amarel, D. (2007). Effects of social support visibility on adjustment to stress: Experimental evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(3), 458-475. DOI: 10.1037/0022-3514.92.3.458
- Bolger, N., DeLongis, A., Kessler, R. C., & Schilling, E. A. (1989). Effects of daily stress on negative mood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(5), 808-818. DOI:10.1037/0022-3514.57.5.808
- Boratav, K. (2011). Politik iktisat geleneğinde kuramsal bir yapıt. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 1(4), 82-87.
- Borys, S., & Perlman, D. (1985). Gender differences in loneliness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 11(1), 63-74. DOI: 10.1177/0146167285111006
- Botha, F., & Booysen, F. (2013). The relationship between marital status and life satisfaction among South African adults. *Acta Academica*, 45(2), 150-178. <http://hdl.handle.net/10520/EJC138900>
- Boyce, C. J., Brown, G. D., & Moore, S. C. (2010). Money and happiness: Rank of income, not income, affects life satisfaction. *Psychological Science*, 21(4), 471-475. DOI: 10.1177/0956797610362671
- Bozcuk, A. E. ve Öz, Y. (2018). Finansal durum, mutluluk ve umut(suzluk): Üniversite öğrencilerinde bir uygulama. *International Social Sciences Studies Journal*, 4(23), 4731-4741. DOI: 10.26449/sss.928
- Börger, T. (2012). *Social desirability and environmental valuation*. Frankfurt: Peter Lang International Academic Publishers. DOI:10.3726/978-3-653-01583-6
- Braskamp, L. A. (2008). *The religious and spiritual journeys of college students*. In D. Jacobsen & R.H. Jacobsen (Eds.), *The American university in a postsecular age* (pp. 117-134). New York: Oxford University Press.

- Brodbeck, J., Vilén, U. L., Bachmann, M., Znoj, H., & Alsaker, F. D. (2010). Sexual risk behavior in emerging adults: gender-specific effects of hedonism, psychosocial distress, and sociocognitive variables in a 5-year longitudinal study. *AIDS Education and Prevention*, 22(2), 148-159. DOI: 10.1521/aeap.2010.22.2.148
- Brounéus, K. (2003). Reconciliation-theory and practice for development cooperation. Sweden: Sida. Erişim adresi: https://www.pcr.uu.se/digitalAssets/66/c_66768-1_1-k_reconciliation---theory-and-practice.pdf
- Brounéus, K. (2008). Analyzing reconciliation: A structured method for measuring national reconciliation initiatives. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 14(3), 291-313. DOI: 10.1080/10781910802017354
- Brown, R. P. (2004). Vengeance is mine: Narcissism, vengeance, and the tendency to forgive. *Journal of Research in Personality*, 38(6), 576-584. DOI: 10.1016/j.jrp.2003.10.003
- Browne, C. (1995). A feminist lifespan perspective on aging. In N. Van Den Berg (Ed), *Feminist Practice in the 21st Century* (pp.330-354). Washington, DC: NASW Press.
- Brys, K., Vanfleteren, J. R., & Braeckman, B. P. (2007). Testing the rate-of-living/oxidative damage theory of aging in the nematode model *Caenorhabditis elegans*. *Exp Gerontol*, 42(9), 845-851. DOI: 10.1016/j.exger.2007.02.004
- Bugay, A. ve Demir, A. (2011). Affetme arttırılabilir mi?: Affetmeyi geliştirme grubu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 96-106.
- Bugental, J. (1964). The third force in psychology. *Journal of Humanistic Psychology*, 4(1), 19-25. DOI: 10.1177/002216786400400102
- Bugental, J. (1965). *The search for authenticity: An existential-analytic approach to psychotherapy*. New York, NY: Holt, Rinehart, and Winston, Inc.
- Bulmer, M. (1984). *The chicago school of sociology*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Buluş, M. (1997). Üniversite öğrencilerinde yalnızlık. *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 82-90.
- Burçak, G. ve Andican, G. (2004). Oksidatif DNA hasarı ve yaşlanma. *Cerrahpaşa Tıp Dergisi*, 35, 159-169.
- Burawoy, M. (2004). Public sociologies: Contradictions, dilemmas, and possibilities. *Social Forces*, 82(4), 1603-1618.
- Burawoy, M. (2005). For public sociology. *American Sociological Review*, 70(1), 4-28. DOI: 10.1177/000312240507000102
- Burke, P. C. (1999). Spirituality: A continually evolving component in women's identity development. In T. L. Eugene, & S. A. Eisenhandler (Eds.), *Religion, belief and spirituality in late life* (pp. 113-136). New York: Springer.

- Burt, R. S. (1982). *Toward a structural theory of action: Network models of social structure, perception, and action*. New York: Academic Press.
- Burton, C. M., Plaks, J. E., & Peterson, J. M. (2015). Why do conservatives report being happier than liberals? The contribution of neuroticism. *Journal of Social and Political Psychology*, 3(1), 89-102. DOI:10.5964/jspp.v3i1.117
- Bülbül, S. ve Giray, S. (2011). Sosyodemografik özellikler ile mutluluk algısı arasındaki ilişki yapısının analizi. *Ege Akademik Bakış*, 11, 113-123.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (24. baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Cacioppo, J. T., & Cacioppo, S. (2014). Social relationships and health: The toxic effects of perceived social isolation. *Social and Personality Psychology Compass*, 8(2), 58-72. DOI: 10.1111/spc3.12087
- Cacioppo, S., Grippo, A. J., London, S., Goossens, L., & Cacioppo, J. T. (2015). Loneliness: Clinical import and interventions. *Perspectives on Psychological Science*, 10(2), 238-249. DOI: 10.1177/1745691615570616
- Cacioppo, J. T., & Patrick, W. (2008). *Loneliness: Human nature and the need for social connection*. New York, NY, US: W W Norton & Co.
- Calinescu, M. (1987). *Five faces of modernity: Modernism, avant-garde, decadence, kitsch, postmodernism* (2nd Edition). North Carolina: Duke University Press Books.
- Camus, A. (1991). *The myth of sisyphus and other essays* (Tr.Justin O'Brien). Vintage.
- Canatan, A. (2008). *Sosyal yönleriyle yaşlılık*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Canatan, A. (2012). Yaşlanma ve yaşlı. V. Akan (Çev. Ed.) *Sosyoloji içinde* (ss.385-410). Ankara: Nobel Akademi.
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., & Zimbardo, P. G. (1999). Personality profiles and political parties. *Political Psychology*, 20(1), 175-197. DOI:10.1111/0162-895X.00141
- Carey, T. (1975). *Sociology and public affairs the Chicago School*. California: Sage Publications Inc.
- Carpenter, T. P. (2012). *Pseudo self-forgiveness: A response to self-integrity threat*. Master thesis. Baylor University, Waco, Texas.
- Carroll, G. R. (2015). Authenticity: Attribution, value, and meaning. In R. Scott & S. Kosslyn (Eds), *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences: An Interdisciplinary, Searchable, and Linkable Resource*. DOI: 10.1002/9781118900772.etrds0020
- Carstensen, L. L. (1992). Social and emotional patterns in adulthood: Support for socioemotional selectivity theory. *Psychology and Aging*, 7(3), 331-338. DOI: 10.1037/0882-7974.7.3.331

- Carstensen, L. L. (1995). Evidence for a life-span theory of socioemotional selectivity. *Current Directions in Psychological Science*, 4(5), 151-156. DOI: 10.1111/1467-8721.ep11512261
- Carstensen, L. L., & Mikels, J. A. (2005). At the intersection of emotion and cognition: Aging and the positivity effect. *Current Directions in Psychological Science*, 14(3), 117-121. DOI: 10.1111/j.0963-7214.2005.00348.x
- Casamatta, G., & Batté, L. (2016). The political economy of population aging. In J. Piggott, A., & Woodland (Eds.) *Handbook of the Economics of Population Aging* (pp.381-444). Elsevier North Holland. DOI: 10.1016/bs.hespa.2016.07.001
- Castriota, S. (2006). Education and happiness: A further explanation to the Easterlin Paradox. https://www.researchgate.net/publication/24125639_Education_and_Happiness_a_Further_Explanation_to_theEasterlin_Paradox adresinden erişilmiştir.
- Certel, H., Yakut, S., Yakut, İ. ve Gülsün, B. (2016). Öğrencilerde yalnızlık problemi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 3069-3084.
- Ceyhan, E., & Ceyhan, A. A. (2011). Loneliness and depression levels of students using a university counseling center. *Education and Science*, 36(160), 81-92. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/viewFile/336/261>
- Charles, S. T. (2010). Strength and Vulnerability Integration (SAVI): A model of emotional well-being across adulthood. *Psychological Bulletin*, 136(6), 1068-1091. DOI: 10.1037/a0021232
- Charles, S. T., & Carstensen, L. L. (2010). Social and emotional aging. *Annual Review of Psychology*, 61(), 383-409. DOI: 10.1146/annurev.psych.093008.100448
- Charles, S. T., & Hong, J. (2016). Theories of emotional well-being and aging. In V.L. Bengtson & R. A. Settersten (Eds), *Handbook of theories of aging* (pp.193-212.). New York: Springer Publishing Company, LLC.
- Charles, S. T., Mather, M., & Carstensen, L. L. (2003). Aging and emotional memory: The forgettable nature of negative images for older adults. *Journal of Experimental Psychology*, 132(2), 310-324. DOI:10.1037/0096-3445.132.2.310
- Chatfield, W. F. (1977). Economic and sociological factors influencing life satisfaction of the aged. *The Journal of Gerontology*, 32(5), 593-599. DOI: 10.1093/geronj/32.5.593
- Cheng, H., & Furnham, A. (2003). Personality, self-esteem, and demographic predictions of happiness and depression. *Personality and Individual Differences*, 34(6), 921-942. DOI: 10.1016/S0191-8869(02)00078-8
- Choma, B., Busseri, M., & Sadava, W. (2009). Liberal and conservative political ideologies: Different routes to happiness? *Journal of Research in Personality*, 43(3), 502-505. DOI: 10.1016/j.jrp.2008.12.016
- Chyi, H., & Mao, S. J. (2012). The determinants of happiness of China's elderly population. *Journal of Happiness Studies*, 13(1) 167-185. DOI:10.1007/s10902-011-9256-8

- Clark, A. E., Flèche, S., & Senik, C. (2016). Economic growth evens out happiness: Evidence from six surveys. *Review of Income and Wealth*, 62(3), 405-419. DOI: 10.1111/roiw.12190
- Clark, A. E., Frijters, P., & Shields, M. A. (2008). Relative income, happiness, and utility: An explanation for the easterlin paradox and other puzzles. *Journal of Economic Literature*, 46(1), 95-144. DOI: 10.1257/jel.46.1.95
- Cobb, S. (1976). Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine*, 38(5), 300-314. DOI: 10.1097/00006842-197609000-00003
- Cohen J. (1988). The analysis of variance. In *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (2nd edition) (pp.274-87). Lawrence Erlbaum Associates.
- Cohen, S., & Syme, S. (1985). Issues in the study and application of social support. In: S. Cohen & S. Syme (Eds), *Social support and health* (pp. 3-22). San Fransico: Academic Press.
- Cohen, S., Mermelstein, R., Kamarck, T., & Hoberman, H. (1985). Measuring the functional components of social support. In I. G. Sarason and B. R. Sarason (Ed), *Social support: Theory, research, and applications* (pp.73-94). Dordrecht: Martinus NijhoV.
- Cohn, H. W. (1997). *Existential thought and therapeutic practice: An introduction to existential psychotherapy*. Sage Publications.
- Coleman, P. W. (1998). The process of forgiveness in marriage and the family. In R. D. Enright & J. North (Eds), *Exploring forgiveness* (pp.75-94). Madison: The University of Wisconsin Press.
- Collins, R. (1990). Stratification, emotional energy, and the transient emotions. In T. D. Kemper (Ed.), *Research agendas in the sociology of emotions* (pp. 27-57). Albany: State University of New York Press.
- Comfort, A. (1964). *Ageing: the biology of senescence*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Cornelius, E. (1972). Increased incidence of lymphomas in thymectomized mice-evidence for an immunological theory of aging. *Experientia*, 28(4), 459.
- Corsaro, W. A. (2010). *The sociology of childhood* (3th edition). SAGE Publications.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). Normal personality assessment in clinical practice the NEO Personality Inventory. *Psychological Assessment*, 4(1), 5-13. DOI: 10.1037/1040-3590.4.1.5
- Creswell, J. W. (1994). *Research design, qualitatiave & quantitative approaches*. London: Sage Publications.
- Crowther, M. R., Parker, M. W., Achenbaum, W. A., Larimore, W. L., & Koenig, H. G. (2002). Rowe and Kahn's model of successful aging revisited: positive spirituality--the forgotten factor. *The Gerontologist*, 42(5), 613-620. DOI: 10.1093/geront/42.5.613

- Crystal, S., & Shea, D., & Reyes, A. M. (2017). Cumulative advantage, cumulative disadvantage, and evolving patterns of late-life inequality. *The Gerontologist*, 57(5), 910-920. DOI: 10.1093/geront/gnw056
- Cukur, C. S., De Guzman, M. R. T., & Carlos, G. (2004). Religiosity, values, and horizontal and vertical individualism-collectivism: A study of Turkey, the United States, and the Philippines. *Journal of Social Psychology*, 144(6), 613-635. DOI: 10.3200/SOCP.144.6.613-634
- Cumming, E., & Henry, W. (1961). *Growing old: The process of disengagement*. New York: Basic Books.
- Çakır, M. (2016). Sosyal problemler sosyolojisi bağlamında mobbing'i yeniden düşünmek. *Akademik Bakış Dergisi*, 55, 584-603.
- Çelen, H. N. (2007). *Ergenlik ve genç yetişkinlik: Bir dönüşüm süreci* (2. Baskı). s.161. İstanbul Papatya Yay.
- Çelik, İ., Sarıçam, H., Sakiz, H., & İlbay, A. B. (2015). The link between critical thinking dispositions and life satisfaction among university students: The mediating role of meaning in life. *Ozean Journal of Social Science*, 8(3), 121-138. DOI: 10.13140/RG.2.2.35196.44167
- Çetin, A. (2008). *Yaşlılarda sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ile depresyon*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çevik Akyıl, R., Adıbelli, D., Erdem, N., Kırığ, N., Aktaş, B. ve Karadakovan, A. (2018). Huzurevinde ve evde kalan yaşlılarda yalnızlık ve algılanan sosyal destek ile mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 21(1), 33-41.
- Çirkin, Z. ve Göksel, T. (2016). Mutluluk ve gelir. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(2), 375-400.
- Çivitci, N., Çivitci, A. ve Fiyakalı, C. (2009). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerde yalnızlık ve yaşam doyumu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(2), 493-525.
<http://www.kuyeb.com/pdf/tr/b46ef48701399e8fcf03af24c275af44ciTAM.pdf>
- Çolak, T. S., & Koç, M. (2016). Forgiveness flexibility. *International Journal of Psychology and Educational Studies*, 3(1), 14-30.
- Çopur, Z., Çiçek, B ve Pekmezci, P. (2015). Kaynakların yeterliği algısı ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*. Makale no:10.
- Çötök, T. (2017). Aristoteles'te tercih-mutluluk ilişkisi ve Kahneman'cı bir değerlendirme. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 5(1), 113-121.

- Da Silva, S. P., vanOyen Witvliet, C., & Riek, B. (2017). Self-forgiveness and forgiveness-seeking in response to rumination: Cardiac and emotional responses of transgressors. *The Journal of Positive Psychology, 12*(4), 362-372. DOI: 10.1080/17439760.2016.1187200.
- Dahlberg, K. (2007). The enigmatic phenomenon of loneliness. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being, 2*(4), 195-207. DOI: 10.1080/17482620701626117
- Danış, M. Z. (2009). Türkiye'de yaşlı nüfusun yalnızlık ve yoksulluk durumları ve sosyal hizmet uygulamaları açısından bazı çıkarımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 20*(1), 67-84. Erişim adresi: <http://fs.hacettepe.edu.tr/tsh/Dergiler/20091.pdf>
- Darwall, S. (2006). *The second-person standpoint: morality, respect, and accountability*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Davidovic, M., Sevo, G., Svorcan, P., Milosevic, D. P., Despotovic, N., & Erceg, P. (2010). Old age as a privilege of the “selfish ones.” *Aging and Disease, 1*(2), 139-146.
- Davis, D. E., Ho, M. Y., Griffin, B. J., Bell, C., Hook, J. N., Van Tongeren, D. R., DeBlaere, C., Worthington Jr., E. L., & Westbrook, C. J. (2015). Forgiving the self and physical and mental health correlates: A meta-analytic review. *Journal of Counseling Psychology, 62*(2), 329-335. DOI: 10.1037/cou0000063.
- Davis, M., Sheidow, A., Zajac, K., & McCart, M. (2012). Prevalence and impact of substance use among emerging adults with serious mental health conditions. *Psychiatric Rehabilitation Journal, 35*(3), 235-243. DOI: 10.2975/35.3.2012.235.243
- Davis, M. (2006). Empathy. In J. E. Stets & J. H. Turner (Eds), *Handbook of the sociology of emotions* (pp.443-466). NY: Springer Science + Business Media, LLC.
- Davis, W. E., Hicks, J. A., Schlegel, R. J., Smith, C. M., & Vess, M. (2015). Authenticity and self-esteem across temporal horizons. *The Journal of Positive Psychology, 10*(2), 116-126. DOI: 10.1080/17439760.2014.910830
- De Beauvoir, S. (1976). *The ethics of ambiguity*. (Tr.B. Frechtman). New York: Citadel Press.
- De Jong Gierveld, J., Van der Pas, S., & Keating, N. (2015). Loneliness of older immigrant groups in Canada: Effects of ethnic-cultural background. *Journal of Cross-Cultural Gerontology, 30*(3), 251-268. DOI: 10.1007/s10823-015-9265-x
- Dean, L. R. (1962). Aging and the decline of affect. *Journal of Gerontology, 17*(4), 440-446. DOI: 10.1093/geronj/17.4.440
- Deaton, A. S., & Paxson, C. H. (1998). Aging and inequality in income and health. *The American Economic Review, 88*(2), 248-253.
- Debats, D. L. H. M. (1996). *Meaning in life: Psychometric, clinical and phenomenological aspects*. Groningen: s.n.

- Delucchi, K. L., Matzger, H., & Weisner, C. (2008). Alcohol in emerging adulthood: 7-year study of problem and dependent drinkers. *Addictive Behaviors*, 33(1), 134-142. Erişim adresi: <http://doi.org/10.1016/j.addbeh.2007.04.027>
- Demakakos, P., Nunn, S., & Nazroo, J. (2006). Loneliness, relative deprivation and life satisfaction. In Banks, J. (Ed.), *Retirement, health and relationships of the older population in England: The 2004 English Longitudinal Study of Ageing* (pp. 297-318). London, England: Institute for Fiscal Studies.
- Demerouti, E., Veldhuis, W., Coombes, C., & Hunter, R. (2019). Burnout among pilots: Psychosocial factors related to happiness and performance at simulator training. *Ergonomics*, 62(2), 233-245. DOI: 10.1080/00140139.2018.1464667
- Demir, A. (1989). UCLA Yalnızlık Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği. *Psikoloji Dergisi*, 7 (23), 14-18.
- Demir, E., Saatçioğlu, Ö. ve İmrol, F. (2016). Uluslararası dergilerde yayımlanan eğitim araştırmalarının normallik varsayımları açasından incelenmesi. *Current Research in Education*, 2(3), 130-148. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/crd/issue/28292/300531>
- Demir, R. ve Murat, M. (2017). Öğretmen adaylarının mutluluk, iyimserlik, yaşam anlamı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 347-378. DOI: 10.26466/opus.34765
- Demirbaş, B. ve Haşit, D. (2016). İş yerinde yalnızlık ve içten ayrılma niyetine etkisi: Akademisyenler üzerine bir uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (1), 137-158. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/ausbd/issue/26453/278546>
- Demirbaş, N. (2010). *Yaşamda anlam ve yılmazlık*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Demirci, İ., & Ekşi, F. (2015). Ergenler için beş boyutlu iyi oluş modeli: EPOCH Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerliği ve güvenilirliği. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 9-30.
- Demirci, İ. ve şar, A. (2017). Kendini bilme ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 2710-2728. Erişim adresi: <http://www.itobiad.com/tr/issue/31500/346203>
- Demirel, B. ve Gökler, R. (2017). Yaşlılık aylığı alan bireylerin bazı kişilik özellikleri bakımından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 804-818. DOI: 10.17719/jisr.20175434648
- Depp, C., Vahia IV, & Jeste, D. (2010). Successful aging: Focus on cognitive and emotional health. *Annual Review of Clinical Psychology*, 6, 527-550. DOI: 10.1146/annurev.clinpsy.121208.131449
- Devrimci-Özgüven H. (2008). Özkıyım riskinin değerlendirilmesi. Yazıcı, O., Oral, E. T, & Vahip, S. (Ed.) *Depresyon sağaltım kılavuzu* (ss. 35-54) içinde. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları.

- Dezutter, J., Casalin, S., Wachholtz, A., Luyckx, K., Hekking, J., & Vandewiele, W. (2013). Meaning in life: An important factor for the psychological well-being of chronically ill patients?. *Rehabilitation Psychology*, 58(4), 334-41. DOI: 10.1037/a0034393
- Dezutter, J., Toussaint, L., & Leijssen, M. (2016). Forgiveness, ego-integrity, and depressive symptoms in community-dwelling and residential elderly adults. *Journals of Gerontology: Psychological Sciences*, 71(5), 786-97. DOI: 10.1093/geronb/gbu146.
- Didino, D., Taran, E. A., Gorodetski, K., Melikyan, Z. A., Nikitina, S., Gumennikov, I. .. Casati, F. (2017). Exploring predictors of life satisfaction and happiness among Siberian older adults living in Tomsk Region. *European Journal of Ageing*, 15(2), 175-187. DOI:10.1007/s10433-017-0447-y
- Diehl, M., & Hay, E. L. (2011). Self-concept differentiation and self-concept clarity across adulthood: Associations with age and psychological well-being. *International Journal of Aging & Human Development*, 73(2), 125–152. DOI:10.2190/AG.73.2.b
- Diener, E. (2000). Subjective wellbeing: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55(1), 34-43. DOI: 10.1037/0003-066X.55.1.34
- Diggs, J. (2008). The cross-linkage theory of aging. In S. J. Loue & M. Sajatovic (Eds) *Encyclopedia of Aging and Public Health*. Boston, MA: Springer. DOI: 10.1007/978-0-387-33754-8_112
- Diggs J. (2008) The exchange theory of aging. In S. J. Loue & M. Sajatovic (Eds) *Encyclopedia of Aging and Public Health*. Boston, MA: Springer. DOI: 10.1007/978-0-387-33754-8_166
- Dikeçligil, F. B. (2000). Sosyolojide metodolojik farklılaşma ve metodlar arası işbirliği. *Yeni Sosyolojik Arayışlar: Dünya'da Türkiye'de Farklılaşma, Çatışma, Bütünleşme III. Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı* (ss.97-126). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Dillaway H. E., Byrnes M. (2009). Reconsidering successful aging: A call for renewed and expanded academic critiques and conceptualizations. *Journal of Applied Gerontology*, 28(6), 702-722. DOI: 10.1177/0733464809333882
- Dilmaç, B., Ekşi, F. ve Şimşir, Z. (2016). Psikolojik danışma deneyimi yaşayanların dini başa çıkma, psikolojik iyi olma ve affetme düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler: Bir model önerisi. Birinci Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi, (04 Ocak 2016). İstanbul.
- DiMatteo, M. R. (2004). Social support and patient adherence to medical treatment: A meta-analysis. *Health Psychology*, 23(2), 207-218. DOI: 10.1037/0278-6133.23.2.207
- Dixon, R. A. (2011). Enduring theoretical themes in psychological aging: Derivation, functions, perspectives, and opportunities. In K. W. Schaie & S. L. Willis (Eds.). *Handbook of the psychology of aging* (7th ed., pp. 3-23). San Diego, CA: Elsevier.
- Dockery, A. M. (2010). *Education and happiness in the school-to-work transition*. Adelaide: National Centre for Vocational Education Research (NCVER). Erişim adresi: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED509308.pdf>

- Doğan, A. ve Cebioğlu, S. (2011). Beliren yetişkinlik: Ergenlikten yetişkinliğe uzanan bir dönem. *Türk Psikoloji Yazıları*, 14(28), 11-21.
- Doğan, T. (2012). Beş faktör kişilik özellikleri ve öznel iyi oluş. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14(1), 56-64.
- Doman, L. C. H., & Le Roux, A. (2010). Die oorsake van en bydraende faktore tot eensaamheid-'n literatuuroorsig. *Tydskrif Vir Geesteswetenskappe*, 50(2), 216-228. Erişim adresi: <http://www.scielo.org.za/pdf/tvg/v50n2/v50n2a06.pdf>
- Dong, X., & Chen, R. (2017). Gender differences in the experience of loneliness in U.S. Chinese older adults. *Journal of Women Aging*, 29(2), 115-125. DOI: 10.1080/08952841.2015.1080534.
- Dowd, J. J. (1975). Aging as exchange: A preface to theory. *Journal of Gerontology*, Volume 30(5), 584-594. DOI: 10.1093/geronj/30.5.584
- Dowd, J. J. (1980). *Stratification among the aged*. Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Dressler, J. (1987). Justifications and excuses: A brief review of the concepts and the literatüre. *Wayne Law Review*, 33, 1133-1176.
- Dressler, J. (1988). Provocation: Partial justification or partial excuse?, *Modern Law Review*, 51, 467-480.
- Dumludağ, D., Gökdemir, Ö., & Giray, S. (2016). Income comparison, collectivism and life satisfaction in Turkey. *Quality & Quantity*, 50(3), 955-980. DOI: 10.1007/s11135-015-0185-1
- Durkheim, E. (1960). *The division of labor in society* (Trans. J. Simpson). Glencoe, IL: The Free Press of Glencoe.
- Durkheim, E. (1986). *İntihar-Toplumbilimsel inceleme*. (Çev. Özer Ozankaya). Ankara: İmge Kitapevi.
- Duru, E. (2005). Amerika'da lisansüstü öğrenim gören Türk öğrencilerinin yalnızlık düzeylerinin Türkiye örneklemleri ile karşılaştırılması ve yalnızlık düzeyinin bazı psiko-sosyal değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 30(137), 16-26. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5062/1149>
- Dykstra, P. A. (2009). Older adult loneliness: Myths and realities. *European Journal of Ageing*, 6(2), 91. DOI: 10.1007/s10433-009-0110-3
- Eaton, N. R., Krueger, R. F., South, S. C., Gruenewald, T. L., Seeman, T. E., & Roberts, B. W. (2012). Genes, environments, personality, and successful aging: toward a comprehensive developmental model in later life. *The Journals of Gerontology Series A: Biological Sciences and Medical Sciences*, 67A(5), 480-488. DOI: 10.1093/gerona/gls090
- Easterlin, R. A. (2001). Income and happiness: Towards a unified theory. *The Economic Journal*, 111(473), 465-484. DOI: 10.1111/1468-0297.00646

- Easterlin, R. A. (2003). Explaining happiness. *PNAS*, *100*(19), 11176-11183. DOI: 10.1073/pnas.1633144100
- Easterlin, R. (2006). Life cycle happiness and its sources: Intersections of psychology, economics, and demography. *Journal of Economic Psychology*, *27*(4), 463-482. DOI: 10.1016/j.joep.2006.05.002
- Easterlin, (2008). Income and happiness: Towards a unified theory. *The Economic Journal*, *111*(473), 465-484. DOI: 10.1111/1468-0297.00646
- Easterlin, R. A., McVey, L. A., Switek, M., Sawangfa, O., & Zweig, J. S. (2010). The happiness–income paradox revisited. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *107*(52), 22463-22468. DOI: 10.1073/pnas.1015962107
- Eisenberger, N., Lieberman, M., & Williams, K. (2003). Does rejection hurt? An fMRI study of social exclusion. *Science*, *302*(5643), 290-292. DOI: 10.1126/science.1089134
- El-Attâs, N. (2011). İslam’da mutluluğun anlamı ve tecrübesi (Çev. Şaban Ali Düzgün). *Kelam Araştırmaları* *9*(2), 219-238.
- Emmons, R. A. (2003). Personal goals, life meaning, and virtue: Wellsprings of a positive life. In C. L. M. Keyes (Ed.), *Flourishing: The positive person and the good life* (pp. 105-128). Washington, DC: American Psychological Association.
- Encel, S. (2008). Looking forward to working longer in Australia. In P. Taylor (Ed), *Ageing labour forces promises and prospects* (pp.22-39). Edward Elgar Publishing, Inc.
- Enright, R. D. (1996). Counseling within the forgiveness triad: On forgiving, receiving forgiveness, and self-forgiveness. *Counseling and Values*, *40*(2), 107-126. DOI: 10.1002/j.2161-007X.1996.tb00844.x
- Enright, R. D., Eastin, D. L., Golden, S., Sarinopoulos, I., & Freedman, S. (1992). Interpersonal forgiveness within the helping professions: An attempt to resolve differences of opinion. *Counseling and Values*, *36*(2), 84-103. DOI: 10.1002/j.2161-007X.1991.tb00966.x
- Enright, R. D., Santos, M. J., & Al-Mabuk, R. (1989). The adolescent as forgiver. *Journal of Adolescence*, *12*(1), 95-110. DOI: 10.1016/0140-1971(89)90092-4
- Ercan, H. (2011). İlişkisel-Bireyci Toplulukçu Benlik Ölçeği’nin psikometrik özellikleri ve uyarlama çalışması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *13* (21), 37-45.
- Ercan Şahin, N. ve Emiroğlu, O. N. (2014). Huzurevinde yaşayan yaşlıların yaşam kalitesi ve yaşam kalitesini etkileyen faktörler. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, *1*(1), 57-66.
- Erci, B., Çoban, M. ve Yıldırım, H. (2017). Altmış beş yaş ve üzeri bireylerde yaşam memnuniyeti durumu ve etkileyen faktörler. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences*, *9*(3), 193-200. DOI: 10.5336/nurses.2016-52897

- Erdil, O., & Ertosun, Ö. G. (2011). The relationship between social climate and loneliness in the workplace and effects on employee well-being. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 24, 505-525. DOI: 10.1016/j.sbspro.2011.09.091
- Erdoğan, E. (2019). *Türkiye'de gençlerin iyi olmaları saha araştırması bulguları*. İstanbul: Habitat Derneği. <https://habitatderneği.org/wp-content/uploads/turkiye-de-genclerin-iyi-olma-hali-raporu.pdf> adresinden 30 Eylül 2019'da alınmıştır.
- Erikson, E. (1980). *Identity and the life cycle*. New York: W. W. Norton.
- Erikson, E. H. (1977). *Life history and the historical moment: Diverse presentations*. New York: W. W. Norton & Company Inc. Erişim adresi: <https://books.google.com.tr/books?id=YWI4AAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false>
- Erickson, R. J. (1995). The importance of authenticity for self and society. *Symbolic Interaction*, 18(2), 121-144. DOI: 10.1525/si.1995.18.2.121
- Erol, S., Sezer, A., Şişman, F. N. ve Öztürk, S. (2016). Yaşlılarda yalnızlık algısı ve yaşam doyumu. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(3), 60-69.
- Eryılmaz, A., & Atak, H. (2009). Ready or not? Markers of starting romantic intimacy at emerging adulthood: The Turkish experience. *World Academy of Science, Engineering and Technology, International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 3(9), 1808-1815. Erişim adresi: <https://waset.org/publications/6063/ready-or-not-markers-of-starting-romantic-intimacy-at-emerging-adulthood-the-turkish-experience>
- Eryılmaz, A., & Atak, H. (2011). Investigation of starting romantic intimacy in emerging adulthood in terms of self-esteem, gender and gender roles. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 11(2), 595-600. Erişim adresi: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ927367.pdf>
- Eryılmaz, A., & Ercan, L. (2011). Beliren yetişkinlikte romantik yakınlığı başlatma ve algılanan kontrol. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 359-380. Erişim adresi: <http://gefad.gazi.edu.tr/article/view/5000078456/5000072677>
- Eryılmaz, A., & Ercan, L. (2010). Beliren yetişkinlikte romantik yakınlığı başlatma: Yakınlığa karşı yalıtılmışlık mı? *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(34), 119-127. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/200018>
- Escher, D. (2013). How does religion promote forgiveness? Linking beliefs, orientations, and practices. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 52(1), 100-119. DOI: 10.1111/jssr.12012
- Esen E. ve Siyez, D. M. (2011). Ergenlerde internet bağımlılığını yordayan psiko-sosyal değişkenlerin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36), 127-138. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tpdrd/article/view/1058000110/1058000112>

- Esenyel, M. Z. (2012). İnsan, insan olmak bakımından işlevi nedir?: Aristotelesçi bir bakış. *Kaygı-Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 18, 209-220. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/276733>
- Eurostat (2015). *People in the EU: who are we and how do we live?* Luxembourg: Publications Office of the European Union. Erişim adresi: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7089681/KS-04-15-567-EN-N.pdf>
- Exline, J. J., Root, B. L., Yadavalli, S., Martin, A. M., & Fisher, M. L. (2011). Reparative behaviors and self-forgiveness: Effects of a laboratory-based exercise. *Self and Identity*, 10(1), 101-126. DOI: 10.1080/15298861003669565
- Faelli, S. (1993). Depression and social exclusion. *Acta Psychiatrica Belgica*, 93(4), 185-202.
- Fagundes, C. P., Bennett, J. M., Derry, H. M., & Kiecolt-Glaser, J. K. (2011). Relationships and inflammation across the lifespan: Social developmental pathways to disease. *Social and personality psychology compass*, 5(11), 891-903.
- Fehr, R., Gelfand, M. J., & Nag, M. (2010). The road to forgiveness: A meta-analytic synthesis of its situational and dispositional correlates. *Psychological Bulletin*, 136(5), 894-914. DOI: 10.1037/a0019993
- Feldman, D., Balaraman, M., & Anderson, C. (2018). Hope and meaning-in-life: Points of contact between hope theory and existentialism. In M. W. Gallagher & S. J. Lopez (Eds.), *The Oxford handbook of hope*. Oxford Library of Psychology. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199399314.013.21
- Fincham, F. D. (2009). Forgiveness: Integral to a science of close relationships? In M. Milulincer & P. Shaver (Eds.), *Prosocial motives, emotions, and behavior: The better angels of our nature*. Washington, DC: APA Books.
- Fincham, F. D. (2015). Forgiveness, family relationships and health. In *Forgiveness and Health* (pp. 255-270). Springer Netherlands. DOI:10.1007/978-94-017-9993-5_17.
- Fincham, F. D., Paleari, F. G., & Regalia, C. (2002). Forgiveness in marriage: The role of relationship quality, attributions, and empathy. *Personal Relationships*, 9(1), 27-37. DOI: 10.1111/1475-6811.00002
- Fisher, C. D. (2010). Happiness at work. *International Journal of Management Reviews*, 12, 348-412.
- Fisher, M. L., & Exline, J. J. (2006) Self-forgiveness versus excusing: The roles of remorse, effort, and acceptance of responsibility. *Self and Identity*, 5(02), 127-146. DOI: 10.1080/15298860600586123
- Fitness, J. (2001). Betrayal, rejection, revenge, and forgiveness: An interpersonal script approach. In M. R. Leary (Ed.), *Interpersonal rejection* (pp. 73-103). New York: Oxford University Press.

- Flatt, T., & Schmidt, P. S. (2009). Integrating evolutionary and molecular genetics of aging. *Biochimica et Biophysica Acta*, 1790(10), 951-962. DOI: 10.1016/j.bbagen.2009.07.010
- Fletcher, S. K. (2004). Religion and life meaning: Differentiating between religious beliefs and religious community in constructing life meaning. *Journal of Aging Studies*, 18(2), 171-185. DOI: 10.1016/j.jaging.2004.01.005
- Fokkema, T., de Jong-Gierveld, J., & Dykstra, P. A. (2012). Cross-national differences in older adult loneliness. *Journal of Psychology*, 146(1-2), 201-228. DOI: 10.1080/00223980.2011.631612
- Fordahl, C. (2018). Authenticity: The sociological dimensions of a politically consequential concept. *The American Sociologist*, 49(2), 299-311. DOI: 10.1007/s12108-017-9359-8
- Francis, L. J., Ziebertz, H. G., & Lewis, C. A. (2003). The relationship between religion and happiness among German students. *Pastoral psychology*, 51(4), 273-281. DOI: 10.1023/A:1022529231234
- Frankl, V. E. (1979). *The unheard cry for meaning: Psychotherapy and humanism*. Touchstone, Simon & Schuster, Inc.
- Frankl, V. E. (1984). *Man's search for meaning. An introduction to logotherapy* (3 edition). Touchstone.
- Frankl, V. E. (2013). *İnsanın anlam arayışı* (10.Baskı). İstanbul: Okuyan Us Yay.
- Franklin, A., Neves, B. B., Hookway, N., Patulny, R., Tranter, B., & Jaworski, K. (2018). Towards an understanding of loneliness among Australian men: Gender cultures, embodied expression and the social bases of belonging. *Journal of Sociology*, DOI: 10.1177/1440783318777309
- Franzoi, S. L., Kessenich, J. J., & Sugrue, P. A. (1989). Gender differences in the experience of body awareness: An experiential sampling study. *Sex Roles*, 21(7-8), 499-515. DOI: 10.1007/BF00289100
- Fujimori, A., Hayashi, H., Fujiwara, Y., & Matsusaka, T. (2017). Influences of attachment style, family functions and gender differences on loneliness in Japanese University students. *Psychology*, 8(4), 654-662. DOI: 10.4236/psych.2017.84042
- Fung, A. W. T., Lee, A. T. C., Cheng, S.T., & Lam, L. C. W. (2018). Loneliness interacts with family relationship in relation to cognitive function in Chinese older adults. *International Psychogeriatrics*, 14, 1-9. DOI: 10.1017/S1041610218001333.
- Fyffe, I., & Wister, A. V. (2016). Age differences in Olympic volunteering experiences: An examination of generativity and meaning in life. *Leisure Studies*, 35(5), 638-651. DOI: 10.1080/02614367.2014.994554
- Gadamer, H. G. (2004). *Truth and method (Continuum Impacts)*. Bloomsbury Academic.

- Gadamer, H. G. (2005). Metin ve yorum. *Hermeneutik ve hümaniter disiplinler* (Çeviren ve Derleyen: Hüsamettin Arslan) (ss. 284-321) içinde. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Gangdev, P. (2009). Forgiveness: A note for psychiatrists. *Cultural Psychiatry*, 51(2), 153-156. DOI:10.4103%2F0019-5545.49459.
- Garaigordobil, M., & Bernarás, E. (2009). Self-concept, self-esteem, personality traits and psychopathological symptoms in adolescents with and without visual impairment. *The Spanish Journal of Psychology*, 12(1), 149-60.
- Garfinkel, H. (1956) Conditions of successful degradation ceremonies. *American Journal of Sociology*, 61(5), 420-424. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2773484>
- George, W. (2003). *Authentic leadership: Rediscovering the secrets to creating lasting value*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Gerst-Emerson, K., & Jayawardhana, J. (2015). Loneliness as a public health issue: The impact of loneliness on health care utilization among older adults. *American Journal of Public Health*, 105(5), 1013-9. DOI: 10.2105/AJPH.2014.302427
- Gert, B. (2010). *Hobbes: Prince of peace*. Cambridge: Polity.
- Gerth, H., & ve Mills, C. W. (1958). *From Max Weber: Essays in sociology*. New York: Oxford University Press.
- Ghaemmaghani, P., Allemand, M., & Martin, M. (2011). Forgiveness in younger, middle-aged and older adults: Age and gender matters. *Journal of Adult Development*, 18(4), 192-203. DOI: 10.1007/s10804-011-9127-x
- Glover, T. D. (2018) All the lonely people: Social isolation and the promise and pitfalls of leisure. *Leisure Sciences*, 40(1-2), 25-35. DOI: 10.1080/01490400.2017.1376017
- Gibbs, J. P. (1990). Control as sociology's central notion. *The Social Science Journal*, 27(1), 1-27. DOI: 10.1016/0362-3319(90)90003-3
- Gibbs, J. (1994). *A theory about control*. Boulder, CO: Westview.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self identity: Self and society in the late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Gilbert, S. F. (2000). Aging: The biology of senescence. In *Developmental Biology*, (6th edition). Sunderland (MA): Sinauer Associates Inc.
- Gilbert, J. K., Pietrocola, M., Zylbersztajn, A., & Franco, C. (2000). Science and education: notions of reality, theory and model. In J. K. Gilbert & C. J. Boulter (Eds), *Developing Models in Science Education* (pp.19-40). Dordrecht: Springer. DOI: 10.1007/978-94-010-0876-1_2
- Ginn, J., & Fast, J. (2006). Employment and social integration in midlife: preferred and actual time use across welfare regime types. *Research on Aging*, 28(6), 669-690. DOI: 10.1177/0164027506291748

- Gino, F., Kouchaki, M., & Galinsky, A. D. (2015). The moral virtue of authenticity: How inauthenticity produces feelings of immorality and impurity. *Psychological Science*, 26(7), 983-996. DOI: 10.1177/0956797615575277.
- Girard, M., & Mullet, E. (1997). Forgiveness in adolescents, young, middle-aged, and older adults. *Journal of Adult Development*, 4(4), 209-220.
- Goffee, R., & Jones, G. (2005). Managing authenticity: The paradox of great leadership. *Harvard Business Review*, 83(12), 86-94.
- Goffman, E. (1956). *The presentation of self in everyday life*. University of Edinburgh Social Sciences Research Centre.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Golden, J., Conroy, R. M., Bruce, I., Denihan, A., Greene, E., Kirby, M., & Lawlor, B. A. (2009). Loneliness, social support networks, mood and wellbeing in community-dwelling elderly. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 24(7), 694-700. DOI: 10.1002/gps.2181
- Goldman, B. M., & Kernis, M. H. (2002). The role of authenticity in healthy psychological functioning and subjective well-being. *Annals of the American Psychotherapy Association*, 5(6), 18-20.
- Goossens, L., Van Roekel, E., Verhagen, M., Cacioppo, J. T., Cacioppo, S., Maes, M., & Boomsma, D. I. (2015). The genetics of loneliness: Linking evolutionary theory to genome-wide genetics, epigenetics, and social science. *Perspectives on Psychological Science*, 10(2), 213-226. DOI: 10.1177/1745691614564878
- Gorsuch, R. L., & Hao, J. Y. (1993). Forgiveness: An exploratory factor analysis and its relationships to religious variables. *Review of Religious Research*, 34(4), 333-347. DOI: 10.2307/3511971
- Göçet Tekin, E., & Satici, B. (2014). An investigation of the predictive role of authenticity on subjective vitality. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 14(6), 2063-2070. Doi: 10.12738/estp.2014.6.2216
- Gökalp, Z. (1975). *Türk ahlâkı* (ss. 37-38). İstanbul: Toker Basımevi.
- Gökalp, Z. (1982). *Makaleler-VII* (ss.21-27). Kültür Bakanlığı Yayını.
- Gökçe Kutsal Y. (2007). Yaşlanan dünyanın yaşlanan insanları. İçinde *Geriatrı* (ss.13-19). Ankara: TTB Yayını.
- Gökçe Kutsal, Y. (2012). Yaşlanan dünyanın yaşlanan insanları. İçinde *Birinci Basamak İçin Temel Geriatrı* (ss.7-15). Ankara, Geriatrı Derneği Yayını.
- Göktaş, K. (2006). *Huzurevinde kalan yaşlılar ile evde yaşayan yaşlıların uyku, yaşam kalitesi, işlevsellik açısından karşılaştırılması*. Tıpta Uzmanlık Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

- Görgün Baran, A. (2011). Aile ve yaşlanma. A. Kasapoğlu ve N. Karkıner (Ed.) *Aile sosyolojisi* (ss.134-166) içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yay.
- Görgün-Baran, A. (2011). Yaşlılığın sosyal boyutu. İçinde Y. K. Gökçe (Ed), Yaşlanmak ayrıcalıktır. Ankara: GEBAM Hacettepe Üniversitesi Yayınları. Erişim adresi: http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/sosyal_boyut/yaslilikin_sosyal_boyutu.pdf
- Gözleten, D. (2011). *Huzurevinde kalan yaşlılar ve yaşamını kendi başına idame ettirebilen yaşlıların umut düzeylerinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Graham, C., & Pozuelo, J. R. (2017). Happiness, stress, and age: How the U-Curve varies across people and places. *Journal of Population Economics*, 30(1), 225-264. DOI: 10.1007/s00148-016-0611-2
- GREVIO. (2018). Baseline evaluation report Turkey. <https://rm.coe.int/eng-grevio-report-turquie/16808e5283> adresinden 10 Aralık 2018 tarihinde erişilmiştir.
- Griswold, C. L. (2007). *Forgiveness: A philosophical exploration*. New York: Cambridge University Press.
- Gross, N., Mason, W. S., & McEachern, A. W. (1958). *Explorations in role analysis: studies in the school superintendency role*. Oxford, England: Wiley.
- Gum, A., Shiovitz-Ezra, S., & Ayalon, L. (2017). Longitudinal associations of hopelessness and loneliness in older adults: Results from the US health and retirement study. *International Psychogeriatrics*, 29(9), 1451-1459. DOI: 10.1017/S1041610217000904
- Gülcan, A. ve Bal, P. (2014). Genç yetişkinlerde iyimserliğin mutluluk ve yaşam doyumu üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Asian Journal of Instruction*, 2(1), 41-52.
- Güldü, Ö. ve Dönmez, A. (2002). Aşırı uçlarda siyasal tutumlara sahip üniversite öğrencilerinin bazı psikolojik değişkenler açısından karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1), 129-142. DOI: 10.1501/Egifak_0000000057
- Gümüş, Ö. (2009). *Kültür, değerler, kişilik ve siyasal ideoloji arasındaki ilişkiler: Kültürlerarası bir karşılaştırma (Türkiye-ABD)*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gündüz, Ö. (2014). *Üniversite öğrencilerinde affetmeyi yordayan değişkenlerin belirlenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Günindi Ersöz, A. (2016). Üniversite öğrencilerinin Facebook kullanma alışkanlıkları: Sosyoloji bölümü öğrencileri örneği. *Sosyoloji Konferansları*, 53(2016-1), 303-326. DOI: 10.18368/IU/sk.63264
- Gürsu, O. ve Ay, Y. (2018). Din, manevi iyi oluş ve yaşlılık. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 1176-1190. DOI: 10.17719/jisr.2018.3007

- Güven, P. (2015). *Üniversite öğrencilerinde yaşamın amacı ve anlamı ile yaşam doyumu ve yakın ilişkiler*. Yüksek Lisans Tezi: Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Haber, J. G. (1991). *Forgiveness*. Lanham: Rowman and Littlefield.
- Hair, J. F., Black, W. C. Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2009). *Multivariate data analysis* (7th Edition). Pearson Education Ltd.
- Hall, J. H., & Fincham, F. D. (2005). Self-forgiveness: The stepchild of forgiveness research. *Journal of Social and Clinical Psychology, 24*(5), 621-637. DOI: 10.1521/jscp.2005.24.5.621
- Hallich, O. (2013). Can the paradox of forgiveness be dissolved? *Ethical Theory and Moral Practice, 16*(5), 999-1017. DOI: 10.1007/s10677-012-9400-5
- Hampton, J. (1988). Forgiveness, resentment and hatred. In J. G. Murphy & J. Hampton (Eds.), *Forgiveness and mercy* (pp. 35-87). Cambridge University Press, Cambridge. DOI: 10.1017/CBO9780511625121.004
- Han, J., & Richardson, V. E. (2010). The relationship between depression and loneliness among homebound older persons: Does spirituality moderate this relationship? *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought, 29*(3), 218-236. DOI: 10.1080/15426432.2010.495610
- Hantman, S., & Cohen, O. (2010). Forgiveness in late life. *Journal of Gerontological Social Work, 53*(7), 613-630. DOI: 10.1080/01634372.2010.509751
- Hareven, T. K. (2005). Changing images of aging and the social construction of the life course. In M. Featherstone & A. Wernick (Eds.) *Images of aging: Cultural representations of later life* (pp.117-132). Routledge: London.
- Harris, D. (2007). *The sociology of aging* (Third Edition). Rowman & Littlefield Publishers.
- Harris, M. A., Brett, C. E., Johnson, W., & Deary, I. J. (2016). Personality stability from age 14 to age 77 years. *Psychology and Aging, 31*(8), 862-874. DOI: 10.1037/pag0000133
- Harrison, M. L. (2000). *Mental health in oldest-old adults: An investigation of self-transcendence*. Master thesis (Paper 490). Allendale, MI: Grand Valley State University.
- Harter, S. (2002). Authenticity. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 382-394). New York: Oxford University Press.
- Hauge, S., & Kirkevold, M. (2010). Older Norwegians' understanding of loneliness. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being, 5*(1), 4654. DOI: 10.3402/qhw.v5i1.4654
- Havighurst, R. J. (1961). Successful aging. *The Gerontologist, 1*, 8-13. DOI: 10.1093/geront/1.1.8

- Hawkey, L. C., & Cacioppo, J. T. (2010). Loneliness matters: a theoretical and empirical review of consequences and mechanisms. *Annals of Behavioral Medicine, 40*(2), 218-227. DOI: 10.1007/s12160-010-9210-8
- Hayward, R. D., & Krause, N. (2012). Trajectories of change in dimensions of forgiveness among older adults and their association with religious commitment. *Mental health, religion & culture, 16*(6). DOI: 10.1080/13674676.2012.712955.
- Heckhausen, J. (2003). The future of lifespan psychology: Perspectives from control theory. In U. M. Staudinger & U. Lindenberger (Eds), *Understanding human development: Dialogues with lifespan psychology* (pp. 383-400). Dordrecht, the Netherlands: Kluwer Academic.
- Heckhausen, J., & Schulz, R. (1993). Optimization by selection and compensation: Balancing primary and secondary control in life span development. *International Journal of Behavioral Development, 16*(1), 287-303. DOI: 10.1177/016502549301600210
- Heckhausen, J., Wrosch, C., & Schulz, R. (2010). A Motivational theory of life-span development. *Psychological Review, 117*(1), 32. DOI: 10.1037/a0017668
- Hegel, G. W. F. (1979). *Phenomenology of spirit*. (Translated by A. V. Miller). Oxford University Press.
- Heidegger, M. (1973). *Being and time*. (Trs. J. Macquarrie & J. Robinson). Oxford: Blackwell. (Originally published in German in 1927)
- Heise, D. R. (1977). Social action as the control of affect. *Behavioral Science, 22*(3), 163-177. DOI: 10.1002/bs.3830220303
- Heizomi, H., Allahverdipour, H., Asghari Jafarabadi, M., & Safaian A. (2016). Happiness and its relation to psychological well-being of adolescents. *Asian Journal of Psychiatry, 16*, 55-60. DOI: 10.1016/j.ajp.2015.05.037
- Hellevik, O. (2017). The U-shaped age-happiness relationship: Real or methodological artifact?. *Quality & Quantity, 51*(1), 177-197. DOI: 10.1007/s11135-015-0300-3
- Henderson, M. & Gabora, L. (2013). The recognizability of authenticity. *Proceedings of the 35th Annual Meeting of the Cognitive Science Society* (pp. 2524-2529). Houston TX: Cognitive Science Society.
- Heppner, W. L., Kernis, M. H., Nezlek, J. B., Foster, J., Lakey, C. E., & Goldman, B. M. (2008). Within-person relationships between daily self-esteem, need satisfaction, and authenticity. *Psychological Science, 19*(11), 1140-1145. DOI:10.1111/j.1467-9280.2008.02215.x.
- Heeren, A., Dricot, L., Billieux, J., Philippot, P., Grynberg, D., de Timary, P., & Maurage, P. (2017). Correlates of Social Exclusion in Social Anxiety Disorder: An fMRI study. *Scientific Reports, 7*(1), 260. DOI:10.1038/s41598-017-00310-9
- Heyd, D. (1982). *Supererogation: Its status in ethical theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hill, P. L., Edmonds, G. W., Peterson, M., Luyckx, K., & Andrews, J. A. (2016). Purpose in Life in emerging adulthood: development and validation of a new brief measure. *The Journal of Positive Psychology, 11*(3), 237-245. DOI: 10.1080/17439760.2015.1048817
- Holmgren, M. R. (1993). Forgiveness and the intrinsic value of persons. *American Philosophical Quarterly, 30*(4), 341-352. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/20014472>
- Hook, J. N., Worthington, E. L., & Utsey, S. O. (2009). Collectivism, forgiveness, and social harmony. *The Counseling Psychologist, 37*(6), 821-847. DOI: 10.1177/0011000008326546
- Hornsey, M. J., Bain, P. G., Harris, E. A., Lebedeva, N., Kashima, E. S., Guan, Y. ... Blumen, S. (2018). How much is enough in a perfect world? Cultural variation in ideal levels of happiness, pleasure, freedom, health, self-esteem, longevity, and intelligence. *Psychological Science, 29*(9), 1393-1404. DOI: 10.1177/0956797618768058
- Hooyman, N. R., & Kiyak, H. A. (2011). *Social gerontology: A multidisciplinary perspective* (9th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Hossen, A. (2012). Social isolation and loneliness among elderly immigrants: the case of south Asian elderly living in Canada. *Journal of International Social Issues, 1*(1), 1-10. Erişim adresi: https://www.winona.edu/socialwork/media/hossen_2012.pdf
- House, J. S. (1981). *Work, stress, and social support, reading*. MA: Addison-Wesley.
- Hout, M., & Hastings, O. P. (2014). Recession, religion, and happiness, 2006-2010. In Lisa A. Keister and Darren E. Sherkat (Eds), *Religion and Inequality in America: Research and Theory on Religion's Role in Stratification*, 311. Cambridge University Press.
- Howitt, D., & Cramer, D. (2011). *Introduction to SPSS statistics in psychology: For version 19 and earlier* (Fifth edition). London: Pearson Education Limited.
- Hsieh, C. (2011). Money and happiness: Does age make a difference? *Ageing and Society, 31*(8), 1289-1306. DOI:10.1017/S0144686X10001431
- Hughes, P. M. (1995). Moral anger, forgiving, and condoning. *Journal of Social Philosophy 26*(1), 103-118. DOI: 10.1111/j.1467-9833.1995.tb00059.x
- Hughes, P. M., & Warmke, B. (2017). Forgiveness. In Edward N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2017 Edition)*. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/forgiveness/>
- Ibarra, H. (2015). The authenticity paradox. *Harvard Business Review, 93*(1-2), 52-59.
- İlbay, A. B., & Sarıçam, H. (2015). The predictor role of gratitude and psychological vulnerability on forgiveness. *International Journal of Research Studies in Psychology, 4*(4), 61-74. DOI: 10.5861/ijrsp.2015.1305

- İlhan, T. (2012). Üniversite öğrencilerinde yalnızlık: Cinsiyet rolleri ve bağlanma stillerinin yalnızlığı yordama güçleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(4), 2377-2396. Erişim adresi: <http://www.kuyeb.com/pdf/tr/ef103c8f8fe9307fc8c78640a6c85ddfilhan.pdf>
- İlhan, T. ve Özdemir, Y. (2013). Otantiklik Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(40), 142-153. Erişim adresi: http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tpdrd/article/view/1058000323/pdf_11
- İmamoğlu, S. (2008). *Genç yetişkinlikte kişilerarası ilişkilerin cinsiyet, cinsiyet rolleri ve yalnızlık algısı açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- İmamoğlu, A. ve Yavuz, A. (2011). Üniversite gençliğinde dini inanç ve umutsuzluk ilişkisi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(23), 205-244. Erişim adresi: <http://www.ifdergisi.sakarya.edu.tr/article/view/1052000016/1052000015>
- İmamoğlu, E. O., Günaydin, G. ve Selçuk, E. (2011). Özgün benliğin yordayıcıları olarak kendileşme ve ilişkililik: Cinsiyetin ve kültürel yönelimlerin ötesinde. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26(67), 27-43.
- Ingersoll-Dayton, B., Torges, C., & Krause, N. (2010). Unforgiveness, rumination, and depressive symptoms among older adults. *Aging & Mental Health*, 14(4), 439-449. DOI:10.1080/13607860903483136
- İskender, M., Akgül, Ö. ve Tura, G. (2016). Ruh sağlığı uzman ve öğrencilerinin kişisel değerlerinin hayat amaçları ve dindarlık eğilimleriyle ilişkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 14(31), 135-158.
- Jackson, J. (2019). Presidential congruence and happiness: the role of extreme political views *NDSU Public Choice and Private Enterprise Research Paper* No. 19-2. DOI: 10.2139/ssrn.3328822
- Jackson, W. A. (1994). The economics of ageing and the political economy of old age. *International Review of Applied Economics*, 8(1), 31-45. DOI: 10.1080/758529651
- Jacobson, D. E. (1986). Types and timing of social support. *Journal of Health and Social Behavior*, 27(3), 250-264. DOI: 10.2307/2136745
- Jeffries, V. (2005). Pitirim A. Sorokin's integralism and public sociology. *The American Sociologist*, 36(3/4), 66-87. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/27700434>
- Jeffries, V. (Ed.) (2009). Redefining the nature and future of sociology: Toward a holistic sociology. In *Handbook of Public Sociology* (pp.1-23). Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Jin, K. (2010). Modern biological theories of aging. *Aging and Disease*, 1(2), 72-74.
- Jo, K. E., & An, G. J. (2018). Effects of a group reminiscence program on self-forgiveness, life satisfaction, and death anxiety among institutionalized older adults. *Korean Journal of Adult Nursing*, 30(5), 546-554. DOI: 10.7475/kjan.2018.30.5.546

- Johansson, V., Garwicz, M., Kanje, M., Schouenborg, J., Tingström, A., & Görman, U. (2011). Authenticity, depression, and deep brain stimulation. *Frontiers in Integrative Neuroscience*, 5(21). DOI: 10.3389/fnint.2011.00021
- Jones, M. E., Shier, M. L., & Graham, J. R. (2013). Social exclusion and self-esteem: The impact of the identity–bureaucracy nexus on employed people experiencing homelessness in Calgary, Canada. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 29(2), 134-142. DOI: 10.1080/21699763.2013.821951
- Jones, O. R., Scheuerlein, A., Salguero-Gomez, R., Camarda, C. G., Schaible, R., Casper, B. B., ... Vaupel, J. W. (2014). Diversity of ageing across the tree of life. *Nature*, 505, 169-173. DOI:10.1038/nature12789
- Jopling, K. (2015). Promising approaches to reducing loneliness and isolation in later life. January. London. Age UK. <https://www.campaigntoendloneliness.org/wp-content/uploads/Promising-approaches-to-reducing-loneliness-and-isolation-in-later-life.pdf> adresinden 10.11.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Joshanloo, M. (2014). Eastern conceptualizations of happiness: Fundamental differences with western views. *Journal of Happiness Studies*, 15(2), 475-493. DOI: 10.1007/s10902-013-9431-1
- Kaçan Softa, H. (2015). Evde ve huzurevinde kalan yaşlıların fizyolojik, psikolojik ve sosyal yönden incelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 8(2), 63-76.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2015). Türkiye’de sosyolojinin 100 yıllık birikimi üzerine bazı tespitler. *Sosyoloji Konferansları*, 52(2), 29-55. DOI: 10.18368/IU/sk.62830
- Kadiangandu, J. K., Gauché, M., Vinsonneau, G., & Mullet, E. (2007). Conceptualizations of forgiveness: Collectivist-Congolese versus individualist-French viewpoints. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38(4), 432-437. DOI: 10.1177/0022022107302312
- Kadiangandu, J. K., Mullet, E., & Vinsonneau, G. (2001). Forgiveness: A Congo-France comparison. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(4), 504-511. DOI: 10.1177/0022022101032004009
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1980). Individualism and collectivism. In J. W. Berry, M. H. Segall & Ç. Kağıtçıbaşı (Eds.), *Handbook of cross-cultural psychology, Vol. 3: Social behavior and applications* (pp.1-49). Boston: Allyn and Bacon.
- Kağıtçıbaşı, C., & Ataca, B. (2005). Value of children and family change: a three-decade portrait from Turkey. *Applied Psychology: An International Review*, 54(3), 317-337. DOI: 10.1111/j.1464-0597.2005.00213.x
- Kahneman, D., & Deaton, A. (2010). High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107, 16489-16493. DOI: 10.1073/pnas.1011492107
- Kangal, A. (2013). Mutluluk üzerine kavramsal bir değerlendirme ve Türk hanehalkı için bazı sonuçlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 214-233.

- Kapıkıran, Ş. (2016). Yaşlılarda yalnızlık ile yaşam doyumu arasındaki ilişki: Sosyal desteğin aracılık rolünün sınanması. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)*, 9, 13-25.
- Kar, I. N., Haynie, D. L., Luk, J. W., & Simons-Morton, B. G. (2018). Personal income and substance use among emerging adults in the United States. *Substance Use & Misuse*, 26, 1-13. DOI: 10.1080/10826084.2018.1449863.
- Kara, E. (2009). Dini ve psikolojik açıdan bağışlayıcılığın terapötik değeri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 221-229. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi8pdf/kara_elif.pdf
- Karababa, A. ve Dilmaç, B. (2016). Ergenlerde yalnızlığın yordayıcıları olarak TA ve değerler. *Eğitim ve Bilim*, 41(187), 63-77. DOI: 10.15390/EB.2016.6739
- Karabulut, H. ve Gülay, M. Ş. (2016). Serbest radikaller. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 50-59.
- Karakuş, Ö. (2012). Ergenlerde bağlanma stilleri ve yalnızlık arasındaki ilişki. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(2), 33-46. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423931210.pdf>
- Karnick, P. M. (2011). Yalnızlık hissi: Teorik yaklaşımlar (Çev. S. Zengin ve M. Kızılgöçer), *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 11(3), 217-229. http://www.dinbilimleri.com/Makaleler/1359941786_1103100722.pdf
- Kartopu, S. (2013). Dini yaşayışta hayatı sorgulama ve anlam arayışı. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 67-90.
- Kasapoğlu, A. (1991). Türkiye'de sosyolojinin sorunları. *T.C.Kültür Bakanlığı Milli Kültür Dergisi*, 83, 31-36.
- Kasapoğlu, A. (1992). Sosyolojide birlik sağlamak. *Ankara Üniversitesi D.T.C.F.Araştırma Dergisi*, 34, 201-218. Erişim adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/971/11957.pdf>
- Kasapoğlu, A. (2015). Eğitime başlanmasının 100. yılında Türkiye'de sosyolojinin sorunlarının fenomenolojik incelemesi. *Sosyoloji Konferansları*, 52(2), 131-156. DOI: 10.18368/IU/sk.14821
- Katz, D., & Kahn, R. L. (1966). *The social psychology of organizations*. New York: Wiley.
- Kaufmann, (1975). *Existentialism from Dostoevsky to Sartre* (Revised and Expanded Edition). New American Library.
- Kaya, N., Kaya, H., Atar, N. Y., Turan, N., Eskimez, Z., Palloş, A. ve Aktaş, A. (2012). Hemşirelik ve ebellek öğrencilerinin öfke ve yalnızlık özellikleri. *HEAD*, 9(2), 18-26.
- Keldal, G. ve Atli, A. (2016). Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeylerinin yordayıcısı olarak kişilik özellikleri. *Çukurova Eğitim Fakültesi Dergisi*, 45(2), 131-146.
- Kemper, T. D. (1978). *A social interactional theory of emotions*. New York: Wiley

- Kemper, T. D. (1984). Power, status, and emotions: a sociological contribution to a psychophysiological domain. In K. Scherer, & P. Ekman (Eds) *Approaches to Emotion* (pp. 369-383). Hillsdale, NJ: Erlbaum
- Kernis, M. H. (2003). Toward a conceptualization of optimal self-esteem. *Psychological Inquiry*, 14(1), 1-26. DOI: 10.1207/S15327965PLI1401_01
- Kernis, M. H., & Goldman, B. M. (2005). From thought and experience to behavior and interpersonal relationships: A multicomponent conceptualization of authenticity. In A. Tesser, J. V. Wood, & D. A. Stapel (Eds.), *On building, defending and regulating the self: A psychological perspective* (pp. 31-52). New York, NY, US: Psychology Press.
- Kernis, M. H., & Goldman, B. M. (2006). A multicomponent conceptualization of authenticity: Theory and research. *Advances in Experimental Social Psychology*, 38, 283-357. DOI: 10.1016/S0065-2601(06)38006-9
- Keyes, C. L. M. (2014). Happiness, flourishing, and life satisfaction. In W. R. Cockerham, R. Dingwell, & S. R. Quah (Eds.), *The Wiley Blackwell encyclopedia of health, illness, behavior, and society* (pp.747-751). London: Wiley. DOI: 10.1002/9781118410868.wbehibs454
- Kılıç, M., & Karakuş, Ö. (2016). The study of the relationships between social appearance anxiety, self-esteem and loneliness level among university students. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 3837-3852
- Kiang, L., & Fuligni, A. J. (2010). Meaning in life as a mediator of ethnic identity and adjustment among adolescents from Latin, Asian, and European American backgrounds. *Journal of Youth and Adolescence*, 39(11), 1253-1264. DOI: 10.1007/s10964-009-9475-z
- Kierkegaard, S. (1992). *Either/or: A fragment of life*. (Tr. A. Hannay). Penguin Classics. (Originally published in Danish in 1843).
- Kiersky, S. M. (2005). Revenge and forgiveness in psychoanalysis: Commentary on Stephen Wangh's "revenge and forgiveness in Laramie, Wyoming. *Psychoanalytic Dialogues*, 15(5), 771-778. DOI: 10.1080/10481881509348870
- King, L. A., Hicks, J. A., Krull, J. L., & Del Gaiso, A. K. (2006). Positive affect and the experience of meaning in life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(1), 179-196. DOI: 10.1037/0022-3514.90.1.179
- Kirsch, J. A., & Lehman, B. J. (2014). Comparing visible and invisible social support: Non-evaluative support buffers cardiovascular responses to stress. *Stress and Health* 31(5), 351-64. DOI: 10.1002/smi.2558
- Kmiec, S. M. (2009). *An analysis of sex differences in empathy and forgiveness*. Master thesis. East Carolina University, Greenville.
- Koca, N. ve Karadeniz, F. (2003). Serbest radikal oluşum mekanizmaları ve antioksidan savunma sistemleri. *Gıda Mühendisliği Dergisi*, 16, 32-37.

- Koç, M., İskender, M., Çolak, T., & Düşünceli, B. (2016). Investigation of the effect of intolerance of uncertainty and the effect of anger control on the relationship between forgiveness and psychological well-being through Structural Equation Modelling. *Sakarya University Journal of Education*, 6(3), 201-209.
- Koçak, R. ve Gökler, R. (2008). Varoluşsal yaklaşımda psikolojik danışma ve gruba uygulanışı. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 91-107.
- Koenig, H. G., Kvale, J. N., & Ferrel, C. (1988). Religion and well-being in later life. *Gerontologist*, 28(1), 18-28. DOI: 10.1093/geront/28.1.18
- Kolnai, A. (1974). Forgiveness. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 74(1), 91-106. DOI: 10.1093/aristotelian/74.1.91
- Komproe, I. H., Rijken, M., Ros, W. J. G., Winnubst, J. A.M., & Hart, H. 't. (1997). Available support and received support: Different effects under stressful circumstances. *Journal of Social and Personal Relationships*, 14(1), 59-77. DOI: 10.1177/0265407597141003
- Kong, F., & You, X. (2013). Loneliness and self-esteem as mediators between social support and life satisfaction in late adolescence. *Social Indicators Research* 110(1), 271-279. DOI: 10.1007/s11205-011-9930-6
- Konstam, D. (2010). *Before forgiveness. The origins of a moral*. Cambridge University Press.
- Konstam, V. (2014). *Emerging adulthood: Multiple perspectives, diverse narratives* (2nd ed.). New York, NY: Springer.
- Konstam, V., Chernoff, M., & Deveney, S. (2001). Toward forgiveness: The role of shame, guilt, anger, and empathy. *Counseling and Values*, 46(1), 26-39. DOI: 10.1002/j.2161-007X.2001.tb00204.x
- Konstam, V., Holmes W., & Levine, B. (2003). Empathy, selfism, and coping as elements of the psychology of forgiveness: A preliminary study. *Counseling and Values*, 47(3), 172-183. DOI: 10.1002/j.2161-007X.2003.tb00264.x
- Koropecykj-Cox, T. (1998). Loneliness and depression in middle and old age: Are the childless more vulnerable? *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 53(6), S303-12.
- Koropecykj-Cox, T., & Call, V. R. A. (2007). Characteristics of childless older persons and parents: Cross-national comparisons. *Journal of Family Issues*, 28(10), 1362-1414. DOI: 10.1177/0192513X07303837
- Krause, N., Herzog, A. R., & Baker, E. (1992). Providing support to others and well-being in later life. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 47(5), 300-311. DOI: 10.1093/geronj/47.5.P300
- Kristinsson, S. (2007). Authenticity, identity, and fidelity to self. In Toni Rønnow-Rasmussen, Björn Petersson, Jonas Josefsson and Dan Egonsson (Eds.) *Hommage à Wlodek; 60 Philosophical Papers Dedicated to Wlodek Rabinowicz*. (pp 1-33). Lund University Publications. <http://www.fil.lu.se/hommageawlodek>

- Krok, D. (2014). The role of meaning in life within the relations of religious coping and psychological well-being. *Journal of Religion and Health*, 54(6), 2292-308. DOI: 10.1007/s10943-014-9983-3
- Kroll, C. (2014). Towards a sociology of happiness: The case of an age perspective on the social context of well-being. *Sociological Research Online*, 19(2), 1-18. DOI: 10.5153/sro.3205
- Kuhn, S. T. (1996). *The structure of scientific revolutions* (3rd edition), Chicago: University of Chicago Press.
- Kula, N. (2015). Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde dinî değerlerin önem. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 203-226.
- Kulakçı, H., Ayyıldız, T. K., Emiroglu, O. N. ve Köroğlu, E. (2012). Huzurevinde yaşayan yaşlıların öz yeterlilik algılarının ve sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 5(2), 53-64
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı etkileyen faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-26.
- Labouvie-Vief, G., Grün, D., & Studer, J. (2010). Dynamic integration of emotion and cognition: Equilibrium regulation in development and aging. In M. E. Lamb, A. M. Freund, & R. M. Lerner (Eds.), *The handbook of life-span development, Vol. 2. Social and emotional development* (pp. 79-115). Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc. DOI: 10.1002/9780470880166.hlsd002004
- Lacey, N., & Pickard, H. (2015). To blame or to forgive? Reconciling punishment and forgiveness in criminal justice. *Oxford journal of legal studies*, 35(4), 665-696. DOI: 10.1093/ojls/gqv012
- Lachman, M. E., & Agrigoroaei, S. (2010). Promoting functional health in midlife and old age: long-term protective effects of control beliefs, social support, and physical exercise. *PLoS One*, 5(10), e13297. DOI: 10.1371/journal.pone.0013297
- Lam, T. C. M., Kolomitro, K., & Alamparambil, F. C. (2011). Empathy training: Methods, evaluation practices, and validity. *Journal of Multidisciplinary Evaluation*, 7(16), 162-200. Erişim adresi: http://journals.sfu.ca/jmde/index.php/jmde_1/article/view/314
- Lamb, S. (2014). Permanent personhood or meaningful decline? Toward a critical anthropology of successful aging. *Journal of Aging Studies*, 29, 41-52. DOI: 10.1016/j.jaging.2013.12.006
- Landiyanto, E.A., Ling, J., Puspitasari, M., & Irianti, S.E. (2011). Wealth and Happiness: Empirical Evidence from Indonesia. *Chulalongkorn Journal of Economics*, 23, 1-17. Erişim adresi: https://mpira.ub.uni-muenchen.de/50012/1/MPRA_paper_50012.pdf
- Lauder, W., Mummery, K., & Sharkey, S. (2006). Social capital, age and religiosity in people who are lonely. *Journal of Clinical Nursing*, 15(3), 334-340. DOI: 10.1111/j.1365-2702.2006.01192.x

- Laursen, B., & Hartl, A. C. (2013). Understanding loneliness during adolescence: Developmental changes that increase the risk of perceived social isolation. *Journal of Adolescence*, 36(6), 1261-1268. DOI: 10.1016/j.adolescence.2013.06.003
- Lavretsky, H. (2010). Spirituality and aging. *Aging Health*, 6(6),749-769.
- Lawton, M. P. (1983). Environment and other determinants of well-being in older people. *The Gerontologist*, 23, 349-357.
- Lawton, M. P. (1991). A multidimensional view of quality of life in frail elders. In J. E. Birren, J. E. Lubben, J. C. Rowe, & D. E. Deutchman (Eds.), *The concept and measurement of quality of life in the frail elderly* (pp. 3-27). San Diego, CA, US: Academic Press.
- Lawton, M. P., Kleban, M. H., Rajagopal, D., & Dean, J. (1992). Dimensions of affective experience in three age groups. *Psychology and Aging*, 7(2), 171-184. DOI: 10.1037/0882-7974.7.2.171
- Le Gall, A., Mullet, E., & Shafiqhi, S. R. (2002). Age, religious beliefs, and sexual attitudes. *Journal of Sex Research*, 39(3), 207-216. DOI: 10.1080/00224490209552143
- Leary, M. R. (1990). Responses to social exclusion: Social anxiety, jealousy, loneliness, depression, and low self-esteem. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 9(2), 221-229. DOI: 10.1521/jscp.1990.9.2.221
- Lee, E., Depp, C., Palmer, B., Glorioso, D., Daly, R., Liu, J., . . . Jeste, D. (2019). High prevalence and adverse health effects of loneliness in community-dwelling adults across the lifespan: Role of wisdom as a protective factor. *International Psychogeriatrics*, 31(10), 1447-1462. DOI:10.1017/S1041610218002120
- Lee, K., & Ashton, M. C. (2004). Psychometric properties of the HEXACO Personality Inventory. *Multivariate Behavioral Research*, 39(2), 329-358. DOI: 10.1207/s15327906mbr3902_8
- Lelkes, O. (2007). Happiness over the life-cycle: Exploring age-specific preferences. *Mainstreaming Ageing: Indicators to Monitor Sustainable Policies, European Centre Vienna, Ashgate: Aldershot (UK)*. <http://www.euro.centre.org/lelkes> adresinden 18.08.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Lemert, E. M. (1951). *Social pathology*. New York: McGraw-Hill.
- Lennon, R. E. (2013). *A Meta-analysis of cultural differences in revenge and forgiveness*. Master thesis. University of North Florida. Retrieved from <http://digitalcommons.unf.edu/etd/476>
- Lenoir, R. (1974). *Les exclus: un Francais sur dix*. Paris: Le Seuil
- Levinson, D. J. (1978). *The seasons of a man's life*. New York: Ballantine Books.
- Levinson, D. J., & Levinson, J. D (1996). *The seasons of a woman's life*. New York: Ballantine Books.

- Levinson, D. J., Darrow, C. M., Klein, E. B., Levinson, M. H., & McKee, B. (1976). Periods in the adult development of men: Ages 18 to 45. *The Counseling Psychologist*, 6(1), 21-25. DOI: 10.1177/001100007600600105
- Levy, B. (1996). Improving memory in old age through implicit selfstereotyping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(6), 1092-1107. DOI:10.1037/0022-3514.71.6.1092
- Levy, B. R. (2003). Mind matters: Cognitive and physical effects of aging self-stereotypes. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 58(4), 203-211. DOI: 10.1093/geronb/58.4.P203
- Levy, B. R. (2009). Stereotype embodiment: A psychosocial approach to aging. *Current Directions in Psychological Science*, 18(6), 332-336. DOI: 10.1111/j.1467-8721.2009.01662.x
- Levy, B. R. (2017). Age-stereotype paradox: Opportunity for social change. *Gerontologist*, 57(2), 118-126. DOI:10.1093/geront/gnx059
- Levy, B. R., Hausdorff, J., Hencke, R., & Wei, J. (2000). Reducing cardiovascular stress with positive self-stereotypes of aging. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 55(4), 205-213. DOI:10.1093/geronb/55.4.P205
- Levy, B. R., Slade, M. D., Kunkel, S. R., & Kasl, S. V. (2002). Longevity increased by positive self-perceptions of aging. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(2), 261-270. DOI:10.1037/0022-3514.83.2.261
- Levy, B. R., Slade, M. D., & Kasl, S. V. (2002). Longitudinal benefit of positive self-perceptions of aging on functional health. *Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 57(5), 409-417. DOI: 10.1093/geronb/57.5.P409
- Lewis, C. A., Maltby, J., & Burkinshaw, S. (2000). Religion and happiness: Still no association. *Journal of Beliefs and Values*, 21(2), 233-236. DOI:10.1080/713675504
- Lewis, C. A., Maltby, J., & Day, L. (2005). Religious orientation, religious coping and happiness among UK adults. *Personality and Individual Differences*, 38(5), 1193-1202. DOI: 10.1016/j.paid.2004.08.002
- Lewis, M. I., & Butler, R. (1972). Why is women's LIB ignoring old women? *The International Journal of Aging and Human Development*, 3(3), 223-231. DOI: 10.2190/7BL8-U7TU-NPW8-RN1H
- Liao, J., Head, J., Kumari, M., Stansfeld, S., Kivimaki, M., Singh-Manoux, A., & Brunner, E. J. (2014). Negative aspects of close relationships as risk factors for cognitive aging. *American Journal of Epidemiology*, 180(11), 1118-1125. DOI: 10.1093/aje/kwu236
- Liebes, T. (2001). "Look me straight in the eye" the political discourse of authenticity, spontaneity, and sincerity. *The Communication Review*, 4(1), 499-510. DOI: 10.1080/10714420109359482

- Liltsi, P., Michailidis, A., & Partalidou, M. (2014). Mapping perceived happiness alongside the rural-urban continuum. *Procedia Economics and Finance*, 9, 288-301. DOI: 10.1016/S2212-5671(14)00030-6
- Lind, D. A., Marchal, W. G., & Wathen, S. A. (2012). *Basic statistics for business and economics* (8th edition). United States: McGraw-Hill Companies.
- Little, W. (Ed) (2013). Aging and the elderly. In *Introduction to sociology-1st Canadian Edition*. Rice University Publications.
- Longino, J. F., & Murphy, J. W. (1995). *The old age challenge to the biomedical model: Paradigm strain and health policy (Society and Aging Series)*. Routledge.
- López Ulloa, B., Moller, V., & Sousa-Poza, A. (2013). How does subjective well-being evolve with age? A literature review. *Journal of Population Ageing*, 6(3), 227-246. DOI: 10.1007/s12062-013-9085-0
- Löckenhoff, C. E., De Fruyt, F., Terracciano, A., McCrae, R. R., De Bolle, M., Costa, P. T., ... Yik, M. (2009). Perceptions of Aging across 26 Cultures and their Culture-Level Associates. *Psychology and Aging*, 24(4), 941-954. DOI:1037/a0016901
- Lucas, R. E., Clark, A. E., Georgellis, Y., & Diener, E. (2003). Reexamining adaptation and the set point model of happiness: Reactions to changes in marital status. *Journal of personality and social psychology*, 84(3), 527-539. DOI: 10.1037/0022-3514.84.3.527
- Luhmann, M., & Hawkley, L. C. (2016). Age differences in loneliness from late adolescence to oldest old age. *Developmental Psychology*, 52(6), 943-959. DOI: 10.1037/dev0000117
- Luhmann, M., Schönbrodt, F. D., Hawkley, L. C., & Cacioppo, J. T. (2015). Loneliness and social behaviours in a virtual social environment. *Cognition and Emotion*, 29(3), 548-558. DOI: 10.1080/02699931.2014.922053
- Luyckx, K., Goossens, L., & Soenens, B. (2006). A developmental contextual perspective on identity construction in emerging adulthood: Change dynamics in commitment formation and commitment evaluation. *Developmental Psychology*, 42(2), 366-380. DOI: 10.1037/0012-1649.42.2.366
- Lykes, V. A., & Kimmelmeier, M. (2014). What predicts loneliness? Cultural difference between individualistic and collectivistic societies in Europe. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 45(3), 468-490. DOI: 10.1177/0022022113509881
- Lyubomirsky, S., Sheldon, K. M., & Schkade, D. (2005). Pursuing happiness: The architecture of sustainable change. *Review of General Psychology*, 9(2), 111-131. DOI: 10.1037/1089-2680.9.2.111
- Lyubomirsky, S., Tkach, C., & DiMatteo, M.R. (2006). What are the differences between happiness and self-esteem?. *Social Indicators Research*, 78(3), 363-404. DOI 10.1007/s11205-005-0213-y
- Ma, Y. Z., & Zhang, Y. (2014). Resolution of the happiness-income paradox. *Social Indicators Research*, 119(2), 705-721. DOI: 10.1007/s11205-013-0502-9

- Macaskill, A., Maltby, J., & Day, L. (2002). Forgiveness of self and others and emotional empathy. *The Journal of Social Psychology, 142*(5), 663-665. DOI: 10.1080/00224540209603925
- Macionis, J. J. (2014). *Society: The basics* (13th Edition). Pearson.
- Macionis, J. J., & Plummer, K. (2002); *Sociology: A global introduction* (Second Edition). London: Prentice Hall.
- MacKenzie, M. J., & Baumeister, R. F. (2014). Meaning in life: Nature, needs, and myths. In A. Batthyany & P. Russo-Netzer, (Eds.), *Meaning in positive and existential psychology* (pp. 25-37). New York: Springer.
- MacLachlan, A. (2008). Forgiveness and moral solidarity. In Stephen Bloch-Shulman & David White (Eds.), *Forgiveness: Probing the Boundaries*. Inter-Disciplinary Press.
- Maddox, G. L. (1968). Persistence of life style among the elderly: A longitudinal study of patterns of social activity in relation to life satisfaction. In B. L. Neugarten (Ed.), *Middle age and aging: A reader in social psychology* (pp. 181-183). Chicago: University of Chicago Press.
- Maes, M., Qualter, P., Vanhalst, J., Van Den Noortgate, W., & Goossens, L. (2016). Gender differences in loneliness across the lifespan: A meta-analysis. 24. *Biennial meeting of the International Society for the Study of Behavioral Development* (10-14 July 2016). Vilnius, Lithuania.
- Maio, G. R., Thomas, G., Fincham, F. D., & Carnelley, K. B. (2008). Unraveling the role of forgiveness in family relationships. *Journal of Personality and Social Psychology, 94*(2), 307-319. DOI: 10.1037/0022-3514.94.2.307.
- Malatesta, C. Z. (1981). Affective development over the lifespan: Involution or growth? *Merrill-Palmer Quarterly, 27*(2), 145-173.
- Malatesta, C. Z., & Kalnok, M. (1984). Emotional experience in younger and older adults. *Journal of Gerontology, 39*(3), 301-308. DOI: 10.1093/geronj/39.3.301
- Malik, S. (2013). Gender differences in self-esteem and happiness among university students. *International Journal of Development and Sustainability, 2*(1), 445-454. <https://isdsnet.com/ijds-v2n1-31.pdf>
- Manton, K. G. (2007). Epidemiology. In James E. Birren (Ed.), *Encyclopedia of gerontology* (2nd edition), (pp.502-512). Academic Press is an imprint of Elsevier.
- Maraş Taşkın, G. ve Şingir, H. (2019). Üniversite öğrencilerinin sistemi meşrulaştırma ve iyimserlik düzeylerinin incelenmesi. T. E. Sepetçioğlu (Ed.), *III. Uluslararası Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı* İçinde (s.38). İstanbul. Erişim adresi:<https://www.isasor.org/ISASOR%20III%20ABSTRACT%20BOOK.pdf>
- Marson, S. M., & Della Fave, L. R. (1994). A Marxian review of gerontological literature. *The Journal of Sociology and Social Welfare, 21*(3), 109-124. <https://scholarworks.wmich.edu/jssw/vol21/iss2/7>

- Martin, B. (1963). *The existentialist theology of Paul Tillich*. NY: Bookman Associates.
- Martin, K. A., Leary, M. R., & Rejeski, W. J. (2000). Self-presentational concerns in older adults: Implications for health and well-being. *Basic and Applied Social Psychology*, 22, 169-179. DOI: 10.1207/S15324834BASP2203_5
- Mascaro, N., & Rosen, D. H. (2006). Existential meaning's role in the enhancement of hope and prevention of depressive symptoms. *Journal of Humanistic Psychology*, 46(2), 168-190. DOI: 10.1177/0022167805283779
- Maslow, A. H. (1998). *Toward a psychology of being* (3rd ed.). Wiley.
- Mateu, D. A. (2016). Happiness and well-being at work. Research Project-AE1049 Universitat Jaume, Spain. http://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/161890/TFG_2016_AlvarezMateuDavid.pdf?sequence=1 adresinden 08.09.2019 tarihinde ulaşılmıştır.
- Mather, M. (2012). The emotion paradox in the aging brain. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1251, 33-49. DOI: 10.1111/j.1749-6632.2012.06471.x.
- Mather, M., Canli, T., English, T., Whitfield, S., Wais, P., Ochsner, K., Gabrieli, J. D., Carstensen, L. L. (2004). Amygdala responses to emotionally valenced stimuli in older and younger adults. *Psychological Science*, 15(4), 259-263.
- Mather, M., & Knight, M. (2005). Goal-directed memory: The role of cognitive control in older adults' emotional memory. *Psychology and Aging*, 20(4), 544-570. DOI: 10.1037/0882-7974.20.4.554
- Matthews, T., Danese, A., Wertz, J., Odgers, C., Ambler, A. P., Moffitt, T. E., & Arseneault, L. (2016). Social isolation, loneliness and depression in young adulthood: A behavioural genetic analysis. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 51(3), 339-348. DOI: 10.1007/s00127-016-1178-7
- Maxwell, J. P., Sukhodolsky, D. G., Chow, C. C. F., & Wong, C. F. C. (2005). Anger rumination in Hong Kong and Great Britain: Validation of the scale and a cross-cultural comparison. *Personality and Individual Differences*, 39(6), 1147-1157. DOI: 10.1016/j.paid.2005.03.022
- McCarthy, V. L., Bowland, S., Hall, L. A., & Connelly, J. (2015). Developing the PATH Program: An intervention to foster self-transcendence and well-being in community-dwelling older adults. *International Journal of Aging & Human Development*, 82(1), 3-29. DOI: 10.1177/0091415015623549.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T., Jr. (1987). Validation of the Five-Factor Model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 81-90.
- McCullough, M. E. (2000). Forgiveness as human strength: Theory, measurement, and links to well-being. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19(1), 43-55. DOI: 10.1521/jscp.2000.19.1.43

- McCullough, M. E., & Worthington, E. L. (1999). Religion and the forgiving personality. *Journal of Personality, 67*(6), 1141-1164. DOI: 10.1111/1467-6494.00085
- McDonald, J. E., Olson, J. R., Lanning, A. H., Goddard, H W., & Marshall, J. P. (2018). Effects of religiosity, forgiveness, and spousal empathy on marital adjustment. *Marriage & Family Review, 54*(4), 393-416, DOI: 10.1080/01494929.2017.1403992
- Mead, G. H. (1926). The nature of aesthetic experience. *International Journal of Ethics, 36*(4), 382-393.
- Mead, G. H. (2015). *Mind, self, and society: The definitive edition. (Annotated edition)*. University of Chicago Press.
- Meddin, J. R. (1998). Dimensions of spiritual meaning and well-being in the lives of ten older Australians. *International Journal of Aging & Human Development, 47*(3), 163-175. DOI: 10.2190/1LXA-K5TN-BGY4-FAXV
- Medvedev, O. N., & Landhuis, C. E. (2018). Exploring constructs of well-being, happiness and quality of life. *PeerJ, 6*, e4903. DOI: 10.7717/peerj.4903
- Mellor, D., Stokes, M., Firth, L., Hayashi, Y., & Cummins, R. (2008). Need for belonging, relationship satisfaction, loneliness, and life satisfaction. *Personality and Individual Differences, 45*, 213-218. DOI: 10.1016/j.paid.2008.03.020
- Mengers, A. A. (2014). The benefits of being yourself: An examination of authenticity, uniqueness, and well-being. *Master of Applied Positive Psychology (MAPP) Capstone Projects, 63*. University of Pennsylvania.
- Mert, A. (2019). Üniversite öğrencilerinin öznel mutluluk ve pozitif algı arasındaki ilişkinin bazı değişkenlerle incelenmesi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi, 13*(27), 219-243. DOI: 10.29329/mjer.2019.185.10
- Michalos, A. C. (1985). Multiple discrepancy theory. *Social Indicator Research, 16*(4), 347-413. DOI: 10.1007/BF00333288
- Mičiulienė, R., & Garškaitė, R. (2017). Conceptualisation of the meaningful life among rural and urban young people. In A. Raupelienė (Ed.), *Proceedings of the 8th International Scientific Conference Rural Development 2017* (pp.1199-1206). Aleksandras Stulginskis University, Kaunas. DOI: 10.15544/RD.2017.160
- Mienaltowski, A., Corballis, P. M., Blanchard-Fields, F., Parks, N. A., & Hilimire, M. R. (2011). Anger management: Age differences in emotional modulation of visual processing. *Psychology and Aging, 26*(1), 224–231. DOI: 10.1037/a0021032
- Milhizert, E. R. (2004). Justification and excuse: what they were, what they are, and what they ought to be. *St John's Law Review, 78*, 725-895.
- Miller, A. J., Worthington Jr, E. L., & McDaniel, M. A. (2008). Gender and forgiveness: A meta-analytic review and research agenda. *Journal of Social and Clinical Psychology, 27*(8), 843-876. DOI: 10.1521/jscp.2008.27.8.843.

- Miller, J. (2013). Authenticity, sincerity and spontaneity: The mutual implication of nature and religion in China and the West. *Method and Theory in the Study of Religion*, 25, 283-307.
- Miller, M. E. (1999). Religious and ethical strivings in the later years: Three paths to spiritual maturity and integrity. In L. E. Thomas, & S. A. Eisenhandler (Eds.), *Religion, belief and spirituality in late life* (pp. 35-58). New York: Springer.
- Mindar, J. (2014). Social exclusion and loneliness. Riverside Rapport. Erişim adresi: <http://www.cih.org/resources/PDF/Event%20pdfs/Presentations/Older%20Peoples%20Conference/2014/Jane%20Mindar.pdf>
- Minkler, M. (1984). Introduction. In M. Minkler & C. L. Estes (Eds.), *Readings in the Political Economy of Aging*. Amityville, New York: Baywood.
- Moore, K. D. (1989). *Pardons: Justice, mercy, and the public interest*. New York: Oxford University Press.
- Morgan, J., Robinson, O., & Thompson, T. (2015). Happiness and age in European adults: The moderating role of gross domestic product per capita. *Psychology and Aging*, 30(3), 544. DOI: 10.1037/pag0000034
- Morsünbül, Ü. (2013). Beliren yetişkinler mi, beliren üniversiteli yetişkinler mi? Risk alma ve kimlik biçimlenmesi üzerinden bir inceleme. *İlköğretim Online*, 12(3), 873-885.
- Mroczek, D. K., & Kolarz, C. M. (1998). The effect of age on positive and negative affect: A developmental perspective on happiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(5), 1333-1349.
- Mueller, C. W., Mutran, E., & Boyle, E. H. (1988). Age discrimination in earnings in a dual-economy market. *Research on Aging*, 11(4), 492-507. DOI: 10.1177/0164027589114005
- Mukhanova, I., & Romanova, V. (2013). Positive experiencing of loneliness as a factor of personality socialization in the society. *Social Welfare, Interdisciplinary Approach*, 3(1), 19-30. Erişim adresi: http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/Social_Welfare/3013_3_1/mukhanova_romanova.pdf
- Mullet, E., Barros, J., Frongia, L., Usaï, V., Neto, F., & Shafighi, S. R. (2003). Religious involvement and the forgiving personality. *Journal of Personality*, 71(1), 1-19. DOI: 10.1111/1467-6494.t01-1-00003
- Murphy, J. G. (2003). *Getting even: Forgiveness and its limits*. New York: Oxford University Press.
- Murphy, J. G. (1982). Forgiveness and resentment. *Midwest Studies in Philosophy*, 7, 503-516. DOI:10.1111/j.1475-4975.1982.tb00106.x
- Murphy, J. G., & Hampton, J. (1988). *Forgiveness and mercy*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Myers, D. G., & Diener, E. (1995). Who is happy?. *Psychological Science*, 6(1), 10-19.
Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/40062870>
- Nashiro, K., Sakaki, M., & Mather, M. (2012). Age differences in brain activity during emotion processing: reflections of age-related decline or increased emotion regulation? *Gerontology*, 58(2), 156-163. DOI: 10.1159/000328465
- Navaitis, G., Labutis, G., & Kairienė, B. (2016). The marital status and the happiness. Society. Integration. Education *Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I* (pp.458-468). DOI: 10.17770/sie2016vol1.1513
- Nehamas, A. (1999). *Virtues of authenticity: Essays on Plato and Socrates*. Princeton: Princeton University Press.
- Nelson, L. J. (2003). Rites of passage in emerging adulthood: Perspectives of young Mormons. *New Directions in Child and Adolescent Development*, 100, 33-49. DOI: 10.1002/cd.73
- Nelson, L. J., & Barry, C. M. (2005). Distinguishing features of emerging adulthood: The role of self-classification as an adult. *Journal of Adolescent Research*, 20(2), 242-262. DOI: 10.1177/0743558404273074.
- Nelson, L. J., & Chen, X. (2007). Emerging adulthood in China: The role of social and cultural factors. *Child Development Perspectives*, 1, 86-91. DOI: 10.1111/j.1750-8606.2007.00020.x
- Nelson, L. J., Padille-Walker, L. M., Carroll, J. S., Madsen, S. D., Barry, C. M., & Badger, S. (2007). If you want me to treat you like an adult, start acting like one! Comparing the criteria that emerging adults and their parents have for adulthood. *Journal of Family Psychology*, 21(4), 665-674. DOI: 10.1037/0893-3200.21.4.665
- Nersessian, N. (1992). How do scientists think? Capturing the dynamics of conceptual change in science. In R. N. Giere (Ed.), *Cognitive Models of Science*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Neto, F. (2014). Socio-demographic predictors of loneliness across the adult life span in Portugal. *Interpersona*, 8(2), 222-230. DOI: 10.5964/ijpr.v8i2.171
- Nettle, D. (2006). *Happiness: The science behind your smile*. Oxford University Press.
- Neugarten B. L. (1968). *Middle age and aging*. University of Chicago Press.
- Neugarten B. L. (1970). The old and the young in modern societies. *American Behavioral Scientist*, 14(1), 13-24. DOI: 10.1177/000276427001400103
- Neugarten, B. L. (1976). Adaptation and the life cycle. *The Counseling Psychologist*, 6(1), 16-20. DOI: 10.1177/001100007600600104
- Neugarten, B. L. (1979). Time, age, and the life cycle. *The American Journal of Psychiatry*, 136(7), 887-894. DOI: 10.1176/ajp.136.7.887

- Neugarten, B. L., & Neugarten, D. A. (1987). The changing meanings of age. *Psychology Today*, 21, 29-33.
- Neuman, W. L. (2014). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches* (Seventh Edition). Pearson Education Limited.
- Newman, G. E. (2016). An essentialist account of authenticity. *Journal of Cognition and Culture*, 16(3-4), 294-321. Doi: 10.1163/15685373-12342181
- Ngo, N., Sands, M., & Isaacowitz, D. M. (2016). Emotion-cognition links in aging: Theories and evidence. In V.L. Bengtson & R. A. Settersten (Eds), *Handbook of theories of aging* (pp.213-234). New York: Springer Publishing Company, LLC.
- Nguyen, H. V., Huang, H. C., Wong, M. K., Yang, Y. H., Huang, T. L., & Teng, C. I. (2018). Moderator roles of optimism and weight control on the impact of playing exergames on happiness: The perspective of social cognitive theory using a randomized controlled trial. *Games for Health Journal*, 7(4), 246-252. DOI: 10.1089/g4h.2017.0165
- Nicholson, L., & Cooper, S.-A. (2012). Social exclusion and people with intellectual disabilities: A rural–urban comparison. *Journal of Intellectual Disability Research*, 57(4), 333-346. DOI: 10.1111/j.1365-2788.2012.01540.x
- Nietzsche, F. W. (1967). *The will to power* (1st Edition) (Tr. W. Kaufmann & R. J. Hillingdale). Random House.
- No Isolation. (2018). The prevalence of social isolation in Europe. Erişim adresi: <https://www.noisolation.com/global/research/the-prevalence-of-social-isolation-in-europe/>
- Northart, D. (2015). *Forgiveness as a mediating variable between attachment style and adult love relationships*. Dissertations. Paper 40. University of Northern Colorado. <https://digscholarship.unco.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1041&context=dissertations>
- North, J. (1987). Wrongdoing and forgiveness. *Philosophy*, 62, 499-508.
- Nosrati, F., Bonab, B. G., Rabiee, A. A., Pourkarimi, J., & Dousti, M. (2017). Gender differences in quality of attachment to God, forgiveness, altruism, and mental health in college and seminary school students. *Cultural and Religious Studies*, 5(2), 70-84. DOI: 10.17265/2328-2177/2017.02.002.
- Novembre, G., Zanon, M., & Silani, G. (2014). Empathy for social exclusion involves the sensory-discriminative component of pain: A within-subject fMRI study. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 10(2), 153-64. DOI: 10.1093/scan/nsu038
- Nuland, S. B. (2007). *The art of aging*. New York, NY: Random House.
- O'Connor, K. J. (2017). Happiness and welfare state policy around the World. *Review of Behavioral Economics*, 4(4), 397-420. DOI: 10.1561/105.00000071

- Odacı, H., & Kalkan, M. (2010). Problematic internet use, loneliness and dating anxiety among young adult university students. *Computers & Education*, 55(3), 1091-1097. DOI: 10.1016/j.compedu.2010.05.006
- Oğuz, A., & Sariçam, H. (2016). The relationship between critical thinking disposition and locus of control in pre-service teachers. *Journal of Education and Training Studies*, 4(2), 182-192. doi:10.11114/jets.v4i2.1196
- Oliner, S. P. (2009). Altruism, apology, forgiveness, and reconciliation as public sociology. In V. Jeffries (Ed), *Handbook of Public Sociology* (pp.375-390). Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Oni, O. O. (2010). *Social support, loneliness and depression in the elderly* (Doctoral dissertation). Queen's University, Kingston, Ontario, Canada
- Overbeek, G., Vollebergh, W., de Graaf, R., Scholte, R., de Kemp, R., & Engels, R. (2006). Longitudinal associations of marital quality and marital dissolution with the incidence of DSM-III-R disorders. *Journal of Family Psychology*, 20(2), 284. DOI: 10.1037/0893-3200.20.2.284
- Özdemir, Y. ve Koruklu, N. (2011). Üniversite öğrencilerinde değerler ve mutluluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 190-210.
- Özen Kutanis, R., & Yıldız, E. (2014). Pozitif psikoloji ile pozitif örgütsel davranış ilişkisi ve pozitif örgütsel davranış boyutları üzerine bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 5(11), 135-154.
- Özer, M. (2004). A study on the life satisfaction of elderly individuals living in family environment and nursing homes. *Turkish Journal of Geriatrics*, 7(1), 33-36.
- Özgel, İ. (2014). Sosyolojik tefsir bağlamında "yalnızlık sorunu" karşısında Kur'an. *EKEV Akademi Dergisi*, 18(59), 331-354. <http://www.idealonline.com.tr/IdealOnline/pdfViewer/index.xhtml?uId=4389&ioM=Paper&preview=true&isViewer=true#pagemode=bookmarks>
- Özkanlı, E. (2011). *Otantiklik ve din*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Özlük, E. (2015). Uluslararası ilişkilerde özür dilemek: Özrün kuramı. *Uluslararası İlişkiler*, 11(44), 51-78.
- Özmete, E. (2008). Yaşlılıkta yaşamın anlamının refah göstergeleri ile yordanması. *Aile ve Toplum*, 10(4), 7-20. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/198183>
- Öztürk, H. (2015). *Yaşlanma ve kırsal yaşlılık, mevcut durum rapor*. Ankara: Altan Matbaası.
- Öztürk, M. (2006). Kur'an'ın değer sisteminde dünya ve dünyevi hayatın anlamı. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 7(16), 65-86.

- Öztürk, L., Meral, İ. G., & Yılmaz, S. S. (2017a). Lisans öğrencilerinin mutluluk ve dindarlık ilişkisi: Kırıkkale Üniversitesi örneği. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 8(1), 23-39.
- Öztürk, L., Meral, İ. G., & Yılmaz, S. S. (2017b). Lisans öğrencilerinin mutluluk ve akademik başarı ilişkisi: Kırıkkale Üniversitesi örneği. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 3(2), 77-85.
- Öztürk, M. O. ve Uluşahin, N.A. (2015). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. (13. baskı ed.) Ankara: Nobel.
- Paleari, F. G., Regalia, C., & Fincham, F. D. (2009). Measuring offence-specific forgiveness in marriage: The Marital Offence-Specific Forgiveness Scale (MOFS). *Psychological Assessment*, 21(2), 194-209. DOI: 10.1037/a0016068.
- Panda, S. (2016). Personality traits and the feeling of loneliness of postgraduate university students. *International Journal of Indian Psychology*, 3(3), 27-37. DIP: 18.01.005/20160303
- Pandya, S. P. (2017). Spirituality, happiness, and psychological well-being in 13- to 15-year olds: A cross-country longitudinal RCT study. *Journal of Pastoral Care & Counseling*, 71(1), 12-26. DOI: 10.1177/1542305016687581
- Pargament, K. I., & Rye, M. S. (1998). Forgiveness as a method of religious coping. In E. L. Worthington, Jr. (Ed.), *Dimensions of forgiveness* (pp. 59-78). Philadelphia: Templeton Foundation Press.
- Park, N., Park, M., & Peterson, C. (2010). When is the search for meaning related to life satisfaction? *Applied Psychology: Health and Well-Being (AP:HWB)*, 2(1), 1-13. DOI: 10.1111/j.1758-0854.2009.01024.x
- Parlak Demir, Y. (2017). Kendi evinde yaşayan ve huzurevinde yaşayan yaşlı bireylerin günlük yaşam aktivitelerinin, depresyon düzeylerinin ve sosyal izolasyon durumlarının karşılaştırılması. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 16(1), 19-27.
- Paúl, C., Ribeiro, O., & Teixeira, L. (2012). Active ageing: An empirical approach to the WHO model. *Current Gerontology and Geriatrics Research*, Article ID 382972. DOI: 10.1155/2012/382972
- Pavot, W., & Diener, E. (2013). Happiness experienced: The science of subjective well-being. In S. David, I. Boniwell, & A.C. Ayers (Eds.), *The Oxford handbook of happiness*. (pp. 134-151). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Perlman, D., & Peplau, L. A. (1998). Loneliness. In H. S. Friedman (Ed.) *Encyclopedia of Mental Health*, Vol 2 (pp. 571-581). San Diego, CA: Academic Press.
- Perlman, D., & Peplau, L. A. (1984). Loneliness research: A survey of empirical findings. In L. A. Peplau & S. E. Goldston (Eds.), *Preventing the harmful consequences of severe and persistent loneliness* (pp. 13-46). DHHS Publication No. (ADM) 84-1312. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Pessoa, L. (2008). On the relationship between emotion and cognition. *Nature Reviews Neuroscience*, 9(2), 148-158. DOI: 10.1038/nrn2317.

- Peterson, C., Park, N., & Seligman, M. E. (2005). Orientations to happiness and life satisfaction: The full life versus the empty life. *Journal of Happiness Studies*, 6(1), 25-41. DOI: 10.1007/s10902-004-1278-z
- Peterson, C., & Seligman, M. E. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification* (Vol. 1). Oxford University Press.
- Pew Research Center. (2015). Topline results. Erişim adresi: <http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/2/2016/01/Pew-Research-Center-Importance-of-Religion-TOPLINE-FOR-RELEASE.pdf>
- Phelps, E. A. (2006). Emotion and cognition: Insights from studies of the human amygdala. *Annual Review of Psychology*, 57, 27-53. DOI: 10.1146/annurev.psych.56.091103.070234
- Phillips, B. S. (1957). A role theory approach to adjustment in old age. *American Sociological Review*, 22(2), 212-217. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/pdf/2088860.pdf>
- Phillipson, C. (1982). *Capitalism and the construction of old age*. New York: MacMillan.
- Phillipson, C. (1998). *Reconstructing old age. New agendas in social theory and practice*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Inc.
- Plomin, R. (1986). Behavioral genetic methods. *Journal of Personality*, 54(1), 226-261. DOI: 10.1111/j.1467-6494.1986.tb00394.x
- Plomin, R., DeFries, J. C., & McClearn, G. E. (1980). *Behavioral genetics: A primer*. New York: WH Freeman.
- Plomin, R., & McClearn, G. E. (1990). Human behavioral genetics of aging. In J. E. Birren & K. W. Schaie (Eds.), *The handbooks of aging. Handbook of the psychology of aging* (pp. 67-78). San Diego, CA, US: Academic Press.
- Plouffe, L., & Gravelle, F. (1989). Age, sex, and personality correlates of self-actualization in elderly adults. *Psychological Reports*, 65(2), 643-647. DOI: 10.2466/pr0.1989.65.2.643
- Polivka, L. (2000). Postmodern aging and the loss of meaning. *Journal of Aging and Identity*, 5(4), 225-235. DOI: 10.1023/A:102644962
- Rathsman, K. (2013). Forgiveness and reconciliation in a sociological context. *Sociologisk Forskning*, 50(2), 139-156. Retrieved from <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-240188>
- Reckdenwald, A., Ford, J. A., & Murray, B. N. (2016). Alcohol use in emerging adulthood: Can Moffitt's developmental theory help us understand binge drinking among college students? *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse*, 25(6), 497-503. DOI: 10.1080/1067828X.2015.1103347

- Reed, P. G. (1991a). Toward a nursing theory of self-transcendence: Deductive reformulation using developmental theories. *Advances in Nursing Science*, *13*(4), 64-77. DOI: 10.1097/00012272-199106000-00008
- Reed, P.G. (1991b). Self-transcendence and mental health in oldest-old adults. *Nursing Research*, *40*(1), 5-11. DOI: 10.1097/00006199-199101000-00002
- Rees, S. (1994). Economic rationalism: An ideology of exclusion. *Australian Journal Of Social Issues*, *29*(2), 171-185. DOI: 10.1002/j.1839-4655.1994.tb00942.x
- Reker G. T. (2000). Theoretical perspective, dimensions, and measurement of existential meaning. In: G. T. Reker & K. Chamberlain (Eds.), *Exploring existential meaning: Optimizing human development across the life span* (pp. 39-55). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Reker, G. T. (2005). Meaning in life of young, middle-aged, and older adults: Factorial validity, age, and gender invariance of the Personal Meaning Index (PMI). *Personality and Individual Differences*, *38*(1), 71-85. DOI: 10.1016/j.paid.2004.03.010
- Reker, G. T., Peacock, E. J., & Wong, P. T. P. (1987). Meaning and purpose in life and well-being: A life-span perspective. *Journal of Gerontology*, *42*(1), 44-49. DOI: 10.1093/geronj/42.1.44
- Ricardo, D. (2008). *Siyasal iktisadın ve vergilendirmenin ilkeleri - Hasan Ali Yücel klasikleri*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Richards, N. (1988). Forgiveness. *Ethics*, *99*(1), 77-97. DOI:10.1086/293036
- Richter, C. (1994). Role of mitochondrial DNA modifications in degenerative diseases and aging. *Current Topics in Bioenergetics*, *17*, 1-19. DOI: 10.1016/B978-0-12-152517-0.50006-2
- Riley, M. W. (1971). Social gerontology and the age stratification of society. *The Gerontologist*, *11*(1), 79-87. DOI: 10.1093/geront/11.1_Part_1.79
- Riley M. W. (1974). The perspective of age stratification. *The School Review*, *83*(1), 85-91. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/1084143>
- Riley, M. W., & Riley, J. W. (1999). Sociological research on age. *Ageing and Society*, *19*(1), 123-135.
- Ritzer, G. (1981). *Toward an integrated sociological paradigm: The search for and exemplar and an image of the subject matter*. Boston: Allyn and Bacon.
- Ritzer, G., Zhao, S., & Murphy, J. (2006). Metatheorizing in sociology: The basic parameters and the potential contributions of postmodernism. In J. H. Turner (Ed.), *Handbook of sociological theory* (pp.113-131). Springer Science-Business Media, LLC.
- Robinson, O. C., Lopez, F. G., Ramos, K., & Nartova-Bochaver, S. (2013). Authenticity, social context, and well-being in the United States, England, and Russia: A three country comparative analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *44*(5), 719-737. DOI: 10.1177/0022022112465672

- Robinson, P. H. (1975). A theory of justification: Societal harm as a prerequisite for criminal liability. Faculty Scholarship at Penn Law. Paper 632. Erişim adresi: https://scholarship.law.upenn.edu/faculty_scholarship/632
- Robertson, R. (1999). *Küreselleşme, toplum kuramı ve küresel kültür* (Çeviri: Ü. H. Yolsal). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Robles-Piña, R. A. (2011). Depression and self-concept: Personality traits or coping styles in reaction to school retention of hispanic adolescents. *Depression Research and Treatment*, 151469. DOI: 10.1155/2011/151469
- Rogers, C. (1980). *A way of being*. Houghton Mifflin Company.
- Rogers, C. R. (1995). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy* (2nd ed.). Mariner Books.
- Rokach, A. (1999). Cultural background and coping with loneliness. *The Journal of Psychology*, 133(2,) 217-229. DOI: 10.1080/00223989909599735
- Rokach, A. (2003). Causes of loneliness of those afflicted with life-threatening illnesses. *Social Behavior and Personality*, 31(7), 663-674. DOI: 10.2224/sbp.2003.31.7.663
- Rokach, A. (2007). The effect of age and culture on the causes of loneliness. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 35(2), 169-186. DOI: 10.2224/sbp.2007.35.2.169
- Rokach, A. (2011). From loneliness to belonging: A review. *Psychology Journal*, 8(2), 70-81.
- Rokach, A., Orzeck, T., Cripps, J., Lackovic-Grgin, K., & Penezic, Z. (2001). The effects of culture on the meaning of loneliness. *Social Indicators Research*, 53(1), 17-31. DOI: 10.1023/A:1007183101458
- Rook, K. S. (1984). Promoting social bonding: Strategies for helping the lonely and socially isolated. *American Psychologist*, 39(12), 1389- 1407.
- Rook, K. S., & Peplau, L. A. (1982). Perspectives on helping the lonely. In L. A. Peplau & D. Perlman (Eds.), *Loneliness* (pp. 351-378). New York: Wiley.
- Root, B. L., & Exline, J. J. (2011). Gender differences in response to experimental forgiveness prompts: Do men show stronger responses than women? *Basic and Applied Social Psychology*, 33(2), 182-193. DOI: 10.1080/01973533.2011.568850
- Rose, A. M. (1962). The subculture of aging, a topic for sociological research. *The Gerontologist*, 2(1), 123-127. DOI:10.1093/geront/2.3.123
- Rose, A. M. (1965). The subculture of the aging: A framework for research in social gerontology. In A. M. Rose & W. A. Peterson (Eds.), *Older people and their social World* (pp.3-16). PA Philadelphia: Davis Company.
- Rose, M. R. (1991). *Evolutionary biology of aging*. New York: Oxford University Press.

- Rosedale, M. (2007). Loneliness: An exploration of meaning. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 13(4), 201-209. DOI: 10.1177/1078390307306617
- Ross, S. R., Kendall, A. C., Matters, K. G., Wrobel, T. A., & Rye, M. S. (2004). A personological examination of self- and other-forgiveness in the five factor model. *Journal of Personality Assessment*, 82(2), 207-214. DOI: 10.1207/s15327752jpa8202_8
- Rowe, J. W., & Kahn, R. L. (1997). Successful aging. *The Gerontologist* 37(4), 433-440. DOI: 10.1093/geront/37.4.433
- Rožanova, J. (2010). Discourse of successful aging in The Globe & Mail: Insights from critical gerontology. *Journal of Aging Studies*, 24(4), 213-222. DOI: 10.1016/j.jaging.2010.05.001
- Rubenstein, R. L., & de Medeiros, K. (2015). "Successful aging," gerontological theory and neoliberalism: A qualitative critique. *The Gerontologist* 51(1), 34-42. DOI: 10.1093/geront/gnu080
- Russel, D., Peplau, L. A. ve Cutrona, C. E. (1980). The Revised UCLA Loneliness Scale: Concurrent and discriminant validity evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(3), 472-480.
- Rye, M. S., Pargament, K. I., Ali, M. A., Beck, G. L., Dorff, E. N., Hallisey, C., . . . Williams, J. G. (2000). Religious perspectives on forgiveness. In M. E. McCullough, K. I. Pargament, & C. E. Thoresen (Eds.), *Forgiveness: Theory, research, and practice* (pp. 17-40). New York, NY, US: Guilford Press.
- Rye, M. S., Pargament, K. I., Pan, W., Yingling, D. W., Shogren, K. A., & Ito, M. (2005). Can group interventions facilitate forgiveness of an ex-spouse? A randomized clinical trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(5), 880-892. DOI: 10.1037/0022-006X.73.5.880.
- Sabates, R., & Hammond, C. (2008). The impact of lifelong learning on happiness and well-being. <https://www.researchgate.net/publication/253807608> adresinden 11.11.2017 erişim sağlanmıştır.
- Sağlam, A. (2012). *Çalışanların ve yöneticilerin sosyal istenirlik ve özgünlük düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi.
- Sahraian, A., Gholami, A., Javadpour, A., & Omidvar, B. (2013). Association between religiosity and happiness among a group of Muslim undergraduate students. *Journal of Religion and Health*, 52(2), 450-453. DOI: 10.1007/s10943-011-9484-6
- Salimi, A. (2011). Social-emotional loneliness and life satisfaction. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 29, 292-295. DOI: 10.1016/j.sbspro.2011.11.241
- Sallach, D. L. (1973). Critical theory and critical sociology: The second synthesis. *Sociological Inquiry*, 43(2), 131-140. DOI: 10.1111/j.1475-682X.1973.tb00710.x

- Salthouse, T. A. (1985). Speed of behavior and its implications for cognition. In J. E. Birren & K. W. Schaie (Eds.), *Handbook of the psychology of aging* (2nd ed., pp. 400-426). New York: Van Nostrand Reinhold.
- Salthouse, T. A. (1988). The role of processing resources in cognitive aging. In M. L. Howe & C. J. Brainerd (Eds), *Cognitive development in adulthood* (pp. 185-239). New York: Springer-Verlag.
- Salthouse, T. A. (1996). The processing-speed theory of adult age differences in cognition. *Psychological Review*, 103(3), 403-28.
- Salthouse, T. A. (2005). Relations between cognitive abilities and measures of executive functioning. *Neuropsychology*, 19(4), 532-545. DOI:10.1037/0894-4105.19.4.532
- Salthouse, T. A. (2010). Selective review of cognitive aging. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 16, 754-760. DOI: 10.1017/S1355617710000706
- Sandage, S. J., & Williamson, I. (2015). Forgiveness in cultural context. In J. Everett L. Worthington (Ed.), *Handbook of forgiveness* (pp. 41-55). NY: Routledge.
- Saraç, H., İpek, A. N. ve Çavuş, F. Z. (2018). Üniversite öğrencilerinin yaşam anlamı düzeylerinin farklı değişkenler bağlamında incelenmesi. *Academic Review of Humanities and Social Sciences*, 1(1), 50-61.
- Sarason, I. G., Sarason, B. R., & Shearin, E. N. (1986). Social support as an individual difference variable: Its stability, origins, and relational aspects. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(4), 845-855. DOI: 10.1037/0022-3514.50.4.845
- Sarıçam, H. (2011). *Üniversite öğrencilerinin reddedilme duyarlılıkları ile benlik saygıları ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi. (288259)
- Sarıçam, H. (2013a). Öz-aşkınlık (Self-transcendence). A. Akın (Ed), *Güncel Psikolojik Kavramlar 2 (Benlik)* (ss. 212-223) İçinde. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Sarıçam, H. (2013b). Benlik kurgusu (Self-construal). A. Akın (Ed), *Güncel Psikolojik Kavramlar 2 (Benlik)* (ss. 224-237) İçinde. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Sarıçam, H. (2015a). Subjective happiness and hope. *Universitas Psychologica*, 14(2), 685-694. DOI:10.11144/Javeriana.upsy14-1.shah
- Sarıçam, H. (2015b). Life satisfaction: Testing a Structural Equation Model based on authenticity and subjective happiness. *Polish Psychological Bulletin*, 46(2), 278-284. DOI: 10.1515/ppb-2015-0034
- Sarıçam, H. (2015c). Metacognition and happiness: The mediating role of perceived stress. *Studia Psychologica*, 57(4), 271-283. DOI:10.21909/sp.2015.03.699

- Sarıçam, H. (2016a). Yükseköğretimde rehberlik ve psikolojik danışmanlık. İçinde (Ed.H. Uşaklı) *Hayat boyu kapsamlı rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: PegemA Yayınları.ss.359-386.
- Sarıçam, H. (2016b). Examining the relationship between self-rumination and happiness: The mediating and moderating role of subjective vitality. *Universitas Psychologica*, 15(2), 383-396. doi: 10.11144/Javeriana.upsy15-2.errh
- Sarıçam, H. (2018). Önleyici psikolojik danışma açısından koruyucu faktörler. İçinde F. Savi Çakar (Ed), *Önleyici Psikolojik Danışma Kuram ve Uygulamaları* (ss. 77-118). Ankara: PegemA Yayınları. DOI: 10.14527/9786052413081
- Sarıçam, H. ve Akın, A. (2013). Affedicilik Ölçeğinin Türkçe Formu: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 37-46.
- Sarıçam, H., & Çelik, İ. (2017, April). Why positive thinking skills predicts the life satisfaction? Meaning in life is an alternative view. (pp.3081-3084). Paper was presented at 26th International Conference on Educational Sciences. Antalya, Turkey. DOI: 10.13140/RG.2.2.15556.12164
- Sarıçam, H., Çelik, İ., Kacar, M. ve Bayoğlu, F. (2014a). Mutluluk yönelimleri ve pozitif düşünme becerilerinin sosyal iyi olma üzerindeki yordayıcı rolü. ERPA International Educational Sciences Congresses, Istanbul. Doi: 10.13140/RG.2.2.10670.82246
- Sarıçam, H., Çelik, İ., Kacar, M. ve Bayoğlu, F. (2014b). Üniversite öğrencilerinde üst bilişler ile mutluluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. International Counseling and Education Conference (ICEC)- 2014, Istanbul. Doi: 10.13140/RG.2.2.17381.70883
- Sarıçam, H., Gençdoğan, B., & Erözkan, A. (2012). The examination of the relationship between the university students' rejection sensitivities, self esteem and loneliness levels. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 2716-2720. DOI: 10.1016/j.sbspro.2012.05.553.
- Sartre, J. P. (2007). *Existentialism is a humanism* (Trs. C. Macomber). Yale University Press. (Originally published in French in 1947).
- Savi Çakar, F. (2017). Yaşlılık dönemi ve uyum problemleri. Savi Çakar, F. (Ed.), *Yaşam Dönemleri ve Uyum Sorunları* içinde (s.437-473). Ankara: Pegem Akademi.
- Scarre, G. (2004). *After evil: Responding to wrongdoing*. Burlington, VT: Ashgate.
- Scherer, M., Worthington, E. L., Hook, J. N., & Campana, K. L. (2011). Forgiveness and the Bottle: Promoting self-forgiveness in individuals who abuse alcohol. *Journal of Addictive Diseases*, 30(4), 382-395. DOI:10.1080/10550887.2011.609804.
- Scherer, M. (2010). *Forgiveness and the bottle: Promoting self-forgiveness with alcohol misuse* (Doctoral dissertation). Virginia Commonwealth University.
- Schippers, H. (2006). Tradition, authenticity and context: The case for a dynamic approach. *British Journal of Music Education*, 23(3), 333-349. DOI: 10.1017/S026505170600708X

- Schlenker, B. R., Chambers, J. R., & Le, B. M. (2012). Conservatives are happier than liberals, but why? Political ideology, personality, and life satisfaction. *Journal of Research in Personality*, 46(2), 127-146.
- Schopenhauer, A. (2006). *The essays of Arthur Schopenhauer: The wisdom of life*. (Tr. T. B. Saunders). Echo Library. (Original printed in 1860).
- Schroots, J. J. F. (1995). Gerodynamics: Toward a branching theory of aging. *Canadian Journal on Aging*, 14(1), 74-81. DOI: 10.1017/S0714980800010515
- Schroots, J. J. F. (1996). Theoretical developments in the psychology of aging. *The Gerontologist*, 36(6), 742-748.
- Schroots, J. J. F. (2003). Life-course dynamics: A research program in progress from the Netherlands. *European Psychologist*, 8, 192-199. DOI: 10.1027//1016-9040.8.3.192
- Schroots, J. J. F. (2007). Theories of aging: Psychology. In J. E. Birren (Ed.), *Encyclopedia of gerontology* (pp.611-620). Academic Press Elsevier Inc.
- Schwartz, S. J., Côté, J. E., & Arnett, J. J. (2005). Identity and agency in emerging adulthood: Two developmental routes in the individualization process. *Youth & Society*, 37(2), 201-229. DOI: 10.1177/0044118X05275965
- Seligman, M. (2010). Flourish: Positive psychology and positive interventions. *The Tanner Lectures on Human Values 31*. https://tannerlectures.utah.edu/_documents/a-to-z/s/Seligman_10.pdf adresinden 22.10.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Settersten, R. A., & and Angel, J. L. (2011). Sociology of aging in the decade ahead. In R. A. Settersten and Angel, J. L. (Eds), *Handbook of Sociology of Aging* (pp. 661-672). Springer.
- Sezer, Ö. (2018). Üniversite öğrencilerinin ailelerini değerlendirme, yalnızlık ve umutsuzluklarının incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 15(2), 1058-1071. DOI:10.14687/jhs.v15i2.5312
- Sezer, S. (2012). Yaşamın anlamı konusuna kuramsal ve psikometrik çalışmalar açısından bir bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 45(1), 209-227.
- Shallcross, A. J., Ford, B. Q., Floerke, V. A., & Mauss, I. B. (2013). Getting better with age: The relationship between age, acceptance, and negative affect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 104(4), 734-749. DOI: 10.1037/a0031180
- Sharma, N., & Gulati, J. K. (2015). Gender differences in happiness, self-esteem and personality traits in adolescents living in socioeconomic hardship. *International Journal of Home Science*, 1(1),18-25. <http://www.homesciencejournal.com/archives/2015/vol1issue1/PartA/13.pdf> adresinden 24.07.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Shaw, B. A., Krause, N., Chatters, L. M., Connell, C. M., & Ingersoll-Dayton, B. (2004). Emotional support from parents early in life, aging, and health. *Psychology and Aging*, 19(1), 4-12. DOI: 10.1037/0882-7974.19.1.4

- Sheikholeslami, F., Masole, S. R., Rafati, P., Vardanjani, S. A. E., Talami, M. A. Y., & Khodadadi, N. (2012). The relationship between the religious beliefs and the feeling of loneliness in elderly. *Indian Journal of Science and Technology*, 5(3), 2411-2416. <http://indjst.org/index.php/indjst/article/view/30400/26328>
- Sheldon, K. M., Ryan, R. M., Rawsthorne, L. J., & Ilardi, B. (1997). Trait self and true self: Cross-role variation in the Big-Five personality traits and its relations with psychological authenticity and subjective well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(6), 1380-1393. DOI: 10.1037/0022-3514.73.6.1380.
- Sheldon, K. M., & Lyubomirsky, S. (2004). Achieving sustainable new happiness: Prospects, practices, and prescriptions. In A. Linley & S. Joseph (Eds.), *Positive psychology in practice* (pp. 127-145). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Sheldon, P., & Honeycutt, J. (2011). Impact of gender and religiosity on forgiving communication. *Journal of Communication and Religion*, 34(1), 59-75.
- Shils, E. A., Parsons, T., & Smelser, N. J. (2001). *Toward a general theory of action: Theoretical foundations for the social sciences (Social Science Classics Series) (Abridged edition)*. Transaction Publishers.
- Shirahase, S. (2015). Income inequality among older people in rapidly aging Japan. *Research in Social Stratification and Mobility*, 41, 1-10. DOI: 10.1016/j.rssm.2015.03.001
- Shirazi, M., Khan, M. A., & Ansari, M. F. (2012). Mental health in relation to personality characteristics among professional and non-professional students. *Journal of Arts, Science and Commerce*, 3(1), 8-15. Erişim adresi: <https://pdfs.semanticscholar.org/ac32/1b690f595d66a9955ca4f4f9f8f5158d588f.pdf>
- Showers, C. J., Ditzfeld, C. P., & Zeigler-Hill, V. (2015). Self-concept structure and the quality of self-knowledge. *Journal of Personality*, 83(5), 535-551. DOI:10.1111/jopy.12130
- Sillick, W. J., Stevens, B. A., & Cathcart, S. (2016). Religiosity and happiness: A comparison of the happiness levels between the religious and the nonreligious. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 4(1), 115-127.
- Simmel, G. (2003). *Modern kültürde çatışma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür* (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Simmel, G. (2016). *Kadınlar, cinsellik ve sevgi* (Çev. Onur Kuzgun). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Singh, A., & Misra, N. (2009). Loneliness, depression and sociability in old age. *Industrial Psychiatry Journal*, 18(1), 51. DOI: 10.4103/0972-6748.57861
- Siwek, Z., Oleszkowicz, A., & Słowińska, A. (2017). Values realized in personal strivings and motivation, and meaning in life in Polish university students. *Journal of Happiness Studies*, 18(2), 549-573. DOI: 10.1007/s10902-016-9737-x

- Smelik, A. (2011). The performance of authenticity. *Address: Journal for Fashion Writing and Criticism*, 1(1), 76-82. Erişim adresi: <http://hdl.handle.net/2066/94721>
- Smith, J. (2016). Advances in psychological theories of aging. In V.L. Bengtson, & R. A. Settersten (Ed.) *Handbook of theories of aging* (3rd Edition). New York, NY: Springer Publishing Company, LLC.
- Sneed, J. R., & Whitbourne, S. K. (2003). Identity processing and self-consciousness in middle and later adulthood. *Journal of Gerontology*, 58(6), 313-319. DOI: 10.1093/geronb/58.6.p313
- Soulsby, L. K., & Bennett, K. M. (2015). Marriage and psychological wellbeing: The role of social support. *Psychology*, 6(11), 1349-1359. DOI: 10.4236/psych.2015.611132
- Sözbilir, M. (2014). Nedensel karşılaştırma araştırma yöntemleri. M. Metin (Editör) *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (ss.115-134) içinde. Ankara: PegemA.
- Sønderby, L. C. (2013). Loneliness: An integrative approach. *Journal of Integrated Social Sciences*, 3(1), 1-29.
- Speckhard, A., & Akhmedova, K. (2006). Black widows: The Chechen female suicide terrorists. In Y. Schweitzer (Ed.), *Female suicide bombers: Dying for equality?* (pp. 63–80). Tel Aviv, Israel: Jaffee Centre for Strategic Studies. Erişim adresi: <http://www.tau.ac.il/jcss/memoranda/memo84.pdf>
- Sprang, G., Clark, J. J., & Whitt-Woosley, A. (2007). Compassion fatigue, compassion satisfaction, and burnout: factors impacting a professional's quality of life. *Journal of Loss and Trauma*, 12(3), 259-280, DOI: 10.1080/15325020701238093
- Srivastava, K., & Das, R. C. (2013). Personality pathways of successful ageing. *Industrial Psychiatry Journal*, 22(1), 1-3. DOI: 10.4103/0972-6748.123584
- St. Jacques, P., Dolcos, F., & Cabeza, R. (2010). Effects of aging on functional connectivity of the amygdala during negative evaluation: A network analysis of fMRI data. *Neurobiology of Aging*, 31(2), 315-327. DOI: 10.1016/j.neurobiolaging.2008.03.012
- Stack, S. (1998). Marriage, family and loneliness: A cross-national study. *Sociological Perspectives*, 41(2), 415-432. DOI: 10.2307/1389484
- Steger, M. F. (2009). Meaning in life. In S. J. Lopez (Ed.), *Oxford handbook of positive psychology* (pp. 679-687). Oxford: Oxford University Press.
- Steger, M. F. (2012). Experiencing meaning in life: Optimal functioning at the nexus of wellbeing, psychopathology, and spirituality. In P. T. P. Wong (Eds.), *The human quest for meaning in life: Theories, research, and applications* (2nd edition) (pp. 165-184). New York: Routledge.
- Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S., & Kaler, M. (2006). The Meaning in Life Questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, 53(1), 80-93. DOI: 10.1037/0022-0167.53.1.80

- Steger, M. F., Kashdan, T. B., Sullivan, B. A., & Lorentz, D. (2008). Understanding the search for meaning in life: Personality, cognitive style, and the dynamic between seeking and experiencing meaning. *Journal of Personality, 76*(2), 199-228. DOI: 10.1111/j.1467-6494.2007.00484.x
- Steger, M. F., Mann, J. R., Michels, P., & Cooper, T. C. (2009). Meaning in life, anxiety, depression, and general health among smoking cessation patients. *Journal of Psychosomatic Research, 67*(4), 353-358. DOI: 10.1016/j.jpsychores.2009.02.006
- Steger, M. F., Oishi, S., & Kashdan, T. B. (2009). Meaning in life across the life span: Levels and correlates of meaning in life from emerging adulthood to older adulthood. *The Journal of Positive Psychology, 4*(1), 43-52. DOI: 10.1080/17439760802303127
- Steiner, M., Allemand, M., & McCullough, M. E. (2011). Age differences in forgivingness: The role of transgression frequency and intensity. *Journal of Research in Personality, 45*(6), 670-678. DOI: 10.1016/j.jrp.2011.09.004
- Stek, M. L., Vinkers, D. J., Gussekloo, J., Beekman, A. T., van der Mast, R. C., & Westendorp, R. G. (2005). Is depression in old age fatal only when people feel lonely? *American Journal Psychiatry, 162*(1), 178-180. DOI: 10.1176/appi.ajp.162.1.178
- Stevenson, B., & Wolfers, J. (2013). Subjective well-being and income: Is there any evidence of satiation?. *American Economic Review: Papers & Proceedings, 103*(3), 598-604. DOI: 10.1257/aer.103.3.598
- Stillman, T. F., Baumeister, R. F., Lambert, N. M., Crescioni, A. W., Dewall, C. N., & Fincham, F. D. (2009). Alone and without purpose: Life loses meaning following social exclusion. *Journal of Experimental Social Psychology, 45*(4), 686-694. DOI: 10.1016/j.jesp.2009.03.007
- Stokes, J. P., & Levin, I. (1986). Gender differences in predicting loneliness from social network characteristics. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*(5), 1069-1074. DOI: 10.1037/0022-3514.51.5.1069
- Stone, M. (2002). Forgiveness in the workplace. *Industrial and Commercial Training, 34*(7), 278-286. DOI: 10.1108/00197850210447282
- Striessnig, E., & Lutz, W. (2016). Too educated to be happy? An investigation into the relationship between education and subjective well-being. European Population Conference (EPC 2016) 31st August to 3rd September, Mainz, Germany.
- Strickland, A. C. (2014). *Exploring the effects of social media use on the mental health of young adults*. Bitirme tezi. University of Central Florida. Orlando, Florida. <http://stars.library.ucf.edu/honorstheses1990-2015/1684> adresinden 09.09.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Striženec, M. (2010). Dindarlık ve bilişsel süreçler, (Çev. Abdulvahid Sezen). *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 10*(3), 273-286.
- Stutzer, A., & Frey, B. S. (2006). Does marriage make people happy, or do happy people get married?. *The Journal of Socio-Economics, 35*(2), 326-347. DOI: 10.2139/ssrn.375960

- Subkoviak, M. J., Enright, R. D., Wu, C.-R., Gassin, E. A., Freedman, S., Olson, L. M., & Sarinopoulos, I. (1995). Measuring interpersonal forgiveness in late adolescence and middle adulthood. *Journal of Adolescence*, 18(6), 641-655. DOI: 10.1006/jado.1995.1045
- Shukla, P., & Kiran, U. V. (2013). Subjective happiness among the elderly across various groups. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 13(6), 46-49.
- Sumngern, C., Azeredo, Z., Subgranon, R., Sungvorawongphana, N., & Matos, E. (2010). Happiness among the elderly in communities: A study in senior clubs of Chonburi Province, Thailand. *Japan Journal of Nursing Science*, 7(1), 47-54. DOI: 10.1111/j.1742-7924.2010.00139.x
- Sutton, P. M. (2017). *The Enright process model of psychological forgiveness*. https://couragerc.org/wp-content/uploads/Enright_Process_Forgiveness_1.pdf adresinden 03.11.2017 tarihinde erişilmiştir.
- Suveren, Y. (2014). Türkiye'deki sağ-muhafazakâr siyasetçilerin toplumsal ve kültürel eksenli muhafazakârlık algıları üzerine: Bir alan çalışmasından notlar. *Mülkiye Dergisi*, 38(4), 5-40.
- Sünbül, E. C. (2016). *Üniversite öğrencilerinin öz-duyarlık ve yaşam doyumu düzeylerinin olumlu sosyal davranış eğilimlerini yordayıcı rolünün incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Swickert, R., Robertson, S., & Baird, D. (2016). Age moderates the mediational role of empathy in the association between gender and forgiveness. *Current Psychology*, 35(3), 354-360. DOI: 10.1007/s12144-014-9300-z
- Szablowinski, Z. (2012). Self-forgiveness and forgiveness. *The Heythrop Journal*, 53(4), 678-689. DOI: 10.1111/j.1468-2265.2010.00611.x
- Şahin, M., Aydın, B., Sarı, S. V., Kaya, S. ve Pala, H. (2012). Öznel iyi oluşu açıklamada umut ve yaşamda anlamın rolü. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(3), 827-836.
- Şen, E. (2017). Algılanan ayrımcılık ve sosyal kimlik ilişkisi: Türk ve Kürt etnik grupları üzerine bir çalışma. *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 5(11), 449- 468. DOI: 10.7816/nesne-05-11-06
- Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık sosyolojisi: Yaşlılığın toplumsal yörüngeleri*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Tangney, J. P., Boone, A. L., & Dearing, R. (2005). Forgiving the self: Conceptual issues and empirical findings. In E. L. Worthington, Jr. (Ed.), *Handbook of forgiveness* (pp. 143-158). New York: Routledge.
- Tanner, J. L. (2006). Recentring during emerging adulthood: A critical turning point in life span human development. In J. J. Arnett and J. L. Tanner (Eds) *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century*. (pp.21-55). Washington, DC: American Psychological Association.

- Taşçıoğlu, C. ve Tosun, L. P. (2018). Facebook'taki benlik sunumları, otantiklik ve psikolojik iyi oluş. *Nesne*, 6(12), 103-125.
- Tatlılıoğlu, K. (2010). *Farklı öz-anlayış düzeylerine sahip üniversite öğrencilerinin karar vermede özsaygı, karar verme stilleri ve kişilik özelliklerinin değerlendirilmesi*. Doktora tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Teh, J. K. L., Tey, N. P., & Ng, S. T. (2014). Family support and loneliness among older persons in multiethnic Malaysia. *The Scientific World Journal*. Article ID 654382 DOI: 10.1155/2014/654382
- Tekin, Ç. (2017). *Yaşlılarda yaşam doyumu, iyimserlik, mutluluk ve kan lipitleri ile D vitamini düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Tekindal, M. ve Çalışkan, B. (2016). Üniversite 1. sınıf öğrencilerinin çevrimiçi oyun oynama ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi: Hacettepe Üniversitesi İİBF örneği. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 16(1), 1-26.
- Tellis-Nayak, V. (1982). The transcendent standard: The religious ethos of the rural elderly. *The Gerontologist*, 22(4), 359-363. DOI: 10.1093/geront/22.4.359
- Teppers, E., Klimstra, T. A., Damme, C. V., Luyckx, K., Vanhalst, J., & Goossens, L. (2013). Personality traits, loneliness, and attitudes toward aloneness in adolescence. *Journal of Social and Personal Relationships*, 30(8), 1045-1063. DOI: 10.1177/0265407513481445
- Thomae, H. (1970). Theory of aging and cognitive theory of personality. *Human Development*, 13(1), 1-16. DOI: 10.1159/000270877
- Thomas, T. L., Yarandi, H. N., Dalmida, S. G., Frados, A., & Klienert, K. (2015). Cross-cultural differences and sexual risk behavior of emerging adults. *Journal of Transcultural Nursing: Official Journal of the Transcultural Nursing Society/Transcultural Nursing Society*, 26(1), 64-72. DOI: 10.1177/1043659614524791
- Thompson, G. (2005). The way of authenticity and the quest for personal integrity. *European Journal of Psychology, Counseling and Health*, 7(3), 143-157. DOI: 10.1080/13642530500248151
- Thompson, M. (2017). *Adverse childhood experiences and health risk behaviors among college students*. Dissertations, Theses, and Masters Projects. Paper 1499450058. DOI: 10.21220/S2195C
- Thompson, L. Y., Snyder, C. R., Hoffman, L., Michael, S. T., Rasmussen, H. N., Billings, L. S., Heinze, L., Neufeld, J. E., Shorey, H. S., Roberts, J. C., & Roberts, D. E. (2005). Dispositional forgiveness of self, others, and situations. *Journal of Personality*, 73(2), 313-360. DOI: 10.1111/j.1467-6494.2005.00311.x

- Tiefenbach T., & Kohlbacher F. (2014) Subjective well-being across gender and age in Japan: An econometric analysis. In Eckermann E. (Ed) *Gender, lifespan and quality of life*. Social Indicators Research Series, vol 53 (pp 183-201). Springer, Dordrecht. DOI: 10.1007/978-94-007-7829-0_12
- Tiggemann, M., & Lynch, J. E. (2001). Body image across the life span in adult women: The role of self-objectification. *Developmental Psychology*, 37(2), 243-253. DOI: 10.1037/0012-1649.37.2.243
- Togay, A. ve Bilge, F. (2016, Kasım). *Evli bireylerin kendini saklama eğilimi, öfke ifade tarzı ve otantiklikleri arasındaki ilişkiler*. International Academic Research Congress. Antalya, Türkiye.
- Tok, Y. (2001). *Cinsiyet rolleri ile ilgili farklı kalıp yargılara sahip üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tomaka, J., Thompson, S., & Palacios, R. (2006). The relation of social isolation, loneliness, and social support to disease outcomes among the elderly. *Journal of Aging and Health*, 18(3), 359-384. DOI: 10.1177/0898264305280993
- Topuz, İ. (2016). Yaşamın anlamı ve din: Gençler üzerinde bir araştırma. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 540-560.
- Tornstam, L. (1989). Gero-transcendence; A meta-theoretical reformulation of the disengagement theory aging. *Clinical and Experimental Research*, 1(1), 55-63. DOI: 10.1007/BF03323876
- Tornstam, L. (1994). Gero-transcendence: A theoretical and empirical exploration. In L. E. Thomas & S. A. Eisenhandler (Eds.), *Aging and the religious dimension* (pp. 203-225). Westport, CT: Greenwood Publishing Group.
- Tornstam, L. (1997). Gerotranscendence: The contemplative dimension of aging. *Journal of Aging Studies*, 11(2), 143-154. DOI: 10.1016/S0890-4065(97)90018-9
- Tornstam, L. (2011). Maturing into gerotranscendence. *The Journal of Transpersonal Psychology*, 43(2), 166-180. Erişim adresi: <http://www.atpweb.org/jtparchive/trps-43-11-02-166.pdf>
- Toussaint, L., & Webb, J. R. (2005). Gender differences in the relationship between empathy and forgiveness. *The Journal of Social Psychology*, 145(6), 673-685. DOI: 10.3200/SOCP.145.6.673-686.
- Toussaint, L. L., & Williams, D. R. (2008). National survey results for protestant, catholic, and nonreligious experiences of seeking forgiveness and of forgiveness of self, of others, and by God. *Journal of Psychology and Christianity*, 27(2), 120-130.
- Toussaint, L. L., Williams, D. R., Musick, M. A., & Everson, S. A. (2001). Forgiveness and health: Age differences in a US probability sample. *Journal of Adult Development*, 8(4), 249-257. DOI:10.1023/A:1011394629736
- Trilling, L. (1972). *Sincerity and authenticity*. Cambridge: Harvard University Press.

- Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye’de yaşlılık ve yaşlanmak: Yaşlanmanın sosyolojisi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Tufan, İ. (2006). *Yaşlılıkta bakıma muhtaçlık ve yeni bir bakım kültürü*. Antalya: GeroYay.
- Turan, N. (2018). *Ethnic identity functioning and forgiveness as predictors of psychological adaptation in the context of an intractable conflict: An exploratory study*. Doctor of Philosophy Thesis. University of Wisconsin-Madison.
- TÜİK (2016). İllerde Yaşam Endeksi, 2015.
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24561> adresinden 26 Haziran 2018’de alınmıştır.
- TÜİK, (2017). Milliyetlerine Göre Çıkış Yapan Ziyaretçi Sayısı, 2006-2017.
<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=74&locale=tr>
- TÜİK (2018a). İşgücü İstatistikleri, Eylül 2018.
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27698> adresinden 1 Aralık 2018’de alınmıştır.
- TÜİK (2018b). İstatistiklerle Yaşlılar, 2017.
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27595> adresinden 26 Haziran 2018’de alınmıştır.
- TÜİK (2018c). Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2017.
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27610> adresinden 16 Aralık 2018’de alınmıştır.
- TÜİK (2018d). Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080.
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567> adresinden 1 Aralık 2018’de alınmıştır.
- TÜİK (2018e). İstatistiklerle Gençlik, 2017.
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27598> adresinden 26 Haziran 2018’de alınmıştır.
- TÜİK (2019a). İstatistiklerle Gençlik, 2018. <https://www.bik.gov.tr/tuikin-istatistiklerle-genclik-2018-raporu-aciklandi/> adresinden 1 Haziran 2019’da alınmıştır.
- TÜİK (2019b). İstatistiklerle Yaşlılar, 2018.
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30699> adresinden 1 Haziran 2019’da alınmıştır.
- TÜİK (2019c). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları.
http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 adresinden 17 Temmuz 2019’da alınmıştır.
- TÜİK. (2021a). İşgücü İstatistikleri, Mayıs 2021.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Mayis-2021-37489> adresinden 16 Ağustos 2021’de alınmıştır.

- TÜİK. (2021b). İstatistiklerle Yaşlılar, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Elderly-Statistics-2020-37227> adresinden 10 Mayıs 2021’de alınmıştır.
- TÜİK. (2021c). İstatistiklerle Gençlik, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2020-37242> adresinden 17 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- Türkben, Y. (2010). Descartes'in ahlak ve mutluluk anlayışı. *Hikmet Yurdu*, 3(5), 239-250.
- Tzonichaki, I., & Malikiosi-Loizos, M. (1998). Differences in loneliness among low, moderate and high self-esteem young and older adults. *World Federation of Occupational Therapists Bulletin*, 37(1), 30-37. DOI: 10.1080/20566077.1998.11800243
- Uchino, B. N. (2009). Understanding the links between social support and physical health: A life-span perspective with emphasis on the separability of perceived and received support. *Perspectives on Psychological Science*, 4(3), 236-255. DOI: 10.1111/j.1745-6924.2009.01122.x
- Uchino, B. N., Carlisle, M., Birmingham, W., & Vaughn, A. A. (2011). Social Support and the Reactivity Hypothesis: Conceptual Issues in Examining the Efficacy of Received Support During Acute Psychological Stress. *Biological Psychology*, 86(2), 137–142. <http://doi.org/10.1016/j.biopsycho.2010.04.003>
- Uchino, B. N., Ong, A. D., Queen, T. L., & Kent de Grey, R. G. (2016). Theories of social support in health and aging. In V.L. Bengtson & R. A. Settersten (Eds), *Handbook of theories of aging* (pp. 234-258). New York: Springer Publishing Company, LLC.
- Umberson, D., & Karas Montez, J. (2010). Social relationships and health: A flashpoint for health policy. *Journal of Health and Social Behavior*, 51(1_suppl), 54-66. DOI: 10.1177/0022146510383501
- Umut Vakfi. (2018). Türkiye silahlı şiddet (cinayet) haritası 2017. <http://www.umut.org.tr/umut-vakfi-turkiye-silahli-siddet-haritasi-2017/> adresinden 5 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2015). *World Population Ageing 2015* (ST/ESA/SER.A/390).
- URL 1. KPSS lisans'a göre en başarılı üniversiteler. <https://kpss.memurlar.net/basari/> adresinden 01.04.2019’de alınmıştır.
- Urlu, E. (2019). Sınıf eğitimi anabilim dalı öğrencileri için barış tutum ölçeği geliştirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, doi: 10.9779/pauefd.593991
- Uysal, V. (2015). Genç yetişkinlerde affetme eğilimleri ve dinî yönelim/dindarlık. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48, 35-56. DOI: 10.15370/muifd.27953
- Vallas, S. P., Finlay, W., & Wharton, A. S. (2009). *The sociology of work: Structures and inequalities (1st Edition)*. Oxford University Press.

- Valtorta, N., & Hanratty, B. (2012). Loneliness, isolation and the health of older adults: do we need a new research agenda?. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 105(12), 518-22. DOI: 10.1258/jrsm.2012.120128
- Van Dixhorn, K. G. (2011). *Sex and racial differences in socially desirable responding*. Browse all Theses and Dissertations. Paper 452. Erişim adresi: <https://pdfs.semanticscholar.org/00e0/80173b4556c89ff00bccb6555b36ec34ed01.pdf>
- Van Heemst, D. (2010). Insulin, IGF-1 and longevity. *Aging and Disease*, 1(2), 147-157.
- Van Rans, N., & Marcoen, A. (1997). Meaning in life of young and elderly adults: An examination of the factorial validity and invariance of the Life Regard Index. *Personality and Individual Differences*, 22(6), 877-884. DOI: 10.1016/S0191-8869(97)00011-1
- Van Staden, W. C., & Coetzee, K. (2010). Conceptual relations between loneliness and culture. *Current Opinion in Psychiatry* 23(6), 524-529. DOI: 10.1097/YCO.0b013e32833f2ff9.
- Varga, S. (2012). *Authenticity as an ethical ideal*. New York, NY: Routledge.
- Veenhoven, R. (1968). Geluk als onderwerp van wetenschappelijk onderzoek [Happiness as a subject of scientific research]. *Sociologische Gids*, 17(2), 115-122. Erişim adresi: <https://rjh.ub.rug.nl/sogi/article/view/21407/18878>
- Veenhoven, R. (1991). Questions on happiness: Classical topic, modern answers, blind spots. In M. Argyle, N. Schwarz, & F. Strack (Eds.), *Subjective well-being: An interdisciplinary perspective*. (International series in experimental social psychology), (pp. 7-26). Oxford: Pergamon.
- Veenhoven, R. (2000). The four qualities of life, ordering concepts and measures of good life. *Journal of Happiness Studies*, 1, 1-39.
- Veenhoven, R. (2004). Happiness as an aim in public policy: The greatest happiness principle. *Positive Psychology in Practice*, 39, 658-678. DOI: 10.1002/9780470939338.ch39
- Veenhoven, R. (2005). Trend average happiness in nations 1946-2004. World Database of Happiness: Distributional findings in nations, Trend-report 2005-1. Erişim adresi: www.worlddatabaseofhappiness.eur.nl/hap_nat/findingreports/List_of_reports.htm
- Veenhoven, R. (2006, October). How do we assess how happy we are? Tenets, implications and tenability of three theories. Paper presented at conference on *New Directions in the Study of Happiness: United States and International Perspectives*, University of Notre Dame, USA.
- Veenhoven, R. (2008). Sociological theories of subjective well-being. In: Michael Eid & Randy Larsen (Eds), *The science of subjective well-being* (pp. 44-61). New York, N.Y. : Guilford Press.
- Veenhoven, R. (2009). Life is getting better: Societal evolution and fit with human nature. *Social Indicators Research*, 97(1), 105-122. DOI: 10.1007/s11205-009-9556-0

- Veenhoven, R. (2018). World Database of Happiness, Erasmus University Rotterdam, The Netherlands Assessed on 05.01.2018 at: <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl>
- Veenhoven, R., & Berg, M. (2013). Has modernisation gone too far? Modernity and happiness in 141 contemporary nations. *International Journal of Happiness and Development*, 1(2), 172-195. DOI: 10.1504/IJHD.2013.055645
- Veenhoven, R. ve Dumludağ, D. (2015). İktisat ve mutluluk. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 58, 46-51.
- Veenhoven, R., & Hagerty, M. (2006). Rising happiness in Nations 1946-2004: A reply to Easterlin. *Social Indicators Research*, 79(3), 421-436. DOI: 10.1007/s11205-005-5074-x
- Veenhoven, R., & Kalmijn, W. (2005). Inequality-adjusted happiness in nations: Egalitarianism and utilitarianism married together in a new index of societal performance. *Journal of Happiness Studies*, 6(4), 421-455. DOI: 10.1007/s10902-005-8857-5
- Victor, C. R., Burholt, V., & Martin, W. (2012). Loneliness and ethnic minority elders in Great Britain: An exploratory study. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 27(1), 65-78. DOI:10.1007/s10823-012-9161-6.
- Victor, C., Scambler, S., Bowling, A., & Bond, J. (2005). The prevalence of, and risk factors for, loneliness in later life: A survey of older people in Great Britain. *Ageing and Society*, 25(6), 357-375. DOI:10.1017/S0144686X04003332
- Victor, C. R., & Yang, K. (2012). The prevalence of loneliness among adults: A case study of the United Kingdom. *The Journal of Psychology*, 146(1-2), 85-104. DOI: 10.1080/00223980.2011.613875
- Wan, W. H., & Antonucci, T. C. (2016). Social exchange theory and aging. In N. A. Pachana (Ed), *Encyclopedia of Geropsychology (Living Edition)*. DOI: 10.1007/978-981-287-080-3_285-1
- Warmington, E. H., & Rouse, P. (Eds.). (1956). *Great dialogues of Plato*. New York: Signet Classics.
- Watkins, J. (2005). Forgiveness and its place in ethics. *Theoria*, 71(11), 55-77. DOI: 10.1111/j.1755-2567.2005.tb01005.x
- Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology* (2 vols). Berkeley: University of California Press.
- Weber, M. (2010). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu* (Tam metin), (Çev. Emir Aktan). İstanbul: Alter Yayıncılık.
- Weeks, D. G., Michela, J. L., Peplau, L. A., & Bragg, M. E. (1980). The relation between loneliness and depression: A structural equation analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(6), 1238-1244. Erişim adresi: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/7205551>

- Wei, H., & Ran, Y. J (2017). Male versus female: How the gender of apologizers influences consumer forgiveness. *Journal of Business Ethics*, Online first. DOI: 10.1007/s10551-017-3440-7
- Weiss, R. S. (1973). *Loneliness: The experience of emotion and social isolation*. Cambridge: MIT Pres.
- Weisz, J. R., Rothbaum, F. M., & Blackburn, T. C. (1984). Standing out and standing in: The psychology of control in America and Japan. *American Psychologist*, 39, 955-969.
- Westerhof, G. J., Dittmann-Kohli, F., & Katzko, M. W. (2000). Individualism and collectivism in the personal meaning system of elderly adults: The United States and Congo/Zaire as an example. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(6), 649-676. DOI: 10.1177/0022022100031006001
- Whitbourne, S., & Whitbourne, S. (2010). *Adult development and aging: Biopsychosocial perspectives (4th ed.)*. Hoboken, NJ: Wiley.
- WHO. (2002). Active Aging. A policy framework. Erişim adresi: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf;jsessionid=E486365ACA256FAC04FE6C1DA1785B45?sequence=1 adresinden 12.08.2017 tarihinde erişilmiştir.
- WHO. (2008). Understanding and tackling social exclusion. Erişim adresi: http://www.who.int/social_determinants/knowledge_networks/final_reports/sekn_final%20report_042008.pdf?ua=1 adresinden 08.09.2018 tarihinde erişilmiştir.
- WHO. (2015). World report on ageing and health. Erişim adresi: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186463/9789240694811_eng.pdf?sequence=1 adresinden 11.08.2017 tarihinde erişilmiştir.
- Wiatrowski, M. D. (1978). *Social control theory and delinquency*. Dissertations and Theses. Paper 857. Portland State University. DOI: 10.15760/etd.857
- Wierenga, A. (2011). The sociology of youth, the future, and the holy grail. *Youth Studies Australia*, 30(3), 40-46.
- Wilcox, R. R. (2017). *Modern statistics for the social and behavioral sciences: A practical introduction* (2nd Edition). Boca Raton, Florida: CRC Press (Taylor & Francis Group).
- Winship, C., & Mandel, M. (1983). Roles and positions: A critique and extension of the blockmodeling approach. In S. Leinhardt (ed.), *Sociological methodology 1983-1984* (pp. 314-344). San Francisco: Jossey-Bass.
- Wiseman, H., Gutfreund, D. G., & Lurie, I. (1995). Gender differences in loneliness and depression of university students seeking counselling. *British Journal of Guidance & Counselling*, 23(2), 231-243. DOI: 10.1080/03069889508253008

- Wood, A. M., Linley, P. A., Maltby, J., Baliousis M., & Joseph, S. (2008). The authentic personality: A theoretical and empirical conceptualization and the development of the Authenticity Scale. *Journal of Counseling Psychology*, 55(3), 385-399. DOI: 10.1037/0022-0167.55.3.385
- Wolf, S. (2010). *Meaning in life and why it matters*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Worthington, E. L. (2001). *Five steps to forgiveness: The art and science of forgiving*. New York: Crown Publishers.
- Worthington, E. L. (2005). More questions about forgiveness: Research agenda for 2005-2015. In E. L. Worthington (Ed.), *Handbook of forgiveness* (pp. 557-575). New York: Routledge.
- Worthington Jr, E. L., Lavelock, C., vanOyen Witvliet, C., Rye, M. S., Tsang, J. A., & Toussaint, L. (2015). Measures of forgiveness: Self-report, physiological, chemical, and behavioral indicators. In G. Boyle, D. H. Saklofske, & G. Matthews (Eds) *Measures of Personality and Social Psychological Constructs* (pp. 474-502). Academic Press Elsevier Inc. DOI: 10.1016/B978-0-12-386915-9.00017-6.
- Wurm, S., Tesch-Romer, C., & Tomasik, M. J. (2007). Longitudinal findings on aging-related cognitions, control beliefs and health in later life. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 62(3), 156-164. DOI: 10.1093/geronb/62.3.P156
- Wyn, J. (2011). The sociology of youth: A reflection on its contribution to the field and future directions. *Youth Studies Australia*, 30(3), 34-39.
- Wyness, M. (2011). The social construction of childhood: Sociological approaches to the study of children and childhood. In R. Adams (Ed.). *Working with children and families: Knowledge and contexts for practice* (pp.45-52). Basingstoke: Palgrave.
- Xi, J., Lee, M., LeSuer, W., Barr, P., Newton, K., & Poloma, M. (2017). Altruism and Existential Well-Being. *Applied Research in Quality of Life*, 12(1), 67-88. DOI: 10.1007/s11482-016-9453-z
- Yalaz Seçim, Ö., Alpar, Ö. ve Algür, S. (2014). Üniversite öğrencilerinde yalnızlık: Akdeniz Üniversitesinde yapılan ampirik bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(48), 200-215. DOI: 10.17755/esosder.51995
- Yang, K., & Victor, C. (2011). Age and loneliness in 25 European Nations. *Ageing and Society*, 31(8), 1368-1388. DOI: 10.1017/S0144686X1000139X
- Yang, Y. C., Boen, C., Gerken, K., Li, T., Schorpp, K., & Harris, K. M. (2016). Social relationships and physiological determinants of longevity across the human life span. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 113(3), 578-83. DOI: 10.1073/pnas.1511085112
- Yaşar, M. R. (2007). Yalnızlık. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1) 237-260.

- Yıkılmaz, M. ve Demir Gdl, M. (2015). Üniversite ğrencilerinde yaşamda anlam, bilinçli farkındalık, algılanan sosyoekonomik düzey ve yaşam doyumunu arasındaki ilişkiler. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(2), 297-315. DOI: 10.12984/eed.09530
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6.Baskı). Ankara: Seğkin Yayınevi.
- Yıldız, R., meroğlu, G. ve Terim, N. (2017). Yaşlı penceresinden yaşlı ayrımcılığı: Bursa ve Yalova rneği. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 313-329. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aeusbed/issue/33268/331065>
- Yılmaz, E., Yılmaz, E. ve Karaca, F. (2008). Üniversite ğrencilerinin sosyal destek ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. *Genel Tıp Dergisi*, 18(2), 71-79.
- Yiengprugsawan, V., Somboonsook, B., Seubsman, S. A., & Sleight, A. C. (2012). Happiness, mental health, and socio-demographic associations among a national cohort of Thai adults. *Journal of Happiness Studies*, 13(6), 1019-1029. DOI:10.1007/s10902-011-9304-4
- Young, J. E. (1982). Loneliness, depression and cognitive therapy: Theory and application. In L.A. Peplau ve D. Perlman (Eds.), *Loneliness: A sourcebook of current theory, research and therapy* (pp. 379-406). New York: Wiley.
- Yu, Z., & Chen, L. (2016). Income and well-being: Relative income and absolute income weaken negative emotion, but only relative income improves positive emotion. *Frontiers in Psychology*, 7, 2012. DOI:10.3389/fpsyg.2016.02012
- Yumurtacı, A. (2013). Demografik değişim: Psikososyal ve sosyoekonomik boyutları ile yaşlılık. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6), 9-31.
- Yüksel, R. (2012). Genç yetişkinlerde yaşamın anlamı. *Sakarya University Journal of Education*, 2(2), 79-91.
- Yücel Beyaztas, F., Kurt, G., & Bolayır, E. (2012). Life satisfaction level of elderly people: A field study in Sivas, Turkey. *Journal of the Pakistan Medical Association* 62(3), 221-225. DOI:
- Zaibert, L. (2009). The paradox of forgiveness. *Journal of Moral Philosophy*, 6(3), 365-393. DOI: 10.1163/174552409X433436
- Zander, M. (2016). Disability studies: Social exclusion a research subject. *Bundesgesundheitsblatt Gesundheitsforschung Gesundheitsschutz*, 59(9), 1048-1052. DOI: 10.1007/s00103-016-2394-8.
- Zavaleta, D., Samuel, K., & Mills, C. (2014). Social isolation: A conceptual and measurement proposal. *OPHI Working Papers 67, University of Oxford*. <http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/ophi-wp-67.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Zhang, W., Liu, L., Tang, F., & Dong, X. (2018). Social engagement and sense of loneliness and hopelessness: Findings from the PINE study. *Gerontology & Geriatric Medicine*, 4, 2333721418778189. DOI:10.1177/2333721418778189

- Zhong, C. B., & Leonardelli, G. J. (2008). Cold and lonely: Does social exclusion literally feel cold? *Psychological Science*, *19*(9), 838-842. DOI: 10.1111/j.1467-9280.2008.02165.x.
- Zimmermann, A. C., & Easterlin, R. A. (2006). Happily ever after? Cohabitation, marriage, divorce, and happiness in Germany. *Population and Development Review*, *32*(3), 511-528. Doi: 10.1111/j.1728-4457.2006.00135.x
- Zurher, L. A. (1983). *Social roles: Conformity, conflict, and creativity*. SAGE Publications, Inc.

EK-1. Kişisel Bilgi Formu Gençler

Google Form linki

<https://forms.gle/gNm9xm6jJNqFNB9i8>

1. Cinsiyet: A. Kadın () B. Erkek ()
2. Yaş:
3. Medeni hal: A. Bekâr (); B. Evli (); C. Diğer (Nişanlı/dul vb): ()
4. Eğitim durumunuz: Lise (), Üniversite (), Lisanüstü ()
5. Aile gelir durumunuz: 1-500 TL (), 501-1000 TL (), 1001-1500 TL (), 1501-2000 TL (), 2001-2500 TL (), 2501-3000 TL (), 3000 TL üzeri ()
6. Geliri nasıl elde ediyorsunuz?
A. Memur maaşı (), B. Sadece burs/kredi (), C. Yarı zamanlı çalışarak (),
D. Sadece ailemden (), Diğer ()
7. Ailenizin yaşadığı yerleşim yeri (Örneğin: Ankara-Beypazarı gibi):
8. İskân ettiğiniz yer: A. Öğrenci evi (), B. Ailemin yanında (), C. Yurt/apart ()
9. Her gün kaç kişiyle görüşüyorsunuz?
A. Hiç kimseyle (), B. 1-5 arası kişiyle (), C. 6-10 arası kişiyle (), D. 11 ve üzeri kişiyle ()
10. Siyasi/dini ideolojiniz?
A. Böyle bir ideolojim yok (), B. Muhafazakâr (), C. Demokrat/Liberal (), D. Milliyetçi-muhafazakâr (), E. Milliyetçi-ulusalcı (), F. Ulusalçı-kemalist (),
F. Diğer:

EK-2. Kişisel Bilgi Formu Yaşlılar

Google Form linki

<https://forms.gle/zn8SoD4X484dVNZs7>

1. Cinsiyet: A. Kadın () B. Erkek ()
2. Yaş:
3. Medeni hal: A. Bekâr (), B. Evli (), C. Diğer (Ayrılmış/Dul vb): ()
4. Eşinizle birlikteliğiniz:
A. Beraber aynı evde yaşıyoruz (), B. Eşimden ayrı yaşıyorum (), C. Eşim öldü ()
5. Çocuğunuz var mı/ varsa kaç tane:
6. Eğitim durumunuz:
Okuryazar değil (), Okuryazar (), İlkokul (), Ortaokul (), Lise (),
Üniversite (), Lisanüstü ()
7. Gelir durumunuz: 1-500 TL (), 501-1000 TL (), 1001-1500 TL (),
1501-2000 TL (), 2001-2500 TL (), 2501-3000 TL (), 3000 TL üzeri ()
8. Geliri nasıl elde ediyorsunuz?
A. Çalışan maaşı (), B. Emekli maaşı (), C. Çocuklarımdan temin ediyorum (),
D. Eşimden nafaka alıyorum (), E. Kira/Bağ/bahçemden (), Diğer ()
9. Yaşadığınız yerleşim yeri (Örneğin: Ankara-Beypazarı gibi):
10. İskân ettiğiniz yer:
A. Kendi evim/kira (), B. Huzurevi/bakımevi (), C. Çocuklarımdan yanında ()
11. Her gün kaç kişiyle görüşüyorsunuz: A. Hiç kimseyle (), B. 1-5 arası kişiyle (),
C. 6-10 arası kişiyle (), D. 11 ve üzeri kişiyle ()
12. Siyasi/dini ideolojiniz?
A. Böyle bir ideolojim yok (), B. Muhafazakâr (), C. Demokrat/Liberal (),
D. Milliyetçi-muhafazakâr (), E. Milliyetçi-ulusalcı (), F. Ulusalcı-kemalist (),
F. Diğer:

EK-3. UCLA Yalnızlık Ölçeği-Maddeler

	Hiç yaşamam	Nadiren yaşarım	Bazen yaşarım	sık sık yaşarım
1.Kendimi çevremdeki insanlarla uyum içinde hissediyorum.	1	2	3	4
2. Arkadaşım yok.	1	2	3	4
3. Başvuracağım kimse yok.	1	2	3	4
4.Kendimi tek başınaymış gibi hissetmiyorum.	1	2	3	4
5.Kendimi bir arkadaş grubunun bir parçası olarak hissediyorum.	1	2	3	4
6.Çevremdeki insanlarla birçok ortak yönüm var.	1	2	3	4
7.Artık hiç kimse ile samimi değilim	1	2	3	4
8.İlgilerim ve fikirlerim çevredekilerce paylaşılmıyor.	1	2	3	4
9.Dışa dönük bir insanım.	1	2	3	4
10.Kendimi yakın hissettiğim insanlar var.	1	2	3	4
11.Kendimi grup dışına itilmiş hissediyorum.	1	2	3	4
12.Sosyal ilişkilerim yüzeyseldir.	1	2	3	4
13.Hiç kimse beni gerçekten iyi tanımıyor.	1	2	3	4
14.Kendimi diğer insanlardan soyutlanmış hissediyorum.	1	2	3	4
15.İstedğim zaman arkadaş bulabilirim.	1	2	3	4
16.Beni gerçekten anlayan insanlar var.	1	2	3	4
17.Bu derece içine kapanmış olmaktan dolayı mutsuzum	1	2	3	4
18.Çevremde insanlar var, ama benimle değiller.	1	2	3	4
19.Konuşabileceğim insanlar var.	1	2	3	4
20.Derdimi anlatabileceğim insanlar var.	1	2	3	4

EK-4. Affedicilik Ölçeği-Örnek Maddeler

Her sorunun karşısında bulunan; (1)Hiç Katılmıyorum (2) Katılmıyorum (3) Kararsızım (4) Katılıyorum ve (5) Tamamen Katılıyorum anlamına gelmektedir. Lütfen her ifadeye mutlaka TEK yanıt veriniz ve kesinlikle BOŞ bırakmayınız. En uygun yanıtları vereceğinizi ümit eder katkılarınız için teşekkür ederim.						
1	Bana yakın olan insanlar uzun süre kin tuttuğumu düşünür.	1	2	3	4	5
2		1	2	3	4	5
3		1	2	3	4	5
4	İnsanlar bana karşı olan hatalarından olayı suçluluk duymasalar da onları affetmeyi denerim.	1	2	3	4	5
5		1	2	3	4	5
6	İlişkilerimin çoğu bana acı yaşatmıştır.	1	2	3	4	5
7		1	2	3	4	5
8	Sevdiğim birinin bile asla affedemeyeceğim bir şeyleri vardır.	1	2	3	4	5
9		1	2	3	4	5
10	Affedici bir insanım.	1	2	3	4	5

EK-5. Oxford Mutluluk Ölçeği-Kısaltılmış Örnek Maddeler ve İzin Yazısı

	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Kendimden hoşnut değilim.	1	2	3	4	5
	1	2	3	4	5
Hayatımdaki her şeyden oldukça memnunum.	1	2	3	4	5
	1	2	3	4	5
	1	2	3	4	5
Zihinsel olarak kendimi tamamen zinde (dinç) hissedirim.	1	2	3	4	5
	1	2	3	4	5

Mutluluk Ölçekleri ▶ Ölçek izinler/istediklerim ✕

Tayfun Doğan

Alıcı: ben ▾

📧 4 Nis 2014 Cum 19:20

Merhaba Hakan Bey,

Ekte mutlulukla ilgili uyarlamasını yaptığımız ölçekleri bulabilirsiniz. Dilediğinizi kullanabilirsiniz.

Kolay gelsin,

Dr. Tayfun Doğan
 Editor of *The Journal of Happiness & Well-Being*
 The University of Kansas
 Department of Psychology
 Lawrence, Kansas, USA

Subject: Mutluluk Ölçekleri
 Date: Wed, 26 Mar 2014 17:14:01 +0000

Merhaba Defne Hanım,

Nesrin Hanım ölçek talebinizi iletti. Ekte mutlulukla ilgili uyarlamasını yaptığımız ölçekleri bulabilirsiniz.

EK-6. Otantiklik Ölçeği-Örnek Maddeler ve İzin Yazısı

1	Kişinin kendisi olmasının popüler olmasından daha iyi olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
2		1	2	3	4	5	6	7
3	Başkalarının görüşlerinden çok fazla etkilenirim.	1	2	3	4	5	6	7
4		1	2	3	4	5	6	7
5	Her zaman başkalarının benden beklentilerini yerine getirmem gerektiğini hissedirim.	1	2	3	4	5	6	7
6		1	2	3	4	5	6	7
7								
8		1	2	3	4	5	6	7
9	Birçok ortamda olduğum gibi davranırım.	1	2	3	4	5	6	7
10		1	2	3	4	5	6	7
11	Değerlerime ve inançlarıma uygun olarak yaşarım.	1	2	3	4	5	6	7
12	Kendime yabancılaştığımı hissediyorum	1	2	3	4	5	6	7

Otantiklik Ölçeği-İzin Ölçek izinler/istediklerim x

Hakan Sarıcam

26 Eki 2014 Paz 19:11

Sayın hocam merhaba, Makale çalışmamda kullanmak üzere Otantiklik Ölçeği'nin kullanım izini ve maddeleri gerekmektedir. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Der

tahsin ilhan <

28 Eki 2014 Sal 06:26

Alıcı: ben

Hakan Bey merhabalar,

İstedığınız ölçeği gönderiyorum. Gönderdiğim metinde ölçeğin özellikleri maddeleri ve puanlaması hakkında geniş bir bilgi bulacaksınız. Çalışmalarınızda başarılar dilerim. Saygılarımla...

Doç. Dr. Tahsin İlhan
Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD Öğretim Üyesi

26 Ekim 2014 19:11 tarihinde Hakan Sarıcam

EK-7. Yaşamda Anlam Ölçeği-Örnek Maddeler ve İzin Yazısı

Lütfen sadece bir anlığına yaşamınızı anlamlı kılanın ne olduğunu düşünün ve aşağıdaki ifadelere mümkün olduğunca sizi yansıtan yanıtlar vermeye çalışın. Unutmayın ki, bu ifadeler kişiye özgüdür ve doğru ya da yanlış yanıtları yoktur. Her bir ifadenin sizin için ne kadar geçerli olduğunu aşağıdaki ölçeği kullanarak numaralandırınız.

1 Kesinlikle Doğru Değil	2 Çoğunlukla Doğru Değil	3 Kısmen Doğru Değil	4 Ne Doğru ne Yanlış	5 Kısmen Doğru	6 Çoğunlukla Doğru	7 Kesinlikle Doğru
1.Yaşamımın anlamının farkındayım.			1.....2.....3.....4.....5.....6.....7			
			1.....2.....3.....4.....5.....6.....7			
3.Daima yaşamımın amacını arıyorum.			1.....2.....3.....4.....5.....6.....7			
			1.....2.....3.....4.....5.....6.....7			
5.Yaşamımı nelerin anlamlı kıldığını iyi biliyorum.			1.....2.....3.....4.....5.....6.....7			
			1.....2.....3.....4.....5.....6.....7			
			1.....2.....3.....4.....5.....6.....7			
8.Yaşamım için amaç ve hedef arıyorum.			1.....2.....3.....4.....5.....6.....7			
9.Yaşamımın belirgin bir amacı yok.			1.....2.....3.....4.....5.....6.....7			
			1.....2.....3.....4.....5.....6.....7			

Yaşamda Anlam Ölçeği-İzin ▶ Ölçek izinleri x

hsaricam@dpu.edu.tr

Alıcı: demirbas.nur

7 Kas 2014 Cum 21:19

Nur hanım merhaba,

Akademik çalışmalarda (tez/makale) Türkiye'ye adapte etmiş olduğunuz Yaşamda Anlam Ölçeği'nin maddelerine ve kullanım iznine ihtiyacım var. Mümkünse bu konuda yardımcı olabilirsiniz memnun olurum. İyi çalışmalar

nur

Alıcı: uen

10 Kas 2014 Pzt 09:44

Merhaba Hakan Bey,

Ölçeği maddeleri EK'tedir. Kaynak göstermek koşuluyla ölçeği kullanabilirsiniz.

Puanlanması:

Yaşamda anlamın varlığı alt boyutu ("Yaşamımın anlamının farkındayım"); beş maddeden oluşmaktadır (maddeler: 1, 4, 5, 6, 9R). Ölçeğin 9. maddesi ters puanlanmaktadır.

Yaşamda anlam arayışı boyutu ("Daima yaşamımın amacını arıyorum"); beş maddeden oluşmaktadır (maddeler: 2, 3, 7, 8, 10). Ölçek 7'li likert tipi (1: Kesinlikle doğru değil; 7: Kesinlikle doğru) olarak derecelendirilmektedir. Ölçeğin her bir alt boyutundan en düşük 5 en yüksek 35 puan alınmaktadır. Ölçeğin boyutlarından alınan yüksek puanlar, o boyutun temsil ettiği niteliklerin bireylerde yüksek düzeyde bulunduğunu göstermektedir.

İyi çalışmalar diliyorum

Dr. Nur DEMİRBAŞ

7 Kasım 2014 21:19 tarihinde

yazdı:

EK-8. Etik Kurul İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 07.07.2021-55728

T.C.
SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Hukuk Müşavirliği

Sayı : E-60263016-050.06.04-55728
Konu : Etik Kurul Kararı

Sayın Doç.Dr. Hakan SARIÇAM

Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Kuruluna yaptığımız 11.06.2021 tarih ve 2021-06-55 nolu başvurumuz incelenmiş ve 52 nolu karar ile: "*İlk Yetişkinler İle Yaşlılarda Otantiklik, Yaşamda Anlam, Mutluluk, Affedicilik Ve Yalnızlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*" isimli araştırmanın etik olarak uygunluğuna karar verilmiş, karar Rektör oluruna sunulmuş ve Rektör oluru alınmıştır.
Bilgilerinize rica ederim.

Prof.Dr. Hilmi ATASEVEN
Rektör Yardımcısı

T.C.
ANTALYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı
Yaşlı Hizmetleri Şube Müdürlüğü

Sayı:35851230. 813.99-13-189-3359
Konu: Anket çalışması

23/01/2015

Sayın: Betül MORALI
Güvenlik Mah. Turgut Reis Cad.
Tacettin Karataş Apt. Kat:2 No:9
ANTALYA

İlgi : Betül MORALI'nın 06/01/2015 tarihli dilekçesi.

Betül MORALI tarafından Daire Başkanlığımıza sunulan ilgi dilekçe ile "Yaşlılarda Sosyal Durum" konulu Doktora anket çalışmasını Başkanlığımız bünyesinde hizmet veren Huzurevinde yapabilmesi için gerekli iznin verilmesi talep edilmiş olup, Başkanlık Makamının 16/01/2015 tarih ve 11-118 sayılı Oluru ile anılan talep uygun bulunmuştur.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

DAĞITIM:

- Betül MORALI
Güvenlik Mah. Turgut Reis Cad.
Tacettin Karataş Apt. Kat:2 No:9
ANTALYA
- Huzuevi Birimine

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : SARIÇAM, Hakan

Uyruğu : TC

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	2014
Yüksek lisans	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	2011
Lisans	Uluslararası İlişkiler (İngilizce)	2021
Lisans	Sosyoloji	2013
Lisans	Kamu Yönetimi	2010
Lise	Adıyaman Anadolu Öğretmen Lisesi	2001

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2013-2020	Dumlupınar Üniversitesi	Öğretim üyesi
2020-Devam	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	Öğretim üyesi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

- 1) **Sarıçam, H.** (2016). Examining the relationship between self-rumination and happiness: The mediating and moderating role of subjective vitality. *Universitas Psychologica*, 15(2), 383-396. doi: 10.11144/Javeriana.upsy15-2.errh (SSCI).
- 2) **Sarıçam, H.** (2015). Subjective happiness and hope. *Universitas Psychologica*, 14(2), 685-694. doi:10.11144/Javeriana.upsy14-1.shah (SSCI).
- 3) Adam Karduz, F. F., & **Sarıçam, H.** (2018). The relationships between positivity, forgiveness, happiness, and revenge. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 10(4), 1-22. doi: 10.18662/rrem/68

Ayrıntılı bilgi için bkz.

<https://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama/AkademisyenGorevOgrenimBilgileri?islem=direct&authorId=F2556B802BA99837>

Hobiler

Seyahat, edebiyat, tarih, akademik çalışmalar

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

